

OPERA OMNIA
SANCTI THOMAE AQUINATIS

-----oOo-----

Textum electronicum praeparavit et indexavit
Ricardo M. Rom n, S. R. E. Presbyterus
Bonis Auris, MCMXCVIII

|*AD_HEBRAEOS
SUPER AD HEBRAEOS

|+P Prologus

Prooemium

Non est similis tui in diis, Domine, et non est secundum opera tua. Ps. Lxxxv, 8.

In verbis istis exprimitur Christi excellentia quantum ad duo. Et primo quantum ad comparisonem ad alios deos, cum dicit non est similis tui in diis, Domine, secundo per comparisonem ad effectus, cum dicit et non est secundum opera tua.

Circa primum sciendum est, quod licet sit tantum unus Deus naturaliter, ut dicitur Deut. VI, 4: Dominus Deus tuus, Deus unus est, tamen participative et in caelo, et in terra sunt dii multi. I Cor. VIII, 5: sunt quidem dii multi et Domini multi.

Nam dii quandoque dicuntur ipsi Angeli, ut patet iob I, 6 et II, 1: cum venissent filii Dei, ut assisterent coram Domino. Et quandoque prophetae, ut dicitur de Moyse, Exod. VII, 1: constitui te Deum Pharaonis.

Item de sacerdotibus dicitur Exod. XXII, 28: diis, id est, sacerdotibus, non detrahes. Item ibi: si latet fur, Dominus domus applicabitur ad deos.

Sed Angeli dicuntur dii, propter abundantissimam refulgentiam divinae claritatis. Iob XXV, 3: super quem non fulget lumen illius.

Angeli vero non sunt similes Christo in diis, qui est splendor paternae gloriae, ut dicitur infra I, 3. Eph. I, 20: constituens eum ad dexteram in caelestibus supra omnem principatum, etc..

Prophetae vero dicuntur dii, quia ad ipsos sermo Dei factus est. Io. X, 35 illos dixit deos ad quos sermo Dei factus est. Ergo multo excellentius est Deus Christus, qui est substantialiter ipsum verbum Dei.

Sacerdotes vero dicuntur dii, quia Dei ministri.

Is. Lxi, 6: vos sacerdotes Domini, vocabimini ministri Dei. Sed Christus multo fortius, qui non est minister, sed Dominus universorum, esth. XIII, 11; item Apoc. XIX, 16: Dominus dominantium; et infra: tamquam Dominus in omni domo sua.

Christus ergo Deus magnus super omnes deos, quia splendor, quia verbum, quia Dominus est.

Secundo manifestatur haec excellentia per effectus, cum dicitur et non est secundum opera tua, ubi sciendum est quod triplex est opus excellens Christi. Unum quod se extendit ad totam creaturam, scilicet opus creationis. Io. I, 3: omnia per ipsum facta sunt. Aliud quidem tantum ad creaturam rationalem, quae per Christum illuminatur, quod est illuminationis. Io. I, 9: erat lux vera, etc.. Tertium est iustificationis, quod pertinet tantum ad sanctos, qui per ipsum per gratiam vivificantem vivificantur et iustificantur.

Io. I, 4: et vita erat lux hominum.

His enim tribus modis non possunt operari dii praedicti. Angeli enim non sunt creatores, sed creaturae. Ps. Ciii, 4: qui facis Angelos tuos spiritus, etc.. Prophetae etiam sunt illuminati, non illuminantes. Io. I, 8: non erat ille lux, etc.. Sacerdotes etiam non iustificabant.

Infra X, 4: impossibile est enim sanguine hircorum et taurorum auferri peccata.

Ergo manifeste in verbis istis demonstratur Christi excellentia, et haec est materia huius epistolae ad Hebraeos, quae ab aliis distinguitur.

Quia in quibusdam epistolis agitur de gratia novi testamenti quantum ad totum corpus mysticum ecclesiae, et hoc in omnibus epistolis quas mittit ecclesiis, in ea scilicet quae est ad Romanos, ad Corinthios, ad Galatas, et usque ad primam ad timotheum. In quibusdam vero quantum ad membra principalia, sicut in his quas mittit singularibus personis, scilicet ad timotheum, ad titum, et ad Philemonem.

In ista vero commendat ipsam gratiam quantum ad caput, scilicet Christum; in corpore enim ecclesiae ista tria reperiuntur sicut et in corpore naturali, scilicet ipsum corpus mysticum, membra principalia, scilicet praelati et maiores, et caput, a quo vita fluit in totum corpus, scilicet Christus.

Sed antequam accedamus ad divisionem, sciendum est quod ante synodum nicaenam, quidam dubitaverunt an ista epistola esset Pauli.

Et quod non, probant duobus argumentis.

Unum est, quia non tenet hunc modum quem in aliis epistolis. Non enim praemittit hic salutationem, nec nomen suum. Aliud est, quia non sapit stylum aliarum, imo habet elegantiolem, nec est aliqua Scriptura quae sic ordinate procedat in ordine verborum, et sententiis, sicut ista. Unde dicebant ipsam esse vel Lucae evangelistae, vel barnabae, vel clementis Papae. Ipse enim scripsit Atheniensibus quasi per omnia secundum stylum istum.

Sed antiqui doctores, praecipue Dionysius et alii alii, accipiunt verba huius epistolae pro testimoniis Pauli. Et Hieronymus illam inter epistolas Pauli recipit.

Ad primum ergo dicendum est, quod triplex ratio fuit quare non posuit nomen suum.

Una est, quia non erat apostolus Iudaeorum, sed gentium. Gal. II, 8: qui operatus est Petro in apostolatam circumcissionis, operatus est et mihi inter gentes, etc.. Et ideo non fecit mentionem de apostolatu suo in principio huius epistolae, quia nolebat officium sui apostolatus insinuare, nisi ipsis gentibus.

Secunda, quia nomen suum Iudaeis erat odiosum, cum diceret legalia non debere servari, ut patet Act. XV, 2 ss..

Et ipsum tacuit, ne saluberrima doctrina huius epistolae abiiceretur.

Tertia, quia Iudaeus erat. Hebraei sunt? et ego, II Cor. XI, 22. Et domestici non bene sustinent excellentiam suorum. Non est propheta sine honore nisi in patria sua, et in domo sua, Matth. XIII, 57.

Ad argumentum secundum, dicendum est, quod ideo est elegantior in stylo, quia etsi sciebat omnem linguam I Cor. XIV, 18: omnium vestrum lingua loquor, tamen melius sciebat Hebraeam tamquam sibi magis connaturalem, in qua scripsit epistolam istam.

Et ideo magis ornate potuit loqui in idiomate suo, quam in aliquo alio. Unde dicit II Cor. XI, 6: etsi imperitus sermone, sed non scientia. Lucas autem qui fuit optimus prolocutor, istum ornatam transtulit de Hebraeo in Graecum.

|+1 Capitulus 1

|#1 Lectio 1

Scripsit autem epistolam istam contra errores quorundam, qui ex Iudaismo ad fidem Christi conversi, volebant servare legalia cum evangelio, quasi non sufficeret gratia Christi ad salutem.

Unde et dividitur in duas partes.

Primo enim multipliciter commendat excellentiam Christi, ut per hoc praeferat novum testamentum veteri; secundo agit de his per quae membra iunguntur capiti, scilicet de fide infra, XI cap., ibi est autem fides.

Intendit autem ostendere excellentiam novi ad vetus testamentum per excellentiam Christi, quantum ad tres personas solemnes in ipso veteri testamento contentas, scilicet Angelos, per quos lex tradita est. Gal. III, 19: ordinata per Angelos in manu mediatoris, etc..

Quantum ad Moysen, a quo, vel per quem data est. Io. I, 17: lex per Moysen data est, et Deut. Ult.: non surrexit ultra propheta, etc..

Quantum ad sacerdotium per quod ministrabatur, infra: in priori tabernaculo semper introibant sacerdotes sacrificiorum, officia consummantes, etc..

Unde primo praefert Christum Angelis; secundo Moysi, III cap., ibi unde fratres; sed tertio, sacerdotio veteris testamenti, V cap., ibi omnis namque pontifex.

Circa primum duo facit, quia primo praefert Christum Angelis in isto capite; secundo concludit qualis reverentia exhibenda sit novae legi, II capite, ibi propter hoc abundantius.

Adhuc circa primum duo facit, quia primo excellentiam Christi ostendit; secundo probat, quod hoc verum sit de Christo, et sic Angelos deficere ab illa excellentia, ibi tanto melior.

Hoc autem est in hac epistola singulare quod singula verba habent singulas sententias, et servant ordinem suum.

Excellentiam vero Christi denotat quantum ad quatuor. Primo quantum ad proprietatem originis, vocando eum verum Dei filium naturalem, cum dicit locutus est nobis in filio; secundo quantum ad magnitudinem dominationis, ibi quem constituit haeredem universorum; tertio quantum ad virtutem operationis, ibi per quem fecit et saecula; quarto quantum ad sublimitatem dignitatis, ibi qui cum sit splendor gloriae.

Quia vero intendit commendare Christum, ut hoc redundet in novum testamentum, per hoc praefert novum testamentum veteri.

Circa autem vetus testamentum quinque ponit.

Primo modum tradendi, quia multifarie multisque modis, etc.; secundo tempus, cum dicit olim; tertio auctorem, sive datorem, quia Deus; quarto quibus sit traditum, quia patribus nostris; quinto quibus ministris, quia in prophetis.

Dicit ergo multifarie, et hoc quantum ad divisionem, quae attenditur quantum ad tria. Primo quantum ad diversas personas, quia non uni personae, sed pluribus, scilicet Abrahae, Noe, et sic de aliis.

Secundo quantum ad diversa tempora, et hoc totum ad eius certitudinem. Unde matth. XX, 1 ss.: exiit primo mane... Et circa horam tertiam, etc.. Item quantum ad ea, quae ibi ostensa sunt, quia divina. Ex. III, 14: ego sum, qui sum, etc.. Item eventus futuri. Sap. VIII, 8: signa et monstra scit antequam fiant, etc.. Item promissiones futurorum bonorum, saltem in figura. Eccli. III, 25: plurima super sensum hominum monstrata sunt tibi.

Item multifarie quantum ad diversas figuras, quia modo in figura leonis, modo in figura lapidis, sicut Dan. II, 34: abscissus est lapis de monte sine manibus. Iob XI, 6: et quod multiplex sit lex oris eius.

Sequitur multisque modis, quod refertur ad tria diversa genera visionum, scilicet ad visionem corporalem, sicut Dan. V, 5: apparuerunt digiti quasi manus scribentis in pariete, etc.. Aliquando aliquibus per visionem imaginariam. Is. VI, 1: vidi Dominum sedentem, etc.. Aliquibus vero apparebat per visionem intellectualem, sicut David. Ps. Cxviii, 100: super senes intellexi. Unde de istis dicitur Oseae XII, 10: ego visionem multiplicavi eis.

Refertur etiam ad diversos modos loquendi, quia aliquando plane loquebatur, aliquando vero obscure, nec est aliquis modus loquendi, quo Scriptura veteris testamenti non loquatur. Prov. XXII, 20: ecce descripsi eam tibi tripliciter, in cogitationibus et scientia, etc.. Tertio, quia arguendo malos, alliciendo iustos, instruendo ignorantes. II Tim. III, 16: omnis Scriptura divinitus inspirata utilis est ad docendum, ad arguendum, etc..

Secundo tangit tempus traditionis huius doctrinae, quod est tempus praeteritum, quia olim, id est, non subito, quia tam magna erant quae de Christo dicebantur, quod non poterant credi, nisi cum incremento temporum prius didicissent. Unde dicit beatus Gregorius: per successiones temporum crevit divinae cognitionis augmentum. Is. XLVIII, 3: priora ex tunc annuntiavi, et ex ore meo exierunt, et audita feci ea, etc..

Tertio tangit auctorem, quia Deus, qui loquitur. Ps. Lxxxiv, 9: audiam quid loquatur in me Dominus. Hic est autem, qui non mentitur. Num. XXIII, 19: non est Deus quasi homo, ut mentiatur.

Ex his autem tribus commendat vetus testamentum, scilicet ab auctoritate, quia est a Deo, a subtilitate et a sublimitate, quia multifarie multisque modis, a firmitate, quia olim.

Quarto ostendit quibus traditum sit, quia patribus. Et ideo est nobis familiare, et acceptum. Act. XIII, 32: annuntiamus vobis eam, quae ad patres nostros repromissio facta est, etc..

Sed quinto ostendit quibus ministris, quia non ioculatoribus, sed in prophetis, id est per prophetas. Rom. I, 2: quod ante promiserat per prophetas. Act. X, 43: huic omnes prophetae testimonium perhibent.

Deinde cum dicit novissime, describit doctrinam novi testamenti, et ponit quinque, quorum quatuor sunt diversa a quatuor praemissis; unum autem est idem utrobique.

Quod enim dixerat, multifarie multisque modis, etc., ostendit quia omnis multitudo ordinata, ad unum debet referri. Ideo dicit, quod licet sit modus multiplex, tamen totum ordinatum est ad istud novissimum.

Prov. XXIII, 17 s.: in timore Domini esto tota die, et habebis spem in novissimo. Is. X, 22 s.: consummatio abbreviata inundabit iustitiam. Consummationem enim et abbreviationem Dominus Deus exercituum faciet in medio omnis terrae. Item illud olim in tempore expectationis et tenebrarum, sed istud in diebus istis, id est, tempore gratiae. Rom. XIII, 12: nox praecessit, dies autem appropinquavit, etc..

Ubi notandum est, quod ibi dicit loquens, hic autem dicit locutus est, ut designet locutionem novi testamenti perfectiorem illa, quae fuit in veteri.

Ad cuius evidentiam sciendum est, quod tria requiruntur ad locutionem nostram. Primo, verbi conceptio, qua scilicet praeconcipiatur in mente id quod ore loquendum est; secundo ipsius verbi concepti expressio, qua insinuetur quod conceptum est; tertio ipsius rei expressae manifestatio, qua res expressa evidens fiat.

Deus ergo loquendo, primo concepit, cuius conceptio una fuit, et ab aeterno iob XXXIII, 14: semel loquitur Deus, et haec aeterna fuit filii generatio, de qua in Ps. II, 7: Dominus dixit ad me: filius meus es tu, ego hodie genui te.

Secundo, huiusmodi conceptum expressit, et hoc tripliciter. Primo in creaturarum editione, cum scilicet verbum conceptum similitudo patris existens, sit etiam similitudo ad quam omnes creaturae factae sunt. Gen. I, 3: dixit Deus: fiat lux, etc.. Secundo per quasdam notiones, puta in mentibus Angelorum, in quibus species omnium rerum, quae in verbo latebant indidit, et in mentibus hominum sanctorum: et hoc per revelationes sensibiles, vel intellectuales, vel imaginarias.

Et ideo omnis talis manifestatio procedens a verbo aeterno, locutio nuncupatur.

Ier. I, 2: factum est verbum Domini, etc.. Tertio per carnis assumptionem, de qua dicitur Io. I, 14: verbum caro factum est, et vidimus gloriam eius, etc.. Et ideo dicit Augustinus, quod hoc modo se habet verbum incarnatum ad verbum increatum, sicut verbum vocis ad verbum cordis.

Prima autem expressio, scilicet in creatione, non ordinatur ad manifestationem, sed ad esse, Sap. I creavit Deus ut essent omnia.

Cum ergo expressio non habeat rationem locutionis nisi prout ordinatur ad manifestationem, manifestum est, quod illa expressio non potest dici locutio, et ideo numquam dicitur, quod Deus loquatur creando creaturas, sed quod cognoscatur.

Rom. I, 20: invisibilia Dei per ea quae facta sunt, intellecta conspiciuntur. Secunda vero expressio, quae est editio specierum in mente angelica, vel humana, ordinatur tantum ad cognitionem sapientiae divinae, et ideo potest dici locutio. Tertia vero, quae est per assumptionem carnis, ordinatur ad esse, et ad cognitionem, et ad expressam manifestationem, quia per assumptionem carnis, et verbum factum est homo, et nos in cognitionem Dei perfecit. (Io. XVIII, 37: ad hoc natus sum, ut testimonium perhibeam veritati) et se nobis expresse manifestavit. Bar. III, 38: post haec in terris visus est, et cum hominibus conversatus est.

Sic ergo, licet Deus loquatur in novo et veteri testamento, perfectius tamen in novo nobis loquitur, quia ibi per revelationes in mentibus hominum, hic per incarnationem filii. Vetus vero testamentum traditum est patribus, aspicientibus a longe et intuentibus Deum procul; istud autem nobis, scilicet apostolis, qui vidimus eum in propria persona. I Io. I, 1: qui audivimus, et vidimus oculis nostris, et manus nostrae contrectaverunt de verbo vitae.

Deut. V, 3 s.: non cum patribus nostris iniiit pactum, sed nobiscum, qui in praesentiarum sumus, et vidimus, et facie ad faciem locutus est nobis. Unde patet quod illa locutio fuit promissoria. Gal. III, 16: Abrahae dictae sunt repermissiones. Ista locutio est exhibitoria.

Io. I, 17: gratia et veritas per Iesum Christum facta est. Item, ibi locutus est in prophetis, hic in filio, qui est Dominus prophetarum.

Io. I, 18: unigenitus, qui est in sinu patris, ipse nobis narravit.

Sed numquid omnes, per quos loquitur Deus, sunt prophetae? ad quod dicendum est, quod quinque requiruntur ad hoc quod aliquis sit verus propheta.

Primum est revelatio eorum, quae excedunt humanam cognitionem, alias non dicitur propheta, sed sapiens, sicut Salomon, cuius mens illuminata est ad ea quae sunt secundum rationem humanam. Unde nec a Iudaeis propheta dicitur, sed sapiens.

Secundum est intelligentia revelatorum, alias, nisi revelata intelligeret, non esset propheta. Intelligentia opus est in visione, Dan. X, 1, et inde est, quod Nabuchodonosor revelationem sibi factam non intelligens, propheta non dicitur, sed Daniel, qui eam intellexit.

Tertium est, quod propheta in rebus visis, quibus alienatur, non detineatur in ipsis rebus, sed tamquam in figuris, alias non esset propheta, sed phreneticus, qui imaginata apprehendit, ut ipsas res. Ier. XXIII, 28: qui habet somnium, narret somnium, et qui habet sermonem meum, narret sermonem meum.

Quartum est, ut cum certitudine revelata percipiat, quasi per demonstrationem sciens, alias esset somnium, et non prophetia. Is. L, 5: Dominus aperuit mihi aurem, ego autem non contradico, retrorsum non abii.

Quintum est, ut adsit voluntas annunciandi quae revelata sunt; unde et Daniel a quibusdam dicitur quod non est propheta, quia non accepit revelata per modum enunciabilem; unde non dicitur, quod factum est verbum Domini ad Danielelem, sicut de aliis prophetis dicitur. Ier. XX, 8 s.: factum est verbum Domini mihi in opprobrium, et in derisum tota die, et dixi: non recordabor eius, neque loquar ultra in nomine illius, et factus est in corde meo sicut ignis aestuans.

Sed rursus quaeritur quare dicit in prophetis, cum potius debuisset dicere per prophetas.

Ad hoc dicendum est, quod hoc fecit, ut excluderet quorundam errorem. Primo quidem errorem Porphyrii dicentis, quod prophetae ea, quae dixerunt fingendo, non ex spiritu sancto dixerunt. Et contra hoc dicit in prophetis, quasi non ipsi locuti sunt ex se, sed Deus locutus est in eis. II Pet. I, 21: non enim voluntate humana allata est prophetia, sed spiritu sancto inspirati, locuti sunt sancti Dei homines.

Secundo ad excludendum errorem quorundam, dicentium prophetiam esse quid naturale et haberi per naturalem dispositionem, sicut cum aliquis melancholicus est adeo fortis imaginationis, quod imaginata apprehendat ut certa et res ipsas. Et ideo dicit locutus est in prophetis; quasi dicat: non habetur prophetia per modum naturalis dispositionis et passionis, sed per locutionem internam a Deo. Io. III, 8: spiritus ubi vult spirat.

Tertio contra errorem dicentium haberi prophetiam per modum habitus sicut scientiam, ut scilicet quodcumque vult homo prophetet. Quod non est verum, cum prophetiae spiritus non adsit prophetis semper, sed cum eorum mens illustratur divinitus. Unde, IV Reg. IV, 27 dicit eliseus: anima eius in amaritudine est, et Dominus celavit a me. Et ideo dicit in prophetis, quasi dicat: non habetur ab omnibus, et semper, ut habitus, sed ab illis, in quibus placet Deo loqui.

Quarto ad excludendum errorem Priscillae, et montani, dicentium prophetas non intelligere ea quae dicebant, quod non est verum.

Unde dicitur Aggaei I, 3: factum est verbum Domini in manu Aggaei prophetae; in manu, id est, in potestate. Et I Cor. XIV, 32: spiritus prophetarum prophetis subiecti sunt. Et ideo dicit in prophetis, id est, in intellectu et potestate prophetarum.

Sic ergo patet Christi proprietates, quia filius est naturalis. Io. XIV, 10: pater in me est, et ego in patre.

Sed numquid est de illis filiis, de quibus dicitur in Ps. Lxxxi, 6: ego dixi: dii estis, et filii excelsi omnes? absit, quia illi dicuntur filii cum universitate, iste est constitutus haeres, et Dominus universorum.

Numquid est de illis filiis, de quibus dicitur Io. I, 12: dedit eis potestatem filios Dei fieri? etc.. Non quidem, quia illi dicuntur facti filii, iste vero est filius, per quem fecit et saecula.

Numquid est de illis filiis, qui gloriantur in spe gloriae filiorum Dei? Rom. V, 2. Non quidem, quia illi sunt filii per spem gloriae Dei, quam habent, iste vero ipsius gloriae splendor. Alii dicuntur filii, quia facti ad imaginem huius filii. Rom. VIII, 29: quos praescivit conformes fieri imaginis filii eius; iste autem est ipsa imago, et figura substantiae eius. Alii dicuntur filii, ut in se verbum Dei continentes, secundum illud Phil. II, 15: ut sint sine querela, et simplices filii Dei, sine reprehensione in medio nationis pravae et perversae, inter quos lucetis sicut luminaria in mundo, verbum vitae continentes. Iste autem filius portat omnia verbo virtutis suae.

Ergo patet Christi excellentia quantum ad proprietatem originis, et diffuse quantum ad alios filios Dei; per quod ostenditur eminentia novi testamenti ad vetus.

Sed tamen utrobique dicit locutus est, vel loquens, et denotat eundem esse actorem veteris et novi testamenti contra Manichaeum. Eph. II, 18: per ipsum habemus accessum ambo in uno spiritu, etc.. Rom. III, 29: an Iudaeorum Deus tantum? nonne et gentium? item illud fuit traditum patribus nostris, sed istud nobis, id est, apostolis, qui Christum in propria persona vidimus. Deut. V, 3: non cum patribus nostris inivit pactum, sed nobiscum, qui in praesentiarum sumus et vivimus.

Item illud per prophetas, sed istud in filio, id est, per filium, qui est Dominus prophetarum.

Io. I, 18: unigenitus, qui est in sinu patris, ipse enarravit. Et ista occasione apostolus introducit eum esse filium.

Consequenter ostendit magnitudinem dominationis Christi, cum dicit quem constituit haeredem; quia, ut dicitur Gal. IV, 7: si filius, et haeres per Deum.

In Christo autem sunt duae naturae, scilicet divina et humana. Secundum ergo, quod est filius naturalis, non est constitutus haeres, sed est naturalis; sed in quantum homo, factus est filius Dei. Rom. I, 3: qui factus est ei ex semine David secundum carnem. Et secundum hoc est constitutus haeres universorum, sicut verus filius patris. Matth. Ult.: data est mihi omnis potestas.

Et hoc quantum ad totam creaturam in qua accepit dominationem. Item non tantum quo ad unum genus hominum, sed universorum, scilicet tam Iudaeorum, quam gentium. Ps. II, 8: postula a me, et dabo tibi gentes haereditatem tuam, etc..

Quem constituit haeredem universorum.

Ostensa excellentia Christi quantum ad proprietatem originis, hic ostendit excellentiam eius quantum ad maiestatem dominii, et quidem congrue coniungit locutus est in filio, et constitutus est haeres, quia si filii, et haeredes, Rom. VIII, 17.

Sciendum est autem, quod in Christo sunt duae naturae, divina scilicet et humana; sed secundum divinam naturam, sicut non est constitutus filius cum sit filius naturalis ab aeterno; ita nec est constitutus haeres, sed ab aeterno est haeres naturalis. Secundum vero naturam humanam, sicut est factus filius Dei Rom. I, 3: qui factus est ei ex semine David secundum carnem ita et factus est haeres universorum. Et quantum ad hoc dicit quem constituit haeredem, id est, Dominum, universorum. Matth. XXI, 38: hic est haeres, venite et occidamus eum.

Mich. I, 15: adhuc haeredem adducam tibi, qui habitas in maresa, usque ad Odollam, veniet gloria Israel.

Et quidem secundum divinam naturam competit Christo, quod sit haeres genitus, et Dominus. Et primo quidem, quia ipse est Dei virtus, et Dei sapientia, I Cor. I, 24, per quem pater omnia facit. Et ideo si pater dicitur Dominus omnium, ratione creationis, similiter et filius, per quem omnia producuntur in esse, Dominus est. Prov. VIII, 30: cum eo eram cuncta componens. Secundo quia filius est patris sapientia, qua omnia gubernat. Sap. VIII, 1 dicitur de sapientia: attingit a fine usque ad finem, etc.. Si ergo pater dicitur Dominus ratione gubernationis Sap. XIV, 3: tu autem, pater, gubernas omnia, etc., et filio competit dominium.

Item pater est Dominus, in quantum ad ipsum omnia ordinantur, sicut ad primum principium, et finem omnium; similiter et filius, qui est Dei sapientia, praecedens omnia, Dominus est. Eccli. I, 3: sapientiam Dei praecedentem omnia, quis investigabit? Prov. XVI, 4: universa propter semetipsum operatus est Dominus.

Secundum humanam vero naturam competit etiam Christo, quod sit constitutus haeres et Dominus universorum.

Primo quidem ratione unionis, ex hoc scilicet ipso, quod assumptus est homo ille in persona filii Dei.

Act. V, 31: hunc Deus Dominum salvatorem constituit. Eph. I, 21: constituit eum super omnem principatum, et potestatem, etc..

Secundo ratione potestatis, quia omnia ei obediunt, et serviunt. Matth. Ult.: data est mihi omnis potestas in caelo, etc..

Tertio ratione subiectionis. Phil. II, 10: in nomine Iesu omne genu flectatur, etc..

Sed dicit universorum, quod refertur ad totius naturae universitatem, in qua accepit dominium, secundum illud Ps. VIII, 8: omnia subiecisti sub pedibus eius. Item refertur ad omne genus hominum, ut sit sensus: universorum, id est, tam Iudaeorum, quam etiam omnium aliorum hominum, secundum illud Ps. II, 8: postula a me, et dabo tibi gentes haereditatem tuam, etc.. Et de hoc dicitur esth. XIII, 11: Dominus omnium tu es.

Consequenter cum dicit per quem fecit et saecula, ostendit virtutem operationis Christi, quare sit constitutus haeres universorum, non quod ipse sit factus in tempore et hoc meruerit merito bonae vitae, sicut dicit Photinus, sed quod aequae omnia facta sunt per ipsum, sicut et per patrem. Per ipsum enim fecit pater saecula.

Sed sciendum est, quod ista praepositio per denotat causam actus. Sed hoc est dupliciter: uno modo, quia est causa factionis ex parte facientis, ut cum scilicet causale cui adiungitur, est causa actionis secundum quod exit ab agente. Semper enim factio est medium inter faciens et factum. Potest ergo denotare circa agens causam finalem,

ut artifex operatur per lucrum; aliquando causam formalem, ut ignis calefacit per calorem; aliquando vero causam efficientem, ut balivus operatur per regem. Nullo istorum modorum est filius causa patris, quod per illum operetur, sicut nec quod ab ipso sit.

Aliquando vero causale est causa actionis, secundum quod terminatur ad factum, ut artifex operatur per martellum. Martellus enim non est causa artificis, quod agat; sed est causa artificiatio, quod ab artifice procedat, ut ferro, quod recipiat operationem ab artifice, et sic filius est causa facti, et pater operatur per filium.

Sed numquid filius est minor patre? videtur quod sic, quia illud quod est causa facti, ut fiat, videtur habere rationem instrumenti.

Sed ad hoc dicendum est, quod si non esset eadem virtus numero in filio et patre, et eadem operatio, teneret obiectio. Nunc ergo eadem est virtus et operatio patris et filii, sicut et eadem natura et esse, et dicitur pater per eum facere saecula, quia genuit eum operantem saecula. Io. V, 19: quaecumque pater facit, et filius facit.

Saeculum dicitur spatium rei temporalis.

Saecula ergo sunt successiones temporum; non ergo fecit tantum tempora sempiterna, secundum quod Philosophi aliqui dixerunt Deum tantum fecisse sempiternum, et Angelos creasse temporalia, sed etiam fecit temporalia, quae vocat hic saecula. Infra XI, 3: fide intelligimus aptata esse saecula. Io. I, 3: omnia per ipsum facta sunt.

In hoc ergo removet errorem Manichaei dupliciter. Primo in hoc quod dicit eum actorem veteris testamenti; secundo quod dicit ipsum fecisse temporalia.

#2 Lectio 2

Superius ostendit apostolus Christi excellentiam quantum ad originis proprietatem, quantum ad domini maiestatem, et quantum ad operationis virtutem, hic autem ostendit eius excellentiam quantum ad gloriae et dignitatis sublimitatem.

Et pars ista dividitur in duas.

Primo enim ostendit Christum esse idoneum ad dignitatem istam; secundo ponit ipsam dignitatem, ibi sedet ad dexteram.

Idoneitatem vero ostendit ex duobus, quae reddunt aliquem idoneum ad aliquid magnum: unum est facilitas administrandi, aliud est industria et strenuitas exequendi.

Primo ergo ostendit eius facilitatem; secundo eius strenuitatem, ibi purgationem peccatorum faciens.

Circa primum sciendum est, quod tria requiruntur, quae faciunt facilitatem ad dignitatem aliquam ministrandam. Primum quidem sapientia, ne erret gubernando. Eccle. X, 5: est et malum quod vidi sub sole, quasi per errorem egrediens a facie principis: positum stultum in dignitate sublimi. Prov. VIII, 15: per me reges regnant. Secundum est generis prosapia, ne contemnatur praecipiendo.

Prov. Ult.: nobilis in portis vir eius, cum sederit cum senatoribus terrae.

Tertium, virtutis potentia in exequendo. Eccli. VII, 6: noli quaerere fieri iudex, nisi valeas virtute irrumpere iniquitates.

Et quantum ad ista tria apostolus ostendit in Christo facilitatem ad dignitatem praedictam.

Primo quia non solum est sapiens, sed etiam ipsa sapientia; unde dicit cum sit splendor gloriae. Secundo quia non solum est nobilis, sed est ipsa nobilitas, quia est figura substantiae eius. Tertio quia non solum est potens, sed est ipsa potentia portans omnia verbo, etc..

Tria autem sunt, ut supra dictum est, quae faciunt hominem idoneum ut magnam dignitatem assequatur.

Primum est sapientiae claritas. Prov. III, 35: gloriam sapientes possidebunt. Et ideo ostendit Christi sapientiam, dicens qui cum sit splendor gloriae.

Ubi est considerandum, quod, secundum Ambrosium, gloria est clara cum laude notitia, quasi quaedam manifesta notitia, quae de bonitate alicuius habetur. Sed, sicut dicitur Matth. XIX, 17: nemo bonus, nisi solus Deus, et etiam Lc. XVIII, 19, unde ipse est bonitas antonomastice et per essentiam. Alia vero bona sunt per participationem, et ita soli Deo convenit gloria antonomastice. Is. XLII, 8: gloriam meam alteri non dabo. I Tim. I, 17: regi autem saeculorum immortalis, invisibilis, soli Deo honor et gloria.

Cognitio ergo divinae bonitatis, excellenter et antonomastice dicitur gloria, id est, clara cum laude notitia bonitatis divinae.

Ista aliquantulum habetur ab homine, quia nunc cognosco ex parte, I Cor. XIII, 12, sed habetur excellentius ab Angelis, sed a solo Deo perfecte. Deum enim nemo vidit unquam, Io. I, 18, verum est, nec Angeli comprehensive, sed ipse solus seipsum comprehendit.

Ergo sola cognitio Dei de seipso perfecte dicitur gloria, quia perfectam notitiam habet et clarissimam de seipso.

Quoniam autem splendor est illud quod a fulgente primo emittitur, sapientia vero est quiddam fulgens Eccli. VIII, 1: sapientia hominis lucet in vultu eius inde est quod prima conceptio sapientiae est quasi quidam splendor. Verbum ergo patris, quod est quidam conceptus intellectus eius, est splendor sapientiae, qua se cognoscit.

Et ideo apostolus filium vocat splendorem gloriae, id est, divinae clarae notitiae. In quo ostendit ipsum non solum sapientem, sed sapientiam genitam. Is. Lxii, 1: donec egrediatur ut splendor iustus eius, etc..

Secundum quod facit hominem idoneum ad magnam dignitatem, est generis nobilitas. Et hoc ostendit esse in Christo, quia dicit, quod est figura substantiae eius.

Decet enim cum sapientia esse nobilitatem in principe. Deut. I, 15: tulique de tribubus vestris sapientes et nobiles, et constitui eos principes, etc..

Figura hic ponitur pro caractere, vel imagine; quasi dicat: imago substantiae. Sciendum tamen, quod licet imago dicat similitudinem, non tamen quaelibet similitudo est imago. Albedo enim in pariete non est imago albedinis meae, sed imago et similitudo in specie.

Illud ergo proprie dicitur esse imago alicuius, quod habet similitudinem speciei eius, vel expressum signum speciei.

Inter accidentia vero nihil ita est expressum signum, sicut speciei est figura. Unde qui describit figuram animalis, describit imaginem eius. Filius ergo, qui est imago invisibilis Dei, Col. I, 15, proprie dicitur figura.

Sed cuius? substantiae eius. Imago enim alicuius est multiplex. Aliquando enim est signum repraesentans speciem in nullo cum ipsa conveniens, sicut imago hominis in pariete, quae in nullo habet veram speciem hominis. Aliquando vero assimilatur ei in specie, non tantum in repraesentando, sed etiam in essendo, sicut filius est imago vera patris.

Gen. V, 3: Adam genuit filium ad imaginem suam, id est, in natura speciei.

Et ideo addit substantiae eius, quia, secundum Augustinum, filius dicitur imago patris, quia est eiusdem naturae cum ipso.

Dicit ergo, quod est figura substantiae.

Sed quare non dicit quod est figura naturae? quia possibile est, quod natura speciei multiplicetur ad multitudinem individuorum in compositis ex materia et forma. Unde filius socratis non habet eandem naturam numero cum patre suo. Substantia vero numquam multiplicatur. Non enim alia est substantia patris, alia filii. Nec enim dividitur secundum diversa individua.

Quia ergo una et eadem est numero natura in patre et filio Dei, ideo non dicit naturae, quae dividitur, sed substantiae indivisibilis.

Io. X, 30: ego et pater unum sumus. Et XIV, 10: ego in patre, et pater in me est.

Tertium quod facit hominem idoneum, est virtus et potestas. Unde Eccli. VII, 6: noli quaerere esse iudex, nisi valeas virtute irrumpere iniquitates. Et ideo ostendit virtutem, cum dicit portansque omnia verbo virtutis suae. Proprium autem principum et potentum est portare. Iob IX, 13: sub quo curvantur, qui portant orbem. Ipse ergo portat.

Sed videndum est quid portat, et quo, vel per quid.

Quantum ad primum sciendum est, quod id, quod de se nec stare nec ambulare potest, indiget portari. Omnis autem creatura de se nec subsistere, nec operari potest. Primum patet, quia remota causa, removetur effectus, Deus autem est causa omnis substantiae, quia non minus est causa substantiae rei quantum ad fieri, quam domifactor est causa fieri domus, inde, sicut ad absentiam domifactoris cessat fieri domus et ad absentiam solis cessat fieri et esse luminis in aere: ita ad subtractionem virtutis divinae cessat et esse, et fieri, et subsistere omnis creaturae.

Portat ergo omnia quantum ad suum esse.

Portat etiam omnia quantum ad operari, quia subtracta influentia eius, cessat omnis motio causarum secundarum, cum ipse sit causa prima, et causa prima plus influit, quam secunda. Iob XXXVIII, 6: super quo bases illius solidatae sunt. Sic ergo patet, quod omnia portat.

Sed per quid portat? verbo virtutis suae. Quia enim apostolus loquens de creatione rerum dixit, quod Deus omnia fecit per filium, quia scilicet dixerat, per quem fecit et saecula. Ille autem per quem aliquis operatur, non videtur virtute sua operari, sed virtute eius, qui per eum operatur; sicut balivus, per quem rex operatur, non operatur virtute propria. Ergo per hoc videtur, quod filius non operetur virtute propria. Ideo dicit apostolus quod portat verbo virtutis suae, quia, cum idem sit causa essendi et conservandi, cum dicit quod filius virtute sua est causa conservationis, ostendit quod etiam est causa essendi.

Sed numquid non virtute patris? utique, et eius virtute, quia eadem est virtus utriusque. Operatur ergo et virtute propria, et virtute patris, quia virtutem suam habet a patre. Nec tamen dicit apostolus virtute sua, sed verbo virtutis suae, ad ostendendum quod sicut pater omnia per verbum produxit Ps. XXXII, 9: ipse dixit et facta sunt, etc., in quo ostenditur maxima virtus patris ita filius eodem verbo, quod est ipse, omnia fecit.

Et in hoc ostendit apostolus potentiam virtutis suae, quia eandem habet cum patre, quia eadem operatur et per idem, quo ille.

Sed tunc est dubium: quia pater, cum dicit, producit verbum. Ergo filius cum dicit, produceret verbum, et sic verbum patris esset verbum filii. Et ad hoc dicunt Graeci, quod sicut filius est imago patris, ita spiritus sanctus est imago filii. Et sic exponit basilius portans verbo virtutis suae, id est, spiritu sancto. Nam sicut filius est verbum patris, ita ut dicunt spiritus sanctus est verbum filii. Et ideo per ipsum facit filius, sicut per filium pater.

Verumtamen proprie loquendo, verbum non dicitur nisi quod procedit ut conceptus ab intellectu, ad quod sequitur procedere in similitudinem speciei. Spiritus autem sanctus, et si sit similis, non tamen habet hoc ex modo suae processionis, quia non procedit ut conceptus ab intellectu, sed ut amor a voluntate.

Aliter autem exponit Glossa verbo virtutis suae, id est, imperio suo.

Sed hic adhuc est dubium de isto verbo quid sit, quia imperium hominis vel est exterius per vocem prolatum: et hoc non potest dici in divinis, quia nihil est extrinsecum a natura divina, procedens a filio, per quod omnia portentur; vel illud imperium est interius in corde conceptum: sed nec etiam hoc potest stare, quia nihil in mente Dei concipitur, nisi verbum aeternum. Ergo istud imperium, sic conceptum in mente filii, esset verbum aeternum, et sic essent duo verba aeterna, quod nefas est dicere.

Ideo ad argumentum est dicendum, sicut exponit Augustinus illud Io. XII, 48: sermo quem locutus sum, ille iudicabit eum, id est, ipse ego, qui sum verbum patris, iudicabo eum. Et similiter, in proposito, verbum virtutis suae, id est, seipso, qui est verbum virtuosum.

Per ista ergo tria, ostendit tria de Christo. Per hoc enim quod est splendor, ostendit eius coaeternitatem cum patre. In creaturis enim splendor est coaevus, sed ille est coaeternus. Et hoc est contra Arrium.

Sed cum dicit imago substantiae, ostendit eius consubstantialitatem. Quia enim splendor non est eiusdem naturae cum resplendente, ne forte aliquis credat, quod non sit similis in natura, dicit quod est imago, vel figura substantiae.

Sed quia filius, et si sit eiusdem naturae cum patre, si tamen sit infirmus, deficit a virtute patris; ideo subdit portans omnia verbo virtutis suae.

Apostolus ergo in his tribus commendat Christum a tribus, scilicet a coaeternitate, a consubstantialitate, et ab aequalitate potestatis.

Deinde cum dicit purgationem peccatorum faciens ostendit, secundum, quod facit ad idoneitatem dignitatis eius, scilicet strenuitas, et industria, quam habuit in operando.

Fuit enim hoc magnae industriae, ut quod ei competebat ex natura, qua Deus est, ipse meruerit per passionem in natura assumpta.

Unde Phil. II, 8 s.: factus est obediens usque ad mortem, propter quod et Deus exaltavit illum. Purgare ergo peccata, etsi conveniat ei ex natura divina, tamen convenit ei etiam ex merito passionis. Unde Eccli. XLVII, 13: Christus purgavit peccata eius, et exaltavit in aeternum cornu eius, etc.. Matth. I, 21: ipse enim salvum faciet populum suum a peccatis eorum.

Convenit etiam Christo purgare, ratione divinae naturae, et ratione proprietatis filii.

Ratione divinae naturae, quia culpa seu peccatum proprie est malum rationalis creaturae.

Hoc autem malum, sive peccatum non potest reparari nisi per Deum. Nam peccatum in voluntate consistit, voluntatem autem solus Deus potest movere. Ier. XVII, 9 s.: pravum est cor hominis et inscrutabile, quis cognoscet illud? ego Dominus, etc..

Et huiusmodi ratio est, quia quod est immediatius fini, non reducit ad ipsum finem, nisi a prima causa agente. Voluntas autem est ultimi finis, quia scilicet ad fruendum Deo: et ideo a Deo tantum movetur et reducit.

Cum ergo Christus sit verus Deus, manifestum est, quod purgationem peccatorum facere potest. Is. XLIII, 25: ego sum qui deleo iniquitates vestras propter me, etc.. Lc. II, 7: quis potest peccata dimittere, nisi solus Deus? ratione vero proprietatis competit etiam Christo.

Ad cuius evidenciam sciendum est, quod in peccato, primo quidem est transgressio legis aeternae et iuris divini, cum omne peccatum sit iniquitas, quae est transgressio legis. Is. XXIV, 5: mutaverunt ius, dissipaverunt foedus sempiternum. Cum ergo lex aeterna et ius divinum sit a verbo aeterno, manifestum est quod ad Christum competit purgatio peccatorum, inquantum est verbum. Ps. Cvi, 20: misit verbum suum, et sanavit eos.

Secundo est in peccato amissio luminis rationis, et per consequens sapientiae Dei in homine, cum huiusmodi lumen sit participatio quaedam divinae sapientiae. Bar. III, 28: et quia non habuerunt sapientiam, ideo perierunt.

Prov. XIV, 22: errant omnes qui operantur malum. Et secundum Philosophum, omnis malus est ignorans. Rectificatio autem ad divinam sapientiam, competit ei qui est divina sapientia. Hic autem est Christus.

I Cor. I, 23 s.: praedicamus Christum, Dei virtutem, et Dei sapientiam. Sap. IX, 19: nam per sapientiam sanati sunt, quicumque placuerunt tibi, Domine, a principio.

Tertio in peccato est deformatio similitudinis Dei in homine. Prov. XV, 7: cor stultorum dissimile erit. Unde dicitur Lc. XV, 13 de filio prodigo, quod abiit in regionem longinquam.

De filio prodigo, quod abiit in regionem longinquam.

Et ideo competit huiusmodi deformationi rectificari per filium, qui est imago patris. I Cor. XV, 49: sicut portavimus imaginem terreni, portemus imaginem caelestis.

Quarto amissio aeternae haereditatis, in cuius signum homo post peccatum exclusus est a Paradiso, Gen. III, 23. Reparatio autem ad hoc proprie convenit filio, qui est haeres.

Rom. VIII, 17: si filii, et haeredes. Gal. IV, 4 s.: misit Deus filium suum, natum ex muliere, factum sub lege, ut eos, qui sub lege erant, redimeret, et adoptionem filiorum Dei reciperemus.

Sic ergo patet, quod Christo competit purgare peccata, et ratione humanae naturae, et ratione divinae.

Sed quomodo fecit purgationem peccatorum? ex hoc patet. In peccato enim primo est perversitas voluntatis, qua homo recedit a bono incommutabili, et ad hanc rectificandam, exhibuit Christus gratiam iustificantem.

Rom. III, 24: iustificati gratis per gratiam ipsius.

Secundo est macula relicta in anima ex perversitate voluntatis, et ad hanc lavandam praebuit sanguinem suum. Apoc. I, 5: dilexit nos, et lavit nos a peccatis, etc..

Tertio est reatus poenae cui homo addicitur ex culpa, et ad satisfaciendum per hanc obtulit semetipsum Dei hostiam in ara crucis.

Eph. V, 2: Christus dilexit ecclesiam, et tradidit semetipsum pro ea, ut illam sanctificaret.

Quarto servitus diaboli, cui homo efficitur obnoxius peccando, quia qui facit peccatum servus est peccati, et ad eripiendum nos ab hac, redemit nos. Ps. XXX, 6: redemisti me, Domine Deus veritatis.

Consequenter cum dicit sedet ad dexteram, subiungit ipsam dignitatem, quasi dicat: non videtur indecens si sedet, etc..

Quia ipse est splendor et figura, et portat omnia, etc..

In verbo autem sessionis tria solent importari.

Unum est sedentis auctoritas. Iob XXIX, 25: cumque sederem quasi rex circumstante exercitu, etc.. In divina autem curia multi assistunt, quia Dan. VII, 10: millia millium ministrabant ei, et decies centena millia assistebant ei. Sed nullus legitur ibi sedere; quia omnes sunt ibi servi et ministri.

Infra eodem: omnes sunt administratorii spiritus in ministerium missi. Sed solus iste habet regiam dignitatem. Dan. VII, 22: et usque ad antiquum dierum venit, et postea sequitur: et dedit ei potestatem, et honorem, et regnum, etc.. Matth. XXV, 31: cum venerit filius hominis in maiestate sua, et omnes Angeli eius cum eo, tunc sedebit super sedem maiestatis suae, et post sequitur: tunc dicit rex his, etc..

Secundum est sedentis stabilitas. Lc. Ult.: sedete in civitate, etc.. Dan. VII, 14: potestas eius potestas aeterna, etc. Et infra XIII, 8: Christus Iesus heri et hodie, ipse in saecula.

Item aliquando sedere importat humilitatem, quia sedens inferior est stantibus. Ps. Cxxxviii, 2: tu cognovisti sessionem meam.

Et sic non accipitur hic, sed primis duobus modis.

Sed contra, Act. VII, 56: ecce video caelos apertos, et Iesum stantem, etc..

Et dicendum est, quod sedere, et stare, et huiusmodi dispositiones de Deo dicuntur, secundum similitudinem. Et ideo secundum diversa, dicitur et sedens, et stans. Sedens quidem propter immobilitatem; sed stans propter utilitatem ad fortiter resistendum. Unde stabat quasi paratus iuvare stephanum, in agone constitutum.

Sed addit apostolus, quod sedet ad dexteram. Quod, si referatur ad divinam naturam, est sensus: ad dexteram, id est ad aequalitatem patris. Si vero ad humanam, est sensus: ad dexteram, id est in potioribus bonis patris. Mc. Ult.: sedet a dextris Dei. Ps. Cix, 1 et Matth. XXII, 44: dixit Dominus Domino meo: sede a dextris meis.

Sed inter eos qui habent assessores, quidam sunt simpliciter maiores, ut rex vel imperator; quidam vero non simpliciter maiores, sed secundum quid, ut praepositi, vel balivi.

Sed Christus non sedet ad dexteram alicuius inferiorum iudicum, sicut alicuius praepositi, ut balivi, sed simpliciter maioris, quia ad dexteram maiestatis. Maiestas proprie est summa potestas. Is. VI, 3: plena erat omnis terra maiestate eius. Prov. XXV, 27: qui scrutator est maiestatis, opprimetur a gloria.

Christus autem etsi sic sedeat ad dexteram maiestatis, habet tamen et ipse maiestatem, quia habet eandem cum patre. Matth. XXV, 31: cum venerit filius hominis in maiestate sua. Lc. IX, 26: hunc filius hominis erubescet cum venerit in maiestate sua et patris.

Dicit etiam non solum maiestatis, sed etiam in excelsis, id est, super omnem creaturam. Eccli. XXIV, 7: ego in altissimis habito. Sic ergo sedet in excelsis, quia elevatus est super omnem creaturam. Ps. VIII, 2: quoniam elevata est magnificentia tua super caelos.

Et secundum quod dicit chrysostomus, apostolus in loco isto tenet modum volentis instruere parvulum, qui non statim proponit ei summa, sed paulatim perducit eum, modo loquendo ardua, modo proponendo infima; ita etiam modo proponit divina, cum dicit in filio, modo humana, cum dicit quem constituit haeredem, etc.. Et sic de aliis, ut patet in Glossa.

#3 Lectio 3

Sicut supra dictum est, apostolus in toto capitulo intendit praeferre Christum Angelis quantum ad excellentiam, unde posuit quatuor pertinentia ad excellentiam Christi, scilicet quantum ad originem quia filius, quantum ad dominationem quia haeres, quantum ad operationem quia ipse fecit saecula, quantum ad honorem quia sedet ad dexteram maiestatis.

Modo apostolus in parte ista ostendit, quod Christus quantum ad ista quatuor excedit Angelos; et primo quantum ad filiationem; secundo quantum ad dominationem, ibi et cum iterum introducit; tertio quantum ad operationem creationis, ibi et tu in principio, Domine, terram fundasti; quarto quantum ad patris confessionem, ibi ad quem autem Angelorum.

Circa primum duo facit, quia primo praemittit intentum; secundo propositum probat, ibi cui enim dixit.

Dicit ergo tanto melior Angelis, id est sanctior, et ideo propinquior, in quo proponit excellentiam Christi ad Angelos. Eph. I, 20: constituens eum ad dexteram suam in caelestibus super omnem principatum et potestatem.

Sed tunc oritur quaestio quomodo apostolus hoc intelligit, utrum secundum divinam naturam, vel humanam, quia secundum divinam non videtur verum, quia secundum illam genitus est, non factus; secundum vero humanam non est melior Angelis, ut infra, II cap.: eum autem, qui modico quam Angeli, etc..

Sed dicendum est, quod Christus secundum humanam naturam duo habuit in vita ista, scilicet infirmitatem carnis, et sic fuit minoratus ab Angelis. Infra II cap.: eum qui modico, etc.. Item, habuit gratiae plenitudinem, et sic etiam in humanitate maior fuit Angelis in gratia et gloria. Io. I, 14: vidimus eum quasi unigenitum a patre, plenum gratiae et veritatis.

Sed hic non est intellectus. Apostolus enim non intelligit, quod melior fuerit quantum ad gratiam, sed propter unionem humanae naturae ad divinam: et sic dicitur factus, in quantum per illius unionis factionem pervenit ad hoc quod esset melior Angelis, et diceretur et esset filius Dei.

Et ideo subdit quanto differentius prae illis nomen haereditavit.

Et quantum ad hoc nomen, ostendit differentiam quantum ad tria, scilicet quantum ad nominis significationem, quia proprium nomen Angelorum est quod dicuntur Angeli, quod est nomen ministri. Angelus enim idem est quod nuntius. Nomen autem proprium Christi est, quod dicitur filius Dei. Et hoc nomen est valde differentius ab illo, quia quantumcumque differentiam ponis, adhuc est maiorem dare, cum distent in infinitum. Prov. XXX, 4: quod nomen eius? et quod nomen filii eius, si nosti? est enim nomen filii eius sicut et patris incomprehensibile. Phil. II, 9: et dedit illi nomen, quod est super omne nomen.

Sed forte dices, quod etiam Angeli dicuntur filii Dei. Iob I, 6 et II, 1: cum assisterent filii Dei coram Domino, etc.. Dicendum est, quod si dicuntur filii Dei, hoc non est essentialiter et per naturam, sed per quamdam participationem. Ipse autem est essentialiter filius Dei, et ideo habet nomen differentius prae illis: et hoc est secundum, quia differunt quantum ad modum. Ps. Lxxxviii, 7: quis est similis Deo in filiis Dei? quasi dicat: nullus per naturam.

Quantum ad tertium dicit, quod illud nomen haereditavit. Haereditas enim consequitur originem. Unde Christus, quod filius sit, habet ex origine, et per naturam; Angeli autem ex dono gratiae. Matth. XXI, 38: hic est haeres. Unde ipse nomen haereditavit, non autem Angeli, et haec est tertia differentia.

Deinde cum dicit cui enim dixit aliquando Angelorum, probat quod dixit; et primo agit de nomine secundum quod convenit Christo secundum divinitatem; secundo secundum humanitatem, ibi et rursus, ego ero, etc..

Quantum ad primum inducit auctoritatem Ps. II, 7: Dominus dixit ad me, etc..

Et hoc est cui enim Angelorum, etc., quasi dicat: nulli Angelorum dicta sunt haec verba, sed tantum Christo.

Ubi tria possunt notari. Primo modus originis in verbo dixit; secundo singularitas filiationis, ibi filius meus es tu; tertio eius auctoritas, ibi ego hodie.

Modus iste non est carnalis, sed spiritualis et intellectualis. Deus enim spiritus est, io. IV, 24, et ideo non generat carnaliter, sed spiritualiter et intellectualiter. Intellectus autem dicendo, generat verbum, quod est conceptus eius, et ideo signanter dixit, quod Dominus dixit ad me, id est, pater dixit filio.

Dicere ergo intellectus patris, nihil aliud est, quam in corde verbum concipere. Ps. XLIV, 2: eructavit cor meum verbum bonum.

Iob XXXIII, 14: semel loquitur, et secundo idipsum non repetit. Eccli. XXIV, 5: ego ex ore altissimi prodii.

Sed quantum ad secundum, generatio ista est singularis, quia dicit filius meus es tu, quasi dicat: etsi multi alii filii dicuntur, tamen esse filium naturalem est sibi proprium; alii autem dicuntur filii Dei, quia sunt participes verbi Dei. Io. X, 35 illos dixit deos ad quos sermo Dei factus est; sed Christus est ipsum verbum. Matth. XVII, 5: hic est filius meus dilectus.

Sed quantum ad tertium, ista generatio non est temporalis, sed aeterna, quia hodie genui te. Differt autem tempus ab aeternitate, quia tempus variatur sicut motus, cuius mensura est in variatione et successione. Et ideo nominatur per successionem praeteriti et futuri.

Aeternitas autem est mensura rei immobilis, et ideo non est ibi variatio per successionem, sed semper est praesens; et ideo notatur per adverbium praesentis temporis, scilicet hodie, id est, in aeternitate. Verum quia illud quod fit, quia nondum est, incompletum per consequens est; quod autem factum est, completum est, et ita perfectum; ideo non dicit genero te sed genui, quia perfectus est.

Sed tamen ne putetur esse generatio eius tota in praeteritione, et per consequens in defectione, addit, hodie.

Et coniungit praesenti praeteritum, scilicet hodie et genui, ut scias ipsam generationem semper esse, et perfectam esse, et sic in hodie permanentia, in genui vero perfectio designatur.

Ut sit sensus: perfectus es, fili, et tamen generatio tua aeterna est, et semper a me generaris: sicut lumen in aere perfectum est, et tamen semper procedit a sole. Mich. V, 2: egressus eius a principio a diebus aeternitatis.

Ps. Cix, 3: ex utero ante Luciferum genui te.

Posset etiam hoc exponi de generatione temporali, ut dicat hodie, id est in tempore, genui te.

Consequenter cum dicit et rursus: ego ero illi in patrem, etc., propositum ostendit, secundum quod convenit Christo secundum humanitatem, et hoc per aliam auctoritatem.

Secundum Glossam istud dicitur in Isaia ego ero illi in patrem, sed tamen non invenitur aliquid huic simile in Isaia nisi illud: et filius datus est nobis. Sed II reg. VII, 14 et I par. XXII, 10 habentur ista eadem verba Domini dicentis ad David de Salomone, per quem figurabatur Christus.

Sciendum est autem, quod in veteri testamento quaedam dicuntur de eo quod est figura, non in quantum quaedam res, sed in quantum est figura, et tunc non exponitur de illo, nisi in quantum refertur ad figuratum.

Verbi gratia in Ps. Lxxi quaedam dicuntur de David, vel de Salomone, in quantum figurabant Christum tantum. Quaedam vero etiam secundum quod sunt homines quidam, et istorum dicta de ipsis possunt exponi et de Christo; sicut illud: Deus, iudicium tuum regi da: quia illud potest convenire Salomoni. Illa vero quae dicuntur de ipsis in quantum sunt figura, numquam de ipsis possunt exponi, sicut illud: et dominabitur a mari usque ad mare, etc.; quia nullo modo verificari potest de Salomone. Sic et in proposito, licet ista dicta sint de Salomone, tamen possunt exponi de Christo, qui praefigurabatur per illum.

Dicit ergo ero quod est futuri temporis, ad denotandum quod incarnatio filii futura erat in tempore. Gal. IV, 4: at ubi venit plenitudo temporis, etc.. Supra vero cum loquebatur de aeterna generatione, dixit es tu, quasi sine motu; hic autem cum loquitur de temporalis, dicit in filium, quod denotat terminum alicuius motionis. Assumptio enim importat motum in filiationem.

Et quia omnis motio fit per operationem alicuius terminatam ad aliquem effectum, ideo primo ponit operationem facientis, quia non virtute humanitatis facta est assumptio, sed divinitatis, cum dicit ego ero illi in patrem, id est, assumam eum ad unionem personae filii. Et subiungit effectum consecutum, quia scilicet est susceptus in unitatem personalem filii, erit mihi in filium.

De primo dicitur Lc. I, 35: virtus altissimi, scilicet facientis assumptionem, obumbrabit tibi. De secundo Rom. I, 3: qui factus est ei ex semine David secundum carnem.

Iterum ego ero illi, id est, ad honorem et utilitatem suam clarificabo ipsum.

Io. XVII, 5: clarifica me, pater. Et ipse erit mihi, id est, ad honorem meum, manifestando nomen meum hominibus. Io. XVII, 6: manifestavi nomen tuum, etc..

Deinde cum dicit et cum iterum, etc., agit de dominatione Christi, qua est haeres universorum. Ubi tria facit, quia primo ostendit dominium eius, et praecipue super Angelos; secundo ponit rationem dominii illius ex parte Angelorum, ibi et ad Angelos; tertio ex parte Christi, ibi ad filium autem.

Quantum ad primum inducit auctoritatem Ps. Xcvi, 7 cum dicit: adorate eum, omnes Angeli eius; hoc habetur in Ps. Xcvi, 1: Dominus regnavit, exultet, etc.. Adoratio enim non fit nisi Domino; ergo si Angeli eum adorant, Dominus illorum est.

Volens apostolus inducere hanc auctoritatem, primo tangit intentionem Psalmistae, cum dicit et cum iterum introducit, etc., ut Psalmista loquatur de adventu Christi in mundum.

Et ideo dicit: et cum Scriptura introducit, id est introducendum, dicit primogenitum, etc.; quasi dicat: iam dictum est, quod Christus est filius prae Angelis; ergo est principaliter a patre genitus. Est ergo dicendus primogenitus. Rom. VIII, 29: ut sit ipse primogenitus in multis fratribus. Hic autem primogenitus debebat introduci in orbem, etc..

Et vide quam ordinate loquatur apostolus.

Primo enim dicit ipsum esse a patre, ibi ego ero illi in patrem; secundo assumptum in unitate personae, ibi et ipse erit mihi in filium; sed modo proponit eum in notitiam hominum.

Vocat autem incarnationem introductionem in mundum.

Sed contra. Ipse Christus vocat eam exitum.

Io. XVI, 28: exivi a patre, et veni in mundum. Et dicendum est, quod exitus est etiam introductio. Sicut si aliquis reconciliandus sit principi, primo exit ad eum mediator et post introducit eum. Simile habetur I Reg. XX, 5 ss. De David ad ionatham.

Sic Christus mediator Dei et hominum, primo exiit ad homines, et postea introduxit eos reconciliatos. Infra II, 10: qui multos filios adduxerat in gloriam, etc..

Vel introducit, id est, inducit eum usque in corda hominum, quia Scriptura loquens de adventu Christi, dicit eum suscipiendum intra corda hominum. Ista autem receptio fit per fidem. Eph. III, 17: habitare Christum per fidem in cordibus vestris. Ps. Xcv, 3: annuntiate inter gentes gloriam eius. Quando enim Scriptura dicit, quod gentes debent credere, dicit quod Christus intraturus est in corde ipsorum.

Hoc autem quod dicit iterum, multipliciter exponitur.

Dicit enim chrysostomus, quod de incarnatione verbi, quae dicitur introductio, non loquitur Scriptura semel, sed iterum atque iterum.

Vel aliter, quia ipse primo erat in mundo per potentiam divinitatis invisibiliter, sed iterum introducit eum in mundum, secundum praesentiam humanitatis visibiliter.

Vel aliter, quia supra dixerat ero illi in patrem, id est, assumam in unitatem personalem mei. Et cum iterum introducit, eum, scilicet istum primogenitum et assumptum ad unitatem personae: quia non sufficeret dicere, quod introducit, nisi dicatur qualiter introducat, quia non quasi unus de mundo, nec sicut Angeli, sed super omnes. Ideo dicit adorent eum omnes Angeli. Nehem. IX, 6: exercitus caeli te adorat. Apoc. VII, 11: omnes Angeli stabant in circuitu throni, et ceciderunt, et adoraverunt, etc..

Deinde cum dicit et ad Angelos, etc., ponitur ratio ex parte Angelorum, quare eum adorant, quasi dicat: iustum est quod adorent, quia sunt ministri. Unde dicit qui facit Angelos suos spiritus, et ministros suos flammam ignis.

Deus enim aliquando operatur illuminando intellectum. Io. I, 9: illuminat omnem hominem, etc.. Aliquando vero movet ad opus.

Is. XXVI, 12: omnia opera nostra operatus es in nobis. Et primum facit Deus in nobis, mediantibus Angelis. Ps. Lxxv, 5: illuminans tu mirabiliter a montibus aeternis. Secundum etiam facit in nobis ipsis mediantibus, sicut dicit Dionysius IV cap. Caelestis hierarchiae.

In quantum ergo illuminat per ipsos, dicuntur nuntii. Nuntii enim est nuntiare ea quae sunt in corde Domini sui. In quantum vero sunt mediatores operum divinorum, dicuntur ministri.

Ps. Cii, 21: ministri eius, qui faciunt voluntatem eius. Sunt ergo et nuntii et ministri.

Sed quales sint, describit eos per duas res corporales maxime ad hoc idoneas. Una est aer, cuius proprietas multum convenit nuntio, ministro autem proprietas ignis. Aer enim est receptibilis luminis et impressionis; item optime reddit recepta; item habet velocem motum. Haec autem debet habere bonus nuntius, ut scilicet bene recipiat dicta, bene referat recepta, et utrumque velociter faciat.

Ista bene conveniunt Angelis. Optime enim recipiunt divinas illuminationes. Sunt enim Angeli specula munda, secundum Dionysium.

Matth. XVIII, 10: et Angeli eorum in caelis, etc.. Item optime reddunt, quod significatum est Apoc. I, 1: significavit Deus, quae oportet fieri cito; loquens per Angelum suum servo suo ioanni, etc.. Item sunt veloces. Is. XVIII, 2: ite, Angeli veloces, etc.. Isti autem dicuntur spiritus, quia omnis substantia invisibilis dicitur spiritus. Unde et aer dicitur spiritus.

Item sunt ignis, in quantum ministri.

Ignis autem, inter omnia elementa, est maxime activus et efficax ad agendum. Unde in Ps. Ciii, 4 de Angelis ubi dicuntur ministri eius, ibi additur et ministros tuos ignem urentem.

Item ignis calorem causat, per quod designatur charitas. Cant. VIII, 6: lampades ignis atque flammaram. Unde describuntur in igne, et dicuntur seraphim, Is. VI, 2. Item ignis semper movetur sursum; ita Angeli et boni ministri, omnia quae agunt, semper referunt in gloriam Dei, sicut patet de Angelo Tob. XII, 6: benedicite Deum caeli, etc.. Non dicit: benedicite me, sed Deum caeli. Non sic de malo Angelo, qui dicit Matth. IV, 9: si cadens adoraveris me. Sed Angelus bonus tamquam bonus minister dicit Apoc. Ult.: vide ne feceris, et sequitur: Deum adora.

#4 Lectio 4

Supra probavit apostolus per auctoritatem Angelos esse ministros, hic probat hoc per rationem sumptam ex parte ipsius Christi. Unde intendit hic probare regiam dignitatem Christi; ubi duo facit.

Primo enim commendat regiam dignitatem ipsius Christi; secundo eius ad illam dignitatem ostendit idoneitatem, ibi propterea unxit te Deus.

Circa primum tria facit; primo commendat Christi regiam auctoritatem; secundo eius regiminis aequitatem, ibi virga aequitatis; tertio regiminis bonitatem, ibi dilexisti iustitiam.

Dicit ergo: ad filium autem dicit thronus tuus, etc.. Et sunt verba Dei patris loquentis per linguam prophetae, sicut per calamus Scribae. Dicit ergo: o Deus fili, thronus tuus, etc.. In quo denotatur regia maiestas.

Est enim thronus regis sedes, sed cathedra Magistri, tribunal autem sedes iudicis.

Quae omnia conveniunt Christo, quia ipse est rex noster: Lc. I, 32: regnabit in domo Iacob et ideo convenit ei thronus. Ps. Lxxxviii, 30: thronus eius sicut sol. Ipse est Magister, Io. III, 2: scimus, quia a Deo venisti Magister, ideo competit ei cathedra. Ipse iudex noster, Is. XXXIII, 22: Dominus iudex noster, Dominus legifer noster, et ideo congruit sibi tribunal. II Cor. V, 10: omnes nos oportet manifestari ante tribunal Christi etc..

Competit autem thronus Christo secundum naturam divinam, in quantum est Deus, Ps. XLVI, 8: rex omnis terrae Deus, sed secundum quod homo, convenit sibi ex merito passionis, victoriae, et resurrectionis. Apoc. III, 21: qui vicerit, dabo ei sedere mecum in throno meo, sicut ego vici et sedi in throno patris mei cum eo. Hic thronus est perpetuus. Lc. I, 33: et regni eius non erit finis. Dan. VII, 14: potestas eius potestas aeterna, quae non auferetur.

Patet autem quod regnum illud est aeternum, et in quantum sibi convenit ex natura, quia est Deus. Ps. Cxliv, 13: regnum tuum, regnum omnium saeculorum.

Item, in quantum sibi convenit ut homo, et hoc duplici ratione. Una, quia regnum illud non ordinatur ad temporalia, sed ad aeterna.

Io. XVIII, 36: regnum meum non est de hoc mundo. Ad hoc enim regnat, ut homines dirigat ad vitam aeternam. Non autem sic est de regno hominum; unde regnum illorum finitur cum vita praesenti. Alia ratio est, quia ecclesia, quae est regnum eius, durat usque ad finem mundi, et tunc tradet Christus regnum Deo et patri consummandum et perficiendum.

Consequenter commendat regnum eius ab aequitate, cum dicit virga aequitatis, etc..

Convenienter autem describitur regnum per virgam. Differt enim regimen tyrannicum a regimine regis, quia regimen tyrannicum est ad utilitatem suam cum gravamine subditorum; regimen autem regis principaliter ordinatur ad utilitatem subditorum. Et ideo rex est pater et pastor. Pastor enim non corrigit cum gladio, sed cum virga. Ps. Lxxxviii, 33: visitabo in virga iniquitates eorum. Item pastor utitur virga in directione gregis. Mich. VII, 14: pasce populum tuum in virga tua.

Virga etiam sustentat infirmos. Ps. XXII, 4: virga tua et baculus tuus ipsa me consolata sunt. Item virga conturbat hostes. Num. XXIV, 17: consurget virga de Israel, et percutiet duces Moab.

Sed est haec virga aequitatis. Is. XI, 4: arguet in aequitate pro mansuetis terrae. Sed sciendum est, quod aliquando aliquis regit in rigore iuris, sicut quando servat ea quae iusta sunt secundum se. Contingit autem, quod aliquid de se iustum est, quod tamen comparatum ad aliquid inducit detrimentum si servetur; et ideo oportet, quod ius commune ad hoc applicetur, et si hoc fiat, tunc est regimen aequitatis. Regnum veteris testamenti erat secundum rigorem iustitiae. Act. XV, 10: onus quod nec nos, nec patres nostri portare potuimus. Sed regnum Christi est regnum aequitatis et iustitiae, quia in ipso non imponitur nisi suavis observantia. Matth. XI, 30: iugum enim meum suave est et onus meum leve. Et Ps. Xcv, 13: iudicabit orbem terrae in aequitate.

Consequenter cum dicit dilexisti, etc., bonitatem regentis commendat.

Quidam enim servant aequitatem, non tamen propter amorem iustitiae, sed magis propter timorem, vel gloriam, vel metum, et tale regimen non durat. Sed iste servat aequitatem propter amorem iustitiae. Dicit ergo dilexisti iustitiam, quasi dicat: hoc quod virga est aequa et directa, hoc est quia dilexisti iustitiam. Sap. I, 1: diligite iustitiam, qui iudicatis terram. Non autem est iustus, qui non amat iustitiam. Matth. V, 6: beati qui esuriunt et sitiunt iustitiam.

Sed aliqui quidem diligunt iustitiam, sed sunt remissi in correctione iniquitatis; sed Christus odit, id est, reprobatur iniquitatem.

Ps. Cxviii, 113: iniquos odio habui. Sap. XIV, 9: similiter odio sunt Deo impius et impietas eius. Eccli. XII, 3: altissimus odio habet peccatores, et misertus est poenitentibus.

Et ideo dicit et odisti iniquitatem.

Deinde cum dicit propterea unxit te Deus, ostendit Christi idoneitatem ad exequendum et gubernandum, ubi dubitatio est de hoc, quod dicit propterea, etc..

In verbis istis agitur de spirituali unctione, quia Christus est repletus spiritu sancto.

Numquid enim ideo repletus est, quia dilexit iustitiam? ergo meruit gratiam, quod est contra illud Rom. XI, 6: si ex operibus, iam non ex gratia; et haec est ratio communis.

Sed specialiter ad propositum, quia Christus in ipsa conceptione fuit plenus spiritu sancto, Io. I, 14: plenum gratia et veritate, non ergo meruit.

Respondeo. Hic est cavendus error Origenis.

Voluit enim, quod omnes spirituales creaturae, etiam anima Christi, a principio creatae fuerunt, et secundum quod plus vel minus adhaeserunt Deo, vel diverterunt ab ipso per libertatem arbitrii sui, facta est distinctio inter Angelos et etiam animas. Unde in periarcho dicit, quod anima Christi quia vehementius adhaesit Deo, diligendo iustitiam, et odiendo iniquitatem, quod meruit maiorem plenitudinem gratiae prae cunctis substantiis spiritualibus.

Sed hoc est haereticum dicere, quod scilicet quaecumque anima, vel etiam anima Christi, creata fuerit ante corpus, quod etiam specialem rationem in Christo habet, quia in primo instanti simul creata fuit anima, et formatum corpus, et totum est assumptum a filio Dei.

Quid ergo dicit propterea? una Glossa videtur sentire cum Origene.

Sed si volumus eam salvare, dicemus quod in Scriptura dicitur aliquid fieri quando innotescit; sicut cum dicitur Phil. II, 8 s.: factus est obediens, etc., propter quod et Deus exaltavit illum, et dedit illi nomen, etc.. Numquid Christus merito passionis meruit esse Deus? absit: hic enim est error Photini.

Dicendum est ergo, quod Christum esse Deum, excedit omne meritum, sed per passionem meruit, quod manifestetur ubique esse Deum, et quod Deus dederat illi tale nomen, etc.. Ita hoc quod dicit hic propterea unxit te Deus, etc.. Ut sit sensus: ex hoc quod tu dilexisti iustitiam, meruisti quod hoc innotescat.

Vel aliter et melius ita quod ly propterea, non dicat causam meritoriam, sed finalem; quasi dicat: ad hoc quod illa haberes, scilicet thronum perpetuum, virgam aequitatis, etc., quae dicta sunt, propterea unxit te Deus oleo, scilicet sanctificationis, quod Dominus mandavit fieri, Ex. XXX, 24 ss.: quo ungebantur vasa et sacerdotes, Lev. VIII, 2 et IX, 1 s., et reges, ut patet de David, I reg. XVI, 13, et Salomone, III Reg. I, 39; item prophetae, ut patet de eliseo, III Reg. XIX, 16.

Sed quare fiebat ista sanctificatio per unctionem? ratio est litteralis. Homines enim Orientales pro celebritate ungebantur, ne consumerentur, eo quod sunt in regione multum calida. Pauperes etiam ungebantur ad festivitatem.

IV Reg. IV, 2: non habeo ancilla tua nisi parum olei quo ungar. In Scriptura autem divina traduntur nobis per modum quo homines solent uti. Quia ergo tunc ungebantur homines, vel propter celebritatem festi, vel propter celebritatem personae, ideo ad ostendendum excellentiam Christi, dicit eum unctum oleo exultationis.

Ipse enim est rex. Is. XXXII, 1: ecce in iustitia regnabit rex. Et XXXV: Dominus enim iudex noster, Dominus legifer noster, Dominus rex noster, ipse veniet et salvabit nos. Est etiam sacerdos. Ps. Cix, 4: tu es sacerdos in aeternum secundum ordinem melchisedech. Fuit etiam propheta. Deut. XVIII, 15: prophetam de gente tua et de fratribus tuis sicut me suscitabit tibi Dominus.

Et convenit sibi ungi oleo sanctificationis et exultationis. Ab ipso autem sunt sacramenta, quae sunt vasa gratiae. Is. XXII, 24: suspendam super eum omnem gloriam domus patris eius vasorum diversa genera, etc..

Convenit etiam ista unctio christianis. Sunt enim reges et sacerdotes. I Petr. II, 9: vos estis genus electum, regale sacerdotium. Apoc. V, 10: fecisti nos Deo nostro regnum et sacerdotes. Item habet spiritum sanctum, qui est prophetiae spiritus. Ioel II, 28: effundam de spiritu meo super omnem carnem, etc.. Et ideo omnes uncti sunt, invisibili unctione.

II Cor. I, 21: qui autem confirmat nos vobiscum in Christo, et qui unxit nos Deus, et qui signavit nos, et dedit, etc.. I Io. II, 20: vos unctionem habetis a sancto, et nostis omnia.

Sed quae comparatio est inter Christum unctum, et christianos unctos? ista, scilicet quia ipse habet eam principaliter et primo, nos autem et alii ab ipso effusam. Ps. Cxxvii: sicut unguentum in capite, etc.. Et dicit prae participibus tuis. Io. I, 16: de plenitudine eius omnes accepimus.

Unde alii dicuntur sancti, ipse vero sanctus sanctorum. Ipse enim est radix omnis sanctitatis.

Dicit autem oleo laetitiae, vel exultationis, quia ex ista unctione procedit spiritualis laetitia.

Rom. XIV, 17: non est regnum Dei esca et potus, sed iustitia et pax et gaudium in spiritu sancto. Gal. V, 22: fructus autem spiritus est charitas, pax, gaudium. Ps. Ciii, 15: ut exhilaret faciem in oleo. Is. Lxi, 3: oleum gaudii pro luctu, etc..

Illud autem, quod bis dicit Deus, Deus, dupliciter exponitur. Uno modo, quod repetatur nominativus casus, ut sit sensus: unxit te Deus per seipsum Deum, nos autem per te, mediatorem Dei et hominum, hominem Christum. II Pet. I, 4: per quem magna et pretiosa nobis promissa donavit. Alio modo, quia, secundum Augustinum in Glossa, alterum est nominativi casus, alterum vocativi, ut sit sensus: o Christe, qui es Deus filius, Deus pater unxit te, etc.. Et quod debeat sic exponi magis patet in Graeco.

Sed cum Christus non sit unctus secundum quod Deus, quia sic non convenit sibi recipere spiritum sanctum, sed magis aliis dare, secunda expositio non videtur esse vera.

Respondeo. Dicendum est, quod idem est in persona et Deus et homo, tamen unctus est in quantum homo. Et cum dicitur: o Deus, etc., et ungens est Deus et homo, et unctus similiter est Deus et homo, et unum cum ipso in persona.

#5 Lectio 5

Supra praemisera apostolus quatuor, in quibus Christus excellit Angelos, et probavit duo illorum, scilicet et quod excedit eos, quia est filius, et quia est haeres, nunc probat tertium, scilicet quod excedit eos in virtute operationis, quia per eum pater fecit et saecula.

Hoc autem probat apostolus ex auctoritate eiusdem prophetiae, et circa hoc duo facit.

Primo ostendit virtutem operationis in quantum creator; secundo quantum ad differentiam creatoris ad creaturam, ibi ipsi peribunt.

Circa primum duo facit, quia primo ponit creationem terrae; secundo caelorum, ibi et opera manuum.

Sciendum est autem circa primum, quod hoc potest dupliciter legi: uno modo, ut sit sermo prophetae directus ad patrem, ut sit sensus tu, Domine, scilicet Deus pater, fundasti terram in principio, id est in filio tuo, qui est principium. Io. VIII, 25: ego principium, qui et loquor vobis. Et hoc tantum valet ac si dixisset: tu fundasti terram per filium: Ps. Ciii, 24: omnia in sapientia fecisti. Filius autem est sapientia genita, unde supra dixit eum splendorem gloriae. Et hoc quod dicit hic, respondet huic quod supra dixit per quem fecit et saecula.

Alio modo, quod sit sermo directus ad filium, sic: et tu, Domine, scilicet fili, fundasti terram in principio, scilicet temporis, ut excludat opinionem ponentium aeternitatem mundi; vel in principio, scilicet productionis rerum, ut excludat opinionem dicentium, corporalia non fuisse creata cum spiritualibus, sed post. Gen. I, 1: in principio creavit Deus caelum et terram. Eccli. XVIII, 1: qui vivit in aeternum, creavit omnia simul.

Sciendum est autem, quod tripliciter potest distingui terra a caelo.

Uno modo et ad litteram quod per terram intelligatur elementum terrae, per caelum autem superiora corpora; ut sicut Moyses non facit mentionem de aere, quia est cum aqua, ita hic intelligit per caelum, ipsum caelum et alia duo elementa, scilicet aerem et ignem, quae magis accedunt ad naturam caeli, quod patet ex loco ipsorum. Sic etiam accipit Moyses.

Et dicit fundasti, ut ostendat tria ad terram pertinere, primo quidem terrae quietem; omnia enim alia participant motum, sola autem terra secundum totalitatem suam immobilis perseverat, ut sit sensus fundasti, id est, firmasti.

Ps. Ciii, 5: qui fundavit terram super stabilitatem suam. Secundo, ut ostendat terrae perpetuitatem, nam fundamentum aedificii inter alias eius partes stabilis est. Terra autem in aeternum stat, Eccli. I, 4. Et secundum hoc dicit fundasti terram, id est, perpetuo solidasti.

Tertio, ut ostendat terrae ordinem, quia sicut fundamentum, quod est prima pars aedificii, est in imo, ita terra inter omnia elementa tenet locum imum. Is. XLVIII, 13: manus mea fundavit terram. Ps.: aridam fundaverunt manus eius.

Non autem dicit fecisti caelos, sed opera manuum tuarum sunt caeli, quia illud quod aliquis facit manibus, magis diligenter videtur facere. Et ideo sic loquitur ad designandum nobilitatem et pulchritudinem ipsorum.

Is. XLVIII, 13: dextera mea mensa est caelos.

Aliter vero quod per terram intelligat totam naturam corporalem. Et sic terram fundasti, quia materia est locus et fundamentum formarum; per caelos autem, spirituales substantias. Ps. Cxlviii, 4: laudate eum, caeli caelorum. Et hi sunt opera manuum eius, quia fecit eos ad imaginem et similitudinem suam.

Vel per terram imperfecti in ecclesia, quia sunt fundamentum aliorum; quia nisi esset activa in ecclesia, contemplativa non subsisteret.

Per caelos contemplativi. Et haec facta in ecclesia in principio, id est per filium.

Is. LI, 16: posui verba mea in ore tuo, ut fundes terram, id est, imperfectos, et plantes caelos, id est, perfectos.

Quantum autem ad caelos dicit opera manuum tuarum sunt caeli.

Dicit autem opera manuum tuarum, et non simpliciter, caelos fecisti, propter quatuor rationes. Primo, ut excludat errorem dicentium Deum esse animam caeli, et per consequens totum mundum et partes eius debere coli ut Deus, quod et idololatrae faciebant; et hoc excludit, cum dicit opera manuum tuarum sunt caeli, quasi dicat: non sunt proportionati tibi, ut corpus animae, sed subiecti et proportionati virtuti, et voluntati tuae. Deut. IV, 19: ne forte oculis ad caelum elevatis, videas solem et lunam et omnia astra caeli, et errore deceptus, adores ea.

Secundo ut designet caelorum dignitatem et pulchritudinem, quia illud dicimus manibus facere, quod diligenter facimus; ut ergo ostendat caelos excellentiori modo quam alias creaturas corporales divina sapientia conditos esse, dicit opera manuum tuarum sunt caeli.

Et hoc patet; quia diversitas in istis inferioribus potest reduci ad dispositionem materiae, sed diversitas corporum caelestium nullo modo potest reduci nisi ad sapientiam divinam.

Et inde est, quod quaecumque fit mentio de creatione caeli, additur ibi, prudenter, vel intellectus vel aliquid huiusmodi, secundum illud Ier. IV: stabilivit caelos prudenter, et secundum illud Ps. Cxxxv, 5: qui fecit caelos intellectu.

Tertio ut ostendat, quod in caelis magis refulget virtus divina creatoris, secundum Glossam; nihil enim est in creaturis, in cuius conditione appareat tantum virtutis Dei, et hoc propter magnitudinem ipsorum et ordinem.

Sap. XIII, 5: a magnitudine enim speciei et creaturae, cognoscibiliter poterit horum creator videri.

Quarto ad ostendendum, quod inter omnia corpora, corpus caeleste immediatius recipit influentiam a Deo, et per ista derivatur in ista inferiora. Iob XXXVIII, 33: numquid nosti ordinem caeli, et pones rationem eius in terra? quasi dicat: si bene consideras dispositionem caeli, non potes attribuere causam dispositionis eius alicui rei terrena, sed Deo.

Alio modo potest exponi, ut per terram accipiatur tota materia corporalis, per caelos vero spirituales substantiae. Et sic est sensus: in principio temporis terram, id est, materiam corporalem, fundasti, id est, quasi fundamentum formarum stabilisti; et sic intelligitur illud Ps. Cxlviii, 7: laudate Dominum de terra, etc.. Sed caeli, id est substantiae spirituales, Ps. Cxlviii, 4: laudent illum caeli, etc., sunt opera manuum tuarum, quia scilicet fecisti eos ad imaginem et similitudinem tuam.

Tertio modo potest exponi, ut per terram intelligantur infimi in ecclesia, per caelos vero supremi, et sic est sensus in principio, id est per filium, terram fundasti, id est activos et infimos in ecclesia; et dicuntur fundati, quia sunt quasi fundamentum aliorum, nam nisi essent activi in ecclesia, viri contemplativi non sustentarentur. Sed caeli, id est contemplativi et perfectiores, sunt opera manuum tuarum, id est, excellentiori praeeminentia praediti. Ps. XVIII, 2: caeli enarrant gloriam Dei; et Is. I, 2: audite, caeli, id est, maiores; auribus percipe, terra, id est, minores.

Consequenter cum dicit ipsi peribunt, ostendit differentiam inter creatorem et creaturam, et hoc quantum ad duo, quae sunt propria creatori; primum est aeternitas; secundum est immutabilitas, de qua ibi et omnes ut vestimentum veterascent, etc..

Circa primum duo facit, quia primo ponit terminationem creaturae; secundo interminationem Dei, ibi tu autem permanebis.

Dicit ergo primo: ipsi, scilicet caeli, peribunt.

Sed contra Eccle. I, 4: terra in aeternum stat; ergo videtur, quod multo plus caeli.

Respondeo. Dicendum est, quod secundum Augustinum et Philosophum, in qualibet mutatione est generatio et corruptio. Unde quicquid mutatur, perit a statu in quo erat.

Ergo quod dicit quod caeli peribunt, non intelligitur quantum ad substantiam, de qua Iob XXXVII, 18: qui solidissimi quasi aere fusi sunt, sed quantum ad statum quem nunc habent. Apoc. XXI, 1: vidi caelum novum et terram novam. I Cor. VII, 31: praeterit figura mundi huius.

Sed quomodo mutabunt statum? diversimode, quia caeli superiores moventur quidem secundum locum, sed non alterantur. Inferiores vero, scilicet ignis et aer, et moventur et alterantur, et corruptioni sunt subiecti. Sic ergo status omnium caelorum est mutabilis; sed tunc motus cessabit in superioribus, et corruptio in inferioribus, quia aer igne conflagrationis purgabitur. II Pet. III, 7: caeli qui nunc sunt et terra eodem verbo repositi sunt, igni reservati in diem iudicii, etc.. Omnes peribunt a statu in quo nunc sunt, et sic quodammodo peribunt, sed tu, Domine, permanebis. Ps. Ci, 13: tu autem, Domine, in aeternum permanebis.

Hic ostendit permanentiam creatoris, quasi dicat: in te nulla est transmutatio nec vicissitudinis obumbratio, ut Iac. I, 17 dicitur, et Thren. V, 19: tu autem, Domine, in aeternum permanebis, solium tuum in generatione et

generationem, quod potest etiam intelligi de Christo homine. Infra ult.: Iesus Christus heri et hodie ipse et in saecula.

Deinde cum dicit et omnes, etc., ostendit differentiam Dei ad creaturam quantum ad immutabilitatem.

Et circa hoc duo facit.

Primo enim ponit mutabilitatem creaturae; secundo immutabilitatem Dei, ibi tu autem idem.

Et adhuc circa primum duo facit, quia primo describit rationem mutabilitatis creaturae; secundo subdit illam mutabilitatem, ibi et velut amictum.

Circa primum autem sciendum est, quod vetus et novum consequuntur tempus.

Unde veterascere non potest, nisi quod aliquo tempore mensuratur tempore. Motus autem caelorum mensuratur tempore, sed ipsum mobile mensuratur ipso nunc temporis; ergo in caelo possunt inveniri novitas et vetustas.

Unde non veterascent caeli, quasi substantia eorum minuatur, vel corrumpatur in aliquo, sed tantum quantum ad diuturnitatem temporis, quo amplius non mensurabuntur. Et ideo dicit sicut vestimentum, etc., quia causa mutationis caelorum non erit propter defectum virtutis ipsorum, quae in aliquo minuatur.

Quia si motus ipsorum cessaret propter defectum virtutis, iam cessatio haberet causam naturalem, et posset deprehendi ratione naturali, cuius contrarium dicitur matth. XXIV, 36: de die autem et hora illa nemo scit, neque Angeli in caelo, etc.. Ergo erit propter necessitatem finis: quia omnes creaturae corporales ordinantur ad spirituales, et totus motus deserviens generationi et corruptioni ordinatur ad generationem hominis.

Cessante ergo generatione hominis, quod erit quando completus erit numerus electorum et praedestinatorum, cessabit motus ille.

Et ideo dicitur vestimentum, quod sumitur ad usum, et cessante usu deponitur, sicut homo calidum vestimentum deponit, veniente aestate, et frigidum, veniente hieme. Sic ergo status mundi, qui nunc est commodatus isti fini, cum completus fuerit numerus ille electorum, iam amplius non erit accommodatus nec necessarius, et ideo sicut vestimentum deponetur. Lc. XXI, 33: caelum et terra transibunt.

Consequenter ponit ipsam mutabilitatem, cum dicit et velut amictum mutabis eos, scilicet caelos. Et bene dicit, mutabis tu, Deus, quia non propria virtute, nec per se, sed virtute Dei mutabuntur a motu, sicut amictum, qui ad usum sumitur, et post usum deponitur secundum congruentiam temporis et finis.

Et dicit amictum, quia per amictum gloria hominis et manifestatur et tegitur. Ita etiam Deus per creaturas et occultatur nobis et manifestatur. Rom. I, 20: invisibilia Dei per ea quae facta sunt intellecta conspiciuntur.

Sap. XIII, 5: a magnitudine enim speciei et creaturae cognoscibiliter poterit horum creator videri, etc..

Et dicit mutabuntur, quia in perpetuum mutati permanebunt. Item quantum ad caelos spirituales, qui pereunt a vita praesenti per mortem corporis. Rom. XIV: omnes morimur, et quasi aquae dilabimur in terram, quae non revertentur. Is. LVII, 1: iustus perit, et nemo est, etc..

Item veterascent, quia, ut dicitur infra VIII, 13, quod antiquatur et senescit, prope interitum est. Et mutabis, scilicet secundum corpora, quando corporale hoc induet incorruptionem.

I Cor. XV, 54. Et mutabuntur secundum mentem, quando a visione aenigmatica assumentur ad speciei visionem.

Iob XIV, 14: cunctis diebus quibus nunc milito, expecto donec veniat immutatio mea.

Deinde subiungit immutabilitatem Dei, cum dicit tu autem idem ipse es. Ubi duo facit. Primo enim ponit intentum; secundo ostendit hoc per signum, ibi et anni tui.

Dicit ergo ipsi peribunt, tu autem, scilicet Dei filius, et hoc contra Arrianos, idem ipse es, id est, idem perseveras, et numquam mutaris.

Mal. III, 6: ego Deus, et non mutor.

Iac. I, 17: apud quem non est transmutatio, etc..

Et signum huius immutabilitatis ponit, cum dicit anni tui non deficient. Ubi sciendum est, quod anni Dei dicuntur duratio eius, sicut anni hominis duratio hominis: duratio autem hominis deficit dupliciter, scilicet secundum partes, et secundum totum; secundum partes quidem, quia cum sit temporalis, una pars succedit alteri, et una adveniente, deficit altera.

Deficit etiam secundum totum, quia ex toto desinit esse. In duratione vero Dei neutrum horum est, quia non deficit secundum totum, quia est semper. Ps. Xci, 9: tu autem altissimus in aeternum, Domine. Item nec secundum partes, quia aeternitas est tota simul, et quid stans. Iob XXXVI, 26: numerus annorum eius inaestimabilis, etc..

Sed cum sit una et immutabilis, quare anni vocantur in plurali, et non annus in singulari? ratio huius est, quia intellectus noster accipit cognitionem intelligibilium per sensibilia, quia omnis nostra cognitio incipit a sensu.

Unde et Deus, qui est omnino simplex, describitur sub similitudine corporalium, Is. VI, 1: vidi Dominum sedentem, etc.. Ita etiam duratio eius a nobis describitur per aliqua nobis nota, cum tamen sit uniformis et simplex.

Unde aliquando dicitur annus, aliquando dies et mensis, quia omnes differentias temporis includit.

#6 Lectio 6

Supra probavit apostolus tria de Christo, in quibus excedit Angelos, hic probat quartum, quod praemiserat de ipso, scilicet quod sedet ad dexteram maiestatis, quod pertinet ad dignitatem eius.

Et circa hoc duo facit.

Primo enim inducit auctoritatem David hoc ostendentem; secundo ostendit Angelos ab hac dignitate deficere, ibi nonne omnes sunt administratorii spiritus? circa primum duo facit, quia primo describit dignitatem Christi; secundo ostendit per signum, ibi quoadusque ponam.

Dicit ergo ad quem autem Angelorum dixit aliquando Deus, quasi dicat: non invenitur, quod hoc Deus dixerit Angelo, sed dixit Christo. Et ipse Christus, Matth. XXII, 43 ss., inducit hoc de se dictum.

Hoc autem, quod dicit sede a dextris meis, potest referri ad divinam naturam, in qua Christus aequalis est patri, quia habet et iudiciariam et regiam potestatem aequalem patri. Io. XVI, 15: omnia quae habet pater, mea sunt. Ipse vero pater ab aeterno dixit, quia dicendo filium generavit, et generando dedit ei aequalitatem patris.

Potest etiam referri quantum ad humanam naturam, secundum quam sedet in bonis potioribus patris. Tunc autem pater dixit, quando humanae naturae verbum suum univit.

Hoc autem magis supra expositum est, ubi dixerat sedet ad dexteram.

Consequenter cum dicit quoadusque, ostendit per signum dignitatem Christi; ubi occurrit duplex dubitatio.

Una, quia ab aeterno omnia sunt subiecta filio inquantum Deus. Item, quia in resurrectione Christus dicit: data est mihi omnis potestas. Quid ergo expectat subiiciendum scabello suo? et sciendum est, quod aliquid potest esse in potestate alicuius dupliciter. Uno modo quantum ad auctoritatem, et sic omnia ab aeterno quantum ad praeordinationem fiendorum et in tempore quo fuerunt, subiecta sunt filio Dei inquantum Deus, sed a principio conceptionis inquantum homo. Alio modo quantum ad exercitium potestatis, et sic non sunt ei omnia subiecta, sed tantum in fine mundi, quia nondum exercet potestatem in omnia, subiiciendo sibi omnia. Phil. III, 21: secundum operationem qua possit etiam subiicere sibi omnia.

Sed quid est quod dicit scabellum? potest dici quod per hoc nihil aliud intelligitur quam plena et perfecta subiectio. Illud enim dicitur perfecte subiectum alicui, quod ipse potest conculcare pedibus. Aliter etiam, et faciendo vim in verbo, quia sicut Deus est caput Christi I Cor. XI, 3: caput Christi Deus ita pedes Christi, humanitas eius. Ps. Cxxxi, 7: adorabimus in loco ubi steterunt pedes eius. Ponam ergo scabellum, id est, non solum subiiciam inimicos tuos tuae divinitati, sed etiam humanitati tuae.

In hoc autem erravit Origenes. Ipse enim voluit et intellexit tantum unum modum subiectionis, dicens: sicut enim nihil aliud est subiici luci, quam illuminari, ita cum Christus sit veritas, iustitia, et bonitas, et quicquid tale potest dici, nihil est aliud subiici salvatori, quam salvari. Et ideo voluit, quod in fine omnia, etiam Daemones, salvarentur, quia aliter non subiicerentur omnia Christo.

Sed hoc est contra illud quod dicitur matth. XXV, 41: ite, maledicti, in ignem aeternum.

Unde sciendum est, quod duplex est modus subiectionis. Unus per voluntatem subditorum, sicut boni ministri subiiciuntur Domino suo, puta regi, et sic soli boni subiiciuntur Christo. Alius per voluntatem Domini, et sic est quaedam violentia ex parte subditorum. Et sic mali subiiciuntur Christo, non quod velint dominium eius, sed quia Christus faciet de ipsis voluntatem suam, puniendo eos, qui noluerunt hic facere voluntatem suam. Et hoc proprie designatur per scabellum, quia quod calcatur, comprimitur.

Is. Lxvi, 1: caelum mihi sedes est, id est, caelestes et boni, sed terra, id est, terreni et mali, scabellum pedum meorum.

Alia dubitatio est de hoc, quod dicit quoadusque, etc., quia si sedebit quoadusque ponat, ergo cum posuerit, non sedebit.

Respondeo quod huiusmodi dictiones, donec, et quoadusque, quandoque ponuntur finite, quando scilicet designant terminum eius cui coniunguntur, sicut cum dico: sede hic donec veniam. Aliquando autem tenentur infinite, quando scilicet non ponitur terminus, ut cum dicitur: iste non poenituit donec vixit, quia nec post mortem poenituit.

Sicut enim dicit Hieronymus, illud oportet designari de quo posset esse dubium. Illud autem, quod non est dubium, relinquuntur intelligenti.

Dubium autem est de aliquo utrum in vita sua poeniteat, sed quod non post mortem suam, nulli est dubium. Sic et in proposito; cum enim modo multi impugnent et blasphemant Christum, videtur dubium utrum modo sedeat; sed non est dubium, utrum sedeat, quando omnia subiecta erunt ei, et ideo non exprimitur illud.

Consequenter ostendit quod dignitas haec Angelis non convenit, cum dicit nonne omnes sunt administratorii spiritus, etc..

Ubi tria facit, quia primo ostendit ipsorum officium; secundo executionem officii, ibi in ministerium; tertio fructum executionis, ibi ut haereditatem.

Dicit ergo nonne omnes, etc.. Ps. Cii, 21: ministri eius qui facitis voluntatem eius.

Sed contra Dan. VII, 10: millia millium ministrabant ei, etc., ubi dicit Gregorius: aliqui ministrant, alii sunt qui assistunt. Non ergo omnes ministrant.

Respondeo. Dicendum est, quod sicut videmus in artificibus quod duplex est genus artificum, quidam enim sunt quasi manu exequentes ut manu artifices; alii autem non exequentur nec operantur manu, sed sunt artifices disponentes, et quasi praecipientes quid agendum sit. Ita et in Angelis est, quia quidam sunt quasi exequentes ea quae a divina iussione procedunt circa nos agenda, quidam vero quasi praecipitores, praecipientes ea quae agenda sunt. Accipiendo ergo largo modo administratores, tam pro exequentibus quam etiam pro imperantibus, sic

omnes sunt administratores vel administratorii, in quantum superiores exequentur Dei voluntatem circa medios, medii circa infimos, infimi circa nos.

Sed si dicantur administratorii qui exequentur, alii autem qui immediate accipiunt a Deo assistentes, sic quidam ministrant, quidam assistunt et tradunt aliis.

Assistentes igitur sunt qui immediate accipiunt illuminationes divinas ab ipso Deo; unde et nominibus relatis ad Deum nuncupantur, sicut seraphim, id est, amantes Deum, cherubim cognoscentes, throni portantes. Ministrantes non sunt qui ab istis accipiunt, et aliis tradunt.

Sed contra hoc esse videtur illud quod dicit Gregorius, quod assistere dicuntur, qui intima Dei contemplatione fruuntur. Cum ergo omnes Angeli videant Deum per essentiam, secundum illud Matth. XVIII, 18: Angeli eorum semper vident faciem patris mei; ergo videtur quod omnes sint assistentes.

Respondeo. Dicendum quod quidam de primis studentibus in libris Dionysii, volens salvare et dictum apostoli et dictum Gregorii, dixit quod Angeli inferiores non vident Deum per essentiam, cum non sint assistentes.

Et iste fuit iohannes Scotus, qui primo commentatus est in libros Dionysii.

Sed haec opinio haeretica est, quia cum beatitudo perficiatur in visione Dei, sequeretur quod Angeli inferiores non videntes Deum per essentiam, non essent beati. Est etiam dictum Domini dicentis, Matth. XVIII, 10: Angeli eorum, etc..

Et ideo dicendum quod omnes vident Deum per essentiam, non tamen omnes assistunt.

Ad cuius evidentiam sciendum est, quod sicut Deus cognoscendo essentiam suam, etiam seipsum cognoscit, et omnia alia a se, ita et Angeli videntes Dei essentiam, et ipsum cognoscunt, et res omnes in ipso; in qua quidem visione, ideo solum sunt beati, quia Deum vident, non ideo quia res in ipso cognoscunt.

Unde Augustinus in libro confessionum: beatus qui te videt, etiam si illa non videat. Qui autem te et illa cognoscit, non propter illa beator, sed propter te solum beatus. Visio autem qua Deum vident per essentiam, est omnibus beatis communis.

In visione autem qua res cognoscunt in Deo, unus Angelorum praeeminet aliis; nam superiores, utpote altioris naturae et intellectus, plura vident in Deo, quam medii; et medii quam infimi. Unde isti vident omnia quae ad eorum officium pertinent, et quae sunt exequenda per alios, quae non ita perfecte vident inferiores, et ideo aliis exequenda tradunt, et propter hoc isti solum assistunt, et tamen omnes vident Deum, et in huius signum dicit Dionysius, quod quibusdam Angelis quaerentibus ipse Deus immediate respondet, sicut Is.: quis est iste qui venit de edom? et respondet ipse: ego qui loquor iustitiam. Quibusdam vero respondet per Angelos, sicut illud Ps. XXIII, 8: quis est iste rex gloriae? respondent Angeli, et non Deus, et dicunt: Dominus virtutum ipse est rex gloriae. Sic ergo patet Angelorum officium.

Sed contra hoc est, quia hic tangitur executio officii cum dicit in ministerium missi; ergo videtur per hoc quod omnes exequantur.

Ps. XXXIII, 8: immittit Angelus Domini in circuitu eius, etc.. Is. VI, 6: volavit ad me unus de seraphim, qui sunt in supremo ordine. Ergo si illi mittuntur, multo fortius alii.

Sed contra hoc est Dionysius, qui dicit quod accepit ab apostolo, quod soli inferiores mittuntur, et non superiores.

Respondeo. Quidam dicunt quod superiores mittuntur et exeunt aliquando aliquibus causis subortis ad exteriora. Sed videtur mihi quod superiores quatuor, scilicet seraphim, cherubim, throni, et dominationes numquam mittuntur, sed inferiores mittuntur, quod patet ex eorum nominibus. Virtutes enim mittuntur ad mirabilia facienda; potestates ad arcendum potestates aereas; principatus ad gubernandum communitatem vel regnum, et sic de aliis. Dominationes autem dicuntur, quia ordinant omnia haec inferiora; alii autem tres ordines accipiunt nomina ex operatione, quam immediate exercent circa Deum, et illam dispensant in alios.

Quod ergo dicit, missi, dicendum est quod duplex est missio: una quae motum localem importat, et sic mittuntur solum inferiores.

Alia est missio, quae fit per applicationem et directionem novi effectus in creatura, et sic mittuntur filius et spiritus sanctus; et hoc modo mittuntur superiores, quia virtus eorum immittitur in inferiores immittenda aliis.

Et quod dicit volavit, etc., dicendum quod inferiores utuntur nominibus illorum quorum virtute et auctoritate agunt, et eis attribuunt operationes suas. Et quia ille inferior officium suum exequebatur in virtute seraphim, ideo vocatus est nomine seraphim, non quod esset natura seraphim.

Deinde subiungit fructum officii, cum dicit qui haereditatem capiunt salutis.

Et licet omnes sint vocati, non tamen omnes capiunt haereditatem. Qui ergo capiunt, illi percipiunt fructum missionis. Ier. LI, 9: curavimus Babylonem, et non est sanata.

Vel rursus cum dicit propter eos qui haereditatem, etc., ponitur executionis fructus, qui est, ut homines haereditatem capiant salutis.

Propter hoc enim est totus ordo actionis circa nos, ut compleatur numerus electorum.

Ps. Xc, 11: Angelis suis Deus mandavit de te, etc.. Et dicit propter eos, non propter omnes, quia licet omnes sint vocati, pauci tamen sunt electi, ut dicitur Matth. Cap. XXIV.

Et dicit haereditatem, quia ad ipsam soli filii perveniunt; quod si filii, et haeredes. Dicit vero capiunt, quia oportet quod labore, et studio, et sollicitudine acquirant regnum Dei. Matth. XI, 12: regnum caelorum vim

patitur. Illi ergo capient qui student in se dominicas illuminationes et inspirationes immissas per Angelos bonos custodire, et effectui demandare, alias dicitur eis quod dicitur Jer. LI, 9: curavimus Babylonem, et non est sanata.

|+2 Capitulus 2

#1 Lectio 1

Supra ostendit apostolus multipliciter eminentiam Christi ad Angelos, hic ex hoc concludit, quod magis obediendum est doctrinae Christi, scilicet novo testamento, quam veteri testamento.

Et circa hoc tria facit.

Primo enim ponit conclusionem intentam; secundo inducit rationem ad conclusionem intentam; tertio confirmat consequentiam rationis.

Primum in principio; secundum, ibi si enim qui per Angelos; tertium, ibi non enim Angelis.

Circa primum sciendum est, quod Ex. XXIII, 20, datis praeceptis legis iudicialibus et moralibus, subiungit: ecce ego mitto Angelum meum, etc., et sequitur: observa igitur et audi vocem eius, etc.. Si igitur mandatum Angeli, per quem lex data est, servaretur, introitus disponderetur ad patriam. Unde et Matth. XIX, 17 dictum est: si vis ad vitam ingredi, serva mandata. Oportet ergo servare mandata illa legis, ergo oportet magis obedire mandatis eius, qui maior est Angelis, per quos lex data est. Et hoc est quod dicit propterea abundantius observare oportet ea, quae audivimus.

Abd. I, 1: auditum audivimus a Domino.

Hab. III, 2: Domine, audivi auditum tuum, et timui. Oportet ergo observare abundantius.

Et dicit abundantius propter tria: primo propter dicentis auctoritatem, quia iste creator et filius Dei, et ille creatura et Dei minister.

Act. V, 29: obedire oportet magis Deo quam hominibus, et etiam Angelis. Secundo propter dictorum utilitatem, quia sunt verba vitae aeternae, Io. VI, 69: Domine, ad quem ibimus? verba vitae habes, etc., illa bonorum temporalium. Is. I, 19: si volueritis et audieritis me, bona terrae comedetis, etc.. Tertio propter observantiae suavitatem, quia haec sunt suavia I Io. V, 3: mandata eius gravia non sunt, et Matth. XI, 30: iugum meum suave est, etc. Illa gravia, Act. XV, 10: hoc est onus quod neque nos, neque patres nostri portare potuerunt.

Secundo ostendit idem ex periculo imminente, cum dicit ne forte pereffluamus, id est, aeternaliter damnemur. Ubi sciendum est, quod aliquis fluit per poenas corporales, II Reg. XIX, 14: quasi aquae dilabimur super terram: effluit per culpam, sed pereffluit corporaliter per damnationem aeternam, quia nec testa remanet. Is. XXX, 14: comminuetur sicut comminuitur lagena figuli contritione pervalida, nec invenietur de fragmentis eius testa.

Consequenter inducit rationem ad hoc, quae continet unam conditionalem continentem comparisonem novi et veteris testamenti.

In antecedenti ponitur conditio veteris testamenti; in consequenti conditio novi testamenti.

Circa vetus autem tria ponit, scilicet legis auctoritatem; secundo firmitatem veritatis, ibi qui factus est firmus; tertio necessitatem observandi, ibi et omnis praevaricatio.

Primo ponit auctoritatem, quia non humana ratione data est lex, sed per Angelos.

Gal. III, 19: ordinata per Angelos, etc..

Act. VII, 38: hic Moyses qui fuit in ecclesia in solitudine cum Angelo qui loquebatur ei in monte sina, etc.. Nec hoc est mirum, quia, ut probat Dionysius, revelationes divinarum illuminationum ad nos perveniunt mediantibus Angelis.

Firmitatem vero veritatis ostendit, cum dicit qui factus est firmus, quia omne quod fuit praenuntiatum in lege veteri, totum impletum est. Matth. V, 18: iota unum aut unus apex non praeteribit a lege donec omnia fiant; et Prov. XII, 19: labium veritatis firmum erit in perpetuum; et Ps.: quae procedunt de labiis meis, non faciam irrita.

Factus est ergo firmus, quia non fuit irritatus.

Necessitatem ostendit qua puniuntur praevaricantes. Unde dicit et omnis praevaricatio et inobedientia, etc.. Ubi ponit unum quod respondet duplici culpae, scilicet peccato omissionis et transgressionis. Primum respondet praeceptis affirmativis, aliud negativis.

Primum notatur nomine inobedientiae. Sed numquid inobedientia est peccatum generale? et videtur quod sic, per hoc quod dicitur hic.

Ad quod dicendum est, quod peccatum dicitur esse speciale ex intentione specialis finis.

Unde quando aliquis non servat praeceptum hac intentione, ut contemnat praeceptum, sic est speciale peccatum; sed quando ex aliqua causa, puta quando ex concupiscentia, tunc est conditio consequens peccatum, non tamen speciale peccatum.

Aliud autem vocatur praevaricatio. Ps. Cxviii, 115: praevaricantes reputavi, etc..

Item aliud ponit ex parte poenae, cum dicit accepit iustam mercedis retributionem.

Retributio enim respicit quantitatem culpae, ut qui magis peccavit, magis puniatur. Merces vero respicit qualitatem, ut qui igne libidinis peccaverit, igne crucietur. Accipiet ergo mercedem bonam pro bonis, et malam pro malis. Et sic merces accipitur in bonum et in malum, in quantum importat iustitiam distribuendi. Iustam dicit

propter aequalitatem poenae, ut scilicet secundum mensuram peccati sit plagarum modus. De poenis autem habetur Lev. XXVI et Deut. XXVIII. Glossa dicit: iustam, ne putetur perire iustitia propter misericordiam. Consequenter cum dicit quomodo nos effugiemus, etc., ponit consequens suae conditionalis, in quo describit conditionem novi testamenti, ubi tria facit.

Primo enim ostendit necessitatem observandi; secundo originem novi testamenti; tertio firmitatem veritatis ipsius.

Secundum, ibi quae cum initium accepisset. Tertium, ibi contestante Deo.

Dicit ergo. Si sermo factus per Angelos punit praevaricatores et inobedientes, quomodo nos effugiemus, etc.. In quo denotat periculum quod imminet non observantibus.

Supra autem vetus testamentum vocavit salutem. Cuius ratio est, quia sermo ordinatur ad cognitionem tantum, hoc enim facit vetus testamentum, quia per ipsum est cognitio peccati. Rom. III, 20: per legem cognitio peccati. Item cognitio Dei. Ps. Cxlvii, 9: non fecit taliter omni nationi. Et alibi LXXV, 1: notus in Iudaea Deus, etc.. Non tamen conferebat gratiam, sed in novo testamento confertur gratia Io. I, 17: gratia et veritas per Iesum Christum facta est, quae ducit ad salutem aeternam. Io. VI, 69: Domine, ad quem ibimus? verba vitae aeternae habes.

Ps. Cxviii, 140: ignitum eloquium tuum vehementer.

Item, commendat ipsam ex quantitate. Et dicit tantam, id est valde magnam. Et certe valde magna est, si consideres a quibus periculis liberat: quia non solum liberat a periculis mortis corporalis, sed etiam spiritualis.

Matth. I, 21: ipse enim salvum faciet populum suum a peccatis eorum. Item magna est, quia est universalis, id est, non unius populi tantum, nec ab uno periculo, sed est omnium hominum et ab hostibus omnibus.

I Tim. IV, 10: qui est salvator omnium, maxime autem fidelium. Lc. I, 74: sine timore de manu inimicorum nostrorum liberati, etc..

Item magna est, quia aeterna. Is. XLV, 17: salvatus est Israel in Domino salute sempiterna.

Et ideo non est negligenda, sed debemus esse solliciti ad obtinendum eam. Iud. XVIII, 9: vidimus terram valde opulentam et uberem. Et sequitur: nolite negligere, nolite cessare, etc.. Et vere non debemus negligere, quia si negligentes fuerimus, puniemur, non tantum perdendo bonum, sed etiam incurremus malum, scilicet aeternae damnationis, quod effugere non poterimus. Ideo dicit quomodo nos effugiemus? Matth. III, 7: quis demonstrabit vobis fugere a ventura ira? iob XI, 20: effugium peribit ab eis. Ps. Cxxxviii, 6: quo ibo a spiritu tuo, et quo a facie tua fugiam? originem doctrinae novi testamenti ostendit, cum dicit quae cum initium accepisset, etc.. Ubi ponit duplicem eius originem.

Prima fuit non per Angelos, sed per ipsum Christum. Supra I, 2: locutus est nobis in filio. Io. I, 18: unigenitus qui est in sinu patris, ipse enarravit.

Et ideo dicit quae cum accepisset initium enarrandi per Dominum, quia habet duplex initium: unum simpliciter, et illud est ab aeterno, et hoc est per seipsum verbum.

Eph. I, 4: elegit nos in ipso ante mundi constitutionem. Aliud est initium enarrationis, et istud fuit in tempore per verbum incarnatum.

Secunda origo fuit per apostolos qui audierunt a Christo. Unde dicit ab eis qui audierunt, id est, per ipsorum praedicationem.

I Io. I, 1: quod fuit ab initio, quod vidimus et audivimus, etc.. Lc. I, 2: sicut narraverunt nobis, qui ab initio ipsi viderunt.

Firmitatem deinde eius ponit, quae maior est quam firmitas veteris testamenti, quod ostendit ex testimonio Dei qui mentiri non potest. Unde dicit confirmata est, Deo contestante, etc..

Sciendum est autem quod testimonium est per loquelam: loquela est signum sensibile.

Deus autem duplici signo sensibili contestatus est, scilicet miraculis et donis spiritus sancti.

Quantum ad primum dicit, quod confirmata est, contestante Deo signis, quoad minora miracula, ut sanatio claudi, vel febris. De primo Act. III, 6 et XIV, 7; de secundo autem Act. Ult.. Portentis, quantum ad maiora, sicut suscitatio mortui. Act. IX, 40: thabita, surge, etc..

Dicitur autem portentum, quasi porro vel procul tensum, quod scilicet aliquid in longinquum demonstrat. II par. XXXII, 31: in legatione principum Babylonis, qui missi fuerant ad eum, ut interrogarent de portento, quod scilicet fuerat sol retrogressus, etc..

Praecipuum vero portentum est, quod Deus factus est homo. Is. VIII, 18: ego et pueri mei, quos mihi dedit Deus in portentum, quod scilicet ego sum homo, et quod pueri mei hoc crederent. Mirum enim fuit quod cor humanum hoc potuit credere.

Dicit variis virtutibus, ut signa et portenta referantur ad ea, quae excedunt virtutem naturae.

Ut signum dicatur quod est praeter et supra naturam, non tamen contra; sed portentum est, quod est contra naturam, ut partus virginis, suscitatio mortui. Sed virtus referatur ad ea quae sunt secundum naturam quantum ad substantiam facti, sed non quantum ad modum fiendi, sicut sanatio febris, quod utique possunt medici, licet non statim.

Vel virtutes referantur ad virtutes mentis, quas Dominus suis praedicatoribus dedit, scilicet fides, spes, et charitas.

Sed quantum ad secundum, scilicet quantum ad dona, dicit et spiritus sancti distributionibus.

Sed contra, ut dicitur Sap. VII: spiritus sanctus unus est. Quomodo ergo distribuitur? dicendum est quod non distribuitur secundum essentiam, sed in quantum dona eius distribuuntur.

I Cor. XII, 4: divisiones gratiarum sunt, idem autem spiritus. Omnes autem gratiae attribuuntur spiritui sancto, quia dantur ex amore. Amor vero appropriatur spiritui sancto. Gregorius: certe spiritus sanctus amor est.

Vel distributionibus, id est, per distributiones, quae fiunt a spiritu sancto, quia alii datur sermo sapientiae, alii sermo scientiae, alii operatio miraculorum, alii prophetia, et sic de aliis. Et hoc totum non pro meritis, nec ex necessitate naturae, sed per ipsius voluntatem.

Io. III, 8: spiritus ubi vult spirat, etc., et I Cor. XII, 11: haec omnia operatur unus atque idem spiritus, etc.. Mc.

Ult.: Domino cooperante et sermonem confirmante sequentibus signis.

#2 Lectio 2

Supra fecit apostolus quamdam comparisonem, ostendens esse maiorem necessitatem observandi praecepta Christi quam legis datae per Angelos, hic confirmat consequentiam, ubi duo facit.

Primo enim confirmat dictam consequentiam, ostendens maiorem esse potestatem Christi quam Angelorum; secundo probat idem per auctoritatem, ibi testatus est autem quidam.

Dicit ergo, quod maiora supplicia sustinebunt qui faciunt contra mandata Christi, quam qui faciunt contra mandata Angelorum, quia ipse Christus Dominus est, et magis punitur qui peccat contra Dominum, quam qui peccat contra servos.

Et quod Christus sit Dominus, ostendit, quia non subiecit Deus orbem terrae futurum subiectum Christo, Angelis. Et duo facit.

Primo ostendit quia orbis non est subiectus Angelis; secundo ostendit de quo orbe intendit, ibi de quo loquimur.

Orbis enim non est subiectus Angelis.

Iob XXXIV, 13: quem constituit alium super terram, aut quem posuit super orbem quem fabricatus est? sed contra Dan. X, 20 dicitur Angelus princeps regni Graecorum et Persarum. Et deut. XXXII, 8: constituit fines populorum iuxta numerum filiorum Dei, secundum aliam litteram.

Et dicendum est, quod non est eis subiectus vice dominii, sed vice cuiusdam ministerii.

Tota enim creatura corporalis ministratur per Angelos. Ps. Cii, 21: ministri eius qui facitis, etc.. Supra I, 14, omnes administratorii dicuntur.

Vel enim non subiecit orbem terrae Angelis, orbem dico futurum, scilicet mundum istum, qui dicitur futurus, quia in Scriptura quandoque dicitur futurum non respectu nostri, sed respectu eius cui comparatur, sicut idem apostolus dicit, Rom. V, 14, de Adam respectu Christi, qui est forma futuri; Christus enim non est futurus respectu sui, sed respectu Adae. Sic hic orbis futurus dicitur, non respectu nostri, sed respectu Christi, qui est ab aeterno, cum orbis sit in tempore.

Et quia Manichaei dicunt orbem subiectum malo Deo, non autem bono, ideo subdit de quo loquimur, quia non de alio, sed de isto.

Vel supra I, 11 s. Dixerat ipsi peribunt, scilicet caeli, et mutabuntur, quod, sicut ibi dictum fuit, intelligitur quo ad statum, non quo ad substantiam, ita quod duplex est status mundi. Unus, qui nunc est praesens. II Pet. III, 7: caeli qui nunc sunt, etc., eodem verbo repositi, sunt reservati igni, etc.. Et alius est futurus. In orbe autem isto qui nunc est, nec omnia sunt ei subiecta, ut supra dictum est, et hoc per executionem potentiae, licet subiecta sint per auctoritatem; sed tunc in illo statu futuro erit ei orbis subiectus. Et ideo subdit de quo loquimur.

Consequenter probat per auctoritatem, cum dicit testatus est autem quidam.

Ubi tria facit.

Primo enim commendat auctoritatem testimonii inducendi; secundo inducit testimonii veritatem, ibi quid est homo quod memor es eius? tertio explicat sensum testimonii, ibi in eo enim quod ei omnia.

Circa testimonium vero ponit primo, quod verba veteris testamenti sunt quaedam testimonia Christi. Io. V, 39: scrutamini Scripturas, etc.. Et Paulo post: et illae sunt, quae testimonium perhibent de me. Et ideo dicit testatus est autem.

Secundo, quia apud Iudaeos erant quaedam Scripturae minus notae, et quaedam magis notae, et ideo maioris dignitatis sunt Scripturae Psalmorum, quibus ipsi utebantur in omnibus sacrificiis suis. Et ideo dicit in quodam loco, noto scilicet et manifesto.

Tertio ponit auctoritatem dicentis, scilicet David, qui scilicet fuit maximae auctoritatis.

II Reg. XXIII, 1: dixit vir cui constitutum est de Christo Dei Iacob, egregius psalter Israel.

Deinde inducit testimonium, cum dicit quid est homo, etc..

Ubi tria facit.

Primo enim ponit mysterium incarnationis; secundo passionis, ibi minuisti eum Paulo minus ab Angelis; tertio mysterium exaltationis, ibi gloria et honore.

Circa primum duo tangit: primo causam incarnationis, secundo ipsam incarnationem, ibi aut filius hominis.

Causa autem incarnationis est memoria Dei de homine, et ideo dicit quid est homo, ut legatur despective; quasi dicat: homo valde modicum quid est respectu Dei. Is. XL, 17: omnes gentes quasi non sint sic coram eo, et quasi nihilum et inane reputatae sunt ei.

Si enim aliquis diligit aliquem, et dimittit eum diu in miseriis, nec subvenit, videtur eius oblivisci. Deus autem humanum genus dilexit, et quia ipsum fecit ad imaginem suam, et quia in medio Paradisi ipsum posuit. Sed post peccatum, quia non statim ei subvenit, videtur eius fuisse oblitus.

Sed tunc videtur eius memor fuisse cum reparatorem misit.

Ps.: memento nostri, Domine, in beneplacito tuo, etc.. Et ideo dicit quid est homo, etc., quasi dicat: si consideremus vilitatem hominis, mirum est, quod memor es eius, qui tam vilis et parvus est; vilis, inquam, et parvus in natura, maxime quantum ad vilem substantiam. Gen. II, 8: formavit Deus hominem de limo terrae. Is. Lxiv, 8: et nunc, Domine pater noster es tu, nos vero lutum, etc.. Vilis in culpa. Unde Augustinus super iohannem: nihil fiunt homines cum peccant. Abd.: ecce parvulum dedi te in gentibus, contemptibilis tu es valde, etc..

Vilis et infirmus in poena. Iob XIV, 1: homo natus de muliere, brevi vivens tempore. Am. VII, 5: quis suscitabit Iacob? scilicet prostratum, quia parvulus est.

Secundo ponit ipsam incarnationem, cum dicit filius hominis.

Ubi sciendum est, quod in Scriptura sacra Christus vocatur filius hominis, sicut patet Dan. VII, 13, et in evangelio in multis locis; et huius ratio est, quia alii sunt filii hominum Ps.: filii hominum usquequo gravi corde? sed Christus tantum filius est hominis, scilicet virginis beatae.

Et ipse a Deo visitatur. Aliquando visitatio in Scriptura refertur ad beneficium, sicut dicitur Gen. XXI, 1: visitavit Dominus Saram, etc.. Quandoque autem ad poenam. Ps.: visitabo in virga iniquitates eorum. Hic autem refertur ad beneficium.

Visitas, id est, excellentissimum beneficium ei confers, quia facis eum filium Dei, ex hoc scilicet quod humanitas assumpta est a verbo in unitatem suppositi. Vel hoc dicit propter plenitudinem Christi. Io. I, 14: plenum gratia et veritate, etc..

Vel referendum est utrumque ad Christum, ut sit sensus: memor es eius in incarnatione, in qua humanitas assumpta est a Christo, sed visitas in resurrectione.

Vel referendum est utrumque ad humanum genus. Quilibet autem filius hominis est homo, non autem quilibet homo est filius hominis, Adam enim non fuit filius hominis.

Dicitur ergo homo qui gerit imaginem hominis terreni, Adae scilicet. Et iste homo dicitur peccator. Sed filius hominis dicitur, qui gerit imaginem hominis caelestis, scilicet Christi, qui dicitur filius hominis. I Cor. XV, 49: sicut portavimus imaginem terreni, portemus et imaginem caelestis. Homo ergo simpliciter dicitur peccator. Et quia iste longe est a Deo, quia longe a peccatoribus salus, dicitur Deus eius esse memor, sicut homo memoratur eius, quod longe est ab ipso. Sed cum de peccatore fit iustus, sic filius hominis visitatur per gratiam. Iob X, 12: visitatio tua custodivit spiritum meum.

Consequenter ponit mysterium passionis, cum dicit minuisti eum Paulo minus ab Angelis.

Ubi sciendum est, quod ordine naturae, corruptibilia ac passibilia minora sunt incorruptibilibus et impassibilibus. Angeli autem secundum naturam sunt impassibiles et immortales.

Unde quando Christus dignatus est passionem et mortem sustinere, minoratus est ab ipsis, non quod plenitudinem suam amiserit, vel in aliquo diminutus fuerit, sed parvitatem nostram sibi assumpsit. Et hoc significatum fuit Lc. XXII, 43, ubi dicitur, quod apparuit illi Angelus Domini confortans eum, non quod indigeret ipso, sed ut ostenderet se minoratum ab ipsis per passionem.

Dicit autem Paulo minus propter duo. Primo quia omnis creatura corporea est modicum quid, per comparisonem ad rationalem, quia corporea comprehenditur certis limitibus quantitatis, non autem rationalis, sed semper plus potest in magis intelligibile: Christus autem est minoratus ab Angelis, non quantum ad divinitatem, nec quantum ad animam, sed solo corpore. Et sic dixit, Paulo minus, propter quantitatem. Secundo dicitur Paulo minus quantum ad durationem, quia modicum duravit. Is. LIV, 7: in modico dereliqui te, etc..

Nec mirum est quod in passibilitate corporis est minoratus ab Angelis, cum etiam in hoc sit minoratus ab homine, secundum illud Ps. XXI, 6: ego autem sum vermis et non homo, et hoc propter turpitudinem mortis, de qua Sap. II, 20: morte turpissima condemnemus eum.

Si autem quod dictum est: quid est homo, etc., utrumque referatur ad hominem, sic homo dicitur minoratus ab Angelis tripliciter: primo quantum ad cognitionem, sed Paulo minus, quia non quantum ad cognitionis genus, quia et homo et Angelus communicant in uno genere cognitionis, sed quantum ad modum, quia excellentiori modo cognoscunt Angeli quam homines. Secundo vero quo ad corpus, quia licet Angelus et anima sint unius naturae, scilicet intellectualis, anima tamen unitur corpori, sed etiam in hoc modicum, quia non tollitur dignitas animae per huiusmodi unionem, sed aliquo modo aggravatur et impeditur ab altiori contemplatione.

Sap. IX, 15: corpus quod corrumpitur, aggravat animam. Tertio quantum ad dona, et hoc Paulo minus, non quantum ad dona gratuita, Matth. XXII, 30: erunt sicut Angeli Dei in caelis, sed quantum ad naturalia.

Deinde cum dicit gloria et honore, etc., ostendit mysterium exaltationis, ubi tria facit.

Primo ostendit eius gloriam; secundo honorem, ibi et honore, etc.; tertio potestatem, ibi constituisti eum, etc..

Apoc. V, 12 s.: dignus est agnus qui occisus est, accipere virtutem, et divinitatem, et sapientiam, et fortitudinem, et honorem, et gloriam, et benedictionem in omnem creaturam, etc..

Dicit ergo primo coronasti eum gloria, id est, claritate. Gloria enim claritatem importat.

Christus autem duplici gloria coronatus est, scilicet claritate corporis. Ad Phil. III, 21: qui reformabit corpus humilitatis nostrae, configuratum corpori claritatis suae. Ista claritas sibi promittitur Io. XII, 28: et clarificavi animam, scilicet implendo splendoribus gratiae, et iterum clarificabo, scilicet corpus immortalitatis gloria.

Alia claritas est in confessione omnium populorum. Phil. II, 11: et omnis lingua confiteatur.

Ps. XX, 5: gloriam et magnum decorem impones super eum.

Consequenter ostendit eius honorem, cum dicit et honore, etc..

Differt autem honor a gloria, sicut effectus a causa. Est enim honor reverentia exhibita in testimonium excellentiae, unde est testificatio bonitatis eius. Honor ille est, ut omnis creatura revereatur ipsum sicut et patrem.

Io. V, 23: ut omnes honorificent filium sicut et patrem.

Et dicit coronasti, scilicet in signum victoriae, quia corona datur vincenti. I Cor. IX, 25: illi quidem ut corruptibilem coronam accipiant, etc.. II Tim. II, 5: non coronabitur nisi qui legitime certaverit. Christus autem per certamen passionis meruit hanc gloriam et honorem. Phil. II, 8: factus est obediens usque ad mortem, et sequitur: propter quod et Deus exaltavit illum, etc..

Ista autem prout conveniunt Christo in quantum Deus est, non sunt praemium, sed magis illi naturalia; sed in quantum homo est, sunt praemium victoriae passionis eius.

Sed potestatem eius ostendit, primo quantum ad auctoritatem eius; secundo quantum ad effectum, ibi omnia subiecisti, etc..

Quantum ad primum dicit constituisti, quod potest tripliciter intelligi. Uno modo quod constitutus est super omnia loca, et hoc in ascensione. Eph. IV, 10: ascendit super omnes caelos, ut adimpleret omnia.

Secundo dignitate. Eph. I, 20 s.: constituens eum ad dexteram suam super omnem principatum et potestatem, etc.. Tertio potestate, quia super omnem creaturam. Matth. Ult.: data est mihi omnis potestas in caelo, etc..

Sed Christus in quantum Deus non est constitutus, sed natus; sed constitutus est in quantum homo. Supra I, 2: quem constituit haeredem universorum, etc..

Effectus potestatis est, quia omnia subiecisti sub pedibus eius. Utitur autem propheta praeterito pro futuro propter maiorem certitudinem. Iam enim factum est in aeterna Dei praedestinatione.

Et dicit sub pedibus eius, id est, humanitate, vel cum omnimoda subiectione. Ps. Cix, 2: donec ponam inimicos tuos, etc..

Vel sub pedibus eius, id est, sub humanitate eius; sicut enim per caput Christi intelligitur Deus, I Cor. XI, 3, ita etiam per pedes Christi intelligitur humanitas eius. Ps.: adorabimus in loco, ubi steterunt pedes eius.

Si vero exponatur hoc sic, homo dicitur coronatus gloria quantum ad cognitionem intellectualem, qua praeeminet caeteris animalibus. I Cor. XI, 7: vir quidem gloria et imago Dei est, etc.. Iob XXXV, 11: qui docet nos super iumenta terrae. Item honore, in quantum ipse solus super omnia animalia est Dominus suorum actuum, et non subiicitur necessitati rerum mutabilium quantum ad animam, cum sit liberi arbitrii. Item potestate, quia constituisti eum super omnia opera, uno modo, ut per ly omnia intelligantur omnes creaturae quae sunt infra hominem.

Gen. I, 26: praesit piscibus maris et volatilibus caeli, etc.. Alio modo ut ly omnia supponat pro tota universitate creaturae, quia etiam caelestia corpora et Angeli deserviunt homini. Ps. Xc, 11: Angelis suis Deus mandavit de te, ut custodiant te, etc..

Consequenter cum dicit in eo enim, etc., exponit sensum testimonii. Ubi apostolus duo facit.

Primo enim exponit quantum ad eius sublimitatem; secundo quantum ad minorationem, ibi eum autem qui modico.

Circa primum duo facit, quia primo ostendit qualiter dictum prophetae sit intelligendum; secundo ostendit illud nondum esse impletum, ibi nunc autem.

Cum ergo dicit in eo enim quod ei subiecit, ostendit qualiter sit intelligendum; quia enim Scriptura dicit omnia subiecta esse Christo, nihil dimisit non subiectum ei. Unde ly omnia non est distributio accommodata ad aliqua genera, sed absolute ad omnia, quia omnia generaliter ei et universaliter subiecta sunt. Verum est praeter eum qui subiecit sibi omnia, ut dicitur I Cor. XV, 28; sicut dicitur caelum tegit omnia. Verum alia a se.

Sed tunc arguit sic Arrius: pater omnia subiecit filio, ergo filius minor est ipso patre.

Respondeo. Dicendum est, quod verum est quod pater omnia subiecit filio secundum naturam humanam, in qua minor est patre, Io. XIV, 28: pater maior me est; sed secundum naturam divinam ipse Christus subiecit sibi omnia.

Consequenter cum dicit nunc autem necdum videmus omnia subiecta ei, ostendit hoc nondum esse impletum, quia infideles peccatores et Daemones nondum sunt ei subiecti. Rom. X, 16: sed non omnes obediunt evangelio. Ex. X, 3: usquequo non vis mihi subiici, etc.. Et sic peccatores non sunt subiecti Christo, per rebellionem voluntatis, sed per potentiam omnes subiiciuntur ei modo quantum ad auctoritatem, sed in futuro omnes quantum ad executionem.

Unde haec est expositio eius quod supra dixit orbem terrae futurum.

Supra apostolus volens probare excellentiam Christi super Angelos, induxit auctoritatem prophetae, in qua aliquid erat quod pertinet ad Christi dignitatem, sicut illud omnia subiecisti, etc.. Et ipse illud exposuit.

Aliquid autem quod pertinet ad eius passionem, scilicet minuisti eum, etc.. Istud autem videtur repugnare suo principali intento, quo scilicet intendit Christum praeferre Angelis. Et ideo hoc in parte ista diffuse exponit.

Ubi duo facit, quia primo ostendit secundum quid sit ista minoratio intelligenda, quia scilicet secundum passionem; secundo agit de convenientia passionis, ibi decebat enim.

Circa primum duo facit, quia primo ostendit illud quod est dictum; secundo describit ipsam passionem, ibi ut gratia Dei.

Dicit ergo eum autem, etc.. Continuetur sic: ita dictum est quid est homo, etc. Gloria et honore, etc. Omnia subiecisti, etc. Minuisti eum, etc. Et haec propheta de Christo praedixit, sed iam multa de istis videmus impleta. Pro certo ergo tenemus, quod quae restant sunt implenda, scilicet quod omnia subiiciantur ei, etc.. Gregorius: praeteritorum exhibitio, futurorum est certitudo.

Et potest sic construi nos eum qui modico quam Angeli minoratus est, videmus esse Iesum: nec solum hoc, sed gloria et honore coronatum, propter passionem mortis, quae fuit causa illius exaltationis. Phil. II, 9: propter quod et Deus exaltavit illum, etc.. Et dicit mortis, quia non qualemcumque passionem sustinuit, sed acerrimam et turpissimam. Sap. II, 20: morte turpissima condemnemus eum.

Vel aliter nos videmus Iesum, et quasi quaereretur ab ipso quem diceret, ideo respondens dicit: scilicet eum qui per passionem mortis modico minoratus est quam Angeli, cum gloria et honore coronatum; quasi dicat: haec minoratio non est intelligenda in Christo nisi propter passionem mortis. Nec est mirum, quia quantum ad hoc non solum Angelis, sed etiam hominibus est minor. Is. LIII, 2 s.: desideravimus eum novissimum virorum, etc.. Dicit autem Glossa, et est Augustini contra Maximinum, quod Christus non est minoratus ab Angelis propter conditionem naturae humanae, sed propter passionem.

Natura enim mentis humanae, quam Christus sine peccato assumpsit, nihil est maius quam sola trinitas.

Minor ergo Angelis corpore, quia passio est secundum corpus. Quod videtur esse contra Dionysium qui dicit, quod Angeli naturali participatione luminis maiores sunt quam homines.

Et dicendum est, quod de natura mentis humanae et angelicae dupliciter possumus loqui. Uno modo secundum naturalia sola, et sic natura Angelorum excellentior est et nobilior, quam natura mentis humanae, quia Angelus accipit cognitionem divinae veritatis in quadam excellentia et plenitudine intellectualis luminis, sed homo ex creaturis. Alio modo possumus accipere naturam utriusque sine peccato, in ordine ad beatitudinem obtinendam, et sic sunt aequales. Lc. XX: erunt sicut Angeli in caelo. Christus tamen quantum ad excellentiam gratiae, secundum mentem humanam maior est Angelis.

Ista igitur minoratio non est secundum naturam divinitatis, nec absolute secundum naturam humanam, nisi in quantum passus est secundum illam.

Possumus autem dicere quod Christus triplici gloria fuit coronatus, scilicet gloria sanctificationis, quam habuit in primo instanti suae conceptionis; item gloria divinae fruitionis, quia ab ipso instanti suae conceptionis fuit comprehensor; item gloria impassibilitatis, quam meruit post passionem.

Deinde cum dicit ut gratia Dei, describit ipsam passionem, et describit eam tripliciter.

Primo ex causa, cum dicit ut gratia Dei; secundo ex utilitate, cum dicit pro omnibus; tertio ex modo, cum dicit gustaret.

Causa enim fuit sola gratia Dei.

Unde continuatur sic: videmus Iesum qui minoratus est, ex hoc ut gratia Dei, etc.. Ex ipsa enim factum est, quod filium suum unigenitum dedit. Io. III, 16: sic enim dilexit Deus mundum, ut filium suum unigenitum daret. Rom. V, 8: commendat autem Deus charitatem suam in nobis, quia cum adhuc peccatores, etc..

Vel secundum quod dicit Glossa Augustini, ut gratia, id est, ipse Christus, qui est gratia Dei. Et sic gratia est nominativi casus. Dicitur autem Christus gratia, quia auctor est gratiae. Io. I, 17: gratia et veritas per Iesum Christum facta est. Vel quia est gratis datus.

Is. IX, 6: filius datus est nobis. Ut sit sensus, quod ipse minoratus est, ut ipse qui gratia Dei, etc.. Utraque positio est secundum Glossam.

Pro omnibus, ecce utilitas.

Pro omnibus autem dupliciter potest intelligi.

Vel ut sit distributio accommodata, scilicet pro omnibus praedestinati, pro istis etiam tantum habet efficaciam. Vel absolute pro omnibus quantum ad sufficientiam. Sufficiens enim quantum ad se omnibus est. I Tim. IV, 10: qui est salvator omnium, maxime autem fidelium. Chrysostomus: pro omnibus hominibus generaliter mortuus est, quia omnibus pretium sufficit. Et si omnes non credunt, ipse tamen quod suum est implevit.

Gustaret, ecce modus. Gustat enim qui non multum comedit, nec bibit. Quia ergo Christus non perseveravit in morte, sed statim surrexit, ideo gustavit. Ps. Cix, 7: de torrente in via bibit, etc.. Viator festinat.

Item gustus est discretivus saporis, unde qui gustat magis discernit quam qui bibit. Ut ergo designet quod mortem et dolorem sensit, et sic mors non fuit phantastica, ut dicit Manichaeus et Apollinaris, ideo dicit gustavit. Thren. I, 12: o vos omnes qui transitis per viam, etc..

Modus vero ponitur cum dicitur gustaret.

Simile habetur Matth. XXVI, 39: pater, si possibile est, transeat a me calix iste; et hoc propter tres rationes. Primo propter mortis amaritudinem exprimendam, cuius experientia est per gustum. Thren. I, 12: o vos omnes qui transitis per viam. Is. XXIV, 9: amara erit potio bibentibus eam. Secundo quia sicut gustare vel non gustare est in potestate gustantis, sic et passio Christi fuit voluntaria.

Io. X, 18: potestatem habeo ponendi animam meam. Tertio quia gustare est parum sumere, Christus autem parum perseveravit in morte, secundum illud Ps. XV, 10: non derelinques animam meam in inferno, etc..

Deinde cum dicit decebat enim eum, etc., ostendit convenientiam ex utilitate.

Deus enim pater est qui fuit causa mortis.

Ipse enim est per quem omnia, sicut per causam efficientem, et propter quem omnia, sicut per causam finalem. Propter ipsum enim sunt omnia, quia propter bonitatem suam communicandam.

Et haec fuit causa movens ad producendum res, et ita finaliter sunt omnia propter Deum. Prov. XVI, 4: universa propter semetipsum operatus est Dominus. Sunt etiam effective per ipsum. Ps. Cxlv, 4: qui fecit caelum et terram, mare et omnia quae in eis sunt. Est ergo omnium principium et finis. Apoc. I, 8: ego sum alpha et omega, principium et finis. Rom. XI, 36: ex ipso, et per ipsum, et in ipso sunt omnia. Decebat ergo ipsum, quia actor est omnium, omnibus providere. Sap. VI, 8: aequaliter illi cura est de omnibus.

Secundo conveniens fuit ex parte causae, quae, ut dictum est, fuit gratia Dei; gratia vero ordinatur ad gloriam. Rom. VI, 23: gratia Dei, vita aeterna, Deus autem ab aeterno praedestinavit quos debet adducere in gloriam.

Et isti sunt omnes illi, qui sunt participes filiationis filii eius, quia si filii, et haeredes, Rom. VIII, 17. Et ideo dicit qui multos filios in gloriam adduxerat, quasi dicat: ipse habet unum filium perfectum naturaliter.

Mc. XII, 6: adhuc ergo habens filium unum charissimum, etc.. Qui est naturaliter splendor gloriae, supra I, 3. Alii autem sunt adoptivi, et ideo adducendi sunt in gloriam. Unde dicit qui adduxerat, id est, adducendos praeordinaverat.

Et quid decebat eum? hoc scilicet quod ipse est auctor salutis eorum, etc..

Salus ista in duobus consistit, scilicet quod fiant filii, et quod inducantur in haereditatem.

Quod autem sint filii, habent per filium naturalem. Quos praescivit et praedestinavit, conformes fieri imaginis filii sui, Rom. VIII, 29. Gloriam autem et haereditatem non consequuntur nisi per eum, cuius naturaliter est haereditas, qui est splendor gloriae. Quia ergo per filium consequimur ista duo, ideo ipse convenienter dicitur auctor salutis. Matth. I, 21: ipse salvum faciet populum suum a peccatis eorum. Infra XII, 2: aspicientes in auctorem fidei, et consummatorem Iesum.

Decebat ergo quod pater auctorem salutis mitteret, scilicet filium, ut expositum est, qui multos filios adduxerat per ipsum in gloriam.

Et sic patet convenientia ex parte causae.

Per passionem consummari, id est, per fidem.

Ipse enim in quantum est filius naturalis, est totaliter perfectus, sed quia in passione minoratus fuit, debuit per meritum passionis perfici. Ex ista ergo consummatione, patet convenientia modi, de quo dixerat quod gustavit. Tantum enim gustavit mortem, quia non accepit eam, nisi ut per meritum passioni consummaretur. Ipsa enim eius consummatio est eius glorificatio. Lc. Ult.: oportet Christum pati, et ita intrare in gloriam suam. Gustavit etiam, quia, cum ipse adduxerat filios in gloriam, sicut medicus gustat medicinam ne infirmus abhorreat sed ut securius bibat, ita ipse gustavit mortem, ut quia sine morte ingrediente necessitate, non est salus, nullus mortem refugiat.

Consequenter cum dicit qui enim sanctificat, probat quod dixerat.

Ubi duo facit, quia primo probat propositum suum ex parte patris consummantis; secundo ex parte Christi consummati, ibi quia ergo pueri.

Adhuc circa primum duo facit, quia primo proponit intentum; secundo probat per auctoritatem, ibi propter quam causam.

Dicit ergo qui enim sanctificat, et qui sanctificantur, ex uno omnes. Sciendum est autem quod supra apostolus tria dixerat. Primo quod Christus est causa salutis, in quo ostendit nos dependere ab ipso, sicut a salvatore; secundo, ostendit quod pater est consummator ipsius Christi per meritum passionis, et in hoc Christus dependet a patre; tertio, quod pater nos adducit in gloriam, in quo etiam nos dependere a Deo ostendit; et secundum hoc apostolus hic tria facit.

Primo enim ostendit quod dependemus a Christo. Sanctificatus enim dependet a sanctificato, Christus autem est sanctificans. Infra XIII, 12: Iesus ut sanctificaret per suum sanguinem, etc.. Bene ergo dictum est, quod quia est actor et sanctificator, dependemus ab ipso, ipse vero a patre, a quo habet quod sanctificet, quod est secundum. Sed omnes, ipse scilicet qui sanctificat et nos qui sanctificamur, ex uno, scilicet ex patre, quod est tertium. Rom. VIII, 17: haeredes Dei, cohaeredes autem Christi.

Consequenter ista tria probat per tres auctoritates. Et primo quod Christus tamquam mediator et actor salutis ea, quae Dei sunt, in nos refert.

Unde dicit: propter quam causam, quia scilicet nos et ipse ex patre dependemus et sumus ex uno Deo patre, non confunditur eos vocare fratres, quia scilicet ex eodem patre. Mal. II, 10: numquid non pater unus omnium

nostrum? Rom. VIII, 29: ut sit ipse primogenitus in multis fratribus. Ideo dicitur in Ps. XXI, 22: nuntiabo nomen tuum fratribus meis. Et Io. XX, 17: vade ad fratres meos.

Sed nota quod dicit non confunditur, etc.; quia aliqui de vili plebe nati, si promoventur, confunduntur cognoscere consanguineos suos. Prov. XIX, 7: fratres hominis pauperis oderunt eum. Non sic autem Christus, sed dicit nuntiabo nomen tuum fratribus meis.

Io. XVII, 5 s.: pater, manifestavi nomen tuum hominibus quos dedisti mihi. Io. I, 18: unigenitus qui est in sinu patris, etc..

Istius Annuntiationis ostendit fructum, cum dicit in medio ecclesiae laudabo te, quasi dicat: per hoc congregatur tibi magna ecclesia, in cuius medio laudabo te. Et dicit in medio, quia sicut columna in medio domus ipsam sustentat, lucerna in medio domus illuminat, cor in medio corpus vivificat, ita Christus in medio ecclesiae.

Item in medio, quia non ad unum populum tantum, sicut Moyses, missus fuit, Ps. Lxxv, 1: notus in Iudaea Deus, sed ad salutem totius mundi, Ps. Lxxiii, 12: operatus es salutem in medio terrae, et ideo dicitur Lc. Ult.: stetit Iesus in medio discipulorum.

Sciendum est circa hoc, quod ante legem consuetudo erat, quod omnes primogeniti erant sacerdotes, et hoc pertinebat ad ius primogeniturae. Christus autem est frater sicut primogenitus, et ideo est sacerdos. Sacerdos autem populum sanctificans, medius est inter Deum et populum. Deut. V, 5: ego illo tempore sequester fui. Et ideo pertinet ad ipsum nunciare quae Dei sunt ad populum; secundo, quae populi sunt referre in Deum. Primum facit dicendo, et ideo dicit nuntiabo nomen tuum fratribus meis, id est, ducam eos in notitiam tui, et hoc est sanctificare eos. Io. XVII, 17: sanctifica eos in veritate, etc.. Secundum faciendo, dum facit homines ex affectu in Deum prorumpere in laudem Dei, et ideo dicit in medio ecclesiae.

Deinde cum dicit et iterum, etc., ostendit quod ipse Christus dependet ex patre per hoc quod dicit ego ero fidens in eum. Hoc secundum Hieronymum habetur Is. VIII, 17, ubi nos habemus: expectabo Dominum, qui abscondit faciem suam a domo Iacob, etc.. Sed Is. XII, 2 expresse habetur: fiducialiter agam, et non timebo.

Ego ero fidens in ipso pro gloria capitis et membrorum, quod supra dixit consummationem.

Ps. XXX, 1: in te, Domine, speravi.

Ostendit autem quam spem habet, quia non quamcumque, sed firmam, quae dicitur fiducia.

Spes enim et si non sit de impossibili, tamen habet timorem coniunctum quandoque, et tunc proprie dicitur spes.

Spes quandoque est firma et sine timore, et tunc proprie dicitur fiducia. Et istam habuit Christus.

Dicit ergo fidens ero in eum, id est, habebō fiduciam in adiutorio eius, scilicet patris, pro gloria corporis quod resuscitabit, et membrorum et animae. Ps. XXXI, 1: in te, Domine, speravi, etc.. Ier. XXIV: beatus vir qui confidit in Domino.

Sed contra, sancti dicunt, quod in Christo nec fides, nec spes est, sed sola charitas.

Respondeo. Dicendum, quod aliud est spes, aliud fiducia; nam spes est expectatio futurae beatitudinis, et haec non fuit in Christo, quia ab instanti suae conceptionis beatus fuit; fiducia autem est expectatio cuiuscumque auxilii; et secundum hoc fuit in Christo fiducia, in quantum secundum humanam naturam, expectabat a patre auxilium in passione. Unde cum ibi invenitur quod Christus dicatur habere spem, non est intelligendum ratione principalis obiecti, quod est beatitudo, sed ratione gloriae resurrectionis, et gloriae corpori collatae.

Deinde cum dicit et iterum, etc., ostendit tertium, scilicet quod refert nos in Deum, dicens ecce ego. Et habetur Is. VIII, 18. Quasi dicat: relatus sum in Deum, ego, inquam, qui sum fidens. Et similiter pueri mei, quos in Deum reduco, scilicet discipuli mei. Io. Ult.: pueri, numquid pulmentarium habetis? quos dedit mihi Deus. Io. XVII, 6: tui erant, et mihi eos dedisti.

Isti dicuntur pueri propter puritatem.

I Reg. XXI, 4: si mundi sunt pueri et maxime a mulieribus; et Paulo post, ibidem, 5, sequitur: fuerunt vasa puerorum sancta. Item propter simplicitatem. I Cor. XIV, 20: nolite pueri effici sensibus, sed malitia parvuli estote.

Item propter humilitatem. Matth. XVIII, 3: nisi conversi fueritis, et efficiamini sicut parvuli, etc..

Item propter facilitatem ad bonum: sinite parvulos venire ad me.

Et ostendit quod non solum ipse est a Deo, sed etiam pueri; unde subdit quos dedit mihi Dominus, et sic verum fit quod dixit: qui sanctificat et qui sanctificantur ex uno omnes, quia Io. VI, 44: nemo potest venire ad me, nisi pater qui misit me traxerit eum.

#4 Lectio 4

Supra ostendit apostolus convenientiam mortis Christi ex parte patris mortem imponentis, hic ostendit idem ex parte ipsius Christi mortem patientis.

De Christo vero dixit quod erat auctor salutis fidelium, ideo hic intendere quomodo per passionem effectus est auctor salutis eorum.

Et circa hoc tria facit.

Primo enim ostendit conditionem naturae, per quam mori potuit et pati; secundo ostendit utilitatem quam per mortem attulit, ibi ut per mortem; tertio probat quod proposuerat, ibi nusquam enim Angelos.

Dicit ergo primo: ita dixi quod ipse et pueri sunt ex uno omnes et quod vocavit eos fratres, ergo conveniens fuit quod esset eis similis, non tantum quia impartitur eis participationem naturae divinae, quod est ex dono gratiae, sed etiam quia ipse naturam eorum assumpsit. Unde dicit quia ergo pueri communicaverunt carni et sanguini, et ipse similiter participavit eisdem.

Ubi notandum est, quod nomine carnis et sanguinis, aliquando ipsa natura carnis et sanguinis intelligitur, Gen. II, 23: hoc nunc os ex ossibus meis, et caro de carne mea, ut sic per carnem intelligas corpus, secundum illud iob X, 11: pelle et carnibus vestisti me; per sanguinem vero intelligas animam, non quod anima sit ipse sanguis, sed quia non conservatur in corpore sine sanguine.

Aliquando vero per carnem et sanguinem intelliguntur vitia carnis et sanguinis.

Matth. XVI, 17: caro et sanguis non revelavit tibi.

Aliquando vero ipsa corruptibilitas carnis et sanguinis. I Cor. XV, 50: caro et sanguis regnum Dei non possidebunt, neque corruptio incorruptionem. Sed hic non intelligitur de vitiis: Christus enim assumpsit naturam sine peccato, sed cum passibilitate, quia assumpsit carnem similem peccatrici. Rom. VIII, 3: in similitudinem carnis peccati. Ipse ergo communicavit vel pueris, vel etiam carni et sanguini, et totum similiter, quia scilicet non carni phantastice, ut dixit Manichaeus, nec accidentaliter, ut dixit Nestorius, sed verae carni et sanguini, sicut et pueri, et in unitate personae.

Quod autem hic dicitur quod Christus communicavit carni et sanguini, non est intelligendum secundum quod dicunt vitia carnis et sanguinis, quia non assumpsit culpam, nec commisit; sed secundum quod dicunt ipsam substantiam carnis animatae, quia carnem et animam assumpsit. Item est intelligendum de passibilitate carnis, quia assumpsit naturam nostram passibilem. Ut sit sensus quia pueri, id est fideles, habuerunt naturam passibilem, et ipse, scilicet Christus, participavit eisdem, vel pueri, scilicet in natura carnis et sanguinis, vel eisdem, id est, carni et sanguini, non quidem phantastice, ut delirat Manichaeus, nec accidentaliter, ut fingit Nestorius, sed similiter, scilicet nobis, id est, eo modo quo nos participamus, id est, secundum rei veritatem, scilicet personaliter et substantialiter. Nos enim participamus eis in persona, et Christus etiam similiter assumpsit ea in unitatem personae. Io. I, 14: verbum caro factum est. Potest etiam per carnem et sanguinem intelligi caro et sanguis Christi, secundum illud Io. VI, 55: qui manducat meam carnem et bibit meum sanguinem: quibus pueri, scilicet apostoli, communicaverunt in coena, et Christus similiter participavit eisdem, scilicet carni et sanguini, quia ipse similiter sumpsit, ut chrysostomus expresse dicit super Matth. XXVI: ipse (inquit) Christus bibit sanguinem suum. Unde Lc. XXII, 15: desiderio desideravi, etc..

Consequenter ostendit utilitatem quam per mortem attulit, cum dicit ut per mortem destrueret, etc..

Et circa hoc facit duo.

Primo enim ostendit utilitatem istam ex parte diaboli, qui tenebat; secundo ex parte nostra, qui tenebamur, ibi ut liberaret eos.

Dicit ergo: ideo participavit carni et sanguini, id est, assumpsit naturam in qua posset pati et mori, quod non poterat in divina, ut per mortem destrueret eum qui habebat mortis imperium, id est diabolus.

Sed quomodo habet diabolus mortis dominium? hoc enim est solius Dei. I Reg. II, 6: Dominus vivificat, et mortificat, et deut. XXXII, 39: ego occidam, et ego vivere faciam.

Respondeo. Dicendum est quod aliter habet dominium mortis iudex, quia scilicet quasi mortem infligens, cum per mortem punit; aliter latro, quasi scilicet mortem sibi ex demerito acquires. Primo modo Deus habet mortis imperium. Gen. II, 17: quacumque die comederis ex eo, morte morieris. Secundo modo diabolus, qui suadendo homini peccatum, morti ipsum addixit. Sap. II, 24: invidia diaboli mors intravit in orbem terrarum.

Dicit autem destrueret, non quantum ad substantiam quam habet incorruptibilem, non quantum ad malitiam, ut aliquando diabolus bonus fiat (ut dicit Origenes), sed quantum ad potestatis dominium. Io. XII, 31: nunc iudicium est mundi, nunc princeps mundi huius eiicietur foras. Col. II, 15: expolians principatus et potestates traduxit confidenter, palam triumphans illos in semetipso.

Et hoc factum est per mortem Christi triplici ratione. Una est ex parte Christi. Iustitiae enim est vera ratio, ut victor victum sibi subiiciat. II Pet. II, 19: a quo enim quis superatus est, huius et servus est. Christus enim vicit diabolus. Apoc. V, 5: vicit leo de tribu Iuda. Et ideo iustum est diabolus sibi esse subiectum. Lc. XI, 21: cum fortis armatus custodit atrium suum, etc..

Alia ratio est ex parte diaboli. Iustitia enim exigit, quod qui male utitur potestate sibi concessa, amittat eam. Diabolo autem data est permissive in peccatores quos seduxit, sed non in bonos. Quia ergo hanc extendere praesumpsit etiam in ipso Christo, qui peccatum non fecit Io. XIV, 30: venit princeps mundi huius, et in me non habet quicquam ideo meruit illam perdere.

Tertia ratio est ex parte nostri, quia iustum est, quod victus sit servus victoris, ut dictum est. Homo autem per peccatum servus erat diaboli Io. VIII, 34 s.: qui facit peccatum servus est peccati et ita subiectus diabolo, et obnoxius peccato. Christus autem solvit pretium pro peccato nostro. Ps.: quae non rapui, tunc exsolvebam. Sublata ergo causa servitutis, scilicet peccato, per Christum est homo liberatus.

Sciendum est autem, quod nulla alia satisfactio fuit conveniens.

Homo enim erat debitor, unus autem bene potest satisfacere pro alio ex charitate. Nullus autem pro tota humana natura, quia non habet potestatem super illam. Nec etiam ipsum humanum genus sufficienter poterat satisfacere,

quia totum erat peccato obnoxium. Nec etiam Angelus, quia ista satisfactio est ad gloriam, quae excedit facultatem naturae Angeli.

Oportuit ergo esse hominem qui deberet satisfacere, et Deum, qui solus habet potestatem super totum humanum genus, qui posset pro toto humano genere satisfacere. Per mortem ergo Dei et hominis destruxit eum qui habet mortis imperium.

Consequenter cum dicit ut liberaret eos, etc., ponitur alia utilitas ex parte nostra.

Circa quod sciendum est, quod homo intantum est servus peccati, in quantum inducitur ad peccandum. Inter omnia vero duo sunt, quae inducunt ad peccandum efficacissime, scilicet praesentium bonorum amor male inflammans, praesentium etiam poenarum timor male humilians. De his Ps. Lxxix, 17: incensa igni, quantum ad primum, et suffossa, quantum ad secundum.

Haec autem duo in idem reducuntur, quia quanto quis amat bonum aliquod, tanto timet malum sibi contrarium. Ista sunt quibus homo ligatur et detinetur in peccato, magis tamen per timorem movetur, quam per amorem.

Unde videmus, quod saevae bestiae poenarum timore retrahuntur a maximis voluptatibus, et sic timor maxime ligat homines. Inter omnes autem, timor mortis est maximus. Est enim finis terribilium. Unde si homo timorem istum superat, superat omnes; et hoc superato, superatur omnis amor mundi inordinatus.

Et ideo Christus per mortem suam fregit hoc ligamen, quia abstulit timorem mortis, et per consequens amorem vitae praesentis.

Quando enim considerat homo, quod filius Dei, Dominus mortis, mori voluit, non timet mori. Et inde est quod ante mortem Christi dicebat ille in Eccli. XLI, 1: o mors, quam amara est memoria tua. Sed post mortem Christi clamat apostolus, Phil. I, 23: desiderium habens dissolvi et esse cum Christo.

Unde Matth. X, 28: nolite timere eos qui occidunt corpus, etc..

Dicit ergo ut liberaret eos, qui timore mortis obnoxii erant servituti, scilicet peccati, per totam vitam, quam nimis appetebant.

Vel aliter: homo enim duplici servituti erat obnoxius, scilicet legis et peccati.

Unde Act. XV, 10 lex dicitur iugum, quod nec nos, nec patres nostri portare potuimus.

Manus enim Moysi erant graves, ex. XVII, 12; Gal. IV, 5: ut eos qui sub lege erant redimeret. Erant enim obnoxii servituti peccati. Ab ista duplici servitute Christus nos liberavit. Differentia autem inter novum et vetus testamentum est timor, et amor. In novo est amor. Io. XIV, 15: si diligitis me, mandata mea servate. Vetus autem fuit lex timoris. Rom. VIII, 15: non enim accepistis spiritum servitutis iterum in timore. Et ideo dicit ut liberaret eos qui timore mortis corporalis, quam infligebat lex, per totam vitam obnoxii erant servituti legis.

Sed quaeritur cur statim non liberavit a morte, sed a timore mortis? respondeo. Dicendum est, quod statim liberavit nos a morte quantum ad causam, sed ab ipsa morte nondum, quamvis liberaverit a timore mortis. Cuius ratio est, quia si liberasset a morte corporali, homines servirent Christo tantum propter bonum corporale, et sic periret meritum fidei et spei; similiter etiam ipsae poenae sunt nobis meritoriae ad vitam aeternam. Act. XIV, 21: per multas tribulationes, etc..

Et notandum, quod liberavit nos a timore mortis, primo ostendendo futuram immortalitatem, et ex hoc homo parvipendit mortem temporalem. I Cor. XV, 20: Christus resurgens primitiae dormientium, etc.. Secundo praegustando voluntarie mortem, ex quo promptiores efficitur ad subeundum mortem pro Christo. I Pet. II, 21: Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum, etc.. Tertio aperiendo aditum ad gloriam, qui ante mortem suam non patebat, et ex hoc non solum non timemus mortem, sed desideramus eam. Phil. I, 23: desiderium habens dissolvi et esse cum Christo, etc..

Consequenter cum dicit nusquam enim Angelos apprehendit, probat apostolus utilitatem, quam mors Christi attulit.

Et circa hoc tria facit.

Primo enim ostendit, quod Christus per mortem nos liberavit, quod probat ex conditione naturae passibilis quam assumpsit; secundo concludit similitudinem, ibi unde debuit; tertio ostendit similitudinis utilitatem, ibi ut misericors fieret.

Dicit ergo: ita dixi quod Christus per mortem suam liberavit nos a peccatis et morte. Nec est dubium, quod quantum ad conditionem naturae Angelus maior est homine, sed quia Angelus non fuit obnoxius servituti, nec dignus morte, ideo non assumpsit Angelum. Quod si assumpsisset Angelum, hoc utique fuisset propter dignitatem naturae; sed nusquam legimus quod assumpsit eum, sed tantum semen Abrahae, id est, humanam naturam, non tamen idealem, sed in individuo et atomo, et ex semine Abrahae. Matth. I, 1: filii Abraham, etc.. Et hoc addit, ut Iudaei qui gloriantur se esse de genere Abrahae, magis venerentur Christum.

Signanter vero dicit apprehendit, quia illud proprie dicitur apprehendi quod fugit. Non solum autem ipsa natura humana fugiebat a Deo, sed etiam ipsi filii Abrahae. Zac. VII, 11: averterunt scapulam, etc.. Ista autem apprehensio naturae humanae in unitatem personae filii Dei, naturam nostram supra modum exaltat; unde dicit chrysostomus: magnum revera et mirabile et stupore plenum est, carnem nostram sursum sedere, et adorari ab Angelis et Archangelis. Hoc ego saepius in mente versans excessum patior, magna de genere humano imaginans. Sed videtur quod magis debuerit naturam angelicam apprehendere quam humanam naturam: similitudo enim est ratio faciens ad congruitatem incarnationis divinae personae. In natura autem angelica invenitur expressior

similitudo Dei quam in humana, quia ipsa est signaculum similitudinis, ez. XXVIII, 12. Magis ergo videtur quod debuerit apprehendere Angelum, quam semen Abrahae.

Praeterea: in natura angelica invenitur peccatum sicut in humana. Iob IV, 18: in Angelis suis reperit pravitatem. Si ergo apprehendit naturam humanam ut liberaret eam a peccato, videtur quod multo magis apprehendere debuerit angelicam.

Respondeo. Dicendum, quod assumptibilis dicitur aliqua natura a filio Dei secundum congruentiam ad unitatem personae. Ista autem congruentia attenditur quantum ad duo, scilicet quantum ad dignitatem, ut illa natura sit assumptibilis, quae nata est attingere ipsum verbum per suam operationem, amando et cognoscendo ipsum, et quantum ad necessitatem, ut scilicet subiaceat peccato remediabili.

Primum et secundum sunt in humana natura, quae apta nata est Deum amare et cognoscere, et peccatum ipsius remediabile fuit, et ideo est assumptibilis. Naturae autem angelicae licet adsit primum, deest tamen secundum; nam peccatum est irremediabile, non quidem ex gravitate culpae, sed ex conditione naturae seu status. Quod est hominibus mors, est Angelis casus, ut dicit Damascenus. Manifestum autem quod omnia peccata hominis, sive sint parva, sive sint magna, ante mortem sunt remissibilia, post mortem vero sunt irremissibilia et perpetuo manent, et ideo natura angelica inassumptibilis est.

Et per hoc patet solutio ad obiecta, quia licet in natura angelica sit congruentia dignitatis, deest tamen congruentia necessitatis.

Deinde cum dicit unde debuit per omnia fratribus assimilari, ex praedictis concludit similitudinem, quasi dicat: quia ergo non apprehendit Angelos, sed semen Abrahae, ideo debuit per omnia assimilari fratribus. Per omnia inquam, in quibus sunt fratres, non in culpa, sed in poena, et ideo debet habere passibilem naturam. Unde infra IV, 15: tentatum autem per omnia pro similitudine absque peccato, quantum scilicet ad poenam, non tentationem culpae. Item sunt fratres quantum ad gratiam. I Io. III, 1: videte qualem charitatem dedit nobis Deus pater, ut filii Dei nominemur et simus. Rom. VIII, 29: quos praescivit et praedestinavit conformes fieri, etc..

Consequenter ponit utilitatem istius similitudinis, dum dicit ut misericors fieret, ubi duo facit, quia primo ponit eam; secundo exponit ipsam, ibi in eo enim, etc..

Nam Christus secundum quod mediator est, duplex habet officium. Unum quo praeponitur toti humano generi sicut iudex.

Io. V, 27: potestatem dedit ei iudicium facere, etc.. Aliud per comparisonem ad Deum, apud quem pro nobis quasi advocatus interpellat, quia assistit vultui eius pro nobis, infra VII, 25 et I Io. II, 1: advocatum habemus apud patrem Iesum Christum, etc..

In iudice autem maxime desideratur misericordia, et praecipue a reis; in advocato desideratur fidelitas. In Christo autem insinuat apostolus illa duo esse per passionem eius.

Humanum enim genus in Christo, in quantum est iudex, desiderabat misericordiam; in quantum advocatus, fidelitatem. Et ista duo exhibuit Christus per passionem. Unde quantum ad primum dicit quod per passionem assimilatus est fratribus, ut misericors fieret.

Sed numquid non fuit misericors ab aeterno? videtur quod sic, quia miserationes eius super omnia opera eius, Ps. Cxlv, 9. Item, ab initio habuit misericordiam.

Iob XXXI, 18: ab infantia crevit mecum miseratio.

Respondeo. Dicendum est, quod miseratio dicitur quasi miserum cor super aliena miseria, et hoc est dupliciter. Uno modo per solam apprehensionem, et sic Deus sine passione nostram miseriam apprehendit. Ipse enim cognovit figmentum nostrum, ut dicitur in Ps. Cii, 14. Alio modo per experientiam, et sic Christus potissime in passione expertus est miseriam nostram.

Et sic dicitur, ut qui erat misericors per apprehensionem nostrae miseriae, fieret misericors per experientiam. Is. LVIII, 9: clamabo et dicam: ecce adsum, quia misericors sum Dominus Deus tuus.

Et inde est, quod misericordiam fecit, ut patet de muliere deprehensa in adulterio. Misericordiam docuit, Matth. V, 7: estote misericordes, etc.. Misericordiam mandavit, Matth. XII, 7: discite quid est, misericordiam volo, et non sacrificium, etc.. Item ipse est fidelis advocatus.

Et ideo dicitur fidelis pontifex. Infra IX, 11: Christus assistens pontifex futurorum bonorum. Et requiritur quod sit fidelis. I Cor. XIV, 2: hic iam quaeritur inter dispensatores ut fidelis quis inveniatur. Et hoc totum, ut repropitiaret delicta populi, scilicet pro quo mortem sustinere voluit. Ipsa enim passio allegatio est, et fidelium interpellatio.

Deinde cum dicit in eo enim, etc., exponit istam utilitatem et continuatur sic, quasi dicat: non loquor de Christo in quantum Deus, sed in quantum est homo. Et ideo in eo, idest, in illa natura quam assumpsit, ut experiretur in se nostram causam esse suam. Unde dicit et tentatus et passus est; ideo potens est et eis qui tentantur auxiliari.

Vel aliter: ideo factus est misericors et fidelis, quia in eo quod passus et tentatus est, habet quamdam convenientiam ad hoc quod misereatur. Et dicit tentatus, non a carne, sed ab hoste. Matth. IV, 1: ductus est Iesus in desertum a spiritu, ut tentaretur a diabolo.

In ipso enim non fuit aliqua rebellio partis inferioris ad superiorem, sed passus est in carne pro nobis. I Pet. II, 21: Christus passus est pro nobis, etc.. Et IV, 1: Christo ergo in carne passo, et vos eadem cogitatione armamini.

|+3 Capitulus 3

#1 Lectio 1

Sicut supra dictum fuit, lex vetus ex tribus habuit auctoritatem, scilicet ex Angelo, ex Moyse, et ex Aaron pontifice. Apostolus autem supra praetulit Christum auctorem novi testamenti Angelis, per quos lex data fuit, hic intendit ipsum praeferre Moysi, qui fuit promulgator, et quasi legislator veteris testamenti.

Et circa hoc facit duo.

Primo enim praefert Christum Moysi; secundo concludit ex hoc, quod sit efficacissime obediendum Christo, ibi quapropter sicut.

Circa primum duo facit.

Primo praemittit dignitatem Christi; secundo ostendit quid sit commune Christo et Moysi, ibi amplioris.

Circa primum duo facit, quia primo ponit conditionem eorum ad quos loquitur; secundo ponit conditionem eius de quo loquitur, ibi considerate.

Illos autem ad quos loquitur describit tripliciter.

Primo ex charitate. Unde dicit fratres, quasi diceret: quia ex semine Abrahae fratres estis et Christi, et inter vos ad invicem.

Matth. XXIII, 8: omnes vos fratres estis, etc..

Item fratres Christi. Supra II, 11: non confunditur eos vocare fratres. Hanc autem fraternitatem facit charitas. Ps. Cxxxii, 1: ecce quam bonum et quam iucundum, etc..

Secundo etiam describit eos ex sanctitate, cum dicit sancti. Et hoc propter sacramentorum perceptionem, qua sanctificamur a Christo.

I Cor. VI, 11: sed abluti estis, sed sanctificati estis, etc..

Tertio describit eos ex vocatione, cum dicit vocationis caelestis participes. Ista autem vocatio dupliciter potest intelligi caelestis esse.

Vel ratione finis, vel ratione principii. Ratione quidem finis, quia vocati sunt non ad terrena, sicut in veteri testamento, sed vocati sunt ad caelestia regna. I Thess. II, 12: vocavit nos ad suum regnum et gloriam.

I Petr. II, 9: qui de tenebris vocavit in admirabile lumen suum. Ratione vero principii, quia non est ex meritis nostris, nec ex humana adinventione, sed sola caelesti gratia.

Gal. I, 6: vocavit per gratiam suam.

Rom. VIII, 30: quos autem praedestinavit, hos et vocavit. Is. XLI, 2: qui suscitavit ab oriente iustum, vocavit eum, ut sequeretur se.

Dicit autem participes, quia non solum Iudaei vocati sunt ad gratiam fidei et novi testamenti, sed etiam gentes. Col. I, 12: dignos nos fecit in partem sortis sanctorum in lumine. Quia ergo estis in charitate, et sancti, et vocati ad caelestia, debetis libenter audire loqui de eo, per quem ista vobis proveniunt.

Consequenter describit illum de quo loquitur, cum dicit considerate. Infra XII, 2: aspicientes in auctorem fidei et consummatorem Iesum, etc.. Sed quem? apostolum, inquit, et pontificem confessionis nostrae Iesum.

Apostolus enim in sequentibus praefert Christum Moysi et Aaron, et ideo adscribit ei utriusque dignitatem; Moysi, scilicet quia missus fuit a Deo. Ps.: misit Moysen servum suum. Aaron vero, qui pontifex fuit. Ex. XXVIII, 1: applica quoque ad te Aaron, etc.. Christus autem excellentius missus fuit apostolus, quam Moyses. Ex. IV, 13: obsecro, Domine, mitte quem missurus es, quasi dicat: alium digniorem missurus es.

Item ipse est pontifex et sacerdos. Ps. Cix, 5: tu es sacerdos in aeternum secundum ordinem melchisedech.

Quasi ergo praemittit hic conditionem suam principalem, dicens unde, id est, ergo, fratres, considerate apostolum, quasi dicat: praetermittatis considerare illum apostolum, id est, missum Moysen et pontificem Aaron, et considerate apostolum et pontificem confessionis nostrae, id est, illum quem nos confitemur. Hoc est enim necessarium ad salutem, ut confiteamur eum. Rom. X, 10: corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem.

Vel confessionis, id est, sacrificii spiritualis.

Omnis enim sacerdos ordinatur ad sacrificia offerenda. Duplex autem est sacrificium, scilicet corporale vel temporale. Et ad hoc institutus fuit Aaron. Aliud autem est sacrificium spirituale, quod est in fidei confessione.

Ps. XLIX, 23: sacrificium laudis honorificabit me. Et ad istud sacrificium institutus est Christus, non ad tauros. Is. I, 11: holocausta arietum et adipem pinguium, et sanguinem vitulorum, et agnorum, et hircorum nolui. Et Paulo post, sequitur: ne offeratis ultra sacrificium frustra.

Deinde cum dicit qui fidelis, etc., comparat Christum Moysi. De Aaron infra facit mentionem specialem.

Et ponit primo hic, ut dictum est, illud in quo conveniunt; secundo, in quo Christus superat Moysen, ibi amplioris enim gloriae.

Commune Christo et Moysi est fidelitas ad Deum; et ideo dicit qui fidelis est. Ubi sciendum est, quod totum hoc, quod hic dicitur de Moyse, fundatur super illud quod habetur Num. XII, 7, ubi Dominus ostendit excellentiam Moysi, postquam iurgati sunt contra ipsum Aaron et maria, ubi ponuntur haec verba, quae apostolus hic allegat. Ibi enim dicitur sic: at non talis servus meus Moyses, qui in omni domo mea fidelissimus est.

Ubi, si bene attendimus, magis commendatur Moyses, quam in aliquo loco bibliae. Et ideo apostolus tamquam excellentissimum ad commendationem Moysi hoc accipit.

Hoc autem potest convenire et Christo et Moysi. De Moyse enim patet ex ipsa historia allegata. De Christo etiam intelligitur, quia ipse secundum quod homo, fidelis est ei qui fecit eum, scilicet Deo patri, qui fecit eum, scilicet apostolum et pontificem, non secundum divinam naturam, quia sic non est factus, nec creatus, sed genitus, sed secundum humanam. Rom. I, 3: qui factus est ei ex semine David secundum carnem.

Fidelis autem fuit Deo patri, primo non attribuens sibi quod habebat, sed patri. Io. VII, 16: mea doctrina non est mea. Secundo quia gloriam eius quaerebat, non suam.

Io. VIII, 50: ego gloriam meam non quaero.

Et VII, 18 dicitur: qui quaerit gloriam eius, qui eum misit, hic verax est, et iniustitia in illo non est. Tertio, quia perfecte obedivit patri. Phil. II, 8: factus obediens usque ad mortem.

Fidelis ergo est Christus ei qui fecit eum.

Sicut et Moyses, et hoc in omni domo eius, quae domus est universitas fidelium, de qua Ps. Xcii, 7: domum tuam decet sanctitudo, Domine.

Vel in omni domo eius, id est, in toto mundo non tantum in Iudaea, sicut Moyses.

Is.: dedi te in lucem gentium, ut sis salus mea usque ad extremum terrae.

Deinde cum dicit amplioris enim gloriae, praefert Christum Moysi, et hoc quantum ad duo.

Primo quantum ad potestatem; secundo quantum ad conditionem, ibi et Moyses.

Commendando autem Christum, commendat ipsum habuisse honorem in omni domo, sicut Moyses; sed quod Christus ipsum excellat ostendit. Ubi primo ponit rationem; secundo manifestat, ibi omnis namque.

Ratio autem apostoli est, quod maior gloria debetur illi qui fecit domum, quam illi qui eam inhabitat; Christus autem fabricavit domum. Ps. Lxxiii, 16: tu fabricatus es auroram et solem. Prov. IX, 1: sapientia aedificavit sibi domum, id est, ecclesiam. Ipse enim Christus, per quem gratia et veritas facta est, tamquam legislator aedificavit ecclesiam. Moyses autem tamquam legis pronuntiator; et ideo solum ut pronuntiatori debetur gloria Moysi. Unde et resplenduit facies eius, de qua Ex. XXXIV, 29 et II Cor. III, 7: ita ut non possent filii Israel intendere in faciem Moysi propter gloriam vultus eius.

Continuatur ergo sic littera: tu dicis quod Christus est fidelis sicut Moyses, quare ergo dimitemus ne consideremus? certe quia amplioris gloriae dignus est habitus prae Moyse, quanto ampliorem gloriam habet Dominus domus qui fabricavit illam. Quasi dicat: etsi Moyses multum sit honorabilis, tamen Christus honorabilior est, sicut fabricator domus, et sicut legislator principalis. Job XXXVI, 22: ecce Deus excelsus in fortitudine sua, et nullus ei similis in legislatoribus. Si ergo debetur gloria Moysi, ampliori dignus est Christus.

II Cor. III, 9: si ministratio damnationis in gloria est, multo magis ministerium iustitiae erit in gloria.

Consequenter probat minorem suae rationis, cum dicit omnis namque domus fabricatur ab aliquo. Minor autem est, quod Christus fabricavit domum istam; et hoc probat primo, quia omnis domus indiget fabricatore; secundo, quia ista domus de qua loquitur, a Christo fabricata est, ibi qui autem omnia.

Primo ergo probat quod ista domus sicut et quaelibet alia indiget fabricatore, quia diversa non coniunguntur nisi ab aliquo uno, sicut patet de domo artificiali, in qua ligna et lapides, ex quibus composita est, uniuntur ab aliquo. Aggregatio autem fidelium, quae est ecclesia et domus Dei, ex diversis collecta est, scilicet Iudaeis et gentibus, servis et liberis. Et ideo ecclesia sicut et omnis domus ab aliquo uniente fabricatur.

Huius rationis ponit tantum conclusionem, supponens veritatem praemissarum ex facti evidentia. I Pet. II, 5: ipsi tamquam lapides vivi superaedificamini domos spirituales, etc.. Eph. II, 20: superaedificati supra fundamentum apostolorum et prophetarum, etc..

Deinde cum dicit qui autem creavit omnia, Deus, probat quod Christus sit istius domus aedificator, ipse enim est Deus qui fecit omnia. Et si hoc intelligitur de toto mundo, planum est. Ps. XXXII, 9: ipse dixit, et facta sunt, etc.. Est autem alia creatio spiritualis, quae fit per spiritum. Ps. Ciii, 30: emitte spiritum tuum, et creabuntur, et renovabis faciem, etc.. Et haec fit a Deo per Christum. Iac. I, 18: voluntarie genuit nos verbo veritatis, ut simus initium aliquod creaturae eius. Eph. II, 10: ipsius factura sumus, creati in Christo Iesu in operibus bonis.

Deus ergo istam domum, scilicet ecclesiam, ex nihilo, scilicet de statu peccati, in statum gratiae creavit. Ergo Christus per quem fecit omnia supra I, 2: per quem fecit et saecula.

Io. I, 3: omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso, etc., est excellentior, utpote quia habet potestatem factoris, quam Moyses, qui solum fuit pronuntiator.

Deinde cum dicit et Moyses quidem, praefert Christum Moysi quantum ad conditionem, et circa hoc duo facit.

Primo enim ponit rationem suam; secundo manifestat eam, ibi quae domus.

Ratio autem sua talis est: constat quod amplioris gratiae est Dominus et in domo propria, quam famulus et in domo Domini.

Sed Moyses est fidelis sicut servus et in domo Domini, Christus vero sicut Dominus et in domo sua, ergo, etc..

Circa quod sciendum est quod apostolus valde diligenter notat verba illa, scripta de Moyse, in quibus duo dicuntur de ipso: vocatur enim servus, vocatur etiam fidelis non in domo propria, sed in domo Dei nostri. Et quantum ad ista duo, praefert Christum Moysi. Primo enim ostendit quid conveniat Moysi; secundo quid conveniat Christo, ibi Christus vero tamquam filius.

Dicit ergo quod Moyses fidelis erat tamquam servus, id est, sicut fidelis dispensator.

Matth. XXV, 21: euge, serve bone et fidelis, quia in pauca fuisti fidelis, supra multa te constituam. Christus autem quodammodo servus est, scilicet secundum carnem, Phil. II, 7: formam servi accipiens, sed Moyses fuit famulus Dei in verbis Dei proponendis filiis Israel.

Ex quo patet, quod quia erat fidelis famulus, illa quae dicebat ordinabantur ad alium, scilicet ad Christum. Et hoc erat in testimonium eorum, quae dicenda erant. Io. V, 46: si crederetis Moysi, crederetis forsitan et mihi, de me enim ille scripsit. Act. X, 43: huic omnes prophetae testimonium perhibent.

Quia ergo erat famulus, ideo erat non in domo propria, sed in aliena; et quia ea quae dicebat erant in testimonium eorum quae dicenda erant de Christo, ideo Moyses omniquaque minor fuit Christo.

Deinde cum dicit Christus vero, ostendit quid conveniat Christo, quia scilicet Christus non est sicut servus, sed tamquam filius in domo patris, et per consequens sua, quia haeres naturalis. Supra I, 2: quem constituit haeredem universorum, etc. Ecclesia enim est domus Christi. Prov. XIV, 1: sapiens mulier aedificat domum. Ps. II, 7: Dominus dixit ad me: filius meus es tu, etc.. Matth. III, 17: filius meus dilectus, etc..

Est ergo non servus, sed filius, et in domo sua: sed Moyses est servus, et in domo aliena. Io. VIII, 35: filius manet in aeternum.

Deinde cum dicit quae domus sumus nos, ostendit quae sit ista domus.

Ista domus sunt fideles, et sunt domus Christi, qui credunt in Christum. I Tim. III, 15: in domo Dei, quae est ecclesia. Et etiam quia Christus habitat in ipsis. Eph. III, 17: habitare Christum per fidem in cordibus vestris. Haec ergo domus nos fideles sumus.

Ad hoc autem, quod simus domus Dei, quatuor oportet, quae requiruntur circa domum, quae non sunt in tabernaculo. Et ista tangit apostolus. Primo, quod spes nostra et fides sit certa et permanens: tabernaculum autem etsi sit firmum, tamen cito moveri potest. Et significat illos qui ad tempus credunt, et in tempore tentationis recedunt; sed illi sunt domus, qui verbum Dei retinent. Et ideo dicit si retineamus fiduciam. Dictum est supra, quod fiducia est spes cum expectatione firma et sine timore. II Cor. III, 4: fiduciam talem habemus per Christum ad Deum.

Secundo quod sit ordinate disposita. Et ideo dicit spei gloriam, id est, ad gloriam Dei ordinatam, ita quod, contemptis aliis, gloriemur in spe gloriae. Ier. IX, 24: in hoc gloriatur qui gloriatur, scire et nosse me.

Tertio quod perseverans. Unde dicit usque in finem. Matth. X, 22: qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit.

Quarto quod sit firma, ut scilicet nulla adversitate moveatur. Unde dicit firmam. Infra VI, 18 s.: confugimus ad tenendam propositam spem, quam sicut anchoram habemus animae tutam et firmam.

#2 Lectio 2

Supra probavit apostolus, quod Christus est maioris excellentiae quam Moyses, hic concludit quod magis est obediendum Christo. Et hoc facit per auctoritatem prophetae David in Ps. Xciv.

Ubi tria facit, quia primo proponit auctoritatem, quae continet quamdam exhortationem; secundo exponit eam, ibi videte, fratres; tertio ex auctoritate et expositione arguit, IV, ibi timeamus ergo.

Circa primum tria facit.

Primo enim insinuat auctoritatem verborum sequentium; secundo ponit exhortationem, quae est in auctoritate, ibi hodie si vocem; tertio ponit quamdam similitudinem, ibi sicut in exacerbatione, etc..

Auctoritas verborum est ex hoc, quod non sunt prolata humana adinventione, sed a spiritu sancto. Unde dicit quapropter sicut dicit spiritus sanctus.

Quasi dicat: Christus est amplioris gratiae quam Moyses; ergo si audivimus Moysen, non debemus obdurare corda nostra ad audiendum Christum.

Ipsae autem verba veteris testamenti allegat pro novo, ne credatur, quod tantum sint referenda ad vetus testamentum, imo etiam ad novum, et ad aliud tempus referri debent.

Et sunt verba spiritus sancti, quia, ut dicitur II Pet. I, 21: non humana voluntate allata est aliquando prophetia, sed spiritu sancto inspirati locuti sunt sancti Dei homines. Ipse enim David dicit, II Reg. XXIII, 2 de seipso: spiritus Domini locutus est per me.

In hoc ergo ostendit auctoritatem esse veram, quia scilicet est a spiritu sancto, contra Manichaeum.

Deinde cum dicit hodie si vocem, etc., ponit monitionem, ubi facit tria.

Primo enim describit tempus cum dicit hodie; secundo subdit beneficium, ibi si vocem; tertio subiungit monitionem suam, ibi nolite obdurare.

Tempus est hodie, scilicet tempus diei. Tempus enim legis veteris dicebatur nox, quia erat tempus umbrae. Infra X, 1: umbram enim habens lex futurorum bonorum.

Sed tempus novi testamenti, quia repellit umbram noctis legis, dicitur dies.

Rom. XIII, 12: nox praecessit, dies autem appropinquavit.

Dicitur etiam istud tempus dies, propter ortum solis iustitiae. Matth. III: vobis timentibus nomen meum orietur sol, etc.. Hunc diem non sequitur nox, sed clarior dies, quando scilicet ipsum solem iustitiae videbimus revelata facie in rota sua, quando ipsum videbimus per essentiam.

Et in hac die exhibetur nobis beneficium.

Nam sequitur si vocem eius audieritis, quia audimus vocem eius, quod non erat in veteri testamento, in quo audiebantur tantum verba prophetarum. Supra I, 1 s.: olim Deus loquens patribus in prophetis, novissime vero diebus istis locutus est nobis in filio. Is. LII, 6: propter hoc sciet populus meus nomen meum in die illa, quia ego ipse qui loquebar ecce adsum. Cant. II, 14: sonet vox tua in auribus meis.

In hoc enim exhibetur nobis beneficium tantum desideratum. Lc. XIX, 42: in hac die tua, quae ad pacem tibi, etc..

Si ergo tantum est beneficium, ecce monitio: nolite obdurare corda vestra. Cor durum sonat in malum. Durum est quod non cedit, sed resistit impellenti, nec recipit impressionem. Et sic dicitur cor hominis durum, quando non cedit divinae iussioni, nec de facili recipit divinas impressiones. Eccli. III, 27: cor durum male habebit in novissimo.

Rom. II, 5: secundum duritiam tuam, et cor tuum impenitens thesaurizas tibi iram in die irae.

Haec autem induratio ex duobus causatur.

Ex uno quasi negative, scilicet ex Deo non apponente gratiam. Rom. IX, 18: cuius vult Deus miseretur, et quem vult indurat.

Ex alio vero positive, et hoc modo indurat peccator seipsum, non obediendo Deo, et non aperiendo cor suum gratiae. Zach. VII, 12: cor suum posuerunt ut adamantem, ne audirent legem et verba, quae misit Dominus exercituum spiritu suo per manum prophetarum priorum. Nolite ergo obdurare corda vestra, id est, nolite corda claudere spiritui sancto. Act. VII, 51: vos semper spiritui sancto restitistis.

Consequenter ponit similitudinem cum dicit: sicut in exacerbatione.

Et haec est similitudo ex facto praeterito; nam fideles instruuntur de his, quae sunt agenda in novo testamento ex iis quae facta sunt in praeterito, secundum illud rom. XV, 4: quaecumque scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt.

Facit autem duo circa hoc, quia primo proponit exemplum in generali, ponendo culpam; secundo in speciali, ibi ubi tentaverunt me, etc..

Ut autem sequamur expositionem apostoli, oportet ponere in ista littera sensus, qui conveniunt expositioni.

Legimus autem inter alias duas culpas filiorum Israel gravissime punitas. Una fuit inobedientiae quam habuerunt in facto exploratorum: de quo Num. XIII et XIV. Pro quo facto indignatus Dominus voluit totum populum delere. Unde iuravit quod nullus intraret terram promissionis, exceptis duobus, scilicet caleb et iosue. Istud autem vocat specialiter exacerbationem, quia licet per alia peccata offendissent Deum, tamen per illud exacerbaverunt ipsum, quia sicut fructus acerbus, qui opponitur maturo, non est aptus ad cibum, sic tunc ira Dei fuit inflexibilis.

Ps. Lxxvii, 40: exacerbaverunt eum in deserto, et tentaverunt eum in inaquoso.

Bar. IV, 7: exacerbastis eum qui fecit vos.

Aliud peccatum fuit peccatum tentationis.

Frequenter enim tentaverunt Deum, quia quandoque pro aqua, quandoque pro carnibus, quandoque vero pro pane: ita quod decies tentaverunt ipsum.

Num. XIV, 22: tentaverunt me iam per decem vices. Iob XIX, 3: en decies confunditis me. Et ideo dicit secundum diem tentationis.

Posset autem aliquis putare quod idem esset peccatum exacerbatio et tentatio, ita quod vellet apostolus dicere: nolite obdurare corda vestra sicut in exacerbatione, quae fuit in die tentationis. Sed hoc est contra expositionem apostoli. Ideo dicendum est sic: nolite obdurare corda vestra sicut in exacerbatione, et iterum sicut in die tentationis, ita quod sint duo peccata. Unde Ps. Lxxvii, 41: conversi sunt, et tentaverunt Deum, et sanctum Israel exacerbaverunt.

Consequenter prosequitur culpas in speciali, cum dicit ubi tentaverunt me patres vestri, etc..

Et circa hoc duo facit, quia primo ponit peccatum tentationis; secundo peccatum exacerbationis, ibi et dixi semper.

Circa primum tria facit.

Primo enim ponit peccatum tentationis; secundo ostendit eius gravitatem, ibi probaverunt; tertio ponit poenam, ibi propter quod offensus fui.

Dicit ergo, quod in eis fuit peccatum tentationis in deserto, quia ibi tentaverunt me patres vestri: et loquitur in persona Domini.

Ubi sciendum est, quod tentare est experimentum sumere de re quam quis ignorat.

Unde quod quis tentat Deum, procedit ex infidelitate.

Sed sciendum est quod aliquando aliquis tentat Deum, non cum intentione tentandi et experiendi, verumtamen se habet ad modum tentantis. Qui enim utitur re sua propter utilitatem, non tentat proprie: puta si aliquis fugiens currat super equum suum, et si tentat, non tamen cum intentione tentandi. Sed quando ad nihil utile est quod facit, tunc tentat. Item si aliquis exponat se alicui periculo compulsus necessitate, sub spe divini auxilii, non tentat Deum. Si autem sine aliqua necessitate, tunc tentat Deum. Et sic dicit ipse, Matth. IV, 7: non tentabis Dominum Deum tuum, quia necessitas nulla erat quod mitteret se deorsum.

Sic isti tentaverunt Dominum, quia dubitaverunt de potestate Dei, clamantes contra Moysen, ac si Deus non posset eis dare cibum, cum potentiam suam in maioribus experti fuissent: et ideo erat peccatum infidelitatis, quod est maximum.

Deinde ponitur gravitas culpae, cum dicit probaverunt me, etc.. Quanto enim aliquis maiora beneficia Dei recipit, et maiorem certitudinem divinae potestatis habet, et postmodum dubitat, tanto gravius peccat. Isti vero viderunt signa et prodigia in terra Aegypti, apertionem maris et alia miracula, et tamen non crediderunt. Unde Num. XIV, 22: homines qui viderunt maiestatem meam, et signa quae feci in Aegypto et in solitudine, et tentaverunt me iam decem vices, etc..

Et ideo dicit probaverunt, id est, experiri voluerunt, et viderunt, id est, experti sunt, opera mea, id est, effectus qui non poterant esse, nisi virtutis infinitae esset ille qui opera faciebat. Et hoc totum non uno die, sed quadraginta annis, quibus scilicet manserunt in deserto, quia semper habuerunt manna et columnam ignis et nubis; vel probaverunt quod viderunt me, quia scilicet in nulla defeci eis.

Illud tamen quod dicit, quadraginta annis, secundum intentionem apostoli refertur ad priora, sed secundum intentionem Psalmistae refertur ad sequentia, ut dicatur quod offensus vel infensus ei fuit quadragesimo anno.

Et sic habet littera Hieronymi.

Deinde cum dicit propter quod offensus fui, ponitur poena peccati: et est duplex littera, scilicet offensus, vel proximus, et idem est.

Propter quod, id est, propter peccatum, fui offensus, id est, indignatus, non quod ira sit in Deo, nisi similitudinarie, quia punit sicut iratus: de qua poena frequenter habetur in Ex. XXII: dimitte me, ut irascatur furor meus, etc., et in Lib. Numerorum.

Saepe enim prostrati sunt. Unde I Cor. X, 5 agit de poena istius peccati.

Vel proximus fui, scilicet puniendo ipsos.

Quando enim Dominus subvenit bonis, et punit malos, tunc est prope ipsos; sed quando dissimulat peccata hominum propter poenitentiam, et dissimulat afflictionem iustorum, ut crescat ipsorum meritum, tunc videtur etiam longe. Iob XXII, 14: nubes latibulum eius, nec nostra considerat, et circa cardines caeli perambulat.

Vel proximus, quantum ad divinam misericordiam, quia hoc ipsum, quod punit eos temporaliter, magnum misericordiae signum est. Augustinus: hic ure, hic seca, ut in aeternum parcas.

Deinde cum dicit et dixi, etc., ponit peccatum exacerbationis in speciali. Et hoc patet per hoc quod infra dicitur quibus iuravi non introire, etc..

Et circa hoc facit duo.

Primo enim ponit culpam; secundo subdit poenam, ibi quibus iuravi in ira mea, etc..

Culpam autem duplicem ponit.

Una est in obstinatione in malo; alia est in recessu a bono. Et istam ponit, ibi ipsi vero non cognoverunt vias meas.

Dicit ergo: ego sic fui eis proximus, scilicet puniendo eos. Et dixi, scilicet praevisione aeterna, hi errant corde semper. Deut. XXXI, 27: semper contentiose egistis contra Dominum. Ier. XIII, 23: si potest Aethiops mutare pellem suam, etc..

Sic ergo uno modo aliquis exacerbat Deum quando obstinate adhaeret malo; alio modo, quando contemnit bonum. Unde dicit ipsi vero non cognoverunt vias meas, hoc est, non quantum ad simplicem ignorantiam, sed ad affectatam, ut sit sensus: non cognoverunt, id est, cognoscere noluerunt. Iob XXI, 14: scientiam viarum tuarum nolumus.

Ps. XXXV, 3: noluit intelligere ut bene ageret. Vel non cognoverunt, id est, non approbaverunt, sicut dicit apostolus II Tim. II, 19: cognovit Dominus qui sunt eius.

Consequenter ostendit poenam cum dicit quibus iuravi. In quo verbo ponit immobilitatem, in hoc quod vult iuramenta firma.

Quando enim Deus vel Angelus inveniuntur iurare, signum est immobilitatis eius de quo iuravit. Ps. Cix, 5: iuravit Dominus, et non poenitebit eum, etc.. Verumtamen aliquando non iurat nisi sub conditione, quia scilicet si non poeniteant, haec mala evenient eis. Ponit etiam quod poena ista non est ad comminationem, sed magis ad exterminationem, quia dicit in ira. Ps. VI, 1: Domine, ne in ira tua corripas me.

Iuravit ergo in ira si introibunt in requiem meam. Constructio est defectiva ad modum irati, qui truncat verba sua. Et accipitur ly si pro non, id est, non introibunt in requiem meam.

Est autem triplex requies. Una est temporalis, de qua Lc. XII, 19: habes multa bona reposita in annos plurimos, requiesce, etc.. Secunda est requies conscientiae. Eccli. LI, 35: modicum laboravi, et inveni requiem multam.

Tertia est requies gloriae aeternae. Ps. IV, 8: in pace in idipsum dormiam et requiescam.

Potest ergo exponi illud, quod dicitur hic de qualibet istarum, ut dicatur: ipsi vero nec in requiem terrae promissionis, nec in requiem conscientiae, nec in requiem fruitionis aeternae introierunt.

#3 Lectio 3

Supra apostolus per auctoritatem Psalmistae ostendit, quod firmiter obediendum est Christo. In auctoritate vero posuit tria, monitionem, culpam, et poenam; hic exponit ista tria per ordinem.

Primum facit hic, videte; secundum, ibi quidam; tertium, ibi quibus autem iuravit.

In admonitione vero sunt duo, scilicet ipsa monitio, et ipsius monitionis conditio. Unde ista duo exponit.

Primo primum, hic; secundo secundum, ibi participes enim Christi.

In prima vero admonitione ad duo hortatur, scilicet ad sollicitam considerationem; secundo ad mutuam admonitionem, ibi sed adhortamini.

Dicit ergo videte. Unusquisque enim in se debet considerare in quo statu sit. Gal. VI, 4: opus suum probet unusquisque.

Ier. II, 23: vide vias tuas in convalle.

Videte ergo, fratres, quantum ad quemlibet in se, quia quilibet est pars societatis, et unicuique mandavit Deus de proximo suo, Eccli. XVII, 12. Videte, id est, probate unus alium, ne forte sit in aliquo vestrum, etc., quasi dicat: multi inter vos sunt in statu perfecto, tamen propter fragilitatem et arbitrii libertatem posset esse malum in aliquo vestrum. Iob IV, 18 s.: ecce qui serviunt ei, non sunt stabiles, et in Angelis suis reperit pravitatem, quanto magis hi qui habitant domos luteas, et terrenum habent fundamentum? Io. VI, 71: nonne ergo duodecim vos elegi, et unus ex vobis diabolus est? non ergo aliquis sit tantum sollicitus de se; sed etiam de quolibet suae societatis.

Sed quid? ne sit in aliquo vestrum cor malum incredulitatis. Ecce malum de quo loquitur apostolus, scilicet cor incredulum, id est, non firmum in fide, in quo consistit malitia animae: quia sicut bonum animae est in adhaerendo Deo Ps. Lxxii, 27: mihi autem adhaerere Deo bonum est, quod scilicet est per fidem ita recedere a Deo per incredulitatem est malum hominis. Ier. II, 19: scito et vide, Israel, quia malum et amarum est reliquisse te Dominum, etc.. Et ideo dicit discedendi, quia per incredulitatem recedit a Deo vivo. Ier. II, 13: me dereliquerunt fontem aquae vivae.

Dicit autem a Deo vivo, quia et est vita in se et est vita animae. Io. I, 4: in ipso vita erat. Quod ideo dicit, ut ostendat quod per recessum a Deo, homo incurrit mortem spiritualem.

Sed si inveniatur istud malum in aliquo, numquid desperandum est? non, sed magis debet exhortari, id est, admoneri: ideo dicit sed adhortamini vosmetipsos per singulos dies, id est, continue scilicet discutiendo conscientiam suam, et inducendo ad bonum, donec hodie cognominatur, id est, donec durat praesens tempus gratiae, quod est totum sicut unus dies. Io. IX, 4: me oportet operari opera eius qui misit me, donec dies est.

Et hoc ideo ut non obduretur aliquis ex vobis fallacia peccati. Sicut enim supra dictum est cor obduratur per obstinationem in malum. Sed per hoc aliquis firmiter inhaeret peccato, quia fallitur. Naturale enim est appetitui adhaerere bono; sed recedit a bono, quia decipitur. Prov. XIV, 22: errant qui operantur malum; et Prov. XIII, 13, secundum aliam litteram: animae dolosae errant in peccatis. Sap. V, 6: ergo erravimus a via veritatis.

Consequenter cum dicit participes, etc., exponit conditionem monitionis, quasi dicat: ista conditio magis est efficax quam illa, quia illi tantum audierunt, nos autem participes facti sumus Christi. Et loquitur proprie, quia in veteri testamento erat tantum auditus, nec conferebatur gratia ex opere operato; sed in novo testamento et est auditus fidei et datur gratia ipsi operanti. Unde sumus facti participes Christi. Io. I, 16: de plenitudine eius accepimus omnes.

Sumus autem participes gratiae, primo per susceptionem fidei. Eph. III, 17: habitare Christum per fidem in cordibus vestris. Secundo per sacramenta fidei. Gal. III, 27: quicumque in Christo baptizati estis, Christum induistis. Tertio per participationem corporis Christi. I Cor. X, 16: panis quem frangimus, nonne participatio corporis Domini est? sciendum autem quod duplex est participatio Christi. Una imperfecta, quae est per fidem et sacramenta; alia vero perfecta, quae est per praesentiam et visionem rei; primam iam habemus in re, sed secundam in spe. Tamen cum hoc spes habet hanc conditionem, scilicet si perseveramus. Unde dicit si tamen initium, etc.. Quicumque enim in Christo baptizatur, suscipit quamdam novam naturam, et formatur quodammodo Christus in ipso. Gal. IV, 19: filioli mei, quos iterum parturio donec formetur in vobis Christus.

Hoc quidem in nobis vere perficietur in patria, sed hic tantum initium, et hoc per fidem formatam, quia informis mortua est.

Iac. II, 20: fides sine operibus mortua est.

Unde ista non est nobis initium participationis Christi, sed fides formata. Infra XI, 1: est autem fides sperandarum substantia rerum, id est, fundamentum, et quasi initium.

Dicit ergo: sumus participes Christi, si tamen tenemus usque in finem firmum initium substantiae eius, scilicet fidem formatam.

Sed contra: videtur quod timor magis sit initium, quia dicit Ps. Cx, 9: initium sapientiae timor Domini.

Respondeo. Dicendum est, quod fides formatur per charitatem. Charitas autem non est sine timore casto. Et ideo fides formata semper habet timorem istum secum annexum.

Unde et fides et timor sunt initium.

Illud autem quod addit dum dicitur, hodie, etc., totum expositum est.

Deinde cum dicit quidam enim audientes, exponit quod dixerat de culpa illorum, quasi dicat: vos estis effecti participes Christi, si non obduraveritis corda vestra sicut isti qui audierunt, sed exacerbaverunt, sed non universi, id est, non tamen omnes. Duo enim, scilicet caleb et iosue, permanserunt, ut habetur Num. XIV, 6, et alios etiam confortabant.

Et per hoc datur intelligi, quod cum non tota ecclesia cadat, sed tantum aliqui, licet plures, quod nihilominus mali punientur, sed non boni, sicut in illis duobus. III reg. XIX, 18: reliqui mihi septem millia virorum, qui non curvaverunt genua sua baal.

Rom. XI, 5: reliquiae secundum electionem Dei salvae factae sunt.

Deinde cum dicit quibus autem, etc., exponit illud quod dixerat de poena.

Et primo illud quod dixerat offensus fui; secundo illud quod dixerat iuravi in ira, etc., ibi quibus autem iuravit, etc..

Dicit ergo quibus autem offensus est quadraginta annis? nonne, etc.. Ex quo patet, quod istud quod supra dixit, quadraginta annis, refertur ad illud offensus fui.

Unde dicit, quod fuit eis offensus per illos quadraginta annos.

Unde sciendum est, quod omnes qui egressi sunt de Aegypto, mortui sunt in deserto, sicut dicitur ios. V, 4. Non tamen omnes prostrati sunt; sed aliqui vel a Deo, sicut quando aperta est terra, et deglutivit Dathan et Abiron, sicut dicitur in Ps. Cv, 17, et de hoc habetur Num. XVI, 31 ss.. Aliqui vero prostrati sunt a Moyse, sicut patet in conflatione vituli, sicut patet Ex. XXXII, 16. Aliqui vero ab hostibus, sicut patet in pluribus locis. Et ista satis habentur I Cor. X, 1 ss.. Aliqui vero morte propria mortui sunt. Non ergo omnes prostrati sunt. Unde non fuit poena generalis, sed poena specialis fuit. Et nullus praeter illos duos qui dicti sunt, introierunt terram promissionis.

Et de ista terra dicit quibus autem iuravit, id est firmiter statuit, non introire in requiem, nisi illis qui fuerunt increduli, verbis scilicet exploratorum? unde patet, quod propter incredulitatem non potuerunt intrare in requiem ipsius; et propter hoc dicit videmus, quia experti sunt, quod propter incredulitatem suam non potuerunt intrare. Vel videmus nos, scilicet per poenam illam, quae dicta est, quia non potuerunt, etc..

|+4 Capitulus 4

|#1 Lectio 1

Praemisit supra apostolus auctoritatem David et exposuit, nunc autem arguit ex ipsa.

Et circa hoc facit duo.

Primo enim inducit sollicitudinem introeundi; secundo monet quod properemus ingredi; ibi festinemus ergo.

Circa primum duo facit.

Primo enim incutit sollicitudinem timoris; secundo ostendit quod de hoc debet sollicitudo imminere, ibi etenim et nobis.

Dicit ergo: dictum est quod infensus est illis, qui non crediderunt, ita quod iuravit quod non introibunt in requiem eius, ergo et nos timeamus, scilicet timore casto et sollicitudinis. Prov. XXVIII, 14: beatus homo qui semper est pavidus.

I Cor. X, 12: qui se existimat stare, videat ne cadat. Timor enim huiusmodi est utilis admonitio ad bonum, et est comes trium spiritualium virtutum, scilicet spei, fidei, et charitatis.

Eccli. XXIV, 24: ego mater pulchrae dilectionis, et timoris, et agnitionis et sanctae spei.

Sed quid timere debemus? ne forte relicta pollicitatione, etc.. Beatitudo enim, sive felicitas, in hoc consistit, ut homo ingrediatur illam. Tob. XIII, 20: beatus ero, si fuerint reliquiae seminis mei ad videndum claritatem ierusalem. Infra XII, 15: contemplantes ne forte quis desit gratiae Dei. Quia, ut dicit chrysostomus, maior est poena damnatis de hoc quod sunt exclusi a visione Dei, quam aliae poenae quas habent.

Et dicit existimetur, scilicet divino iudicio.

Matth. XXV, 41: ite, maledicti, in ignem aeternum.

Vel existimetur secundum humanam opinionem. Eph. V, 5: hoc scitote intelligentes quod omnis fornicator, aut immundus, aut avarus, quod est idolorum servitus, non habet haereditatem in regno Christi et Dei. Timendum est ergo ne aliquis ex vobis existimetur deesse, quia vobis facta est promissio intrandi.

Is. XXXII, 18: sedebit populus meus in pulchritudine pacis, in tabernaculis fiduciae, in requie opulenta. Apoc. XIV, 13: amodo iam dicit spiritus, ut requiescant a laboribus suis.

Timendum est ergo ne propter culpam nostram non ingrediamur relicta pollicitatione, id est, promissione, quam relinquimus deserendo spem, fidem et charitatem, per quam possumus introire. Et hoc fit per peccatum mortale.

Consequenter cum dicit etenim nobis, ostendit quod nobis imminet ista sollicitudo.

Et circa hoc facit duo.

Primo enim proponit intentionem suam; secundo probat eam, ibi ingrediemur.

Circa primum duo facit, quia primo ostendit quod nobis facta est ista promissio; secundo quod ista promissio non sufficit, ibi sed non profuit.

Dicit ergo etenim nobis nuntiatum, id est, nobis promissum est.

Unde sciendum est quod illa quae in veteri testamento promissa sunt temporaliter, intelligenda sunt spiritualiter. Omnia enim in figura contingebant illis, I Cor. X, 11, et Rom. XV, 4: quaecumque scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt.

Deinde cum dicit sed non profuit, etc., ostendit quod non sufficit promissio, quin nihilominus debeamus esse solliciti. Unde dicit quod sermo auditus et non creditus in nullo eis profuit. Non enim auditores legis iustificabuntur, sed factores, Rom. II, 13. Et dicit non admixtus fidei, quia sicut ex intellectu et intellecto fit unum, ita ex corde credentis et ipsa fide formata fit unum. I Cor. VI, 17: qui adhaeret Deo unus spiritus est.

Illud autem quod dicit ex his quae audierunt, potest esse ratio quare sermo non est admixtus fidei. Hoc enim fuit ex his, quae audierunt ab exploratoribus, quibus fuerunt increduli. Vel potest esse determinatio fidei, quae debet esse ex his quae audierunt. Fides enim ex auditu, Rom. X, 17. Verba enim Dei sic sunt efficacia, quod statim audita debent esse credita. Ps. Xcii, 7: testimonia tua credibilia facta sunt nimis.

Deinde cum dicit ingrediemur enim, etc., probat propositum, et circa hoc facit tria.

Primo enim ostendit, quod nobis est necessarium credere sicut illis; secundo adducit duas auctoritates ad probandum intentum suum, ibi et quidem operibus; tertio ex illis arguit, ibi quoniam ergo superest.

Dicit ergo: nobis factus est sermo sicut et illis, quia ingrediemur in requiem.

Ps. IV, 8: in pace in idipsum dormiam et requiescam.

Iob XI, 19: requiescet, et non erit qui te excitabit.

Est autem duplex requies. Una in bonis exterioribus, et ad istam egreditur homo a requie mentis; alia est in bonis spiritualibus, quae est intima, et ad istam ingreditur.

Matth. XXV, 21: intra in gaudium Domini tui. Cant. I, 3: introduxit me rex in cellaria sua.

Deinde ponit auctoritatem sicut iuravi, etc., et hoc expositum est.

Deinde cum dicit et quidem operibus, etc., ponit duas auctoritates. Unam legis, quae habetur Gen. II, 2; aliam quae frequenter posita est, quae habetur in Ps. Xciv, 8.

Dicit ergo quantum ad primum et quidem operibus ab institutione mundi perfectis; dixit, etc.. Hoc potest legi dupliciter: uno modo quod non sit ibi, enim, sed dixit, in quodam loco, etc.. Et est planior littera, ut sit sensus: dico quod ingrediemur in requiem, quae praefigurata est ab institutione mundi, de qua requie praefigurata per diem septimam dixit, scilicet spiritus sanctus qui loquitur in Scriptura quia spiritu sancto inspirati locuti sunt sancti Dei homines, II Pet. I, 21 in quodam loco, famoso, scilicet Gen. II, 2, de die septima: et sic requievit Deus ab operibus suis. Operibus, inquam, ab institutione mundi perfectis. Vel dixit spiritus sanctus in quodam loco de die septima: et hoc dixit postquam narraverat opera sex dierum ipsis perfectis ab institutione mundi.

Si vero sit ibi dicit enim, sic est defectiva constructio, et est sensus: nuntiatum est nobis quod ingrediemur, et hoc operibus ab institutione mundi perfectis, sed quando et quomodo nuntiatum est, quia dixit, in quodam loco, etc..

Dicit autem operibus perfectis, ad denotandum opera sex dierum, quae fuerunt perfecta.

Dicit vero ab institutione mundi, quia primo constitutus est mundus, et post sex dies distincte perfectus est in singulis partibus suis.

De distinctione autem istorum dierum diversimode loquuntur sancti. Aliter enim accepit Augustinus ab aliis sanctis, sicut patet prima parte summae, quaest. Lxxiv, art. 2 et 3. Tamen quomodocumque dicatur, manifestum est quod opera illa perfecta fuerunt.

Est enim in ipsis duplex perfectio. Una secundum partes mundi, quae sunt caelum, et quatuor elementa. Et haec attenditur penes earum essentias, sicut habetur in prima parte summae, quasi ubi supra. Et hoc fuit per opus creationis, quod fuit prima die; et per opus distinctionis, quod fuit secunda et tertia die. Et in hoc concordat Augustinus cum aliis.

Alia perfectio est secundum singulas partes.

Et haec perfectio pertinet ad opus ornatus.

Et iste ornatus quantum ad superiora fuit quarta die; quantum ad mediam, scilicet aerem et aquam, quinta die; quantum vero ad terram, quae est infimum elementum, fuit sexta die.

Ista vero perfectio convenit numero senario, qui consurgit ex suis partibus aliquotis simul sumptis, quae sunt unum, duo, et tria; quia sexies unum sunt sex, similiter ter bis, et bis ter, et unum, duo, tria, sunt sex; quia ergo senarius est primus numerus perfectus, quia licet ternarius conveniat aliquo modo his quae dicta sunt, quia ter unum, tria sunt, et unum et duo, tria sunt; tamen bis unum non faciunt tria, similiter semel duo non faciunt tria, sed tantum duo. Ideo per ipsum senarium designatur perfectio rerum.

Post perfectionem vero promittitur quies, quae nulli datur nisi operanti. Et sic in septima die qua mutatus est status mundi, sicut in qualibet alia erat quaedam variatio. Unde in ipsa incepit status propagationis, propter quod et connumeratur aliis, ideo in septima mundi aetate est status quiescentium.

Secundum Augustinum tamen ista septima dies nihil aliud est quam cognitio angelica relata ad quietem Dei ab operibus.

Sed contra: si quievit die septima, quis ergo fecit eam, si non est opus Dei? praeterea Io. V, 17: pater meus usque modo operatur, et ego operor.

Respondeo. Dicendum est quod accipitur ibi quies non secundum quod opponitur labori, sed secundum quod opponitur motui.

Deus enim etsi producendo non moveatur, tamen quia de ipso non loquimur nisi per sensibilia, in quibus non est operatio sine motu, ideo omnis operatio, large loquendo, dicitur motus, et sic dicitur quievisse, quia cessavit novas species producere: quia illa, quae postea facta sunt, fuerunt in illis rebus tunc productis: vel secundum

virtutem activam, sicut in animalibus perfectis, vel secundum rationes seminales, vel secundum materiam, sicut mineralia. Ideo tunc non fuit mortuus suscitatus, sed fuit factum corpus, quod posset suscitari. Quaedam autem fuerunt tunc secundum similitudinem, ut animae rationales, quae tantum fiunt a Deo.

Sic ergo requievit Deus ab operibus producendis, quia omnia aliquo modo praecesserunt, ut dictum est, tamen usque modo operatur, conservando et gubernando quae condidit. Et sic septimam diem Deus fecit sicut quamlibet aliam, quia tunc fuit aliquid additum, quia tunc incepit status propagationis.

Quaelibet autem additio variabat statum mundi, ut dictum est, et faciebat unum diem.

Vel secundum Augustinum non dicit simpliciter requievit, sed requievit ab operibus suis. Ab aeterno enim requievit in seipso, sed tunc etiam requievit non in operibus, sed ab operibus. Aliter enim operatur Deus, et quilibet alius artifex. Artifex enim agit propter indigentiam suam, sicut domifactor facit domum, ut in ipsa quiescat. Similiter faber facit cultellum propter lucrum. Unde desiderium cuiuslibet artificis quietatur in opere suo. Sed non sic est de Deo, quia non agit propter indigentiam suam, sed propter bonitatem communicandam. Unde non quiescit in opere, sed ab opere producendo, et quiescit tantum in sua bonitate.

Consequenter autem ponit auctoritatem David, quae iam exposita est.

Consequenter cum dicit quoniam ergo superest, etc., arguit ex praemissis.

Et circa hoc facit duo.

Primo enim accipit sensum secundae auctoritatis illius si vocem eius audieritis, etc.; secundo arguit ex primo, ibi itaque relinquitur, etc..

Circa primum duo facit, quia primo trahit duo a secunda auctoritate; secundo ostendit quod haec duo intelliguntur in ipsa, ibi nam si eis Iesus.

Accipit ergo duo quae intelliguntur in ipsa, ibi nam iustum est, scilicet quod antiqui patres non introierunt. Aliud est, quod tempore David adhuc restabat alia quies praestanda.

Licet enim ipsi fuisset promissa requies praestanda in terra promissionis, tamen per hoc quod post longum tempus dicit: hodie si vocem, etc., ostendit quod alia requies restat.

Aliter enim non faceret mentionem de requie, dicens hodie, etc.. Est ergo quaedam requies in quam nobis intrandum est, in quam illi non intraverunt propter incredulitatem.

Et ideo, quoniam illi non intraverunt, restat ergo quosdam intrare, quibus promissio facta est, quia hi quibus prius nuntiatum est non introierunt, id est, Iudaei quibus promissio facta est.

Restat ergo quosdam intrare, cuius ratio est, quia si Deus creavit hominem ad aeternam beatitudinem, quia ad imaginem et similitudinem suam creavit illum, ideo praeparavit ei requiem. Licet ergo aliquis ex merito culpae suae excludatur, non tamen vult Deus quod illa praeparatio sit frustra. Et ideo superest ut quidam intrent, ut patet de vocatis ad nuptias. Matth. XXII, 8: nuptiae quidem paratae sunt, sed qui invitati fuerant, non fuerunt digni, etc..

Et ideo terminat, id est, determinat nobis, diem septimam, id est, diem gratiae, dicendo in David: hodie si vocem, etc.. Et repetit auctoritatem, quae exposita est.

Sciendum est autem, quod Deus homini praeparavit beatitudinem pro requie, nec vult istam praeparationem esse frustra; sed si unus non intrabit, alius intrabit, sicut ostenditur in illa parabola de nuptiis. Matth. XXII, 2 ss.: tene quod habes, ut nemo accipiat coronam tuam; quasi dicat: si tu non accipias, alius habebit. Iob XXXIV, 24: conteret multos, et innumerabiles, et stare faciet alios pro eis.

Deinde cum dicit nam si eis Iesus, etc., probat quod supersit alios intrare, quia si Iesus Nave, id est iosue, filiis Israel, finalem requiem praestitisset, numquam de alia, etc., id est, non immineret nobis alia requies, nec de alia aliqua propheta David loqueretur post illam diem. Unde manifestum est, quod illa requies fuit signum requiei spiritualis.

|#2 Lectio 2

Supra apostolus duas auctoritates assumpsit, unam de Gen. II, 2, aliam vero de Ps. Xciv, 8, et conclusit intentionem suam ex secunda auctoritate, scilicet Psalmi. Hic concludit idem ex prima.

Et circa hoc facit duo.

Primo enim ponit conclusionem; secundo ponit rationem consequentiae, ibi qui enim ingressus.

Circa primum sciendum est quod apostolus in serie omnium istorum verborum facit mentionem de triplici requie. Prima est requies Dei ab operibus suis; secunda est requies temporalis, quam habuerunt filii Israel in terra promissionis; tertia est requies aeterna, quae per istas duas designatur.

Sed apostolus hic, antequam faciat mentionem de requie aeterna, dicit quod post terrenam adhuc relinquitur, id est remanet, sabbatismus populo Dei, qui in veteri lege per sabbatum repraesentabatur, scilicet requies aeterna. Is. LVIII, 13: vocaberis sabbatum delicatum et sanctum Domini. Is. Lxvi, 23: erit mensis ex mense et sabbatum ex sabbato, id est requies perpetua.

Et dicit sabbatismus, quia sicut in veteri lege sabbatum repraesentabat requiem Dei ab operibus suis, de qua dicitur Gen. II, 2, ita illa requies erit sanctorum ab operibus suis.

Apoc. XIV, 13: amodo iam dicit spiritus, ut requiescant a laboribus suis.

Unde subdit qui enim ingressus est in requiem eius, quia sicut Deus sex diebus operatus est, et septima requievit, ita per sex dies praesens tempus propter perfectum numerum significatur.

Qui ergo perfecte operatur, in septima requiescit ab operibus suis, sicut et a suis Deus, non autem a quibuscumque operibus, quia sunt ibi quaedam opera perpetua, videre scilicet, amare, et laudare: Apoc. IV, 8: non habebant requiem nocte ac die, dicentia: sanctus, sanctus, sanctus, etc. Sed ab operibus laboriosis. Is. XL, 31: qui sperant in Domino, habebunt fortitudinem, assument pennas ut aquilae, current et non laborabunt, ambulabunt et non deficient.

Deinde cum dicit festinemus, inducit ad festinationem.

Et circa hoc facit duo.

Primo enim ponit monitionem; secundo subdit rationem de introitu illius requiei, ibi vivus est.

Item circa primum duo facit.

Primo enim monet ad festinandum; secundo ostendit tardantis periculum, ibi ut ne in idipsum.

Dicit ergo: quia igitur relinquatur sabbatismus, etc., festinemus ergo ingredi in illam requiem.

Et signanter dicit ingredi, quia non est in bonis exterioribus ad quae est egressus, sed est in bonis interioribus.

Ex. XV, 17: introduces eos, et plantabis, etc.. Matth. XXV, 21: intra in gaudium Domini tui.

Est ergo multiplex ratio, quare festinandum est intrare. Una est, quia longinqua est via.

Prov. VII, 19: abiit via longissima. Lc. XIX, 12: homo quidam nobilis abiit in regionem longinquam. Dicitur autem longinqua propter distantiam status, quia ibidem plenitudo omnis boni, et immunitas ab omni malo; est etiam desideranti perfecta visio et tentio, hic autem sunt omnia contraria istis. Item festinandum est, quia tempus est valde breve.

Iob XIV, 5: breves dies hominis sunt.

Item, quia istud tempus cum hoc, quod est breve et modicum, est etiam incertum. Eccle. IX, 12: nescit homo finem suum. Item, propter urgentem vocationem. Interior enim vocatio urget nos per stimulum charitatis. Is. LIX, 19: cum venerit quasi fluvius violentus, quem spiritus Domini cogit, etc.. II Cor. V, 14: charitas Christi urget nos. Ps. Cxviii, 32: viam mandatorum tuorum cucurri.

Item, propter periculum tardantis, sicut patet de fatuis virginibus, Matth. XXV, 1 ss., quae tarde venientes intrare non potuerunt.

Et ideo dicit ut ne in idipsum quis incidat incredulitatis exemplum. Quasi dicat: antiqui non potuerunt ingredi propter incredulitatem.

Unde caveamus, alienae culpae exemplo, ne simus increduli, et exemplo poenae, ut scilicet non excludamur sicut ipsi. Lc. I, 39: abiit in montana cum festinatione.

Ad hoc enim ostenduntur nobis praeteritae poenae aliorum, ut caveamus. Prov. XIX, 25: pestilente flagellato, stultus sapientior erit.

Glossa: peius est, nisi caveatis.

Ex hoc videtur quod ille qui non corrigitur punitione alterius, gravius punietur.

Sed contra, quia iam peccatum Aadae, quia non peccavit exemplo alterius, esset minus grave.

Respondeo. Dicendum est quod semper istae locutiones intelligendae sunt caeteris paribus. Contingit enim duo peccata in se considerata, non esse unum gravius altero, tamen propter aliquam circumstantiam advenientem, aggravatur unum et non aliud: sicut duo adulteria de se aequalia sunt, tamen illud quod est ex certa malitia gravius est, quam illud quod est ex passione vel infirmitate.

Et similiter verbum otiosum gravius est, quando fit ex certa malitia.

Quomodo autem festinandum sit, docet apostolus I Cor. IX, 25, quia qui currit, et qui certat ab omnibus se abstinet.

Festinandum est ergo, deponendo impedimenta, non solum ut abstineamus a peccatis, sed etiam ut occasiones peccatorum vitemus.

Prov. IV, 11: ducam te per semitas, etc..

Sed contra Prov. XIX, 2: qui festinus est pedibus offendet.

Respondeo. Duplex est festinantia, scilicet praecipitationis: et haec est reprehensibilis; alia tenuitatis et celeritatis; et haec est laudabilis.

Nam, sicut dicit Philosophus, omnes homines oportet consiliari diu, operari autem consiliata festinanter; quando ergo festinantia tollit consilium, tunc praecipitat, et est vitiosa, et secundum hanc verificatur obiectio, sed festinantia, quae est in executione consiliatorum, est virtuosa, et laudatur, et ad hanc hortatur hic apostolus.

Deinde cum dicit vivus est enim sermo Dei, etc., ponit rationem praedictae monitionis, et praecipue quantum ad periculum.

Haec autem ratio sumitur ex parte Christi.

In ipso autem est duplex natura: una, scilicet divina, secundum quam est verbum patris; alia est humana, secundum quam est pontifex offerens se in cruce.

Primo ergo ponit rationem sumptam ex parte divinitatis; secundo rationem sumptam ex parte humanitatis, ibi habentes igitur.

De filio autem Dei dicit tria.

Primo enim assignat eius virtutem, quia vivus est sermo Dei; secundo eius cognitionem, ibi et discretor; tertio eius auctoritatem, ibi ad quem nobis sermo.

Virtutem eius ostendit tripliciter.

Primo quantum ad naturam; secundo quantum ad potestatem, ibi et efficax; tertio quantum ad operationem, ibi et penetrabilior.

Dicit ergo vivus est sermo Dei.

Ista littera de se videtur habere difficultatem, tamen considerando aliam translationem, planior est. Ubi enim nos habemus sermo, in Graeco habetur logos, quod est idem quod verbum. Unde sermo, id est, verbum. Et sic etiam exponit Augustinus illud Io. XII: sermo quem locutus sum, id est, ego ipse qui sum verbum. Sap. XVIII, 15: omnipotens sermo tuus, Domine, exiliens de caelo a regalibus sedibus venit. Et similiter hic sermo Dei est vivus, id est, verbum Dei vivum.

Verbum enim Dei ab aeterno conceptum, in paterno intellectu est verbum primordiale, de quo Eccli. I, 5 dicitur: fons sapientiae verbum Dei in excelsis. Et quia est primordiale, ideo ab ipso derivantur omnia alia verba, quae nihil aliud sunt quam quaedam conceptiones expressae in mente Angeli, vel nostra. Unde illud verbum est expressio omnium verborum, quasi fons quidam. Et illa, quae dicuntur de illo verbo, quodammodo aptantur ad alia verba, secundum suum modum.

De illo autem dicitur, quod est vivus. Dicitur autem res viva, quamdiu habet motum et operationem suam. Sicut enim fons scaturiens dicitur vivus, sic et verbum illud quod habet perpetuum vigorem. Ps. Cxviii, 89: in aeternum, Domine, verbum tuum permanet in caelo. Io. V, 26: sicut enim pater habet vitam in semetipso, sic dedit et filio vitam habere in semetipso.

Vel potest referri ad humanam naturam.

Est enim vivus, licet ab aliis reputetur mortuus, quia cum resurrexit, iam non moritur.

Apoc. I, 18: fui mortuus, et ecce sum vivens in saecula saeculorum. Similiter etiam sermo Scripturae est vivus et indeficiens. Rom. IX, 6: non autem quod exciderit verbum Dei.

Consequenter cum dicit et efficax, ostendit eius potestatem.

Dicitur autem verbum efficax propter maximam virtutem et infinitam vim effectivam quam habet. Per ipsum enim facta sunt omnia Io. I, 3, et Ps. XXXII, 6: verbo Domini caeli firmati sunt. Item est efficax quia ex ipso omnia verba prolata a Deo, mediante Angelo vel homine, efficaciam habent. Eccle. VIII, 4: sermo illius potestate plenus est.

Is. LV, 11: verbum quod egredietur de ore meo, non revertetur ad me vacuum, sed faciet quodcumque volui, etc..

Deinde cum dicit et penetrabilior, ostendit eius operationem.

Et circa hoc facit duo.

Primo ponit eius operationem; secundo exponit, ibi et pertingens.

Dicit ergo et penetrabilior. Illud proprie dicitur penetrare, quod ingreditur profunda rei.

Hoc autem potest esse dupliciter. Uno modo, quia operatur in intimis rei. Is. XXVI, 12: omnia enim opera nostra operatus es in nobis. Alio modo, quia cognoscit intima rei. Io. II, 25: opus ei non erat, ut quis testimonium perhiberet de homine, ipse enim sciebat quid esset in homine. Eccli. XXIV, 45: penetrabo inferiores partes terrae. Operatio enim Dei et cognitio pertingit et penetrat intima rei. Unde dicitur omni gladio ancipiti.

Inter omnia enim gladius est penetrabilior propter acumen, et maxime gladius anceps, qui scilicet est acutus ex duabus eius partibus.

Et ideo, quia verbum Dei acutum est, et ad operandum et ad cognoscendum, ideo comparatur gladio ancipiti. Eph. VI, 17: et gladium spiritus, quod est verbum Dei. Is. XXVII, 1: in illa die visitabit Dominus in gladio suo duro, et grandi, et forti, etc..

Vel dicitur anceps quantum ad operationem, quia habet aciem ad bona promovenda, et mala destruenda. Apoc. I, 16: ex ore ipsius procedebat gladius ex utraque parte acutus.

Vel quantum ad cognitionem; et dicitur omni gladio ancipiti, id est, omni humano intellectu, qui dicitur anceps, quia habet viam ad utramque partem conclusionis, quousque veniat ad finem perscrutationis, et ibi figit acumen suum, scilicet in veritate.

In ordine enim causarum videmus quod semper causa prior intimius operatur quam causa posterior. Unde illud quod natura producit est intimius, quam illud quod producit per artem. Quia ergo Deus est prima causa simpliciter, ideo eius operatione producit illud quod est intimius ipsi rei, scilicet esse eius.

Consequenter cum dicit et pertingens, etc., manifestat quod dixerat de operatione.

Et circa hoc facit duo, quia primo ostendit hoc quantum ad spiritualia, secundo quantum ad corporalia, ibi compagum quoque et medullarum.

Secundum enim apostolum tria sunt in homine, scilicet corpus, anima et spiritus.

I Thess. V, 23: integer spiritus vester, anima et corpus, etc.. Quid enim sit corpus notum est. Anima autem est, quae dat corpori vitam; spiritus vero in rebus corporalibus dicitur quid subtile, et ideo significat substantias immateriales. Is. XXXI, 3: Aegyptus homo et non Deus, et equi eorum caro et non spiritus. Spiritus ergo in nobis dicitur illud, per quod communicamus cum substantiis spiritualibus. Anima vero illud per quod communicamus cum brutis. Et sic spiritus est mens humana, scilicet intellectus et voluntas.

Ex hoc autem dicunt aliqui, quod in nobis sunt diversae animae. Una scilicet quae perficit et vivificat corpus, et ista dicitur anima proprie; alia vero est spiritus habens intellectum quo intelligimus, et voluntatem qua volumus. Et ideo ista duo magis dicuntur substantiae, quam animae.

Hoc autem damnatum est in libro de ecclesiasticis dogmatibus. Et ideo dicendum est, quod una et eadem est essentia animae, quae per essentiam suam vivificat corpus, et per potentiam suam, quae dicitur intellectus, est principium intelligendi. Et per istam intelligit aeterna.

Quod quomodo sit, sic patet. Videmus enim quod quanto forma est perfectior, tanto operatio eius minus subditur materiae; sicut patet quod formae elementorum, quia sunt imperfectissimae, non extenduntur ultra materiam.

Cum ergo anima inter omnes formas sit nobilissima, oportet quod habeat aliquam operationem, et praecipue anima rationalis, quae omnino excedit potentiam materiae. Et istam operationem vocamus intelligere, ad quam sequitur sua inclinatio, scilicet velle.

Est autem triplex differentia inter operationes animae, ita quod anima dicatur ad quam pertinent potentiae, quibus anima operatur cum corpore; ad spiritum vero illae, quibus operatur sine corpore. Prima autem differentia inter istas potentias et operationes ab ipsis procedentes est ipsius rationis ad sensualitatem, quae est potentia, per quam anima operatur cum corpore, quia ratio apprehendit immaterialia, sensualitas vero materialia et sensibilia. Secunda differentia est partium sensualitatis, quia alium statum et ordinem habet sensualitas, secundum quod tendit in proprium obiectum ex natura sua, et alium secundum quod regulatur a ratione.

Ipsa enim concupiscibilis aliter consideratur ut est vis quaedam in ordine ad obiectum suum, et aliter ut participat ratione. Tertia differentia est partium ipsius rationis, secundum diversa obiecta ipsius, quia vel tendit in Deum, et hoc est supremum in ipsa; vel in effectus spirituales, vel in effectus temporales.

Omnes autem istas divisiones et differentias operatur et discernit verbum Dei, scilicet quomodo sensualitas distinguatur a ratione, differentiam etiam ipsius sensualitatis in se, differentiam etiam partium rationis, et quid proveniat in anima ex consideratione spiritualium et terrenorum.

Alio modo potest exponi secundum Glossam, dupliciter, ut per animam intelligantur peccata carnalia, quae fiunt actu et delectatione corporis, ut luxuria, gula et huiusmodi; per spiritum vero peccata spiritualia, quae fiunt actu mentis, ut superbia, inanis gloria, et huiusmodi. Vel per animam intelligantur malae cogitationes, per spiritum vero bonae. Et sic est sensus: pertingens, id est discernens, usque ad divisionem animae et spiritus, id est inter carnalia et spiritualia peccata, vel inter bonas et malas cogitationes.

Consequenter cum dicit compagum quoque et medullarum, declarat illud quod dixerat de operatione Dei, quantum ad temporalia.

Sciendum est autem quod aliquid non potest penetrando pertingere ad aliquid propter duo: unum est propter colligationem, aliud autem est propter inclusionem. Neutrum istorum potest impedire verbum Dei. In nobis quidem sunt quaedam colligationes, scilicet nervorum et arteriarum. Quaedam etiam sunt valde inclusa et occulta, sicut medullae quae in ossibus includuntur; omnia autem ista divino prospectui manifesta sunt et subdita. Et ideo nihil est ei difficile ad penetrandum.

Vel per compages potest intelligi coniunctio, quae est inter partes animae ad invicem, ut inter animam et spiritum; quasi dicat: non solum pertingit ad cognoscendum differentiam et divisionem animae et spiritus; sed etiam ad cognoscendum quomodo coniunguntur.

Cognoscit enim quomodo sensualitas regitur ratione. Medulla autem potest intelligi illud, quod latet in ratione et sensualitate.

Matth. X, 28: timete eum qui potest et animam et corpus mittere in Gehennam.

Deinde cum dicit et discretor cogitationum, agit de cognitione verbi.

Et circa hoc facit duo.

Primo enim ostendit quod omnia subduntur cognitioni eius; secundo ostendit quomodo cognoscit, ibi omnia autem nuda.

Ex duobus autem contingit, quod aliquid non cognoscatur, scilicet aut quia est intra aliquod occultatum. Et sic maxime sunt occulta, quae latent in corde, quia ipsum est valde profundum et inscrutabile. Ier. XVII, 9: pravum est cor hominis et inscrutabile; secundum vero septuaginta interpretes habetur sic: profundum est cor hominis, etc.. In corde vero latent cogitationes. Istas autem cognoscit verbum Dei. Is. I, 16: auferte malum cogitationum vestrarum ab oculis meis, et ideo quantum ad hoc dicit discretor cogitationum.

Alio modo non cognoscitur aliquid, quia est omnino ignotum et invisibile, et sic ea quae sunt in voluntate, sunt ignota. In voluntate autem est ipsa intentio finis, quae de natura sua est invisibilis. Quid enim homo facit vel cogitat manifestatur per opus, sed qua intentione hoc faciat, penitus est incertum. Ista autem non sunt occulta Deo.

Ideo adiungit et intentionum cordis. Ps. VII, 9: scrutans corda et renes, id est cogitationes et intentiones.

Sciendum est autem, quod illud quod dicit penetrans, refertur potest ad operationem, ut dictum est. Et sic differunt penetrans et discretor.

Si autem referatur ad cogitationem, tunc quod hic dicit et discretor est expositio illius, quasi dicat: tu dicis quod est penetrabilior, etc.; verum est, quia est etiam discretor compagum et medullarum, id est cogitationum et intentionum. Compages enim dicuntur quaedam colligationes; et sic cogitatio, in qua est quasi quaedam

colligatio terminorum, potest dici compago, dum de uno tendit in aliud. Is. LVIII, 6: dissolve colligationes impietatis. Item Is. V, 18: vae qui trahitis iniquitates in funiculis vanitatis. Item medulla est intima latens in ossibus. Iob XXI, 24: medullis ossa illius irrigantur.

Deinde cum dicit et non est ulla creatura invisibilis in conspectu eius, ostendit quod illud quod secundum naturam est invisibile, non est occultum Deo.

Quod enim aliquid non videatur a nobis, hoc est quia simplicius et subtilius est oculo nostro, sive corporali sive intellectuali: sicut sunt substantiae separatae, quas in vita ista videre non possumus. Divino autem intellectu nihil est simplicius vel subtilius, ergo nulla creatura est invisibilis in conspectu eius.

Sed numquid cognoscit in universali tantum, sicut quidam voluerunt? non, sed omnia nuda et aperta sunt oculis eius. Per oculum autem intelligitur vis cognitiva. Intelliguntur enim spiritualia per sensibilia.

Signanter autem dicit in plurali oculos, propter diversitatem intellectuum, quia non cognoscit unum tantum, sed etiam multitudinem rerum.

Dicit etiam nuda et aperta. Dupliciter enim cognoscitur aliquid. Uno modo in superficie; alio modo in profundo, sicut homo nudus videtur in superficie, non autem vestitus; sed omnia Deo manifesta sunt, quae videntur in superficie. Nihil enim est extra, quod impediatur cognitionem Dei, sicut vestis impedit ne videatur homo. Et ideo dicit nuda.

Iob XXVI, 6: nudus est infernus coram illo.

Dicit etiam aperta, quia nihil est ita occultum in re, quod Dei cognitionem effugiat.

Sed contra Hab. I, 13: mundi sunt oculi tui, ne videas malum, et aspicere ad iniquitatem non poteris; non ergo omnia nuda sunt.

Respondeo. Dicendum quod in Deo est scientia simplicis intelligentiae, et scientia approbationis.

Primo modo cognoscit omnia, etiam mala, et ea quae non sunt; secundo cognoscit bona, quantum ad ea quae sunt.

Consequenter ostendit perfectionem auctoritatis ipsius, cum dicit ad quem nobis sermo. Ista vero auctoritas est auctoritas iudicandi. Act. X, 42: ipse est, qui constitutus est a Deo iudex vivorum ac mortuorum.

Ad istum ergo est nobis sermo, ut scilicet reddamus rationem de operibus nostris.

II Cor. V, 10: omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, ut referat unusquisque propria corporis prout gessit, sive bonum, sive malum sit.

Et ideo, quia sic est potens, sic sciens, et sic magnus, festinemus ergo ingredi, etc..

Ad iudicium enim faciendum tria requiruntur: primo quidem potestas subditos coercendi. Eccle. VII, 6: noli fieri iudex, nisi valeas virtute irrumpere iniquitates. Et haec convenit Christo, secundum illud Matth. Ult.: data est mihi omnis potestas, etc.. Secundo requiritur rectitudinis zelus, ut scilicet aliquis non ex odio vel livore, sed ex amore iustitiae, iudicium proferat. Prov. III, 12: quem diligit Dominus, corripit, et quasi patri, etc.. Et hic amor iustitiae potissimum est in Christo. Is. XI, 5: et erit iustitia cingulum lumborum eius, etc.. Tertio requiritur sapientia, secundum quam formatur iudicium. Eccli. X, 1: iudex sapiens iudicabit populum suum, etc.. Christus autem est Dei virtus, et Dei sapientia, I Cor. I, 24.

Haec autem iudiciaria potestas convenit Christo, secundum quod est homo, Io. V, 27: potestatem dedit ei iudicium facere, quia filius hominis est, non quidem propter conditionem naturae, secundum Augustinum, quia sic omnes homines huiusmodi potestatem haberent, sed propter gratiam capitis, quam Christus in humana natura accepit.

Competit autem Christo hoc modo iudiciaria potestas secundum humanam naturam, propter tria: primo propter convenientiam et affinitatem ipsius ad homines. Sicut enim Deus per causas medias, tamquam propinquiores effectibus, operatur, ita iudicat per hominem Christum, homines, ut sit suavius iudicium. Non enim habemus pontificem, qui non possit compati, etc., ut dictum est.

Secundo quia in finali iudicio, ut Augustinus dicit super Ioan., erit resurrectio corporum mortuorum, quae suscitatur Deus per filium hominis, sicut per eundem Christum suscitatur animas, in quantum est filius Dei. Tertio quia, ut Augustinus dicit in libro de verbis Domini, rectum erat, ut iudicandi viderent iudicem. Iudicandi autem sunt boni et mali; restat ergo, ut in iudicio forma hominis bonis et malis ostenderetur, et forma Dei solis bonis servaretur.

Haec autem potestas primo homini competit, et propter divinam personam et propter capitis dignitatem et propter plenitudinem gratiae habitualis, et etiam ista ex meritis adeptus est. Quod quidem congrue factum est, ut secundum Dei iustitiam iudex esset, qui pro Dei iustitia pugnavit et vicit, et iustitia reos damnaret qui iniuste iudicatus est. Apoc. III, 21: vici, et sedi in throno patris, per quem intelligitur iudiciaria potestas.

Ps. IX, 4: sedens super thronum, qui iudicas iustitiam. Augustinus, de verbis Domini: sedebit iudex, qui stetit sub iudice, damnabitque reos, qui falso reus factus est.

|#3 Lectio 3

Supra apostolus monuit ad festinandum ingredi in requiem Dei, et ad hoc inducendum posuit magnitudinem Christi quantum ad divinam naturam, hic ostendit idem quantum ad humanam naturam, et circa hoc tria facit.

Primo enim ponit eius dignitatem; secundo ostendit eius pietatem, ibi non enim habemus; tertio inducit ad habendum de eo fiduciam, ibi aedamus.

Dicit ergo: ita dictum est, quod nobis est sermo ad eum, qui est vivus sermo, verus iudex et pontifex, ergo habentes pontificem magnum. Ps. Cix, 5: tu es sacerdos in aeternum, etc.. Nec tantum pontifex, sed etiam magnus. Zach. III, 1: et ostendit mihi Dominus Iesum sacerdotem magnum, stantem coram Angelo, etc.. Hic autem dicitur magnus, quia non est pontifex tantum bonorum temporalium, sed et futurorum. Infra IX, 11: Christus assistens pontifex futurorum bonorum, etc..

Duo autem pertinebant ad magnum pontificem: unum quo ad officium, scilicet semel in anno cum sanguine intrare in sancta sanctorum, sicut habetur infra IX, 7, et Lev. XVI, 2 s.. Hoc autem praecipue convenit Christo.

Ille enim intrat cum sanguine in sancta figuralia; sed Christus per proprium sanguinem intravit in sancta, id est, sacra caelestia.

Et ideo dicit qui penetravit caelos, id est, propria virtute penitus intravit. Secundum est quod debebat esse ex certa tribu, scilicet de stirpe Aaron, sicut dicitur Ex. XXIX, et Num. XVI et XVII. Hoc autem competit Christo, qui est nobilioris originis: unde dicitur filius Dei. Matth. III, 17: hic est filius meus dilectus. Ps. II, 7: filius meus es tu, etc..

Quia ergo habemus hunc pontificem, teneamus confessionem, id est, inhaereamus corde, quia, ut dicitur Rom. X, 10: corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem.

Hanc autem confessionem requirit a nobis Christus pontifex maximus. Matth. X, 32: qui me confessus fuerit coram hominibus, etc..

Sed dicit spei nostrae, quod dupliciter potest intelligi: uno modo, quod confessio prout hic sumitur, sit confessio fidei. Fides autem est principium spei, sicut habetur ex Glossa.

Matth. I, 2: Abraham autem genuit Isaac, id est, fides genuit spem, non quidem quantum ad habitum, sed quantum ad ordinem actus. Nullus enim potest sperare, nec debet, nisi quod potest consequi. Quod autem possumus consequi aeterna, habemus per fidem.

Vel confessionem spei, id est, eius de quo speramus, scilicet videre primam veritatem.

Deinde cum dicit non enim habemus pontificem, ne forte credatur, quod non possit aliquid agere praeter id quod exigit eius iustitia, ostendit in ipso etiam esse misericordiam et pietatem, et ista respiciunt miseriam, et hoc praecipue convenit Christo.

Unde dicit qui non possit compati infirmitatibus nostris. Sciendum est autem, quod ly posse aliquando importat non nudam potentiam, sed promptitudinem et aptitudinem Christi ad subveniendum, et hoc quia scit, per experientiam, miseriam nostram, quam, ut Deus, ab aeterno scivit per simplicem notitiam.

Ps. Cii, 14: misericors est Deus timentibus se, quoniam ipse cognovit figmentum nostrum.

Unde subdit pro similitudine, scilicet nostri, tentatum.

Est autem triplex tentatio. Una quae est a carne, quando scilicet caro concupiscit adversus spiritum, ut dicitur Gal. V, 17. Et ista non est sine peccato, quia, ut dicit Augustinus, nonnullum peccatum est, cum caro concupiscit adversus spiritum, quia hoc est carnis concupiscere. Sed hoc non fuit in Christo. Et ideo dicit absque peccato, id est, absque minimo motu peccati. I Pet. II, 22: qui peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore eius. Et ideo dicitur agnus Dei, Io. I, 29.

Alia est tentatio ab hoste et a mundo, et hoc dupliciter: vel alliciendo per prospera, vel terrendo per adversa. Et his duobus modis fuit tentatus Christus.

Prosperis. Quicquid enim pertinet ad prosperitatem huius vitae, vel pertinet ad concupiscentiam carnis, vel ad concupiscentiam oculorum, vel ad superbiam vitae. De primo enim tentavit eum diabolus, quando tentavit eum de gula, quae est mater luxuriae. Matth. IV, 3: si filius Dei es, dic ut lapides isti panes fiant. Item de inani gloria, cum dicit: mitte te deorsum. Item de concupiscentia oculorum, dicens: haec omnia tibi dabo, etc..

Lc. IV, 13: consummata omni tentatione, diabolus recessit ab illo usque ad tempus.

Item fuit tentatus per adversa et insidias a Pharisaeis, quia volebant eum capere in sermone, Matth. XXII, 15, item per contumelias, Matth. XXVII, 40: vah, qui destruis templum Dei, etc., item per flagella et tormenta. Excepta ergo tentatione, quae est cum peccato, per omnia similis nobis tentatus est.

Dicit autem secundum similitudinem, quod potest dupliciter exponi. Uno modo, quod ly secundum denotet causam finalem, quasi dicat: ideo tentatus est, ut daret nobis exemplum, ut secundum similitudinem eius, tentationem sustineremus et omnia conaremur vincere. I Pet. II, 21: Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum, etc..

Vel potest denotare consequentiam, quasi dicat: ideo tentatus est, ut per omnia tam in temporalibus quam in omnibus aliis, nisi in solo peccato, similis esset nobis. Si enim fuisset sine tentationibus, non fuisset eas expertus, et sic non compateretur. Si vero habuisset peccatum, non potuisset nos iuvare, sed magis indignuisset adiutorio.

Deinde cum dicit aedamus ergo cum fiducia, etc., inducit ad habendam fiduciam de ipso, quasi dicat: ex quo sic potest compati, aedamus cum fiducia. Is. XII, 2: ecce Deus salvator meus, fiducialiter agam, etc..

Aedamus dico ad thronum. Thronus dicitur sedes regis: Christus autem rex est. Ier. XXIII, 5: regnabit rex et sapiens erit, etc..

Hic autem thronus duplicem habet statum.

Unum iustitiae in futuro. Ps. IX, 4: sedisti super thronum, qui iudicas iustitiam. Hoc erit in futuro. Ps. Lxxiv, 2: cum accepero tempus, ego iustitias iudicabo. Est alius thronus gratiae, de quo hic. Ideo additur gratiae eius, scilicet in praesenti, quando est tempus miserendi. Zach. IV, 7: exaequabit gratiam gratiae. Per gratiam autem Christi liberamur ab omni miseria, quia liberamur a peccato, quod facit miseros populos, Prov. XIV, 34, et ideo dicit ut misericordiam consequamur.

Item per gratiam Christi iuvamur ad bona operanda. Et ideo dicit et gratiam inveniamus.

Lc. I, 30: invenisti gratiam apud Dominum.

Et hoc in auxilio opportuno, quo adiuvemur ad bene operandum. Ps. Cxx, 2: auxilium meum a Domino, istud autem auxilium est per gratiam. I Cor. XV, 10: abundantius illis laboravi, non autem ego, sed gratia Dei mecum. Hoc autem oportet esse congruo tempore, ideo dicit auxilio opportuno. Omni enim negotio tempus et opportunitas. Eccl. VIII, 6. Hoc est tempus praesens, quod est tempus miserendi.

|+5 Capitulus 5

#1 Lectio 1

Sicut a principio huius epistolae dictum fuit, intentio apostoli est ostendere Christum excellentiorem esse omnibus his ex quibus lex habet auctoritatem, scilicet Angelis, quorum ministerio data fuit, Gal. III, 19: ordinata per Angelos, et Moyse, qui fuit legislator, Io. I, 17: lex per Moysen data est, et sacerdotio et pontificatu Aaron, per quem lex administratur. Expeditis ergo duobus primis, hic prosequitur de tertio, scilicet de eminentia sacerdotii Christi ad sacerdotium Aaron.

Et circa hoc duo facit.

Primo enim ostendit Christum esse pontificem; secundo ostendit ipsum esse excellentiorem pontifice veteris legis, in VII cap., ibi hic enim melchisedech.

Item in prima parte duo facit.

Primo ostendit Christum esse pontificem; secundo praeparat aures auditorum ad consequentia, ibi de quo nobis grandis.

Adhuc circa primum duo facit.

Primo ostendit, quae requirantur ad pontificem; secundo ostendit illa convenire Christo, et sic concludit ipsum esse pontificem, ibi sic et Christus non semetipsum, etc..

Item in prima parte tria facit.

Primo describit pontificale officium; secundo ostendit pietatem quae pontifici necessaria est, ibi qui condolere; tertio ostendit modum perveniendi ad pontificatum, ibi nec quisquam sumit.

Circa officium quatuor ponit. Primo gradus altitudinem, ibi ex hominibus assumptus; secundo pontificatus utilitatem, ibi pro hominibus; tertio materiam, ibi in his quae ad Deum; quarto ad actum, ibi ut offerat dona.

Istud autem officium convenit homini, non Angelo. Et ideo dicit, quod ita dictum est, quod habemus pontificem magnum, et talis est Christus. Namque, pro quia, omnis pontifex ex hominibus assumptus, et sic debet etiam esse de numero hominum.

Voluit autem Deus, ut homo habeat similem sui, ad quem currat. Unde et ecclesia ordinavit, quod quando utilis invenitur aliquis de collegio, non eligatur extraneus.

Os. II, 15: dabo eis vinitores ex eodem loco.

Deut. XVII, 15: eum constitues quem Dominus Deus tuus elegerit de numero fratrum tuorum. Non poteris alterius gentis hominem regem facere, qui non sit frater tuus.

Dicit autem assumptus, quia debet alios excellere, sicut patet de Saule, I Reg. X, 23.

Et ideo Christus, Io. Ult., interrogat Petrum quem volebat praeficere, si diligeret ipsum plus aliis.

Finis et utilitas est quia pro hominibus constituitur, id est, pro ipsorum utilitate.

Non enim constituitur propter gloriam, non propter cumulandas divitias, nec propter consanguineos ditandos. II Cor. IV, 5: nos autem servos vestros per Iesum; et ult.: secundum potestatem, quam Deus dedit mihi in aedificationem, et non in destructionem.

Si vero aliquis quaerit quod suum est, non est pastor, sed mercenarius.

Materia dignitatis est quia pontifex principatur. Nam sicut principatur dux vel rector in civitate, ita iste pontifex in his quae ad Deum, supple: ordinantur. Ex. IV, 16: tu eris ei in his, quae ad Deum pertinent, etc.. II Cor. X, 4: arma militiae nostrae non sunt carnalia, etc..

Sicut ergo illa quae pertinent ad Dei cultum excedunt temporalia, ita dignitas pontificalis excedit omnes alias dignitates. Non ergo pontifices debent se implicari negotiis saecularibus, praetermissis his, quae sunt ad Deum. II Tim. II, 4: nemo militans Deo, etc..

Actus pontificis est, ut offerat dona, id est, voluntarie oblata, non extorta.

Ex. XXV, 2: ab omni homine, qui offert ultroneus, accipietis. Et sacrificia pro peccatis, id est, quae sibi offeruntur pro satisfactione peccatorum. Lev. IV, 26: pro eis rogabit sacerdos, et pro peccatis eius, et dimittentur ei. In quo designatur, quod omne quod offertur, sive voluntarium et votivum, sive pro satisfactione, debet offerri secundum dispositionem praelati.

Consequenter cum dicit qui condolere, ostendit quid requiratur ad usum, scilicet pietas.

Et circa hoc tria facit.

Primo ostendit, quod ad usum pontificis requiratur misericordia et pietas; secundo ostendit, quod requiratur misericordiae motivum, ibi quoniam et ipse; tertio ostendit misericordiae signum, ibi et propterea.

Dicit ergo: dico, quod debet esse in his, quae sunt ad Deum, tamen debet esse medius inter hominem et Deum. Deut. V, 5: ego medius et sequester fui Dominum et vos. Sicut ergo per devotionem orationis debet tangere Deum tamquam unum extremum, sic per misericordiam et compassionem debet tangere alterum extremum, scilicet hominem.

Et ideo dicit qui condolere possit.

II Cor. XI, 29: quis infirmatur et ego non infirmor? e contrario, am. VI, 6: nihil patiebantur super contritione ioseph.

Duplex est autem defectus. Quidam enim deficiunt ex ignorantia. Et ideo dicit his qui ignorant. Est autem proprie ignorare, carere scientia eorum quae quis debet scire. Quidam vero ex certa scientia. Et quantum ad hoc dicit et errant.

Motivum pietatis ponit, cum dicit quoniam et ipse, etc.. Istud motivum est infirmitas.

Et illi qui praesunt aliquando infirmantur.

II Cor. IV, 7: habemus thesaurum istum in vasis fictilibus. Et ratio huius est, ut ex se aliorum infirmitatibus compatiantur: et ideo Dominus permisit cadere Petrum.

Eccli. XXXI, 18: intellige quae sunt proximi tui ex teipso. Et ideo dicit quoniam et ipse circumdatus est infirmitate, scilicet quantum ad poenalitates et culpam. Ps. VI, 2: miserere mei, Deus, quoniam infirmus sum. Sap. IX, 5: homo infirmus, et exigui temporis, etc..

Et nota quod dicit circumdatus. Carnales enim habent infirmitatem peccati in interioribus.

Ratio enim et voluntas in ipsis subditae sunt peccato. Sancti vero habent in exterioribus, quia non sunt subiecti peccato, tamen sunt circumdati fragilitate carnis. Rom. VII, 25: mente servio legi Dei, carne autem legi peccati.

Signum autem huius est, quia et in veteri lege, sicut patet Lev. IX, 7 et XVI, 6, et etiam modo, sicut patet in canone Missae, cum dicitur nobis quoque peccatoribus, statutum est, quod sacerdos offerat etiam pro se, quod non fieret nisi esset infirmitas peccatorum, quibus est circumdatus, non oppressus.

Si enim sit in mortali peccato, non debet celebrare. Et ideo dicit propterea debet, quemadmodum pro populo, etiam pro semetipso offerre pro peccatis.

Consequenter ponit modum perveniendi ad pontificatum, cum dicit nec quisquam.

Hoc est enim contra naturam, quod aliquid perducatur ad statum altiore sua natura, sicut aer non facit seipsum ignem, sed fit a superiore. Unde disciplina Dei non habet, quod quisquam sibi sumat honorem favore, pecunia, potentia. Am. VI, 14: in fortitudine enim nostra assumpsimus nobis cornua.

Os. VIII, 4: ipsi regnaverunt, et non ex me. Sed debet vocari a Deo sicut Aaron.

Ex. XXVIII, 1: applica ad te Aaron. Et ideo Dominus confirmavit sacerdotium eius, sicut patet Num. XVII, 5 ss., per virgam quae floruit.

Tales ergo debent assumi, qui non se ingerunt.

Unde antiquitus signo visibili ostendebantur, sicut patet de beato Nicolao, et multis aliis.

Consequenter cum dicit sic et Christus, etc., ostendit quomodo Christus sit pontifex.

Et circa hoc duo facit.

Primo enim ostendit, quomodo dicta conveniunt Christo; secundo ex hoc concludit intentum, ibi appellatus est a Deo, etc..

Circa primum tria facit.

Primo enim ostendit, quod Christus factus est pontifex non a se, sed a Deo; secundo agit de ipsius officio, ibi qui in diebus carnis; tertio de ipsius misericordia, ibi et quidem cum esset.

Circa primum duo facit, quia primo ostendit, quod Christus non promovit seipsum; secundo ostendit a quo sit promotus, ibi sed qui locutus.

Dicit ergo Christus non semetipsum clarificavit. Circa quod sciendum est, quod non dicit: non fecit seipsum pontificem, sed dicit non clarificavit, etc.. Sunt enim quidam qui se clarificant, ut fiant, sicut hypocritae, qui demonstrant in se aliqua, ut eligantur, vel praebendas consequantur; nullus tamen facit se pontificem: Christus vero non solum non fecit se pontificem, sed nec se clarificavit ut pontifex fieret. Io. VIII, 50: ego gloriam meam non quaero, et Paulo post sequitur: est pater meus qui glorificat me. Et hoc est verum, in quantum homo, quia in quantum Deus habet eandem gloriam cum patre.

Deinde cum dicit sed qui locutus, ostendit, a quo est promotus. Et primo ostendit, a quo est clarificatus; secundo quomodo est pontifex designatus, ibi et in alio loco.

Clarificatus autem est divino iudicio, quia, scilicet Dominus, locutus est ad ipsum, in Ps. II, 7, filius meus es tu, etc.. Et hoc est expositum supra. Item Matth. IX, 17: hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacui, etc.. Cum ergo ostendit eum ab aeterno genitum.

Ostendit gloriam eius. Supra I, 3: qui cum sit splendor gloriae, etc..

Pontificatus etiam accipitur a Deo in quantum homo, quemadmodum in alio loco dicit, scilicet in Ps. Cix, 5: tu es sacerdos, etc..

Utitur autem apostolus auctoritate Psalmorum tamquam magis famosa et maioris auctoritatis, utpote magis frequentata.

Dicit autem sacerdos, quia se obtulit Deo patri. Eph. V, 2: dilexit nos, et tradidit semetipsum pro nobis oblationem et hostiam Deo.

Et ne credatur tale esse sacerdotium Christi, sicut fuit in veteri lege, distinguit ipsum quantum ad duo. Primo quantum ad dignitatem, quia in aeternum. Illud enim fuit temporale, erat enim figurale, et ideo non est perpetuum, sed transit veniente figurato. Sed sacerdotium Christi est aeternum, quia est de veritate, quae est aeterna. Item hostia eius habet virtutem introducendi in vitam aeternam.

Item durat in aeternum. Secundo quantum ad ritum, quia offerebantur animalia; hic autem panis et vinum. Et ideo dicit secundum ordinem melchisedech. Istud autem infra exponetur.

Deinde cum dicit qui in diebus, etc., ostendit quod illud quod pertinet ad officium pontificale, convenit Christo. Et primo ostendit eius conditionem; secundo actum eius, ibi preces; tertio efficaciam, ibi cum clamore valido.

Conditio eius est, quod fuit unus ex hominibus, quia, ut dictum est, pontifex ex hominibus assumitur. Et ideo dicit qui in diebus carnis suae. Ponitur autem hic caro pro tota natura humana, sicut illud Io. I, 14: verbum caro factum est.

Sed numquid modo non sunt dies carnis eius? et videtur quod sic, per illud Lc. Ult.: spiritus carnem et ossa non habet, sicut me videtis habere. Quare ergo magis dicitur tempus ante passionem et resurrectionem suam, tempus vel dies carnis, quam nunc? dicendum est, quod caro quandoque sumitur pro fragilitate carnis, sicut I Cor. XV, 50: caro et sanguis regnum Dei possidere non possunt. Christus autem tunc habuit carnem fragilem et corruptibilem. Et ideo dicit in diebus carnis suae, id est, in quibus gerebat carnem similem peccatrici, non peccatricem.

Actus autem eius fuit, quia obtulit preces et supplicationes. Hoc est spirituale sacrificium, quod Christus obtulit. Dicuntur autem preces, id est, petitiones. Iac.

Ult.: multum enim valet deprecatio iusti assidua. Supplicationes vero dicuntur quantum ad humilitatem orantis, sicut genuflexiones.

Matth. XXVI, 39: procidit in faciem suam orans.

Ad quem? ad Deum, scilicet Deum patrem, qui salvum illum facere posset a morte. Hoc autem poterat facere dupliciter. Uno modo ne moreretur. Unde dicitur Matth. XXVI, 39: pater, si fieri potest, etc.. Item ut mortuum resuscitaret.

Ps. XV, 10: non derelinques in inferno animam meam. Item XL, 10: tu autem, Domine, miserere mei, et resuscita me.

Ad istud sacrificium spirituale ordinatur sacerdotium Christi. Unde respondet ei quod dictum est supra ut offerat dona, etc.. Ps. XLIX, 23: sacrificium laudis honorificabit me.

Os. XIV, 3: reddemus vitulos labiorum nostrorum.

Efficacia ostenditur ex modo orandi.

Duo autem sunt necessaria oranti, scilicet fervens affectio; item dolor et gemitus. De his duobus Ps. XXXVII, 9: Domine, ante te omne desiderium meum, quantum ad primum: et gemitus meus a te non est absconditus, quantum ad secundum.

Christus autem ista duo habuit; ideo propter primum dicit cum clamore valido, id est, cum intentione efficacissima. Lc. XXII, 43: factus in agonia prolixius orabat, etc.. Et XXIII, 46 clamans ait: pater, etc..

Secundum, cum dicit et lacrymis. Per lacrymas enim exprimit apostolus interiorem gemitum orantis. Hoc autem non legitur in evangelio; sed probabile est, quod sicut ipse lacrymatus est in resuscitatione Lazari, ita et in passione sua. Nam ipse multa fecit, quae non sunt scripta.

Non tamen flevit pro se, sed pro nobis, quibus passio sua profuit. Sibi autem profuit, in quantum per ipsam meruit exaltari.

Phil. II, 9: propter quod et Deus exaltavit illum, etc.. Et ideo exauditus est pro sua reverentia, quam scilicet super omnes habebat ad Deum. Is. XI, 3: et replebit eum spiritus timoris Domini.

Sed contra, videtur quod non fuit exauditus, primo pro se, quia non transivit calix ab ipso, quod tamen petebat. Item nec pro aliis, quia non fuit indultum Iudaeis, quibus petebat indulgeri. Lc. XXIII, 34: pater, dimitte illis, etc..

Dicendum est, quod Christus in omnibus, quae voluit fieri, fuit exauditus. Ipse autem secundum appetitum sensualitatis et secundum voluntatem, in quantum est quidam appetitus naturalis, refugiebat mortem. Et quantum ad hoc orabat, ut ostenderet se verum hominem.

Sed voluntate consequente rationem deliberatam, volebat mori. Unde dicit, Lc. XXII, 42: verumtamen non sicut ego volo, sed sicut tu.

Item nolebat, quod ignosceretur omnibus, sed illis tantum, qui crediderunt. Et multi postea conversi sunt.

Supra posuit tria, quae pertinent ad pontificem, et ostendit duo illorum convenire Christo, scilicet officium, et modum perveniendi ad ipsum, hic prosequitur tertium, scilicet pietatem et misericordiam, quam pontifex debet habere.

Et circa hoc duo facit.

Primo ostendit illud quod passus est; secundo quae utilitas consecuta est etiam aliis, ibi et consummatus.

Dicit ergo: ita dixi, quod pontifex debet esse talis, quod possit compati. Talis autem est Christus. Cum enim sit filius Dei ab aeterno, et secundum hoc nec pati posset, nec compati, assumpsit naturam in qua posset pati, et sic etiam posset compati.

Et hoc est quod dicit: quia cum esset filius Dei, scilicet ab aeterno, didicit obedientiam ex tempore.

Contra. Addiscere est ignorantis; Christus autem ab aeterno, ut Deus, et ab instanti conceptionis suae habuit plenitudinem scientiae, in quantum homo; ergo nihil ignoravit, nec per consequens didicit.

Respondeo. Dicendum est, quod duplex est scientia: scilicet simplicis notitiae, et quantum ad istam procedit argumentum: quia scilicet nihil ignoravit. Est etiam scientia experientiae, et secundum istam didicit obedientiam. Unde dicit didicit ex iis quae passus est, id est, expertus est.

Et loquitur apostolus sic: quia qui didicit aliquid, voluntarie accessit ad illud sciendum.

Christus autem voluntarie accepit infirmitatem nostram. Et ideo dicit, quod didicit obedientiam, id est, quam grave sit obedire: quia ipse obedivit in gravissimis et difficillimis: quia usque ad mortem crucis, Phil. II, 8.

Et hic ostendit, quam difficile sit bonum obedientiae. Quia qui non sunt experti obedientiam, et non didicerunt eam in rebus difficilibus, credunt quod obedire sit valde facile. Sed ad hoc quod scias quid sit obedientia, oportet quod discas obedire in rebus difficilibus, et qui non didicit obediendo subesse, numquam novit bene praecipiendo praeesse. Christus ergo licet ab aeterno sciret simplici notitia quid est obedientia, tamen didicit experimento obedientiam ex iis quae passus est, id est, difficilibus, scilicet per passiones et mortem.

Rom. V, 19: per obedientiam unius iusti constituti sunt multi.

Deinde cum dicit et consummatus, etc., ostendit fructum passionis, qui fuit duplex. Unus in Christo, alius in membris eius.

In Christo fructus fuit glorificatio, et ideo dicit et consummatus. Nam ab instanti conceptionis suae fuit consummatus perfectus, quantum ad beatitudinem animae, in quantum ferebatur in Deum; sed tamen habuit passibilitatem naturae. Sed post passionem habuit impassibilitatem.

Et ideo, quia secundum hoc ex toto perfectus est, convenit sibi alios perficere. Haec est enim natura perfecti, quod possit sibi simile generare. Et ideo dicit quod perfectus est. Quia enim per meritum obedientiae pervenit ad istam consummationem. Prov. XXI, 28: vir obediens loquitur victorias factus est omnibus obtemperantibus sibi causa salutis, non temporalis, sed aeternae. Is. XLV, 17: salvatus est Israel in Domino salute aeterna.

Et ideo dicit appellatus a Deo pontifex iuxta ordinem melchisedech, et hoc est supra expositum.

Deinde cum dicit de quo nobis grandis sermo, etc., praeparat animos auditorum ad sequentia, quae dicenda sunt de pontificatu Christi.

Et circa hoc duo facit.

Primo enim ostendit eorum tarditatem; secundo suam intentionem, cum dicit, VI cap. Quapropter intermittentes. Iterum prima in duas, quia primo ostendit tarditatem; secundo ostendit ipsam esse culpabilem, ibi etenim cum deberetis.

Item circa primam partem duo facit: primo ostendit dicendorum magnitudinem; secundo ipsorum tarditatem ad ea capienda, ibi quoniam imbecilles.

Dicit ergo: ita dixi, quod appellatus est pontifex, de quo, scilicet pontificatu, grandis nobis sermo est, quia de magnis.

Prov. VIII, 6: de rebus magnis locutura sum. Item grandis, quia de utili, scilicet de salute animarum. I Tim. I, 15: fidelis sermo et omni acceptione dignus, quia Christus Iesus venit in hunc mundum peccatores salvos facere.

Iste sermo est interpretabilis ad docendum, quod potest dupliciter exponi. Vel quod fiat ibi vis negationis: interpretabilis, id est, non exponibilis, quia non potest ad perfectum exponi. Quae enim ad Christum pertinent nullus sermo exprimere potest. Eccli. XLIII, 32 s.: glorificantes Dominum quantumcumque potueritis, supervalebit adhuc et admirabilis magnificentia eius: benedicentes Dominum, exaltate illum quantum potestis, maior est enim omni laude. Alio modo affirmative: interpretabilis, id est indigens interpretatione propter altitudinem et magnitudinem et profunditatem eius. Prov. I, 6: animadvertet parabolam et interpretationem, etc.. Interpretatio enim Scripturae numeratur inter dona spiritus sancti, I Cor. XII, 10.

Indiget etiam, ut dicatur interpretatio eius propter tarditatem nostram.

Et ideo subdit ipsam tarditatem, cum dicit quoniam imbecilles facti estis ad audiendum.

Illi qui sunt debilis intellectus non possunt alta intelligere, nisi eis exponantur per singula.

Io. XVI, 12: adhuc multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modo. I Cor. III, 1: non potui vobis loqui quasi spiritualibus, etc..

Deinde cum dicit etenim cum deberetis, ostendit istam tarditatem esse culpabilem.

Et circa hoc tria facit: primo enim ostendit culpam tarditatis; secundo adhibet similitudinem, ibi et facti estis; tertio exponit, ibi omnis enim qui lactis.

Culpa enim alicuius est quando diu audivit, si adhuc sit tardus; secus autem est, si sit novus auditor. Negligentia enim non est sine culpa. Ideo dicit cum deberetis esse Magistri, scilicet aliorum, propter tempus, quo scilicet audierant legem et prophetas.

Io. V, 39: scrutamini Scripturas, etc.. Item ipsum Christum. Item apostolos et multos ab ipsis conversos. Io. XIV, 9: tanto tempore, vobiscum sum, et non cognovistis me.

Rursum indigetis, quasi dicat: magis deberetis docere, quam doceri, tamen indigetis ut vos doceamini quae sint elementa exordii sermonum Dei.

Elementa enim dicuntur illa quae primo traduntur in grammatica, quando ponuntur ad litteras: ista vero sunt ipsae litterae.

Exordia ergo sermonum Dei et prima principia et elementa, sunt articuli fidei et praecepta Decalogi. Qui ergo diu studisset in theologia et illa nesciret, tempus curreret contra ipsum. Ideo dicit indigetis ut doceamini quae sint elementa exordii sermonum Dei, id est prima principia. II Tim. III, 7: semper discentes, et numquam ad scientiam veritatis pervenientes. Is. Lxv, 20: puer centum annorum morietur, peccator centum annorum maledictus erit.

Deinde cum dicit et facti estis, ponit ad hoc similitudinem.

Sciendum est ergo, quod doctrina sacra est sicut cibus animae. Eccli. XV, 3: cibavit illum pane vitae et intellectus. Et XXIV, 29: qui edunt me, adhuc esurient: et qui bibunt me, adhuc sitient. Sacra ergo doctrina est cibus et potus, quia animam potat et satiat.

Aliae enim scientiae tantum illuminant intellectum, haec autem illuminat animam. Ps. XVIII, 8: praeceptum Domini lucidum illuminans oculos. Et etiam nutrit et roborat animam.

In cibo autem corporali est differentia. Alio enim cibo utuntur pueri, et alio perfecti. Pueri enim utuntur lacte, quasi magis tenui et connaturali, et de facili convertibili, sed adulti utuntur cibo solidiori. Sic in sacra Scriptura, illi qui de novo incipiunt, debent audire levia, quae sunt quasi lac; sed eruditi debent audire fortiora. Et ideo dicit facti estis quibus lacte opus sit, scilicet sicut pueri. I petr. II, 2: sicut modo geniti infantes rationabile sine dolo lac concupiscite, etc.. I Cor. III, 1 s.: tamquam parvulis in Christo lac vobis potum dedi, non escam, et hoc est, quod sequitur non solido cibo, id est alta doctrina, quae est de arcanis et secretis Dei, quae confirmant et confortant.

Deinde cum dicit omnis enim qui lactis, exponit similitudinem, et primo exponit illud quod dixit de lacte; secundo illud quod dixit de solido cibo, ibi perfectorum autem.

Circa primum duo facit; primo enim ponit expositionem; secundo expositionis rationem, ibi parvulus enim.

Dicit ergo: ita dico, quod indigetis lacte sicut pueri, omnis enim qui lactis est particeps, expers est sermonis iustitiae, id est omnis, qui indiget nutriri lacte, expers est, id est non potest habere partem in sermonibus iustitiae perfecte intelligendis. Matth. V, 20: nisi abundaverit iustitia vestra plusquam Scribarum. Prov. XV, 5: in abundanti iustitia virtus maxima est. Huiusmodi autem non sunt participes pueri. Is. XXVIII, 9: quem docebit scientiam, aut quem intelligere faciet auditum? ablactatos a lacte, avulsos ab uberibus.

Sed contra: quia apostolus superius multa valde difficilia tradidit eis, scilicet de mysterio trinitatis et de sacramento incarnationis, et multa alia ardua: ergo vel non erant parvuli, vel talia tradenda sunt parvulis.

Respondeo. Dicendum est secundum Augustinum, quod non est intelligendum, quod in doctrina fidei alia sunt tradenda maioribus et perfectis, et alia imperfectis. Non enim est inter eos ista differentia. Eadem enim utrisque sunt tradenda, sed parvulis proponenda sunt, sed non exponenda, nec pertractanda: quia intellectus eorum magis deficeret, quam elevaretur.

Lac secundum Glossam est, sicut: verbum caro factum est.

Contra. Non minoris difficultatis est hoc intelligere, quam quomodo verbum erat apud Deum. Unde Augustinus dicit, quod istud invenitur in libris Platonis, non tamen illud.

Ipsae autem Augustinus non poterat suspicari quid sacramenti haberet: verbum caro factum est.

Respondeo. Dicendum est quod cognoscere verbum caro factum est, per simplicem fidem est satis facile, quia potest cadere in imaginationem et aliquantulum in sensum, sed verbum apud Deum, omnino excedit omnem sensum, et non nisi per rationem potest et cum multa et maxima difficultate comprehendi.

Consequenter assignat rationem, cum dicit parvulus enim est, non quidem aetate, sed sensu.

Tripliciter autem aliquis dicitur parvulus.

Est enim aliquis parvulus per humilitatem, Matth. XI, 25: revelasti ea parvulis, aetate, Gal. IV, 1: quanto tempore haeres parvulus est, etc., sensu, I Cor. XIV, 20: nolite pueri effici sensibus, sed malitia parvuli estote, sensibus autem perfecti sitis. Et isto modo accipitur hic parvulus.

Deinde cum dicit perfectorum autem est solidus cibus, exponit illud quod dixerat de cibo solido.

Hoc enim patet in corporalibus, quod quando homo pervenit ad aetatem perfectam, utitur fortiori et nobiliori et solidiori cibo.

Sic spiritualis, quando pervenit ad perfectionem spiritualem, debet ei proponi doctrina solidior.

Ista autem perfectio duplex est: una est perfectio secundum intellectum, quando aliquis habet iudicium intellectus ad recte discernendum et iudicandum de his quae sibi proponuntur. Alia est perfectio secundum affectum, quam facit charitas, quae est cum aliquis totaliter Deo inhaeret. Unde Matth. V, 48, post praecepta

charitatis dicitur estote ergo perfecti, etc.. Est autem perfectio charitatis, ut dicit Augustinus, ubi nulla est cupiditas. Quando enim quis magis ascendit in Deum, tanto plus contemnit temporalia.

Ps. Lxxii, 24: quid enim mihi est in caelo, etc..

Hoc enim habet sacrae Scripturae doctrina, quod in ipsa non tantum traduntur speculanda, sicut in geometria, sed etiam approbata per affectum. Unde Matth. V, 19: qui autem fecerit et docuerit, etc.. In aliis ergo scientiis sufficit quod homo sit perfectus secundum intellectum, in istis vero requiritur quod sit perfectus secundum intellectum et affectum. Loquenda sunt igitur alta mysteria perfectis. I Cor. II, 6: sapientiam loquimur inter perfectos.

Unusquisque enim secundum quod est dispositus, sic iudicat; sicut iratus aliter iudicat durante passione, et aliter ipsa cessante. Et similiter incontinens aliter iudicat aliquid esse bonum tempore passionis, aliter post. Et ideo dicit Philosophus, quod unusquisque qualis est, talis sibi finis videtur. Et quia quae in sacra Scriptura traduntur, pertinent ad affectum, et non tantum ad intellectum, ideo oportet esse perfectum in utroque.

Et ideo apostolus volens ostendere qui sint perfecti, quibus sit tradendus iste solidus cibus, dicit quod sunt illi, qui pro sua consuetudine habent sensus exercitatos.

Unde in ista perfectione quatuor sunt attendenda, scilicet ipsa perfectio in se in quo consistat, et quantum ad hoc dicit qui habent sensus exercitatos. Et convenienter loquitur. In hoc enim exprimit utramque perfectionem, quia (ut dicit Philosophus) intellectus prout iudicat de appetendis et agendis dicitur sensus, quia est relatus ad aliquid particulare: unde non accipitur hic sensus pro sensu exteriori. Qui ergo sentit quae Dei sunt, perfectus est. Phil. III, 15: quicumque perfecti sumus, hoc sentiamus. I Cor. II, 16: nos autem sensum Christi habemus. Qui vero non sentiunt nisi carnalia, Deo placere non possunt, ut patet Rom. VIII, 8.

Secundo attendenda est dispositio eius in quo est, quia debet esse exercitatus. I tim. IV, 7: exerce teipsum ad pietatem. Qui enim non est exercitatus, non potest habere rectum iudicium, quod ad hoc requiritur.

Eccli. XXXIV, 9: vir in multis expertus cogitabit multa. Item qui non est expertus, pauca recognoscit.

Tertio causa huius exercitationis est consuetudo, non scilicet otium, sed frequentia actus.

Et ideo dicit pro consuetudine, scilicet recte agendi. Prov. XXII, 6: adolescens iuxta viam suam, etiam cum senuerit, non recedet ab ea.

Si ergo vis esse perfectus, non des te otio, sed assuesce te bonis a iuventute.

Quarto finis huius exercitii, quia scilicet ad discretionem boni et mali. Tunc enim perfectus est, quando discernit inter bonum et malum. Is. VII, 15: sciat eligere bonum, et reprobare malum. Haec autem sunt tria, scilicet: discretio inter bonum et malum, inter bonum et melius, inter malum et peius.

Multa enim sunt, quae videntur bona, et tamen sunt mala. Prov. XIV, 12: est via quae videtur homini recta, novissima vero eius deducunt ad inferos.

In his ergo requiritur rectitudo iudicii.

|+6 Capitulum 6

#1 Lectio 1

Supra apostolus fecit mentionem de pontificatu Christi secundum ordinem melchisedech, et ostendit tarditatem eorum quibus scribebat, hic redit ad suum propositum.

Et circa hoc tria facit quia primo aperit intentionem suam; secundo ostendit eius difficultatem, ibi et hoc faciemus; tertio declarat intentionem, ibi confidimus.

Circa primum duo facit quia primo manifestat suum propositum; secundo exponit quod dicit, ibi non rursum.

Propositum suum est quod, praetermissis his quae pertinent ad inchoationem doctrinae christianae, vult prosequi alia altiora.

Unde dicit: iam dictum est, quod perfectis opus est solido cibo, quapropter intermittentes sermonem inchoationis doctrinae Christi, per quam Christus inchoat esse in nobis, quod est per doctrinam fidei. Eph. III, 17: habitare Christum per fidem in cordibus nostris. Feramur ad perfectionem, id est, ad ea quae spectant ad perfectionem doctrinae Christi. I Cor. XIII, 11: quando factus sum vir, evacuavi quae erant parvuli.

Hoc autem secundum Glossam ad duo referri potest, scilicet vel ad intellectum, ut scilicet ex quo homo proventus est, debet intermittere puerilia et vacare perfectis. I Cor. II, 6: sapientiam loquimur inter perfectos.

Vel ad effectum. Et est sensus, quod non semper est standum in sensu incipientium, sed oportet tendere ad statum perfectorum. Gen. XVII, 1: ambula coram me, et esto perfectus.

Hic est duplex obiectio. Et primo, de hoc quod dicit intermittentes inchoationem, quia numquam debet intermittere inchoatio.

Ps. Lxxvi, 10: et dixi: nunc coepi. Iob XXVII, 6: iustificationem quam coepi tenere non deseram.

Respondeo. Dicendum est, quod contingit dupliciter intermittere inchoationem. Vel quantum ad aestimationem, et sic semper debet homo esse sicut incedens et tendens ad maiora.

Phil. III, 12: non quod iam coeperim, aut quod iam perfectus sim. Vel quantum ad progressum ad perfectionem, et sic semper debet niti homo transire ad statum perfectum.

Phil. III, 13: quae retro sunt obliviscens, ad ea quae priora sunt me extendens.

In via enim Dei non progredi, ait bernardus, est regredi.

Alia obiectio est de hoc quod dicit feramur ad perfectionem. Perfectio enim consistit in consiliis. Matth. XIX, 21: si vis perfectus esse, vade, et vende omnia, etc.. Non omnes autem tenentur ad consilia; igitur.

Respondeo. Dicendum est, quod duplex est perfectio. Una, scilicet exterior, quae consistit in actibus exterioribus, qui sunt signa interiorum, sicut virginitas, voluntaria paupertas.

Et ad hanc non omnes tenentur. Alia est interior, quae consistit in dilectione Dei et proximi. Col. III, 14: charitatem habete, quod est vinculum perfectionis. Et ad perfectionem huiusmodi non omnes tenentur, sed omnes tenentur ad eam tendere, quia si quis nollet plus diligere Deum, non faceret quod exigit charitas.

Dicit autem feramur, et hoc secundum impulsionem a spiritu sancto. Rom. VIII, 14: qui spiritu aguntur, hi filii Dei sunt. Vel sicut portati a Deo, qui portat infirmitatem nostram. Is. XLVI, 3: audite me, domus Iacob, et omne residuum domus Israel, qui portamini a meo utero. Vel sicut portati ab invicem. Gal. VI, 2: alter alterius onera portate.

Deinde cum dicit non rursus, exponit quod dixit, et intendit ostendere quae sunt illa quae faciunt ad inchoationem doctrinae Christi. Et utitur similitudine.

Per fidem enim anima aedificatur in spirituali aedificio. Sicut ergo in corporali aedificio, primo ponitur fundamentum, ita hic prima rudimenta doctrinae Christi sunt quasi fundamenta.

Sed contra: quia infra XI, 1, ponitur fides esse fundamentum; fides autem una est. Eph. IV, 5: unus Dominus, una fides, unum baptisma. Hic autem ponit sex fundamenta; ergo videtur quod male.

Respondeo. Dicendum est, quod fides fundamentum est virtutum. Ista autem, quae ponit hic, sunt fundamenta doctrinae Christi.

Et dicit non rursus iacentes fundamentum, etc., quasi ita firmiter ponamus quod non oporteat iterato ponere. Vel quia dudum posuistis, et non oportet iterare.

Multum autem signanter ordinat ista apostolus. Sicut enim in via generationis et cuiuscumque motus, prius est recessus a termino a quo et post accessus ad terminum ad quem, ita dicit hic, quia poenitentia est recessus a peccato, et sic est quasi quoddam fundamentum in ista vita. Nemo enim, secundum Augustinum, suae voluntatis arbiter, potest novam vitam inchoare, nisi poeniteat eum praeteritae. Unde Dominus in principio praedicationis dicit: poenitentiam agite, Matth. IV, 17. Et ideo dicit poenitentiae ab operibus mortuis. Opera enim mortua dicuntur, vel quae secundum se sunt mortua, vel quae sunt mortificata. Res dicitur viva, quando habet officium propriae virtutis, a quo cum deficit, dicitur mortua. Opera enim nostra sunt ordinata ad beatitudinem, quae est finis hominis. Et ideo quando non ducunt ad beatitudinem, nec ordinari possunt, dicuntur mortua: et haec sunt opera facta in peccato mortali. Infra IX, 14: sanguis Christi, qui per spiritum sanctum obtulit seipsum immaculatum Deo, emundabit conscientias nostras ab operibus mortuis. Opera vero facta in charitate per peccatum mortificantur; unde non habent virtutem, ut mereantur vitam aeternam.

Ez. XVIII, 24: omnes iustitiae eius quas fecerat, non recordabuntur. Poenitentia vero facit, quod ista reviviscunt: unde tunc iterum reputantur ad vitam aeternam.

In accessu vero ad terminum primo est fides, et ideo dicit fundamentum fidei ad Deum. Proprium autem fidei est, quod credat homo et assentiat non visis a se, sed testimonio alterius. Hoc autem testimonium vel est hominis tantum: et istud non facit virtutem fidei, quia homo et fallere et falli potest. Vel istud testimonium est ex iudicio divino: et istud verissimum et firmissimum est, quia est ab ipsa veritate, quae nec fallere, nec falli potest. Et ideo dicit, ad Deum, ut scilicet assentiat his quae Deus dicit. Io. XIV, 1: creditis in Deum, et in me credite.

Secundo, in isto processu sunt sacramenta fidei. Haec autem sunt duo sacramenta intransientia; de his enim tantum agit hic apostolus. Et ista sunt baptismus primum, per quem regeneramur, et secundum est confirmatio, per quam confirmamur.

Quantum ad primum dicit baptismatum.

Sed contra Eph. IV, 5: una fides, unum baptisma. Non ergo plura sunt baptismata.

Respondeo. Dicendum est, quod triplex est baptismus, scilicet fluminis, fluminis, et sanguinis; sed duo ultima non habent vim, nisi referantur ad primum, quia illa oportet habere in proposito, si non adsit facultas, in habentibus usum liberi arbitrii. Et ideo non sunt tria sacramenta; sed unum sacramentum, per quod regeneramur ad salutem. Io. III, 5: nisi quis renatus fuerit ex aqua et spiritu sancto, etc..

Inter ista vero baptismus sanguinis plus habet de effectu baptismi, si tamen primum fuerit in proposito, vel contrarium non teneatur in mente, sicut patet de innocentibus, qui non erant in opposita dispositione. Baptismus enim virtutem habet ex merito passionis Christi. Rom. VI, 3: quicumque baptizati sumus in Christo Iesu, in morte ipsius baptizati sumus. Sicut ergo qui baptizatur, conformatur morti Christi sacramentaliter, ita martyr realiter. Et ideo istud baptisma habet totum effectum baptismi, quantum ad hoc quod purgat omnem culpam et poenam peccati, non tamen imprimit characterem aliquem.

Et ideo si recipiens martyrium sine baptismo aquae resurgeret, esset baptizandus.

Poenitentia vero non tantum habet de effectu baptismi, quia non tollit omnem poenam, licet tollat culpam. Sicut autem martyr conformat se morti Christi per exteriorem passionem, ita poenitens per interiorem. Gal. V, 24: qui Christi sunt, carnem suam crucifixerunt cum vitiis et concupiscentiis. Ideo potest esse tanta, quod tolleret omnem

culpam et poenam, sicut patet in latrone et Magdalena. Unde poenitentia dicitur baptismus, in quantum supplet baptismi vicem. Et quia non licet illud iterari, ideo instituta est poenitentia.

Ista ergo dicuntur baptismata, quia habent effectum baptismi; sed tantum unum baptisma, quia non agunt nisi illud habeatur in proposito.

Secundum sacramentum intrantum est in ipsa manuum impositione. Ideo dicit impositionis quoque manuum.

Haec autem est duplex. Una est miracula faciens, sicut quando Christus per manus impositionem curabat infirmos Lc. IV, 40: singulis manus imponens curabat eos et haec non est sacramentalis.

Alia est sacramentalis, et haec est duplex.

Una in sacramento ordinis. I Tim. V, 22: manus nemini cito imposueris. Alia est in sacramento confirmationis ad renovationem.

Tit. III, 5: per lavacrum regenerationis et renovationis spiritus sancti, etc.. In confirmatione enim datur spiritus ad robur, ut scilicet audacter homo confiteatur nomen Christi coram hominibus. Sicut enim in esse naturae prius generatur homo, et postea augetur et roboratur, ita in esse gratiae.

Tertio sequitur terminus motus, ad quem motus terminatur, et ille est duplex.

Duo enim expectamus: primum est resurrectio corporum et ista est fidei fundamentum, quia sine hac inanis est fides nostra, I Cor. XV, 14. Ideo dicit de resurrectione mortuorum.

Item expectamus remunerationem, quae fiet per iudicem. Eccle. XII, 14: cuncta quae fiunt adducet Deus in iudicium. Et ideo dicit iudicii aeterni, non quod illud iudicium duret per mille annos, sicut voluit Lactantius, sed totum erit in momento. Sed dicitur aeternum, quia sententia quae ibi dabitur, in aeternum durabit. Matth. XXV, 46: ibunt hi in supplicium aeternum: iusti autem in vitam aeternam.

Et sciendum est, quod omnia ista, quae dicit se velle hic tractare, sunt quasi quaedam rudimenta fidei. Unde praedicat ea novitiis Act. XVII, 18 ss. Et in multis aliis locis.

Deinde cum dicit et hoc faciemus, ostendit difficultatem propositi sui exequendi: difficile enim est, et in se, et respectu auditorum.

Unde tria facit.

Primo innuit, quod in hoc potissime indigeat divino auxilio; secundo subdit quorundam imbecillitatem, ibi impossibile est enim; tertio adducit quamdam similitudinem, ibi terra enim.

Dicit ergo: feramur ad perfectum, et hoc faciemus, siquidem permiserit Deus.

Minus autem dicit, et plus significat. Nam non est tantum necessarium quod Dominus permittat, sed oportet quod omnia faciat.

Sap. VII, 16: in manu Dei nos et sermones nostri. Et ideo debet omnia ponere sub confidentia divini auxilii.

Io. XV, 15: sine me nihil potestis facere.

Iac. IV, 15: pro ut dicatis, si Deus voluerit, et si vixerimus faciemus.

Deinde cum dicit impossibile est, ostendit imbecillitatem eorum: erant enim imbecilles ad audiendum. Sicut in corporalibus nullus status est ita periculosus, sicut recidivantium, ita in spiritualibus, qui post gratiam cadit in peccatum, difficilius surgit ad bonum.

Et circa hoc facit tria: primo proponit bona quae perceperant; secundo difficultatem causatam in eis ex recidivo, ibi et prolapsi sunt; tertio assignat rationem, ibi rursus crucifigentes.

Bona autem quaedam sunt praesentia, quaedam vero futura.

Ipsi vero in praesenti habuerunt spiritualem regenerationem, et quantum ad hoc dicit illuminati, scilicet per baptismum. Et congrue dicitur baptismus illuminatio, quia baptismus est principium regenerationis spiritualis, in qua intellectus illuminatur per fidem. Eph. V, 8: eratis aliquando tenebrae, nunc autem lux in Domino.

Habent etiam bonorum Dei participationem, et quantum ad hoc dicit et gustaverunt donum caeleste. Donum istud est gratia, et dicitur caeleste, quia a caelis Deus eam dat.

Ps. Lxvii, 19: dedit dona hominibus, et iac. I, 17: omne datum optimum, et omne donum perfectum desursum est, descendens a patre luminum.

Est etiam in eis participatio divinae bonitatis.

II Pet. I, 4: per quem, scilicet Christum, maxima nobis et pretiosa promissa donavit.

Ideo dicit participes facti spiritus sancti.

Omnia enim dona dantur ex amore: et ideo istam participationem attribuit spiritui sancto. Est autem participare, partem capere.

Solum autem Christus spiritum sanctum habuit ad plenitudinem. Io. III, 34: non enim ad mensuram dat Deus spiritum. Alii enim sancti de eius plenitudine receperunt, et participes facti sunt, non quidem substantiae, sed distributionum eius. Supra II, 4: et variis spiritus sancti distributionibus. I Cor. XII, 4: divisiones gratiarum sunt, idem autem spiritus, etc..

Item in praesenti habuerunt doctrinae eruditionem.

Et quantum ad hoc dicit gustaverunt nihilominus bonum Dei verbum. Verbum istud dicitur bonum, quia est verbum vitae aeternae. Io. VI, 69: Domine, ad quem ibimus? verba vitae aeternae habes. Ps. Cxviii, 103: quam dulcia faucibus meis eloquia tua. Dicit autem gustaverunt, quia non solum illuminat intellectum, sed etiam reficit affectum, in quo est quaedam saporatio. Ps. XXXIII, 8: gustate et videte, quoniam suavis est Dominus.

Bona autem futura habuerunt in spe. Rom. VIII, 24: spe salvi facti sumus. Et ideo dicit virtutesque saeculi venturi. Horum autem quaedam habent non solum in spe, sed etiam in quadam inchoatione, et illae sunt dotes animae, scilicet visio, tentio et fructio, et illa habentur in quadam inchoatione, in quantum fides, spes et charitas, quae istis respondent, habentur in praesenti. Alia autem sunt bona, quae solum habentur in spe, ut dotes corporis, scilicet subtilitas, agilitas, impassibilitas, claritas.

Consequenter cum dicit et prolapsi sunt, ostendit difficultatem ad resurgendum, causatam ex casu.

Ubi notandum est, quod non dicit lapsi simpliciter, sed prolapsi, id est, totaliter lapsi: quia si lapsi tantum essent, non ita difficile foret resurgere. Prov. XXIV, 16: septies in die cadit iustus, et resurgit.

Quod si diceret apostolus illos qui prolapsi sunt impossibile esse resurgere, tunc posset dici, quod in hoc notat maximam difficultatem resurgendi, scilicet et propter peccatum, et propter superbiam, sicut patet in Daemonibus. Sed quia dicit illos, qui semel prolapsi sunt non posse rursus renovari ad poenitentiam, nec est aliquod peccatum in hoc mundo, a quo non possit homo poenitere, ideo aliter est intelligendum.

Unde sciendum est, quod ex hoc loco sumpsit Novatus quidam, qui fuit presbyter ecclesiae Romanae, occasionem errandi. Voluit enim, quod nullus post baptismum posset ad poenitentiam resurgere. Sed ista positio falsa est, sicut dicit Athanasius in epistola ad serapionem, quia ipse Paulus recepit incaestuosum Corinthium, sicut patet II Cor. II, 5 ss., et similiter Gal. IV, 19, quia dicit: filioli mei, quos iterum parturio, etc.. Est ergo intelligendum, sicut dicit Augustinus, quod non dicit quod impossibile est poenitere, sed quod impossibile est rursus renovari, id est baptizari.

Tit. III, 5: per lavacrum regenerationis et renovationis, etc.. Numquam enim posset homo sic poenitere, quod posset iterum baptizari.

Et hoc dicit apostolus, quia secundum legem Iudaei multoties baptizantur, sicut patet Mc. VII, 3 s.. Et ideo ad istum errorem removendum, dicit hoc apostolus.

Deinde cum dicit rursus crucifigentes, etc., assignat rationem quare baptismus non iteratur, quia scilicet baptismus est quaedam configuratio mortis Christi, sicut patet Rom. VI, 3: quicumque in Christo baptizati sumus. Haec autem non iteratur, quia Christus resurgens ex mortuis iam non moritur, Rom. VI, 9. Qui ergo iterato baptizantur, rursus Christum crucifigunt.

Vel aliter, quod denotetur repugnantia gratiae Christi, ut scilicet velint frequenter peccare et post iterum baptizari, ut scilicet non referatur ad iterationem baptismi, sed ad lapsum eorum, qui peccant. Qui scilicet quantum in ipsis est, rursus crucifigunt Christum, quia Christus pro peccatis nostris mortuus est semel, I Pet. III, 18. Cum ergo peccas baptizatus, quantum in te est, das occasionem, ut iterum Christus crucifigatur, et sic contumelia fit Christo, in cuius sanguine te lotum maculas.

Apoc. I, 5: dilexit nos, et lavit nos a peccatis nostris in sanguine suo.

#2 Lectio 2

Supra ostendit apostolus difficultatem ad suum propositum exequendum, provenientem ex eorum culpa, hic adducit ad hoc quamdam similitudinem. Et primo quantum ad bonam terram; secundo quantum ad malam, ibi proferens autem.

Sciendum est autem, quod secundum unam expositionem, supra voluit apostolus illos, qui semel baptizati sunt, non posse iterum baptizari, vel renovari ad poenitentiam.

Alia autem est expositio, quae ibi dimissa fuit, quod impossibile est eos, qui in hac vita semel illuminati sunt, rursus in alia vita renovari ad poenitentiam. Eccle. IX, 10: quicquid potest manus tua facere, instanter operare: quia nec opus, nec ratio, nec sapientia, nec scientia est apud inferos, etc.. Io. IX, 4: venit nox, quando nemo potest operari.

Rursus ergo exponatur, id est post hanc vitam. Et huius ratio est. Duo enim causant poenitentiam. Unum est quod dat efficaciam, scilicet meritum passionis Christi. I Io. II, 2: ipse est propitiatio pro peccatis nostris. Aliud autem est exemplum poenitendi, quod habemus in Christo per considerationem, scilicet considerando austeritatem, paupertatem et tandem passionem. I Pet. II, 21: Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum, etc..

Sic ergo intelligitur quod dicit rursus crucifigentes, id est crucis Christi fructum percipientes, et hoc quantum ad id quod dat efficaciam poenitentiae, et ostentui habentes, quantum ad exemplum poenitendi. Et sic accipitur ostentum in bonum.

Ista vero similitudo, quae ponitur hic, de terra potest referri, vel ad id quod supra dictum est feramur ad perfectionem: et tunc erit sensus, quod si feramur, habebimus benedictionem sicut terra bona.

Vel potest continuari ad dictum immediate, secundum expositionem utramque sive de baptismo sive de alia vita. Illa tamen de baptismo magis est litteralis; et sic est sensus: sicut terra culta, si iterato profert spinas, non colitur, sed comburitur: sic homo peccans post baptismum, ulterius non abluitur.

Et tangitur circa bonam terram primo beneficium impensum; secundo fructum quem profert, ibi et generans herbam; tertio praemium, ibi accipit benedictionem.

Terra ista est cor humanum. Lc. VIII, 15: quod autem cecidit in terram bonam, hi sunt qui in corde bono et optimo, etc.. Quod dicitur terra, quia sicut terra indiget pluvia, ita homo indiget gratia Dei. Ps. Lxiv, 9: visitasti terram, et inebriasti eam.

Is. LV, 10: quomodo descendit imber et nix de caelo, et illuc ultra non revertitur, sed inebriat terram, et infundit eam, et germinare eam facit, etc.. Sed beneficium, quod percipit, et doctrina fidei, est quasi imber superveniens, quam pluit in cordibus auditorum, mediantibus praedicatoribus et doctoribus. Is. V, 6: mandabo nubibus, ne pluant super eam imbrem. Iob XXXVI, 27 s.: effudit imbres ad instar gurgitum, qui de nubibus fluunt, etc..

Hunc imbrem bibit quando quod audit, intelligit, et ad illud afficitur. Is. LV, 1: omnes sitientes venite ad aquas, etc..

Ista doctrina est super se, id est desuper veniens, et hoc quantum ad principium huius doctrinae. Vel super se, quia quaedam doctrina est de terra, qua scilicet homo inhaeret terrenis; alia est de caelis, quae scilicet docet caelestia. Iac. III, 15: non est ista sapientia desursum descendens, sed terrena, animalis, diabolica, et post sequitur ibidem: quae autem desursum est sapientia primum quidem pudica est, etc.. Vel super se, id est, super facultatem humanae rationis.

Nam aliae scientiae sunt secundum humanam rationem inventae, haec autem divinitus inspirata.

Eccli. III, 25: plurima supra sensum hominum monstrata tibi sunt.

Dicit autem non semper, nec raro, sed saepe, quia, ut dicit Augustinus, et habetur in Glossa, si semper, vilescit; si raro, non sufficit et negligitur. Iob XVI, 2: audivi frequenter talia.

Fructus est, quia generat herbam opportunam cultoribus. Ista sunt bona opera, quae facit homo per doctrinam susceptam.

Gen. I, 11: germinet terra herbam virentem, etc..

Ista terra colitur primo a Deo. Io. XV, 1: pater meus agricola est, etc.. Colitur etiam a praelato. I Cor. III, 6: ego plantavi, Apollo rigavit, etc.. Colitur etiam ab homine ipso. Prov. XXIV, 27: diligenter exerce agrum tuum.

Est autem opportuna Deo ad gloriam.

I Cor. X, 31: omnia in gloriam Dei facite. Alii ad meritum, et ad gloriam. I Thess. II, 20: vos enim estis gloria nostra et gaudium. Ipsi vero operanti ad vitam aeternam. Rom. VI, 22: habetis fructum vestrum in sanctificationem: finem vero vitam aeternam.

Deinde cum dicit accipit benedictionem a Deo, ostendit praemium, scilicet benedictionem divinam. Ista autem benedictio nihil aliud est, quam factio bonitatis in nobis: quae quidem in praesenti vita fit imperfecta, sed in futuro erit perfecta. I pet. III, 9: in hoc vocati estis, ut benedictionem haereditate possideatis.

Deinde cum dicit proferens, etc., agit de mala terra; ubi tria facit: primo supponit beneficium, quod dictum est; secundo ponit malum fructum, dicens proferens autem; tertio ostendit poenam, ibi reproba est.

Fructus ergo sunt spinae, id est, minora peccata, et tribuli, id est, maiora, quae pungunt conscientiam propriam, quandoque etiam alienam, illa scilicet quae sunt contra proximos.

Gen. III, 18: spinas et tribulos germinabit tibi.

In poena vero ponit tria, scilicet divinam reprobationem, iudiciariam condemnationem, ibi maledicto proxima, et finalem punitionem, ibi cuius consummatio, etc.. Quantum ad primum dicit reproba est. Sicut enim praedestinatio est principium remunerationis, ita reprobatio signum est condemnationis. Quod ergo aliquis frequenter rigetur praeceptis salutaribus, signum est reprobationis, si persistat in peccatis. Ier. VI, 30: argentum reprobum vocate eos, quia Dominus proiecit eos.

Condemnatio est, quia proxima maledicto.

Matth. XXV, 41: ite, maledicti, in ignem aeternum.

Punitio est cuius consummatio in combustionem. Is. IX, 5: vestimentum mixtum sanguine erit in combustionem, et cibus ignis.

#3 Lectio 3

Quia apostolus multa, quae dura videbantur, de statu istorum dixerat, modo, ne ex illis desperarent, ostendit qua intentione hoc dixerit, scilicet ut ipsos a periculis retraheret.

Unde circa hoc duo facit.

Primo enim ostendit fiduciam, quam de ipsis habebat; secundo subdit rationem confidentiae, ibi non enim iniustus est Deus.

Dicit ergo: ita dixi, quod terra quae profert spinas et tribulos, etc.. Et ne credatis, quod ego tales vos reputem, confidimus de vobis, dilectissimi, et hoc propter fidem et charitatem, meliora et viciniora saluti.

Ubi commendat statum ipsorum ex duobus, scilicet ex eo quod iam erant: quia ex eo quod dicit meliora, supponit quod erant in bono statu, et ex eo quod expectabant in futurum, unde dicit viciniora saluti. Rom. XIII, 11: nunc autem propior est nostra salus quam cum credidimus. Quanto enim quis proficit in bonis, tanto magis appropinquat saluti. Sequitur tametsi ita loquimur, id est, quia etsi sic loquimur, hoc est ut reddamus vos cautos, et hoc procedit ex charitate. Ps. CxI, 6: corripiet me iustus in misericordia, et increpabit me, etc..

Deinde cum dicit non est enim iniustus Deus, ut obliviscatur, etc., ostendit rationem confidentiae, quae duplex est.

Una ex bonis ipsorum praeteritis; alia ex promissione Dei, ibi Abrahae namque, etc..

Quia vero apostolus duo dixerat: unum scilicet quod de ipsis confidebat; aliud quod aspere ipsis loquebatur, ideo duo facit: primo enim assignat rationem primi; secundo rationem secundi, ibi cupimus, etc..

Ratio autem quare ipse de his confidat, haec est, quia recordatur multorum bonorum quae ipsi fecerunt. Unde dicit confidimus autem, etc.. Et quare? quia non est iniustus Deus, ut obliviscatur operis vestri.

Contra Ez. XVIII, 24: si averterit se iustus a iustitia sua, etc.. Et Paulo post ibidem sequitur: omnes iustitiae eius non recordabuntur.

Et ibi subditur: non est aequa via Domini.

Respondeo. Dicendum est, quod homo, qui cadit post gratiam, dupliciter se potest habere.

Uno modo, quod in malo perseveret, et tunc Deus omnes iustitias eius obliviscitur; alio modo, quod poeniteat, et tunc bonorum praecedentium recordatur, quia reputantur sibi ad meritum. Unde dicit Glossa, quod mortificata reviviscunt.

Sed tunc videtur dubium, quia constat quod iustitia respicit meritum: si ergo iustitia Domini exigit quod Deus non obliviscatur si poeniteat, sicut dicit Glossa, ergo cadit sub merito quod resurgat a peccato, et sic meretur gratiam, quod est impossibile.

Respondeo. Dicendum est quod duplex est meritum. Unum quod innititur iustitiae, et istud est meritum condigni; aliud quod soli misericordiae innititur, quod dicitur meritum congrui. Et de isto dicit quod iustum est, id est congruum, quod homo, qui multa bona facit, mereatur. Ista enim misericordia est adiuncta quodammodo iustitiae, plusquam in illo, qui numquam aliud fecit. Et isto modo non obliviscitur Deus operis et dilectionis.

Soli enim charitati debetur vita aeterna. Io. XIV, 23: si quis diligit me, sermonem meum servabit. Quicquid enim non est ex charitate, non est meritorium. I Cor. XIII, 3: si charitatem non habeam, nihil prodest.

Et ideo, hic non dicit tantum operis vestri, sed addit dilectionis, quia etiam, sicut dicit Gregorius, non est amor Dei otiosus; operatur enim magna, si est, si operari renuit amor non est. I Io. III, 18: non diligamus verbo neque lingua, sed opere et veritate. Ideo subdit quam ostendistis in nomine ipsius. Col. III, 17: omne quodcumque facitis in verbo, aut in opere, omnia in nomine Domini nostri Iesu Christi, etc..

Quid autem ostenderint et in quo, ostendit, quia ministrastis sanctis, scilicet subveniendi necessitatibus sanctorum. Matth. XX, 26: quicumque voluerit inter vos fieri maior, sit vester minister. Rom. XII, 13: necessitatibus sanctorum communicantes.

Et quia in omnibus est necessaria continuatio, ideo subdit et ministratis. Et ideo si peccastis, ex divina misericordia adiuncta iustitiae dabit veniam.

Consequenter cum dicit cupimus autem, assignat rationem quare ita dure locutus fuerat, scilicet ex desiderio salutis ipsorum.

Unde circa hoc tria facit quia primo ostendit suum desiderium; secundo subdit imminens periculum, ibi ut non segnes efficiamini; tertio declarat per exemplum, ibi verum imitatores.

Dicit ergo: diximus ista non quasi desperantes de vobis, sed magis quia cupimus unumquemque, id est, de unoquoque, vestrum. Phil. I, 8: testis est mihi Deus quomodo cupiam vos omnes in visceribus Iesu Christi.

Sed quid cupimus? ostendere eandem sollicitudinem, id est, ut sitis solliciti ostendere per exhibitionem operis, hanc sollicitudinem ad bona, quam semper habuistis. Unde patet, quod ad opera pietatis requiritur sollicitudo.

Lc. X, 41: martha, martha, sollicita es, etc..

Item ad propriam salutem. II Tim. II, 15: sollicite cura teipsum probabilem exhibere Deo.

Et quare? ad expletionem spei, scilicet adimplendo quod coepistis, consequamini quod speratis. Rom. V, 5: spes non confundit.

Et hoc totum usque in finem. Qui enim perseveraverit usque in finem, hic salvus erit.

Deinde cum dicit ut non segnes efficiamini, ostendit periculum, quod est pigritia.

Et est segnities timor futurae bonae operationis propter timorem, scilicet vel ne deficiat, vel ne poeniteat. Prov. XXII, 13: piger dicit: leo est in via. Unde pigri semper allegant impedimenta.

Deinde cum dicit verum imitatores, etc., ponit exemplum, quasi dicat: non sitis pigri, sed magis imitamini, accipiendo exemplum in prophetis. Iac. V, 10: accipite exemplum patientiae, etc., et sequitur: prophetas.

Et in aliis sanctis, scilicet apostolis.

I Cor. II: imitatores mei estote, sicut et ego Christi. Sitis ergo imitatores eorum qui fide, sine qua impossibile est placere Deo, infra XI, 6; et patientia contra adversa, haereditabunt promissiones. Per fidem enim formatam et patientiam acquiritur haereditas promissa. Infra XI, 33: sancti per fidem vicerunt regna, operati sunt, etc..

#4 Lectio 4

Supra apostolus ostendit causam quare de istis confidebat, et hoc propter bona quae fecerunt, hic ostendit idem ex promissione facta patribus.

Unde circa hoc facit duo.

Primo enim praemittit promissionem; secundo assignat rationem dictorum, ibi homines enim.

Circa primum tria facit.

Primo enim ostendit cui facta sit promissio; secundo ostendit promissionis modum esse convenientem, ibi quoniam neminem, etc.; tertio promissionis effectum, ibi et sic longanimiter.

Promissio facta est Abrahae. Gal. III, 16: Abrahae dictae sunt promissiones, etc.. Et huius est ratio, quia per fidem inhaeremus Deo, et ideo per fidem consequimur promissiones. Primum enim exemplum fidei fuit in

Abraham, et hoc quia primus recessit a consortio infidelium. Gen. XII, 1: egredere de terra tua, etc.. Secundo, quia primus aliquid credidit, quod erat supra naturam. Rom. IV, 18: qui contra spem, in spem credidit.

Unde Gen. XV, 6: credidit Abraham Deo, et reputatum est ei ad iustitiam. Primus enim accepit signaculum fidei, scilicet circumcisionem, Rom. IV, 11.

Modus promissionis est quantum ad duo: primo quantum ad iuramentum interpositum; secundo quantum ad verba promissionis, ibi nisi benedicens benedicam tibi, etc..

Dicit ergo: Deus volens ostendere promissionem suam firmam et stabilem, quia non habuit maiorem se, per quem iuraret Ps. Cxii, 4: excelsus super omnes gentes Dominus, etc. Iuravit per semetipsum. Gen. XXII, 16: per memetipsum iuravi, dicit Dominus, etc..

In quo habes exemplum, quod iuramentum de se non est illicitum, quia Scriptura nihil Deo attribuit quod de se sit peccatum. Intendit enim Scriptura nos ad Deum ordinare et ducere. Eph. V, 1: estote imitatores Dei sicut filii, etc.. Tamen interdicitur frequentia iuramenti. Eccli. XXIII, 9: iurationi non assuescat os tuum, etc.. Item iuramentum in vanum. Ex. XX, 7: non assumes nomen Dei tui in vanum.

Consequenter cum dicit nisi benedicens, etc., ostendit modum promissionis; quasi dicat non credatur mihi, nisi benedicam tibi, ut sit modus iurandi quasi per executionem. Dicit autem benedicens, quod pertinet ad bonorum collationem. Benedictio enim Domini divites facit, sicut dicitur prov. X, 22. Et multiplicans multiplicabo te, quod etiam pertinet ad proles numerositatem.

Et utrumque fuit Abrahae promissum, sicut patet Gen. XIV et XXV.

Ingeminat autem dicendo benedicens benedicam, ut designet bona temporalia et spiritualia, et continuitatem benedictionis. Vel benedicens benedicam in multitudine proles sanctae, quae Gen. XV, 5 designatur per stellas caeli, ubi dicitur suspice caelum, et numera stellas, si potes, etc.. Et multiplicans multiplicabo in numerositate proles malae et perversae, quae ibidem, scilicet XXII cap., designatur per arenam maris. Ingeminatur etiam multitudo, quod est propter numerositatem proles bonae vel malae; vel propter continuitatem multitudinis. Vel benedicam in bonis gratiae, et multiplicabo in bonis gloriae.

Ps. XXX, 19: quam magna multitudo dulcedinis tuae, Domine, etc..

Effectus promissionis fuit, quia longanimitate ferens, adeptus est repromissionem.

Longanimitas est non solum in faciendo magnum aliquid, sed etiam in expectando in longum. Abraham autem promissionem habuit, nec unquam passum pedis terrae possedit, ut dicitur Act. VII, 5. Et usque in senectutem prolem non suscipit, et tamen a spe non decidit. Iac. V, 10: accipite exemplum, fratres mei, mali exitus, et longanimitatis, et laboris, et patientiae prophetas, etc.. Is. LI, 2: attendite ad Abraham patrem vestrum, etc..

Deinde cum dicit homines enim per maiorem sui iurant, ponit rationem praedictorum, et circa hoc facit tria.

Primo enim ponit humanam consuetudinem; secundo assignat rationem consuetudinis, ibi in quo abundantius; tertio subdit fructum rationis, ibi ut per duas res immobiles.

Consuetudo enim humana duplex ponitur una quantum ad id per quod iuratur; alia quantum ad effectum iuramenti, ibi et omnis controversiae.

Illud autem per quod iuratur, est maius, et hoc rationabiliter. Nihil enim aliud est iurare, nisi dubium confirmare. Sicut ergo in scientiis nihil confirmatur, nisi per id quod est magis notum: ita quia nihil certius est apud homines, quam Deus, ideo pro ipso, tamquam per maius et certius, iuratur.

Sed contra. Quandoque enim iuratur per filium, qui minor est, ut cum dicitur: per Christum. Aliquando vero per creaturam, sicut ioseph iuravit per salutem Pharaonis, Gen. XLII, 15.

Respondeo. Dicendum est, quod duplex est modus iurandi per Deum: uno modo per simplicem attestationem; ut cum absolute dicitur: per Deum ita est quasi dicat: testis est mihi Deus, quod ita est, sicut dico.

Rom. I, 9: testis est mihi Deus, cui servio in spiritu meo.

Aliquando vero per execrationem, quod fit quando aliquid obligatur ad vindictam Deo, si non sit ita, puta caput, vel anima, vel aliquid huiusmodi, sicut iuravit apostolus. II Cor. I, 23: testem Deum invoco in animam meam, quasi dicat: obligo animam meam pro testimonio, pro quo ipsum nomen Dei assumo. Et istud est gravissimum.

Per creaturam autem iuratur non in quantum est talis, sed in quantum in ipsa relucet aliquod indicium divinae potestatis. Quia enim omnis potestas a Deo est, Rom. XIII, 1, in quantum aliquis exercet potestatem super aliquam multitudinem: si iuratur per ipsum, iuratur per Deum, cuius potestas in ipso relucet.

Et sic iuravit ioseph per salutem Pharaonis.

Hoc est ergo, quod dicit homines per maiorem sui iurant.

Sciendum est autem, quod a iuramento sunt excludendi alias periuri, quia debet iuramento maxima reverentia exhiberi, et ex retro actis praesumitur, quod debitam reverentiam iuramento non exhibebunt. Item ad ipsum non sunt cogendi pueri ante annos pubertatis, quia nondum habent perfectum usum rationis, quo sciant iuramento debitam reverentiam exhibere. Item personae magnae dignitatis, quia iuramentum requiritur ab eis, de quarum dicto, vel facto dubitatur. Derogat autem hominibus magnae auctoritatis, ut dubitetur de veritate eorum quae dicunt. Unde et in decretis, II quaest. IV dicitur, quod sacerdos ex levi causa iurare non debet.

Causae autem in quibus liceat iurare hae sunt: pro pace firmanda, sicut Laban iuravit, Gen. XXXI, 44 ss.; secundo pro fama conservanda; tertio pro fidelitate tenenda, sicut feudatarii iurant dominis; quarto pro obedientia

implenda, si praecipitur a superiori aliquid honestum; quinto pro securitate facienda; sexto pro veritate attestanda. Sic iuravit apostolus, Rom. I, 9: testis est mihi Deus, etc..

Deinde cum dicit et omnis controversiae, etc., ponit effectum iuramenti qui in hoc consistit, quod per iuramentum finitur omnis controversia. Sicut enim in scientiis, quando resolvitur usque ad prima principia demonstrabilia, quiescitur, ita divina lege introductum est, quod cum pervenitur ad primam veritatem est status, quod fit quando ipsa in testimonium invocatur. Ex. XXII, 8: applicabitur ad deos, et iurabit, et sic sopitur omnis quaestio et controversia.

Deinde cum dicit in quo abundantius, ponit rationem, quare Deus voluit iurare, scilicet ad ostendendam firmitatem promissionis suae.

Unde dicit in quo, id est, eo ipso Deus interposuit iuramentum, volens abundantius ostendere, etc.. Abundans enim fuit, quod promisit, sed abundantius fuit, quod iuravit.

Volens, inquam, ostendere haeredibus pollicitationem, id est rei pollicitae. Rom. IX, 8: qui filii sunt promissionis aestimantur in semine.

Ostendere, inquam, immobilitatem.

Sciendum est, quod in his quae a Deo procedunt, duo sunt consideranda, scilicet ipse processus rerum, et consilium Dei a quo talis processus causatur. Consilium Dei est omnino immobile. Is. XLVI, 10: consilium meum stabit, et omnis voluntas mea fiet. Sed dispositio est bene mutabilis. Nam Dominus aliquando pronuntiat aliquid, secundum quod exigit ordo et processus rerum, sicut patet, Is. XXXI: dispone domui tuae, quia morieris tu, et non vives. Habebat enim cursus infirmitatis, quod ex illa moreretur. Et similiter ion. III, 4: adhuc quadraginta dies, et Ninive subvertetur, quia ipsa meruerat subversionem sui ipsius. Ier. XVIII, 7 s.: repente loquar adversus gentem, et adversus regnum, ut eradicem, et destruum, et disperdam illud.

Si poenitentiam egerit gens illa a malo suo, quod locutus sum adversus eam, agam et ego poenitentiam super malo, quod cogitavi ut facerem ei. Et tunc prophetia est comminationis.

Quandoque vero pronuntiatur aliquid secundum quod respicit consilium Dei aeternum: et super hoc Deus numquam poenitet, nec illud retrahit. I Reg. XV, 29: triumphator in Israel non parcat, et poenitudine non flectetur.

Tamen sciendum est, quod quandocumque Dominus promittit aliquid sub iuramento, est prophetia praedestinationis, quae est ostensiva divini consilii; et ista promissio penitus immutabilis est.

Deinde cum dicit ut per duas res, etc., ostendit fructum promissionis: et primo ostendit, quis sit ille fructus; secundo quis consequatur hunc fructum, ibi quam sicut anchoram.

Fructus autem est, ut spes nostra sit certa: unde dicit ut habeamus fortissimum, id est firmissimum, solatium spei, per duas res immobiles, quibus impossibile est mentiri, scilicet per Deum, qui promittit, qui non mentitur, Num. XXIII, 19: non est Deus, ut filius hominis, ut mentiatur, et per iuramentum, in quo est maior confirmatio veritatis.

Sciendum est autem, quod sicut delectatio sensibilis est experientia sensibilis, et memoria de praeterito, ita spes de futuro. I Mach. II, 61: omnes qui sperant in ipso, non infirmantur.

Is. XL, 31: qui sperant in Domino, mutabunt fortitudinem, assument pennas, ut aquilae, current, et non laborabunt, etc.. Habeamus, inquam, nos, qui confugimus a malis, scilicet mundi, et ab impugnatione hostis, ad tenendam propositam nobis spem. Ps. Lxxxix, 1: Domine, refugium factus es nobis.

Prov. XVIII, 10: turris fortissima nomen Domini. Ad ipsam currit iustus, et exaltabitur.

Deinde cum dicit quam sicut anchoram, ostendit quod fideles promissionem istam consequantur, et utitur quadam similitudine.

Comparat enim spem ipsi anchorae, quae sicut in mari navem immobilizat, ita spes animam firmat in Deo in hoc mundo, qui est quasi quoddam mare. Ps. Ciii, 25: hoc mare magnum et spatiosum manibus. Ista tamen anchora debet esse segura, ut scilicet non deficiat. Unde fit de ferro. II Tim. I, 12: scio enim cui credidi, et certus sum, etc.. Item debet esse firma, ut scilicet non cito a navi removeatur: ita homo debet alligari isti spei, sicut anchora navi alligatur.

Est autem differentia inter anchoram et spem, quia anchora in imo figitur; sed spes in summo, scilicet in Deo. Nihil enim in praesenti vita est firmum, ubi posset anima firmari et quiescere. Unde Gen. VIII, 9, dicitur, quod columba non invenit ubi requiesceret pes eius. Et ideo dicit, quod debet incedere usque ad interiora velaminis.

Apostolus enim per sancta, quae erant in tabernaculo, intelligit statum praesentem ecclesiae, sed per sancta sanctorum, quae per velum distinguebantur a sanctis, intelligit statum futurae gloriae. In illo ergo vult quod figatur anchora spei nostrae, qui est modo velatus ab oculis nostris. Is. Lxiv, 4: oculus non vidit, Deus, absque te, quae praeparasti expectantibus te. Ps. XXX, 19: quam magna multitudo dulcedinis tuae, Domine, quam abscondisti timentibus te.

Hanc ibi fixit praecursor noster, qui ibi ingressus est. Unde Io. XIV, 2: vado parare vobis locum. Mich. II, 13: ascendit pandens iter ad eos. Et ideo dicit, quod ipse tamquam praecursor pro nobis ingressus est interiora velaminis, et ibi fixit spem nostram, sicut dicitur in collecta, in vigilia, et in die ascensionis.

Tamen quia intra velum non licebat intrare nisi summo sacerdoti, Lev. XVI, 2, ideo dicit, quod Iesus, qui pro nobis ingressus est, factus est pontifex in aeternum secundum ordinem melchisedech.

Ecce quam eleganter redit apostolus ad propositum suum. Ipse enim coeperat loqui de sacerdotio, et tamen fuerat multum digressus: sed nunc ad istud redit, sicut patet.

|+7 Capitulus 7

#1 Lectio 1

Supra apostolus, V cap., probavit Christum esse sacerdotem. In VI autem capite interposuit quaedam ad praeparandos animos auditorum; hic redit ad suum propositum.

Intendit enim probare excellentiam sacerdotii Christi ad sacerdotium leviticum.

Et circa hoc facit duo primo enim ostendit excellentiam sacerdotii Christi ad sacerdotium veteris testamenti; secundo ostendit quod fideles debent sacerdoti Christo reverenter subdi. Et hoc in medio decimi capituli, ibi habentes itaque, fratres, fiduciam.

Circa primum duo facit.

Primo enim ostendit praerogativam sacerdotii Christi super leviticum ex parte personae ipsius sacerdotis; secundo ex parte ministerii, VIII cap. Ibi capitulum autem.

Circa primum duo facit quia primo ostendit existentiam sacerdotii Christi ex promissione divina; secundo ostendit necessitatem sacerdotii eius, ibi talis enim decebat.

Promissionem vero ostendit per illud Ps. Cix, 5: iuravit Dominus, et non poenitebit eum, etc.. Unde tria ostendit ad propositum suum probandum.

Primo illud quod dicitur secundum ordinem melchisedech; secundo illud quod dicitur iuravit, ibi et quantum est non sine iureiurando; tertio illud quod dicitur tu es sacerdos, ibi et alii quidem plures.

Circa primum duo facit quia primo ostendit similitudinem Christi ad melchisedech; secundo ex hac similitudine praefert sacerdotium Christi levitico, ibi intuemini autem.

Circa primum duo facit quia primo describit conditiones melchisedech; secundo ostendit, quomodo conveniunt Christo, ibi primum quidem.

Describit autem melchisedech primo ex nomine, cum dicit hic autem melchisedech.

Sic enim nominat eum Scriptura, Gen. XIV, 18, ubi habetur historia, quam apostolus hic supponit. Et secundum Glossam, Hebraei dicunt ipsum fuisse Sem primogenitum Noe, et tunc quando Abraham habuit victoriam, erat annorum 390, alias 309. Et occurrit Abrahae nepoti suo.

Secundo describit eum a dignitate.

Erat enim rex et sacerdos.

Quantum ad primum dicitur rex Salem. Et secundum aliquos, Salem dicitur ierusalem.

Sed contra est Hieronymus in quadam epistola, quia, ut ipse dicit, non poterat esse quod ei occurreret a ierusalem, quod probat ex situ. Alii autem dicunt, quod Salem dicitur ille locus, de quo dicitur Io. III, 23, quod iuxta illum iohannes baptizabat, et moenia illius loci erant adhuc tempore Hieronymi.

Quantum ad secundum dicitur sacerdos Dei summi. Antiquitus enim ille, qui inter filios erat antiquior, erat sacerdos. Sed verum est, quod tempore Abrahae multum invaluerat cultus idolorum. Et ideo ne credant, quod esset sacerdos idolorum, additur Dei summi, scilicet per essentiam, non per participationem, vel nuncupationem. Deus enim est creator omnium eorum, qui dicuntur dii, sive per participationem, sive per errorem. Ps. Xciv, 3: rex magnus super omnes deos. Is. Lxi, 6: vos sacerdotes Domini vocabimini, etc..

Tertio describit eum ab officio, ibi qui obviavit, etc.. Sacerdos enim medius est inter Deum et populum. Debet enim aliquid populo conferre, scilicet spiritualia, et aliquid ab eo accipere, scilicet temporalia. I Cor. IX, 11: si nos vobis spiritualia seminavimus, non magnum est si carnalia vestra metamus.

Primo ergo debet exhibere confortationem per bona monita. Unde dicitur Gen. XIV, quod quatuor reges vicerunt quinque reges, et captivum duxerunt Lot nepotem Abrahae. Isti quatuor reges sunt quatuor vitia principalia, opposita quatuor cardinalibus virtutibus, quae captivum detinent affectum nepotem rationis, victis quinque sensibus corporis. Qui enim superat et liberat affectum, debet confortari a sacerdote. Is. XXI, 14: occurrentes sitiienti ferte aquam; et Is. XXXV, 3: confortate manus dissolutas, etc..

Secundo sacerdos debet confortare per sacramentorum administrationem benedicendo.

Unde benedixit ei. Ps. Cxvii, 25: benediximus vobis in nomine Domini. Hoc autem fit impendendo sacramenta, per quae confortatur homo in gratia. Num. VI, 27: invocabunt nomen meum super filios Israel, et ego benedicam eis, nam Deus benedicit auctoritate, sed sacerdos ministerio. Et decimas, scilicet ad sustentationem, divisit, scilicet Abraham, id est, recte distribuit.

Sed contra: quia, ut patet num. XVIII, ex lege est datio decimarum, non ergo sunt ante legem.

Respondeo. Dicendum est, quod caeremonialia veteris testamenti sunt quaedam determinationes praeceptorum iuris naturalis et praeceptorum Moralium. Et ideo quantum ad hoc, quod habebant de iure naturali, servabantur ante legem tantum pro voto observantium, et sine aliquo praecepto. Quod enim aliquid offeratur Deo in recognitionem creationis et dominii, hoc est naturale; sed quod offeratur vitulus et hoedus, hoc est caeremoniale.

Similiter de iure naturali est, quod ministri servientes Deo, sustententur a populo, sicut enim patet Gen. XLVII, 22, hoc servabatur etiam apud gentiles. Unde sacerdotes, quia pascebantur de horreis publicis, non sunt compulsi

vendere possessiones suas; et ideo fuerunt ante legem. Sed determinatio huius partis est per legem. Lev. XXVII, 30: omnes decimae Domini sunt. Et in huius signum Iacob ante legem, in loco in quo postea fuit aedificatum templum, vovit se daturum decimas.

Et hoc specialiter, quia ad hoc Dei cultus proprie exhibetur, ut significetur, quod homo quicquid habet, a Deo accepit: et totam perfectionem suam ab ipso expectat. Numerus enim denarius est perfectus, quia consurgit ex partibus suis aliquotis: quia unum, duo, tria, quatuor faciunt decem. Usque etiam ad ipsum ascendit numerus, et omnes alii non sunt nisi quaedam repetitio et additio super denarium.

Omnes ergo sunt imperfecti usque dum pervenitur ad ipsum. Et similiter a Deo est omnis perfectio. Ut ergo significaret, quod a Deo est complementum omnis perfectionis, ideo dedit decimas.

Deinde cum dicit primum quidem, ostendit similitudinem Christi et melchisedech.

Et circa hoc facit duo primo enim inducit similitudinem quantum ad conditionem personae; secundo quantum ad sacerdotium, ibi assimilatus autem filio Dei.

Prima in duas quia primo ponit similitudinem quantum ad ea, quae in Scriptura commemorantur; secundo quantum ad ea quae in ipsa tacentur, ibi sine patre.

In Scriptura autem duo dicuntur de ipso. Primum quidem, nomen, scilicet melchisedech, qui interpretatur rex iustitiae: et significat Christum, qui fuit rex. Ier. XXIII, 5: et regnabit rex, et sapiens erit, et faciet iudicium et iustitiam in terra. Nec solum dicitur iustus, sed etiam rex iustitiae: quia factus est nobis sapientia et iustitia, I Cor. I, 30.

Aliud quod dicitur de ipso, est conditio.

Unde dicitur rex Salem, quod est rex pacis.

Hoc autem convenit Christo. Ipse enim est pax nostra, Eph. II, 14; Ps. Lxxi, 7: orietur in diebus eius iustitia et abundantia pacis.

Et in hoc docet apostolus uti interpretatione nominum in praedicationibus.

Et bene coniungit iustitiam et pacem, quia nullus facit pacem, qui non servat iustitiam.

Is. XXXII, 17: erit opus iustitiae, pax. In mundo isto gubernantur in iustitia, sed in futuro in pace. Is. XXXII, 18: sedebit populus meus in pulchritudine pacis.

Deinde cum dicit sine patre, ponit similitudinem quantum ad ea, quae tacentur de ipso, quia in Scriptura non fit mentio de patre, vel matre eius, nec de genealogia ipsius.

Unde ex hoc aliqui antiqui assumpserunt materiam erroris: ut quia solus Deus est sine principio et sine fine, dicerent istum melchisedech fuisse filium Dei. Istud autem damnatum est sicut haereticum.

Unde sciendum est, quod in veteri testamento, quandocumque fit mentio de aliqua solemnitate, narrantur pater et mater, et tempus nativitatis et mortis, sicut de Isaac et multis aliis. Hic autem subito introducitur melchisedech, nulla penitus facta mentione de generatione sua, et pertinentibus ad ipsam. Et hoc utique rationabiliter. In quantum enim dicitur sine patre, significatur nativitas Christi de virgine, quae fuit sine patre. Matth. I, 20: quod enim in ea natum est, de spiritu sancto est. Illud autem, quod est proprium Dei, non debet attribui creaturae. Solius vero Dei patris est esse patrem Christi. Ergo in nativitate illius, qui ipsum praefigurabat, non debuit fieri mentio de patre carnali.

Item quantum ad generationem aeternam dicit sine matre. Et hoc ne intelligas istam generationem esse materialem, sicut mater dat materiam genito, sed est spiritualis; sicut splendor a sole. Supra I, 3: qui cum sit splendor, etc..

Item quando fit generatio a patre et matre, non totum est a patre, sed materia administratur a matre. Ad excludendum ergo imperfectionem a Christo, et ad designandum, quod totum quod habet, est a patre, non fit aliqua mentio de matre. Unde versus est sine matre Deus, est sine patre caro.

Ps. Cix, 4: ex utero ante Luciferum genui te, scilicet ego solus.

Sine genealogia. Et duplici de causa non ponitur genealogia eius in Scriptura: una ad designandum, quod generatio Christi est ineffabilis.

Is. LIII, 8: generationem eius quis enarrabit? alia ad designandum, quod Christus, qui introducitur ut sacerdos, non pertinet ad genus leviticum, nec ad genealogiam veteris legis. Et haec est intentio apostoli.

Unde subdit neque initium dierum habens, neque finem vitae. Hoc autem dicit, non quia Christus non sit natus in tempore neque mortuus, sed propter aeternam eius generationem, in qua natus est sine initio cuiuscumque temporis.

Unde Io. I, 1: in principio erat verbum, id est, tempore quocumque dato ante erat verbum, ut exponit basilius. Est enim ante omnes dies, quia per ipsum factus est mundus, cum quo incoeperunt dies. Item nec finem vitae: verum est quantum ad divinitatem, quae est aeterna. Quantum etiam ad humanitatem, iam non habet finem vitae, quia Christus resurgens ex mortuis, iam non moritur, Rom. VI, 9. Et infra XIII, 8: Christus Iesus heri et hodie, ipse et in saecula.

Deinde cum dicit assimilatus autem filio Dei, etc., ostendit similitudinem quantum ad sacerdotium.

Sciendum est tamen, quod solet dici, quod posteriora assimilantur prioribus, et non e converso. Et ideo ne credatur, quod sacerdotium Christi sit posterius sacerdotio melchisedech, hoc removet apostolus, quia et si Christus in quantum homo natus sit post eum et ex tempore, tamen in quantum Deus et filius Dei est ab aeterno.

Et ideo melchisedech secundum omnia ista assimilatus est illi, qui est filius Dei, et hoc in quantum manet sacerdos in perpetuum, quod potest dupliciter exponi. Uno modo, quia non fit mentio de fine sacerdotii eius, nec successore ipsius. Os. XII, 10: in manibus prophetarum assimilatus sum. Item est sacerdos in perpetuum, quia figuratum eius, scilicet sacerdotium Christi, in perpetuum est. Unde et in Scriptura pluries repetitur, ritu perpetuo.

Ex. XXVII, 21: cultus perpetuus erit. Lev. XXIV, 3: cultu, rituque perpetuo, quia illud quod figurabatur per istud, perpetuum erat.

Per hoc enim apostolus continuat sequentia ad praecedentia.

#2 Lectio 2

Supra ostendit apostolus quomodo melchisedech assimilatus est filio Dei, hic ostendit praeeminentiam sacerdotii melchisedech ad sacerdotium leviticum.

Et circa hoc facit duo.

Primo enim excitat attentionem; secundo ostendit propositum, ibi et quidem de filiis.

Excitat autem ipsos, quia grandia et maxima dicturus erat. Prov. VIII, 6: audite me, quia de rebus magnis locutura sum.

Et ideo dicit intuemini, id est diligenter considerate, quantus, id est, quam magnae dignitatis sit hic cui Abraham patriarcha decimas solvit, et hoc de praecipuis. Mal. I, 14: maledictus dolosus, qui habet in grege suo masculum: et votum faciens, immolat Domino debile.

Dicitur autem Abraham patriarcha, id est, princeps patrum, non quia non habuerit patrem, sed quia sibi facta est promissio de paternitate gentium. Gen. XVII, 4: eris pater multarum gentium. Eccli. XLIV, 20: Abraham magnus pater multitudinis gentium. Rom. IV, 17: patrem multarum gentium posui te ante Deum cui credidisti.

Deinde cum dicit et quidem de filiis, ostendit praeeminentiam sacerdotii melchisedech ad leviticum.

Et circa hoc facit duo.

Primo enim ostendit propositum; secundo ex hoc concludit intentum, scilicet quod sacerdotium Christi praefertur sacerdotio levitico, ibi si ergo consummatio.

Iterum prima in duas quia primo ostendit propositum; secundo removet quamdam responsionem, ibi et ut ita dictum.

Prima iterum in duas.

Primo ostendit praeeminentiam quantum ad id, in quo ipse usus est sacerdotio suo; secundo quantum ad conditionem sacerdotii, ibi et hic quidem decimas.

Ad sacerdotem vero duo pertinent, ut dictum est supra, scilicet accipere, et benedicere.

Duo ergo facit quia primo ostendit excellentiam quantum ad acceptionem decimarum; secundo quantum ad benedictionem, ibi et hunc qui habebat.

Circa primum adhuc duo facit quia primo ostendit de quibus competit accipere decimas; secundo quomodo hoc excellentius faciebat melchisedech, ibi cuius autem generatio.

Dicit ergo et quidem accipientes sacerdotium de filiis levi. In hoc ostendit quibus competit accipere decimas, quia sacerdotibus.

Sciendum est autem, quod illi de tribu levi erant deputati divino cultui. Inter ipsos autem soli illi de stirpe Aaron erant sacerdotes. Ex. XXVIII, 1: applica Aaron, etc..

Et isti quia per Aaron erant de tribu levi, sumebant decimas.

Sed contra. Ergo secundum hoc soli sacerdotes accipiebant decimas, quod est contra illud Num. XVIII, 21: filiis levi dedi omnes decimas Israelis, etc..

Respondeo. Dicendum est, quod Levitae non accipiebant eas, nisi quia ministrabant sacerdotibus. Et ita non propter se, sed propter sacerdotes dabantur eis. Item, Levitae accipiebant decimas decimatas, sic Num. XVIII, 26. Et ita soli sacerdotes accipiebant, et non solvebant.

Secundo ostendit quo iure accipiebant, quia ex mandato legis. Unde dicit mandatum habent decimas sumere.

Contra. Si hoc est mandatum legis, cum servare mandata legis modo sit peccatum, videtur illicitum modo dare, vel accipere decimas.

Respondeo. Dicendum est, quod in lege fuerunt quaedam pure caeremonialia, sicut circumcisio, immolare agnum, et huiusmodi. Et ista quia erant figurativa tantum, non licet modo servare. Erant enim figura futuri. Unde qui modo servaret significaret Christum adhuc futurum. Quaedam vero erant pure moralia, et ista modo servanda sunt, et de talibus fuit datio decimarum, sicut supra dictum est.

Unde decimatio et in lege data est, et in novo testamento. Matth. X, 10: dignus est operarius cibo suo. Lc. X, 7: dignus est operarius mercede sua. Sed determinatio talis portionis modo est ab ecclesia, sicut et in veteri testamento fuit ex lege.

Alia vero fuerunt partim caeremonialia, et partim moralia, sicut iudicialia: et ista quantum ad id quod caeremonialia sunt, non licet servare; sed quantum ad morale, debent, tamen non est necesse in propria forma servari.

Alia obiectio: quia si esset mandatum, et adhuc est, ergo peccat qui non accipit, et peccant ubi non accipiuntur.

Respondeo. Dicendum est quod aliqui dicunt quod nulli licet abrenunciare iuri accipiendarum decimarum, sed bene licet dimittere usum accipiendi propter scandalum, et hoc exemplo apostoli, qui sumptus non accipiebat ab aliquibus.

Et sic dicunt mandatum esse, quod iuri non renuntient. Melius tamen dici potest, quod non est intelligendum quod eis praeceptum sit sumere, sed pro se habent introductum hoc mandatum, quod accipere possint, et alii teneantur reddere.

Tertio ostendit a quibus accipiebant, quia a populo, scilicet a fratribus suis secundum legem, quamquam ipsi, Levitae, exierint de lumbis Abrahae.

Quia enim aliquis posset dicere, quod sicut melchisedech accepit decimas ab Abraham, ita Levitae a filiis eius, ergo non praefertur illud sacerdotium isti. Ideo hoc excludit, et dicit quod ipsimet Levitae erant de semine Abrahae, et sic erant inferiores eo cui decimas solverunt, scilicet Abraham.

Deinde cum dicit cuius autem, ostendit quomodo excellentius conveniebat melchisedech accipere decimas, quia nec ipse erat de genere Abraham; unde generatio eius non annumeratur cum eis, scilicet Levitis.

Item ex mandato legis licebat eis sumere decimas, et sic eorum sacerdotium erat subiectum observantiis legis.

Sed ille non ex mandato cuiuscumque legis, sed per se sumpsit decimas. Ideo sacerdotium eius erat figura sacerdotii Christi, quod non est subditum legi. Item ipsi accipiebant a populo infimo, scilicet a fratribus, ille autem a summo, scilicet ab Abraham.

Deinde cum dicit et hunc qui habebat, etc., ostendit excellentiam eius ex parte benedictionis, et est sua ratio talis: Gen. XIV, 19, dicitur, quod melchisedech benedixit Abrahae; sed maior est qui benedicit, illo cui benedicitur: ergo, etc.. Et ideo dicit, quod melchisedech ipse benedixit Abraham, qui habebat repromissionem.

Contra infra XI, 39: non acceperunt repromissionem, etc..

Respondeo. Dicendum est, quod non accepit Abraham repromissionem, id est, rem promissam, quia non fuit eam consecutus, habuit tamen ipsam in fide et spe, et ad ipsum specialiter facta est repromissio.

Deinde cum dicit sine ulla autem contradictione, quod minus est a meliore benedicitur, ponit maiorem suae rationis.

Sed hic sunt tres obiectiones. Prima est de hoc quod dicit quod minor a maiore benedicitur.

Et ex isto loco pauperes lugdunenses dicunt quod quicumque iustus maior est peccatore, et sic iustus laicus non benedicitur a malo sacerdote, sed e converso.

Unde volunt, quod omnis iustus est sacerdos, et nullus peccator est sacerdos.

Respondeo. Dicendum est, quod iste error nimis perniciosus est: quia si bonitas ministri requiratur ad collationem sacramenti, in quo est ipsa salus, sequitur quod nullus sit certus suae salutis, nec sciret se recte baptizatum, quia non potest scire, si sacerdos sit iustus. Nullus etiam poterit esse minister, quia nemo scit utrum odio, vel amore dignus sit, Eccle. IX, 1.

Et ideo dicendum est quod aliquis potest aliquid facere dupliciter: aut auctoritate propria, aut auctoritate alterius. Quando autem auctoritate propria, tunc requiritur quod sit iustus. Sacerdos autem tantum est minister.

Unde non agit nisi in virtute Christi. I Cor. IV, 1: sic nos existimet homo, ut ministros Christi, et dispensatores ministeriorum Dei. Et ideo non nocet sive bonus, sive malus fuerit; quia Christus est, qui in ipso benedicit, et sic sine ulla contradictione, qui benedicit, maior est.

Secunda obiectio est, quia cum Christus sit maior omni sacerdote, quomodo potest corpus Christi a sacerdote consecrari? respondeo. Dicendum est, quod sacerdos benedicit materiam, non autem corpus Christi.

Item non agit auctoritate propria, sed auctoritate Christi, qui, in quantum Deus, maior est corpore suo.

Item tertia obiectio est, quia non videtur verum, quod maior benedicat semper minorem, quia Papa consecratur ab episcopo, et archiepiscopus a suffraganeo, qui tamen sunt minores.

Respondeo. Dicendum est: nec episcopus consecrat Papam, nec suffraganei archiepiscopum, sed hunc hominem, ut sit Papa, vel archiepiscopus. Item facit hoc ut minister Dei, qui maior est, quam Papa.

Deinde cum dicit et hic quidem, etc., ostendit praeeminentiam sacerdotii ex parte sacerdotis ex conditione ipsius.

Et facit talem rationem: illud est excellentius, quod non corrumpitur, sed in sacerdotio levitico homines morientes, id est, per mortem succedentes, accipiunt decimas, sed ibi, id est, in sacerdotio melchisedech, contestatur, Scriptura, quia vivit, id est, non facit mentionem de morte eius: non quia non mortuus sit, sed quia significat sacerdotium, quod manet in aeternum. Christus enim resurgens a mortuis, iam non moritur, Rom. VI, 9, et Apoc. I, 18: fui mortuus, et ecce sum vivus, etc..

Consequenter cum dicit et, ut ita dictum sit, etc., respondet cuidam obiectioni.

Posset enim dici: verum est quod melchisedech maior est quam Abraham, qui ei dedit decimas, sed levi maior est quam melchisedech.

Et ideo dicit apostolus, quod hoc non valet, quia, ut ita dictum sit, per Abraham, id est, mediante Abraham, et levi decimatus est, ab eo supple, qui decimas accepit, id est, a melchisedech. Et sic adhuc est ipse maior quam levi.

Sed contra. Si alicuius episcopi pater dat decimas, non tamen propter hoc oportet quod episcopus sit minor illo, qui decimas recipit.

Ergo nec similiter in proposito.

Respondeo. Dicendum est, quod non est simile, quia tota dignitas illius generis etiam sacerdotum, erat ex Abraham; non autem sic est de episcopo, quia tota dignitas eius ex Christo est, non ex patre suo.

Deinde cum dicit adhuc enim in lumbis, etc., manifestat quod dixerat, et dicit, quod levi adhuc erat in lumbis patris Abraham quando dedit decimas melchisedech, qui occurrit sibi, et sic Abraham decimato, decimatus est etiam levi.

Sed contra: quia sic etiam erat Christus in lumbis eius, sicut et levi. Matth. I, 1: filii David, filii Abraham. Et ideo si propter hoc maior est melchisedech quam levi, quia levi fuit decimatus, non videtur ratio quare Christus non fuerit decimatus: et sic adhuc melchisedech maior Christo erit.

Et eadem difficultas est de peccato originali: quia, ut dicitur Rom. V, 12: in quo omnes peccaverunt, id est, in Adam, et ideo videtur quod Christus, qui eodem modo fuit in ipso sicut nos, ipsum peccatum originale contraxerit.

Respondeo. Dicendum est, quod totum hoc intelligitur in his, qui in Abraham sive in Adam fuerunt, secundum rationem seminalem et corpulentam substantiam, quo modo Christus non fuit ibi, sed tantum secundum corpulentam substantiam: Christus enim fuit conceptus quo ad corpus de materia purissima et sanctissima beatæ virginis: ut habetur declaratum tertio sententiarum, tertia distinctione.

#3 Lectio 3

Supra probavit apostolus praeeminentiam sacerdotii melchisedech ad leviticum, hic ab eodem concludit excellentiam sacerdotii Christi, respectu sacerdotii levitici.

Sicut etiam supra dictum est, a principio huius septimi capituli, apostolus per tria probat ex auctoritate Psalmistae propositum suum. Primo per illud secundum ordinem melchisedech, probavit ergo praeeminentiam melchisedech ad levi. Et ideo secundum ordinem sacerdotii melchisedech, probat praeeminentiam Christi ad sacerdotium leviticum.

Unde facit hic magnam vim de isto verbo, secundum ordinem.

Et facit duas rationes, quarum una concludit quod sacerdotium Christi praefertur sacerdotio levitico.

Secunda, quod etiam evacuat illud, et illam ponit ibi et amplius adhuc manifestum est, etc..

In prima ratione, quae est conditionalis, ponit duo antecedentia, et per consequens duo consequentia, ibi quid adhuc, etc..

Et ratio sua talis est: si sacerdotium leviticum fuisset perfectum, per cuius ministerium erat administratio legis, non fuisset necessarium quod surgeret alius sacerdos secundum alium ordinem, per quem etiam alia lex ministraretur, sicut per leviticum lex vetus.

Sed surgit alius sacerdos secundum alium ordinem, scilicet secundum ordinem melchisedech.

Ergo illud imperfectum erat. Sicut ergo surgit aliud sacerdotium, ita necesse est surgere aliam legem.

In ista ratione manifestum est quod sunt duo antecedentia, unum pertinens ad sacerdotium, aliud ad legem. Dicit ergo, quantum ad primum antecedens, quod si esset consummatio per sacerdotium leviticum. Quantum vero ad secundum dicit, quod si per sacerdotium lex administraretur, quod probat, quia sub ipso, id est, per eius administrationem, populus legem accepit, non quod sacerdotium praecederet legem, sed magis e converso. Unde istud secundum antecedens ponit ibi, cum dicit sub ipso enim, etc..

Mal. II, 7: labia sacerdotis custodient scientiam, et legem de ore eius requirent.

Facit autem mentionem specialiter de sacerdotio, ut transferat se ad legem, quae per officium sacerdotale administrabatur: non enim, ut dicit Glossa, potest esse sacerdos sine testamento et lege et praeceptis.

Sacerdotium vero non consummabat, id est, perficiebat. Tota enim perfectio sua erat per legem quam administrabat. Sed, ut iam dicitur, nullum ad perfectum adduxit lex, quia nec ad perfectionem iustitiae. Matth. V, 20: nisi abundaverit iustitia vestra plusquam Scribarum, etc.. Item non dabat consummationem patriae, quia non introducebat in vitam. Et in huius signum ipse legislator non potuit intrare terram promissionis. Deut.

Ult.. Has autem duas perfectiones habemus per Christum. Is. X, 22: consummatio abbreviata inundabit iustitiam.

Rom. IX, 28: verbum consummans et abbrevians in aequitate. Haec sunt ergo antecedentia.

Consequentia vero ponit, cum dicit quid adhuc, etc.. Et hoc quantum ad primum, quasi dicat: si illud fuisset consummatum et perfectum, quid adhuc fuit necessarium surgere alium, etc.. Id est, non dixisset secundum ordinem melchisedech, sed secundum ordinem Aaron, quod quia non fecit, ergo erat imperfectum. Haec est tota prima ratio, per quam patet, quod sacerdotium Christi praefertur levitico.

Secunda ratio probat quod etiam ipsum evacuat, quia perfectum evacuat imperfectum.

I Cor. XIII, 10: cum venerit quod perfectum est, evacuabitur quod ex parte est. Ergo sacerdotium Christi evacuat sacerdotium leviticum.

Est ergo primum consequens, quod sacerdotium Christi evacuat sacerdotium leviticum.

Secundum consequens est quod etiam evacuatur lex quae per illud administrabatur.

Et istud ponit cum dicit quod translato enim sacerdotio, necesse est, ut legis translatio fiat. Erat enim lex sub administratione sacerdotii; ergo mutato sacerdotio, necesse est quod lex mutetur.

Et huius ratio est, quia mutato fine, necesse est quod mutentur ea quae sunt ad finem, sicut qui mutat propositum eundi per aquam, mutat propositum quaerendi navem.

Omnis autem lex ordinatur ad conversationem humanam secundum aliquod regimen.

Unde secundum Philosophum in politicis, mutata conversatione, necesse est mutari legem.

Sicut autem lex humana ordinatur ad regimen humanum, ita spiritualis et divina ad regimen divinum. Hoc autem regimen designatur per sacerdotium. Translato ergo sacerdotio, necesse est transferri legem.

Signanter autem loquitur, quia non dicit: sacerdote translato. Lex enim non respicit personam sacerdotis. Unde mortuo sacerdote, non mutatur lex, nisi forte sit illa introducta propter personam eius; sed mutato sacerdotio mutatur totus modus, et ordo regiminis.

Et de ista mutatione habetur Ier. III: feriam domui Israel, et domui Iuda foedus novum, non secundum pactum quod pepigi cum patribus vestris, etc.. Rom. VIII, 2: lex spiritus vitae in Christo Iesu liberavit me a lege peccati et mortis. Lex enim vetus dicitur lex peccati et mortis, per occasionem acceptam, quia scilicet gratiam non conferebat ex opere operato; sicut sacramenta novae legis.

Sed obiicit hic Manichaeus: si lex vetus fuit data per divinam providentiam, cum illa sit immutabilis, etiam ipsa lex esset immutabilis, et per consequens non debuit mutari. Cum ergo mutata sit, ergo non est data per divinam providentiam.

Respondeo. Dicendum est, secundum quod dicit Augustinus contra faustum, sicut sapiens dispensator una et eadem dispositione et providentia secundum diversitatem temporum et personarum dat alia et alia praecepta: sicut et alia hyeme, alia aestate, alia pueris, alia senibus, alia perfectis, alia imperfectis, et tamen est eadem providentia, ita divina providentia immobili permanente, mutata est lex propter mutationem temporum; quia ante adventum debuerunt dari praecepta, quae figurarent venturum, sed post adventum, quae significant venisse. Item data sunt illis praecepta sicut pueris: in novo vero sicut perfectis.

Unde lex dicitur paedagogus, quod est proprie puerorum. Unde si in lege dicitur aliquid, quod sonet perpetuitatem, hoc est ratione figurati.

Item Glossa dicit hic quod ista translatio sacerdotii fuit figurata I Reg. II, quando sacerdotium fuit translatum ad Samuelem, qui non fuit de tribu levi.

Contra: quia Samuel non fuit sacerdos, immo magis hoc fuit figuratum in translatione sacerdotii Abiathar ad Sadoch, qui etiam erat Levita.

Et dicendum est, quod licet Samuel non esset sacerdos, tamen aliquid sacerdotale egit; quia et sacrificium obtulit, et reges unxit, scilicet Saul et David. Et quantum ad hoc, translatum est ad ipsum sacerdotium. Et sic dicitur in Ps. Xcviii, 6: Moyses et Aaron in sacerdotibus eius, et Samuel inter eos qui invocant nomen eius.

Item contra illud quod dicit Glossa quod non erat de tribu levitica, quia helcana qui fuit pater eius, et ipse numeratur inter filios levi.

Respondeo. Dicendum est, quod Samuel quantum ad aliquid fuit de tribu Iuda, et hoc quantum ad matrem; sed quantum ad patrem de tribu levi, non tamen de Aaron; sed quantum ad locum, fuit de monte ephraim. Licet enim undecim tribus habuerint certas provincias, non tamen tribus levi; sed inter ipsas accepit possessionem, et sic habitabat in monte ephraim.

Deinde cum dicit in quo enim, etc., manifestat quod dixit, et primo quod sacerdotium sit translatum; secundo hoc exponit, ibi manifestum est enim.

Dicit ergo: dictum est, quod translatum est sacerdotium, quia ille cui dixit propheta tu es sacerdos, est de alia tribu, scilicet de Iuda, non de levi; sicut patet Matth. I. De qua tribu nullus praesto fuit altari, id est, altaris ministerio, scilicet de Iuda.

Sed contra: rex Ozias ingressus est templum, ut poneret incensum, II par. XXVI, 16.

Respondeo. Dicendum est, quod licite nullus praesto fuit altari, vel etiam nullus impune.

Ipsa enim Ozias graviter fuit punitus, quia usque ad mortem fuit leprosus.

Et si dicas contra illud quod dicitur nullus, quod beata virgo fuit de tribu et stirpe Aaron, quia erat cognata elisabeth, quae fuit de filiabus Aaron, Lc. I, 5, respondeo: dicendum est quod inter stirpes, sacerdotales et regia erant praeclariores, unde et frequenter coniunctae fuerunt per matrimonium, sicut patet de primo summo sacerdote, qui accepit uxorem filiam Aminadab sororem Naasson, qui fuit dux in tribu Iuda, Ex. VI, 23. Et etiam IV Reg. XI, 2 et II par. XXII, 11, ioiada sacerdos duxit in uxorem iosabeth filiam regis ioram. Unde potuit esse, quod aliqua parte elisabeth esset de tribu Iuda.

Deinde cum dicit manifestum est, exponit quod dixit, dicens quod manifestum est, quod Dominus ortus est de tribu Iuda, Apoc. V, 5: vicit leo de tribu Iuda, etc.. In qua nihil, etc.. Lex enim mandavit nullum assumi ad ministerium tabernaculi, nisi tantum de tribu levi; unde in tribu Iuda nihil de sacerdotibus locutus est Moyses.

Deinde cum dicit et amplius adhuc, etc.. Quia superius posuit unam rationem ad probandum quod sacerdotium Christi praefertur levitico, et ipsum evacuat, et ideo hic ponit aliam, in qua ostendit rationem evacuationis, et transmutationis illius; et utitur quadam condicionali in qua primo ponit duo antecedentia; secundo duo consequentia, ibi reprobatio.

Circa primum duo facit quia primo ponit illa antecedentia; secundo manifestat quod dixit, ibi contestatur enim.

Ratio sua talis: si novus sacerdos surgit, hoc non erit secundum legem carnalis mandati, sed secundum legem vitae aeternae et insolubilis. Et huius ratio est quia primus fuit secundum legem illam, oportet ergo quod novus sit secundum aliam legem, si tamen surgit aliquis novus. Sed dicendum est, quod surgit alius novus.

In maiori ergo sunt duo, quorum unum pertinet ad vetus testamentum, scilicet quod est mandatum carnale, et hoc quia habebat quasdam observantias carnales, sicut circumcisionem, et purificationes carnales. Item quia promittebat poenas et praemia carnalia. Is. I, 19: si volueritis et audieritis me, bona terrae comedetis. Infra IX, 10: iustitiis carnis usque ad tempus correctionis impositis.

Et istud antecedens ponit, cum dicit amplius manifestum est, etc.. Et patet, quod pertinet ad novum testamentum, quod non dispensatur per carnalia, sed consistit in spiritualibus.

Est enim secundum spiritualem virtutem, per quam generatur in nobis vita perpetua. Et hoc quia promittuntur in ipso bona et poenae perpetuae. Infra IX, 11: Christus assistens pontifex, etc.. Matth. XXV, 46: tunc ibunt hi in supplicium aeternum, iusti vero in vitam aeternam. Item non consistit in carnalibus observantiis, sed in spiritualibus.

Io. VI, 64: verba quae ego locutus sum vobis, spiritus et vita sunt. Et dicit, quod est secundum virtutem vitae insolubilis.

Consequenter cum dicit contestatur enim, etc., manifestat quod dixerat, et facit vim in hoc, quod dicit in aeternum, quia si sacerdotium est aeternum, manifestum est quod dicit perpetuitatem.

Deinde cum dicit reprobatio quidem fit, etc., ponit duo consequentia. Et primo de evacuatione veteris testamenti; secundo de institutione novi, ibi introductio vero.

Primum est quod vetus testamentum fuit per legem carnalis mandati et introducitur aliud: ergo primum mutatur. Et hoc est quod dicit, quod fit prioris mandati reprobatio.

Sed contra: non reprobatur nisi malum.

Is. VII, 15: ut sciat reprobare malum. Illud autem mandatum non est malum. Rom. VII, 13: lex quidem sancta, et mandatum sanctum, et iustum, et bonum.

Respondeo. Dicendum est, quod non erat malum secundum se, sed ut inconueniens tempori.

Non enim servanda sunt in novo sacerdotio, quae fuerunt in antiquo. Ps. XXXIX, 6 s.: holocaustum et pro peccato non postulasti, tunc dixi: ecce venio.

Et ideo dicitur, quod illud reprobatur; et hoc propter infirmitatem et inutilitatem. Illud autem dicitur infirmum, quod non potest exequi effectum suum: proprius autem effectus legis et sacerdotii est iustificare. Hoc autem non lex potuit facere. Rom. VIII, 3: nam quod erat impossibile legi, in quo infirmabatur secundum carnem. Gal. IV, 9: quomodo convertimini iterum ad infirma et egena elementa, quibus denuo vultis servire? item, inutile dicitur quod non valet ad finem consequendum. Hoc autem non potest lex, quia non adducebat ad beatitudinem, quae finis est hominis. Sed tamen suo tempore fuit utilis, inquantum disponebat ad fidem. Infra XI, 13: iuxta fidem omnes defuncti sunt, non acceptis repromissionibus.

Quare autem sit infirmum et inutile, ostendit cum dicit nil enim ad perfectum, nec scilicet iustitiae, nec patriae, adduxit. Unde erat imperfecta, sed perfecta fuit per Christum.

Consequenter cum dicit introductio vero, ponit consequens secundum ex secundo antecedente, dicens introductio vero melioris spei, supple: fit per novum sacerdotem, per quam proximamus ad Deum. Si enim novus surgit, est secundum virtutem vitae indissolubilis: hoc est antecedens; et introductio melioris, etc.: et hoc est consequens.

I Pet. I, 3: regeneravit nos in spem vivam per resurrectionem Iesu. Item per ipsum proximamus Deo. Per peccatum enim disiungimur ab ipso. Is. LIX, 2: iniquitates vestrae diviserunt inter vos et Deum vestrum, et peccata vestra absconderunt faciem eius a vobis. Hic est ergo ille, qui hoc removet, quod facit nos approximare Deo; hic autem est ille novus sacerdos, scilicet Christus, qui tollit peccata mundi, Io. I, 29. Iustificati ergo ex fide pacem habeamus ad Deum per Dominum nostrum Iesum Christum, per quem accessum habemus in gratiam istam Rom. V, 1 s..

#4 Lectio 4

Supra apostolus ex una parte auctoritatis Psalmistae probavit, quod sacerdotium Christi praefertur levitico, et ipsum evacuat, hic idem probat ex aliis duabus partibus et primo ex hoc, quod dicit iuravit Dominus; secundo ex hoc quod dicit tu es sacerdos, ibi et alii quidem plures, etc..

Facit autem primo talem rationem: illud quod instituitur sine iuramento, minus validum est, quam quod instituitur cum iuramento; sacerdotium autem Christi institutum est cum iuramento, sicut patet, quia dicit iuravit Dominus. Sacerdotium vero Aaron, non, sicut patet Ex. XXVIII, 1: applica ad te Aaron, etc.. Ergo, etc..

Quantum ad maiorem dicit et quantum est, supple quod, non sine iureiurando, alii quidem sine iureiurando sacerdotes facti sunt; hic autem, etc.. Omnia ista ponuntur ad probandum, quod sacerdotium Christi sit firmitus, quia supra dictum est omnis promissio, facta in veteri testamento per iuramentum, signum est consilii divini immobilis. Et ideo, quia ad David et ad Abraham facta fuit ista promissio de Christo cum iuramento, specialiter dicitur Christus filius ipsorum.

Istud autem iuramentum designat aeternitatem potestatis Christi. Dan. VII, 14: potestas eius, potestas aeterna. Lc. I, 33: et regni eius non erit finis.

Intantum melioris, etc., quia sacerdotium est firmitus, quod patet, quia per iuramentum ordinatum est, ideo oportet aliquid melius et firmitus per ipsum haberi. Unde potest legi praecedens littera suspensive usque huc: quod, inquantum est non sine iuramento, intantum melioris, etc..

Sciendum est autem quod sacerdos est medius inter Deum et populum. Deut. V, 5: ego medius et sequester fui. Et ideo, quia sequester est mediator, sacerdos debet Deum et populum ad concordiam reducere. Et hoc fit, quasi per pactum de bonis temporalibus, in quibus non conquiescebat affectus nisi carnalium, secundum illud Ps. XV: quid enim mihi est in caelo, etc.. Et ideo oportuit, ut superveniret alius sacerdos, qui esset sponsor, id est promissor melioris testamenti, et melioris pacti, quia de bonis spiritualibus et stabilibus. Et hic est Iesus. Ier. XXXI, 31: feriam domui Iuda foedus novum, non secundum pactum quod pepigi, etc.. Matth. IV, 17: poenitentiam agite, appropinquabit enim regnum caelorum.

Deinde cum dicit et alii quidem plures, etc., utitur alia clausula posita in auctoritate tu es sacerdos in aeternum.

Et circa hoc facit duo.

Primo enim ostendit quare haec clausula in aeternum apponitur; secundo ex hoc ostendit sacerdotium Christi esse maioris efficaciae, quam sacerdotium veteris testamenti, ibi unde et salvare.

Ostendit autem, quod iste sit verus sacerdos, quia alii prohibebantur morte permanere, quia omnes necessitatem habebant moriendi. Unde Aaron mortuo, successit eleazar, sicut patet Num. XX, 26, et sic deinceps. Sicut autem videmus in naturalibus, quae sunt signa spiritualium, quod incorruptibilia non multiplicantur sub eadem specie, unde non est nisi unus sol: ita in spiritualibus in veteri testamento, quod fuit imperfectum, multiplicati fuerunt sacerdotes. Et hoc fuit signum quod illud sacerdotium erat corruptibile, quia incorruptibilia non multiplicantur eadem specie, ut dictum est, sed iste sacerdos, scilicet Christus, est immortalis. Manet enim in aeternum, sicut verbum patris aeternum, ex cuius aeternitate redundat etiam aeternitas in corpus eius, quia Christus resurgens ex mortuis iam non moritur, Rom. VI, 9. Et idcirco ex eo quod manet in aeternum, habet sacerdotium sempiternum. Et ideo solus Christus est verus sacerdos, alii autem ministri eius. I Cor. IV, 1: sic nos existimet homo, ut ministros Christi.

Deinde cum dicit unde et salvare, etc., ostendit efficaciam eius.

Et circa hoc duo facit, quia primo ostendit efficaciam eius; secundo modum ipsius efficaciae, ibi accedens, etc..

Efficacia eius est, quia causa est semper potentior suo effectui, et ideo causa temporalis non potest producere effectum aeternum.

Sacerdotium vero Christi est aeternum, non autem leviticum, ut est probatum.

Ergo Christus potest salvare in perpetuum.

Hoc autem non posset fieri, nisi haberet virtutem divinam. Is. XLV, 17: salvatus est Israel in Domino salute aeterna.

Modus autem est quia accedens, etc.. Et describit istum modum a tribus, scilicet ab excellentia virtutis, naturae et pietatis.

Virtutis quidem, quia accedit per semetipsum.

Sed contra. Accedens ad aliquem, distat ab ipso, Christus autem non distat a Deo.

Respondeo. Dicendum est, quod apostolus in verbis istis ostendit duplicem naturam, scilicet humanam, secundum quam convenit ei accedere, quia in ipsa distat a Deo; non autem accedit a statu culpae ad statum gratiae, sed per contemperationem intellectus et affectus, et adaptionem gloriae. Et naturam divinam, per hoc quod dicit eum per semetipsum accedere ad Deum. Si enim esset purus homo, non posset per se accedere. Io. VI, 44: nemo potest venire ad me, nisi pater qui misit me traxerit eum. Et ideo cum apostolus dicit quod per semetipsum accedit, ostendit virtutem eius. Is. LXIII, 1: gradiens in multitudine fortitudinis suae. Ergo accedit in quantum homo, sed per semetipsum in quantum Deus.

Excellentiam vero naturae ostendit in quantum dicit semper vivens. Aliter enim sacerdotium eius finiretur. Apoc. I, 18: fui mortuus, et ecce sum vivens in saecula saeculorum.

Excellentiam pietatis ostendit, quia dicit ad interpellandum pro nobis, quia licet sit ita potens, ita altus, tamen cum hoc est pius, quia interpellat pro nobis. I Io. II, 1: advocatum habemus apud patrem Iesum Christum, etc..

Interpellat autem pro nobis, primo humanitatem suam, quam pro nobis assumpsit, repraesentando.

Item sanctissimae animae suae desiderium, quod de salute nostra habuit exprimendo, cum quo interpellat pro nobis.

Alia littera habet: accedentes per ipsum, et tunc designantur illi quos salvat, quia accedentes per fidem eius ad Deum. Rom. V, 1 s.: iustificati igitur ex fide, pacem habeamus ad Deum per Dominum Iesum Christum, per quem accessum habemus.

Deinde cum dicit talis enim decebat, etc., ostendit ex excellentia Christi excellentiam eius sacerdotii.

Et circa hoc facit duo.

Primo enim ostendit, quod ei conveniunt perfectiones conditionum, quae requirebantur ad sacerdotium veteris legis; secundo ostendit, quod sibi desunt imperfectiones eius, ibi qui non habet necessitatem.

Ponit autem quatuor conditiones de ipso, quae debent esse in sacerdote legali.

Primo quod sit sanctus Lev. XXI, 6: incensum enim Domini et panes Dei sui offerunt, et ideo sancti erunt. Hanc autem perfecte habuit Christus. Sanctitas enim importat puritatem consecratam Deo. Christus autem a principio conceptionis suae Deo consecratus fuit. Lc. I, 35: quod enim ex te nascetur, sanctum vocabitur. Matth. I, 20: quod enim in ea natum est, de spiritu sancto est, et Dan. IX, 24: ungetur sanctus sanctorum.

Secundo quod sit innocens. Lev. XXII, 9: custodiant praecepta mea, ut non subiaceant peccato. Proprie autem dicitur innocentia puritas ad proximum. Ps. XXIII, 4: innocens manibus, etc.. Christus autem summe innocens fuit, utpote qui peccatum non fecit. Ps. XXV, 1: ego in innocentia mea ingressus sum.

Tertio quod esset impollutus, et hoc quo ad se. Lev. XXI, 17: homo de semine tuo, qui habuerit maculam, non offerat panes Dei sui. De Christo autem dicitur in figura. Ex. XII, 5: erit autem agnus sine macula, etc..

Quarto quod non commisceretur cum coinquinatis.

Lev. XXI, 15: non commisceat stirpem generis sui, vulgo gentis suae. Christus autem fuit perfectissime a peccatoribus segregatus.

Ps. I, 1: beatus vir qui non abiit in consilio impiorum, etc.. Quod quidem verum est quantum ad similitudinem vitae. Sap. II, 15: dissimilis est aliis vita illius. Non tamen quantum ad conversationem, quia cum hominibus conversatus est, Bar. III, 38. Et hoc propter illorum conversationem. Matth. IX, 11: quare cum peccatoribus manducat Magister vester? et intantum segregatus est, quod etiam factus est excelsior caelis, id est, super omnem caelestem creaturam, sublimata est humana natura in ipso. Supra I, 3: sedet ad dexteram maiestatis in excelsis, etc.. Ergo iste est sacerdos valde sufficiens.

Consequenter cum dicit qui non habet, etc., removet ab eo, quod erat imperfectionis in sacerdote legali. Hoc autem erat, quia ille indigebat sacrificio expiationis, ut patet Lev. XVI, 5: immolabit vitulum pro se, et hircum pro populo. Ergo orabat pro se.

Item, non tantum semel orabat pro se, sed frequenter. Et huius ratio est, quia lex instituit homines sacerdotes habentes infirmitatem.

Sap. IX, 5: homo infirmus et exigui temporis, etc.. Sed sermo, divinus, qui post legem est, interposito iureiurando, constituit filium, qui nullam de istis imperfectionibus habet, sed omnino perfectum, in aeternum, scilicet sacerdotem duraturum. Non enim obtulit pro peccatis suis, sed tantum pro nostris. Is. LIII, 5: vulneratus est propter iniquitates nostras. Item nec frequenter pro nobis, sed tantum semel. I Pet. III, 18: Christus semel pro peccatis nostris mortuus est. Unica enim eius oblatio sufficit ad exhaurienda peccata totius generis humani.

|+8 Capitulus 8

#1 Lectio 1

Supra probavit apostolus excellentiam sacerdotii Christi ad sacerdotium leviticum ex parte personae, hic probat idem ex parte ipsius sacerdotii, et circa hoc facit duo.

Primo enim ostendit sacerdotium Christi esse excellentius sacerdotio veteris legis, et primo hoc in generali; secundo in speciali, ibi habuit quidem et prius, scilicet IX cap..

Prima in duas.

Primo enim ponit intentum; secundo manifestat propositum suum, ibi omnis enim pontifex.

Circa primum duo facit quia primo ponit modum tradendi; secundo praemittit quae debent dicere, ibi talem habemus pontificem, etc..

Dicit ergo capitulum, etc.. Capitulum est brevis complexio continens multa, et dicitur a capite; quia, sicut in capite virtute et quasi summarie continentur omnia quae sunt in corpore, sic in capitulo illa quae dicenda sunt. Ergo dicemus in quodam capitulo, et quasi in quadam summa, super ea quae dicuntur.

Ly super, potest dicere appositum, et tunc erit sensus: quae summarie dicenda sunt superapponentur praemissis. Vel potest designare excessum, et tunc est sensus: ea quae dicenda sunt in summa et capitulo sunt maiora.

Deinde cum dicit talem habemus pontificem, etc., praemittit quae debet dicere.

Et primo dignitatem huius sacerdotii; secundo officium eius, ibi sanctorum minister.

Dignitas eius est, quia talem habemus pontificem, qui consedit ad dexteram sedis magnitudinis in excelsis. Sedes est iudiciaria potestas, quae aliquibus convenit tamquam ministris Dei, sicut omnibus regibus, quia adorabunt eum omnes reges terrae, ut dicitur in Ps. Lxxi, 11, et omnibus praelatis, I Cor. IV, 1: sic nos existimet homo ut ministros Christi. Sedes ergo magnitudinis est excellentissima potestas iudicandi. Item pars dextera est potentior in animali, et significat bona spiritualia. Quia ergo Christus habet iudiciariam potestatem, dicitur sedere. Pater enim omne iudicium dedit filio, Io. V, 22.

Quia vero post Deum habet hoc, excellentissime, sedet in dextera magnitudinis in excelsis, id est, in potioribus bonis. Supra I, 3: sedet ad dexteram maiestatis in excelsis.

Hoc autem quod dicitur consedere, vel consedet, potest referri ad Christum, secundum quod est Deus; et sic consedet quia habet eandem auctoritatem iudicandi, quam habet pater, sed distinctus est in persona. Et sic ly magnitudinis accipitur pro persona patris. Vel secundum quod homo, et hoc magis proprie ad intentionem apostoli, quia loquitur de pontificatu Christi, qui est pontifex in quantum homo. Et sic consedet, quia humanitas assumpta habet quamdam associationem ad deitatem, et consedet ad iudicandum.

Ps. VIII, 1: elevata est magnificentia tua super caelos. Io. V, 27: potestatem dedit ei iudicium facere, quia filius hominis est.

Et sic apparet dignitas sacerdotis.

Consequenter cum dicit sanctorum minister, ostendit dignitatem officii eius.

Dicitur autem minister sanctorum, id est, sanctorum aedium, scilicet sanctuariorum. Ministri enim antiqui accipiebant ministerium, ut custodirent sacra, et servirent tabernaculo.

Hoc autem excellentius habet Christus, qui est minister, non quidem in quantum Deus, quia sic est auctor, sed in quantum homo.

Lc. XII, 37: transiens ministrabit illis. Humanitas enim Christi est sicut organum divinitatis.

Est ergo minister sanctorum, quia ministrat sacramenta gratiae in praesenti, et gloriae in futuro.

Item est minister tabernaculi veri, quod est, vel eius ecclesia militans. Ps.: quam dilecta tabernacula tua, Domine virtutum.

Vel triumphans. Is. XXXIII, 20: tabernaculum, quod nequaquam transferri poterit.

Ps. XIV, 1: Domine, quis habitabit in tabernaculo tuo, etc.. Homo autem Christus minister est, quia omnia bona gloriae per ipsum dispensantur.

Dicit autem veri, propter duo. Primo propter differentiam ad vetus, quod erat figurale istius. I Cor. X, 11: omnia in figura illis continebantur. Istud autem est veritas istius.

Est ergo verum, id est, veritatem continens respectu figurae. Secundo quia illud factum est per hominem: istud autem, scilicet vel gratiae, vel gloriae est a solo Deo. Ps. Lxxxiii, 12: gratiam et gloriam dabit Dominus.

Rom. VI, 23: gratia Dei, vita aeterna.

Et ideo dicit quod fixit Deus, et non homo. II Cor. V, 1: scimus quoniam si terrestris domus nostra huius habitationis dissolvatur, quia ex Deo habemus domum non manufactam aeternam in caelis.

Deinde cum dicit omnis enim pontifex, etc., explicat in speciali.

Et circa hoc facit tria.

Primo enim ostendit Christum esse ministrum aliquorum sanctorum; secundo quod non veteris legis, ibi si ergo esset; tertio quod aliquorum maiorum, ibi nunc autem melius.

Facit autem primo talem rationem: omnis pontifex ad hoc constituitur, ut offerat munera et hostias, et secundum hoc dicitur minister sanctorum. Christus autem est pontifex, ut supra probatum est.

Ergo necesse est ipsum habere aliqua, quae offerat. Supra V, 1: omnis pontifex ex hominibus assumptus, etc..

Hostia est de animalibus, munera de quocumque alio. Lev. XXI, 6: incensum et panes Dei sui offerunt. Quia vero necesse fuit Christum habere quod offerret, ipse seipsum obtulit.

Fuit autem talis oblatio munda, quia caro eius nullam maculam peccati habuit. Ex. XII, 5: erit agnus sine macula, masculus, anniculus.

Item fuit congrua, quia congruum est, quod homo pro homine satisfaciatur. Infra IX, 14: obtulit semetipsum immaculatum Deo.

Item apta ad immolandum, quia caro eius mortalis erat. Rom. VIII, 3: mittens Deus filium suum in similitudinem carnis peccati.

Item est idem ei cui offertur. Io. X, 30: ego et pater unum sumus. Item unit Deo illos pro quibus offertur. Io. XVII, 21: ut omnes unum sint, sicut tu, pater, in me, et ego in te, ut et ipsi in nobis unum sint.

Deinde cum dicit si ergo esset, ostendit quod Christus non est minister legalium.

Et circa hoc facit tria quia primo inducit quamdam consequentiam; secundo ostendit ipsam rationem, ibi cum essent; tertio probat eam per auctoritatem, ibi sicut responsum est Moysi.

Consequentia vero talis est: ergo si esset super terram, hoc est antecedens, nec esset sacerdos, et hoc est consequens.

Unde consequentia est una conditionalis. Et legitur multis modis.

Primo sic, et est secundum Glossam, nec ponitur hic nominativus; et ideo sic intelligitur: si enim illud quod offertur esset super terram, etc.; quod dupliciter intelligitur. Uno modo, ut sit sensus: si illud quod offertur esset aliquod terrenum, Christus non esset sacerdos, quasi dicat: nulla necessitas esset sacerdotii eius, quia multi essent qui talia offerrent.

Sed numquid caro Christi terrena non erat? respondeo. Dicendum est quod materialiter est terrena. Iob IX, 24: terra data est in manus impiorum. Sed dicitur non esse terrena: primo ratione unionis, Io. III, 31: qui de caelo venit, super omnes est, id est, filius Dei qui illam sibi univit. Item ratione virtutis activae, scilicet spiritus sancti, qui eam formavit. Item ratione fructus; quia oblatio eius non ordinatur ad consequendum aliquid terrenum, sed caeleste. Io. VIII, 23: vos de mundo hoc estis, ego non sum de hoc mundo.

Haec est prima expositio et melior.

Secunda talis est etsi, id est, quamvis illud quod offertur, esset super terram, quia necessarium est aliquid offerri, non esset sacerdos, seu alius idoneus: quia nullus posset idoneus inveniri ad offerendum istud.

Tres sunt aliae lecturae, in quibus subintelligitur offerens: et primo in generali, ut sensus sit: si esset aliquis sacerdos terrenus, qui posset offerre pro caelestibus, Christus non esset sacerdos. Alia est de Christo specialiter, sic: si Christus esset sacerdos terrenus, non competere ei ius sacerdotii, cum essent qui secundum legem offerrent munera.

Aliter sic: si Christus adhuc esset super terram, ita scilicet quod nondum ascendisset, non esset sacerdos, quia non complevisset sacerdotium suum.

Sed secundum primam expositionem continuatur littera sic et probat, quia multi essent, qui secundum legem offerrent talia munera, scilicet illi, qui deserviunt exemplari et umbrae caelestium. Sacramenta legalia fuerunt figura aliorum, quantum ad duo, scilicet quantum ad cognitionem, et quantum ad rerum expletionem.

Quantum ad cognitionem, cum dicit exemplari, quia in veteri lege, quasi in quodam exemplari poterat legi id ad quod nostra cognitio debet ferri.

Sed videtur, quod loquatur improprie.

Exemplar enim prius est exemplato, quod proprie dicitur exemplum. Sed caelestia sunt priora, nec facta sunt ad similitudinem veteris legis, sed magis e converso.

Respondeo. Dicendum est, quod prius dicitur dupliciter: uno modo simpliciter, et sic procedit obiectio. Vel quo ad nos, et sic verum est quod illa non sunt priora.

Quantum ad secundum dicit umbrae, quia sicut umbra repraesentat corpus, nec tamen illud attingit: ita et illa repraesentabant novum testamentum. Infra X, 1: umbram habens lex futurorum, etc..

Consequenter probat per auctoritatem rationabilitatem consequentiae, cum dicit sicut responsum est Moysi, scilicet a Domino, Ex. XXV, 40: vide, scilicet diligenter considerando, et facito omnia secundum exemplar, etc..

Quia naturaliter inferiora tendunt in similitudine superiorum. Dominus enim per sensibilia voluit nos ad intelligibilia et spiritualia manuduci. Iob XXXVIII, 33: numquid nosti ordinem caeli, et pones rationem eius in terra, etc..

#2 Lectio 2

Supra apostolus probavit Christum esse pontificem, et per consequens ministrum sacramentorum, non tamen secundum veterem legem, hic ostendit ipsum esse ministrum maiorum et meliorum, quam illa fuerint.

Et circa hoc facit tria.

Primo enim praemittit intentum; secundo assignat causam eius; tertio probat.

Secundum, ibi quanto et melioris.

Tertium, ibi nam si illud.

Dicit ergo: dico quod non habet aliquid terrenum offerre, sed nunc, id est tempore gratiae, sortitus est, id est sorte accepit, melius ministerium, id est dignius sacerdotium.

Dicitur sacerdotium Christi ministerium, quia non competit nisi in quantum homo fuit minister. Rom. XV, 8: dico enim Christum Iesum ministrum fuisse, etc..

Dicit autem sortitus est, id est, sorte accepit, quia illud quod habetur per sortem expectatur a Domino. Ps. XXX, 15: in manibus tuis sortes meae. Et ideo omnia quae fiunt secundum distributionem divini arbitrii, dicuntur sorte dari, et talia sunt effectus gratiae.

Eph. I, 11: sorte vocati sumus, id est, divina electione, quia quando contingit deficere iudicium humanum, solent se homines conferre ad electionem et dispositionem divinam, mittentes sortem, sicut patet Act. I, 26, de electione matthiae. Unde Prov. XVI, 33: sortes mittuntur in sinum, sed a Domino temperantur. Christus quidem istud ministerium sorte, id est, dispositione divina, consecutus est.

Deinde cum dicit quanto et melioris, etc. Assignat causam quare ministerium hoc maius est.

Omnis enim sacerdos mediator est. Iste autem mediator est melioris foederis, scilicet hominis ad Deum. Mediatoris enim est extrema conciliare. Iste vero ad nos divina attulit, quia per ipsum facti sumus divinae consortes naturae, ut dicitur II Pet. I, 4. Ipse etiam nostra offert Deo. Et ideo dicit apostolus I Tim. II, 5: mediator Dei et hominum homo Christus Iesus. Ibi promittebantur temporalia.

Is. I, 19: si volueritis et audieritis me, bona terrae comedetis. Hic autem caelestia, sicut supra dictum est. Sic ergo istud melius est quantum ad id, quod Dominus hominibus promittit.

Item in illo dicuntur quaedam, quae pertinent ad cultum Dei, et ista sunt caeremonialia: quaedam vero, quae ad rectitudinem vitae, et ista sunt praecepta moralia, quae manent: alia vero, non. In novo autem adduntur consilia illis praeceptis, quae dantur perfectis, qui sunt capaces spiritualium. Et sic manent praecepta eadem, sed promissa diversa.

Item sacramenta sunt diversa; quia ibi erat figura tantum, hic autem figurae veritas expressa. Per omnia ergo testamentum illud est melius.

Deinde cum dicit num si illud, etc., probat quod illud testamentum, cuius Christus mediator est, melius est. Et facit talem rationem: si primum testamentum non habuisset culpam, non quaereretur aliud ad corrigendum defectum ipsius; sed quaeritur, ergo, etc.. Antecedens ponitur, et patet in littera.

Sed contra Rom. VII, 7: lex ergo peccatum est? absit. Ergo male dicit, quod non vacabat a culpa.

Respondeo. Dicendum est quod aliquid potest convenire legi dupliciter: vel secundum se, et sic erat bona, vel ratione illorum quibus data est, et sic dicitur habere culpam propter duo. Primo quia non dabat virtutem ad purgandum commissa. Infra X, 4: impossibile est sanguine taurorum aut hircorum auferri peccata. Secundo, quia non dabat gratiam adiutricem ad vitandum peccata, sed ad cognoscendum tantum: et sic erat occasio peccati.

Rom. VII, 7: concupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret: non concupisces. Et sic dicitur non vacasse a culpa, quia homines in ipsa relinquebantur in culpa.

Sed dicit non inquireretur locus. Sicut enim corpus numquam perfecte quiescit, sed semper movetur, quousque pertingat ad locum suum, sic quamdiu habetur aliquid imperfecte, non quiescit desiderium, sed semper tendit ultra, usque dum veniet ad perfectum.

Inquirebatur ergo locus istius ab homine qui desiderabat; sed magis a Deo, qui propter nostrae salutis desiderium dicitur inquirere.

Deinde cum dicit vituperans enim, etc., probat veritatem consequentis, scilicet quod inquitur locus testamenti, et hoc per auctoritatem Ier. XXXI, 31: ecce venient dies, etc..

Et circa hoc facit duo.

Primo enim praemittit auctoritatem; secundo arguit ex ipsa, ibi dicendo autem novum.

Prima in duas.

Primo enim praemittit prophetiam de novi testamenti datione; secundo describit ipsum, ibi non secundum testamentum, etc..

Iterum prima in tres.

Primo enim ostendit temporis dationis opportunitatem; secundo novi testamenti perfectionem, ibi consummabo testamentum novum; tertio quibus datum fuit, ibi super domum Iuda.

Dicit ergo vituperans enim Dominus, non quidem legem, sed eos, qui scilicet erant sub lege, dicit: ecce dies veniunt, etc.. Haec est auctoritas, quae est Ier. XXXI, 31; et non habetur omnino sub istis verbis, sed mutantur pauca. Ibi enim dicitur sic: ecce dies veniunt, dicit Dominus, et feriam domui Israel, et domui Iuda foedus novum, non secundum pactum, quod pepigi cum patribus vestris in die qua extendi manum meam ut educerem eos de terra Aegypti, pactum quod irritum fecerunt, et ego dominatus sum eorum. Sic ergo patet quod pacta mutantur.

Dicit ergo quantum ad temporis opportunitatem ecce dies veniunt, id est tempus gratiae, quod comparatur diei, quod illuminatum est a sole iustitiae. Rom. XIII, 12: nox praecessit, dies autem appropinquavit.

Quantum ad perfectionem novi testamenti dicit consummabo novum testamentum.

Et dicit consummabo, quod sonat ad perfectionem.

Apoc. XXI, 5: ecce nova facio omnia.

Istud autem verbum consummabo, non habetur ibi, sed utitur eo apostolus ad designandum perfectionem novi testamenti. Is. X, 23: consummationem et abbreviationem faciet Dominus super terram. Fuit enim novum testamentum perfectum quantum ad eruditionem vitae, quae non extenditur tantum ad generalem iustitiae eruditionem, sed ad perfectam. Matth. V, 20: nisi abundaverit iustitia vestra, etc.. Item in veteri testamento erant tantum figuralia: in novo vero, veritas figurarum: et ita novum consummat et perficit vetus.

Quantum ad tertium dicit super domum Israel, et Iuda. Sed numquid datur tantum Iudaeis? non. Rom. IX, 6: non omnes, qui sunt ex Israel, hi sunt Israelitae, et sequitur: non qui filii carnis, hi sunt filii Dei, sed qui filii sunt promissionis, aestimantur in semine. Illi ergo qui sortiti sunt gratiam Dei, sunt Israel per fidem, et Iuda per confessionem. Rom. X, 10: corde creditur ad iustitiam, etc..

Dicitur autem super domum, etc., triplici ratione. Una, quia Christus in propria persona praedicavit Iudaeis, non gentibus.

Matth. XV, 24: non sum missus nisi ad oves, quae perierunt domus Israel. Secunda, quia gentiles facti sunt participes novi testamenti, sicut oleaster insertus in bonam olivam participat pinguedinem eius, Rom. XI, 24.

Alia, quia tempore Roboam et ieroboam divisus fuit regnum Iuda a regno decem tribuum, quae quidem remanserunt in idololatria, sed regnum Iuda magis adhaesit Deo, licet non ex toto. Et ideo utrosque tetigit.

Deinde cum dicit non secundum testamentum, describit novum testamentum et primo per differentiam ad vetus; secundo per proprias condiciones, ibi quia hoc est testamentum.

Iterum prima in duas.

Primo ostendit distinctionem novi et veteris testamenti; secundo infirmitatem veteris, ibi in die in qua.

Posset enim aliquis dicere: numquid istud novum est isti simile? ideo quasi respondens dicit: non. Quia non secundum id quod feci cum patribus eorum, in quo ostendit quod non est servandum vetus cum novo. Gal. V, 1: state et nolite iterum iugo servitutis contineri. Matth. IX, 17: neque mittunt vinum novum in utres veteres, etc..

Et Rom. VII, 6: serviamus in novitate spiritus, et non in vetustate litterae.

Quia si aliquid inveniatur in veteri, quod gentibus indicatur ad servandum, referendum est ad intellectum spiritualem, sicut dicitur Is. XIX, 21: colent eum in hostiis et muneribus: quod totum est spiritualiter intelligendum.

Deinde cum dicit in die qua apprehendi, etc., ostendit defectum veteris testamenti et primo ex eius traditione; secundo ex eventu, ibi quoniam ipsi.

Vetus enim testamentum traditum est servis et infirmis. Servis quidem, quia quandoque exierunt de servitute Aegypti. Et quantum ad hoc dicit ut educerem illos, etc..

Gal. IV, 24: unum quidem in servitatem generans, etc.. Item quia erat lex timoris servilis.

Rom. VIII, 15: non accepistis spiritum servitutis iterum in timore, etc.. Augustinus: brevis differentia veteris et novi testamenti, timor et amor. Item infirmis, quia per se non poterant se iuvare. Et quantum ad hoc dicit

apprehendi manum eorum, quod est infirmorum. Ps. Lxxii, 23: tenuisti manum dexteram meam. Rom. VIII, 3: quod impossibile erat legi in quo infirmabatur.

Dicit autem patribus eorum, scilicet Abraham, Isaac et Iacob, cum quibus iniiit foedus speciale. Ps. Civ, 8 s.: memor fuit in saeculum testamenti sui verbi quod mandavit in mille generationes, quod disposuit ad Abraham, etc.. Sed istis in exitu de Aegypto promisit carnalia.

Deinde cum dicit quoniam ipsi non, etc., ostendit defectum veteris testamenti ex eventu; et primo quantum ad culpam, et ideo dicit quoniam ipsi non permanserunt in testamento meo, quia scilicet non erat scriptum in cordibus ipsorum. Unde statim post legem datam fecerunt vitulum conflatilem.

Ex. XXXII, 8 et Ps. Cv, 20: fecerunt vitulum in Oreb, et adoraverunt sculptile.

Et quantum ad poenam. Ideo dicit et ego neglexi eos. Illud enim aliquis dicitur negligere, quod permittit perire. Et sic neglexit eos, quia permisit eos perire ab exterminatore, ut dicitur I Cor. X, 10; et Ps. Cxviii, 118: sprevisi omnes discedentes a iudiciis tuis.

Alia littera: et ego dominatus sum eorum, id est, puniendo ostendi me esse Dominum ipsorum.

Deinde cum dicit quia hoc est testamentum, etc., describit conditiones novi testamenti.

Et circa hoc facit duo.

Primo ponit modum editionis eius; secundo effectum ipsius, ibi et ero eis in Deum.

Dicit ergo quia hoc est, id est tale est, testamentum quod disponam domui Israel, etc.; dispositio importat congruitatem ordinis. Et ideo dicit post dies illos, id est, post legem datam. Debit enim post legem veterem dari nova lex, sicut primo datur paedagogus, postea Magister, ut prius homo recognoscat infirmitatem suam. In hoc ergo patet congruitas temporis dandi novum testamentum.

Modus autem tradendi duplex est. Unus per exteriora, sicut proponendo verba ad cognitionem alicuius. Et hoc potest homo facere, et sic traditum fuit vetus testamentum.

Alio modo interius operando. Et hoc proprium est Dei. Iob XXXII, 8: inspiratio omnipotentis dat intelligentiam. Et hoc modo datum est novum testamentum, quia consistit in infusione spiritus sancti, qui interius instruit. Non autem sufficit tantum cognoscere, sed requiritur operari. Et ideo primo illuminat intellectum ad cognoscendum. Et ideo dicit dabo leges meas, etc.. Et dicit in plurali, propter diversa praecepta et consilia.

Et hoc facit spiritus sanctus. I Io. II, 27: unctio eius docet vos. Io. XIV, 26: ille vos docebit omnia, etc..

Item ad bene operandum inclinatur affectum, unde imprimitur cordi. Et quantum ad hoc dicit in corde eorum superscribam eas, id est, super cognitionem Scribam charitatem.

Super omnia autem charitatem habete, etc., Col. III, 14, et Rom. V, 5: charitas Dei diffusa est in cordibus nostris, etc.. Et haec est epistola, de qua subdit, II Cor. III, 3: non atramento, sed spiritu Dei vivi; non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus.

#3 Lectio 3

Supra posuit apostolus conditiones novi testamenti ex editione ipsius nunc ponit tres effectus ipsius.

Primus est hominis ad Deum perfecta coniunctio; secundus est Dei perfecta cognitio, ibi et non docebit; tertius est peccatorum remissio, ibi quia propitius ero.

Circa primum sciendum est, quod ad hoc quod homo iungatur Deo, requiritur auxilium divinae gratiae, quia ad hoc non potest propria virtute. Ier. XXXI, 3: in charitate perpetua dilexi te, ideo atraxi te miserans.

Primo ergo tangitur illa coniunctio ex parte Dei; secundo ex parte hominis, ibi et ipsi erunt.

Dicit ergo ero illis in Deum. Nomen Dei significat universalem providentiam. Tunc ergo est nobis in Deum, quando habet curam de nobis, et corda nostra ad se trahit, et hoc est respectu iustorum specialiter.

Ex hoc ergo quod ero eis in Deum, sequitur secundum, scilicet quod ipsi erunt mihi in populum, id est, exhibebunt se mihi in populum. Sicut enim dicit Augustinus, II de Civit. Dei, 21: populus est coetus multitudinis, iuris consensu et utilitatis communionem sociatus. Quando ergo consentiunt in ius divinae legis, ut sint adinvicem utiles et tendant in Deum, tunc est populus Dei.

Apoc. XXI, 3: ipsi populus eius erunt, et ipse Deus cum eis erit eorum Deus.

Deinde cum dicit et non docebit, etc., ponit secundum effectum novi testamenti.

Et circa hoc duo facit.

Primo enim ponit signum effectus illius; secundo effectum ipsum, ibi quia omnes, etc..

Signum perfectae cognitionis est, quando quis non indiget doceri, quia doctrina est via ad acquisitionem scientiae, et ideo cessat doctrina, acquisita perfecte scientia.

Sed numquid in novo testamento unus non docet alium? et videtur quod non, per litteram istam.

Sed contra, quia apostolus vocat se doctorem gentium, I Tim. II, 7, et Eph. IV, 11: alios pastores, et doctores; Rom. XII, 7: sive qui docet in doctrina.

Respondeo. Dicendum est quod hoc quod dicitur hic, potest dupliciter intelligi. Uno modo de praesenti statu, et sic non verificatur universaliter de omnibus, sed tantum de primis fundatoribus novi testamenti, scilicet apostolis, qui immediate fuerunt instructi a Deo, quando aperuit illis sensum, ut intelligerent Scripturas. Lc. Ult.. Apostoli ergo facti sunt perfecte cognoscentes, et non ab aliis instructi, sed simul a Christo acceperunt sapientiam infusam.

Alio modo, quod referatur ad statum patriae futurum, ad quam per novum testamentum introducimur, non per vetus. Et sic universaliter verum est quod dicitur hic.

Sed contra: homines beati sunt aequales Angelis, non maiores, sed secundum Dionysium unus Angelus docet alium illuminando ipsum: ergo et homo beatus alium docebit.

Respondeo. Dicendum est quod duplex est cognitio in beatis Angelis. Una quae beatos facit, scilicet cognitio divinitatis, quae sola beatos facit; sicut dicit Augustinus in libro confess.: beatus qui te novit, etc.. Alia est quae est omnium quae sunt aliud a Deo, cuiusmodi sunt effectus Dei, et ista non beatificant.

Quantum ergo ad primam unus non docet alium; quia unus non beatificatur mediante alio, sed a Deo immediate. Ps. XXXV, 9: in lumine tuo videbimus lumen. Sed quantum ad aliam, quae est aliquorum mysteriorum, unus docet alium. Et hoc forte usque ad finem mundi, quamdiu durat executio effectuum Dei. Et ideo addit dicens: cognosce Dominum, quasi dicat: non accipit Dei cognitionem.

Et dicit proximum suum et fratrem suum, quia, etsi secundum Augustinum omnes homines sint ex charitate diligendi, si tamen non possis omnibus prodesse, tamen illis specialiter debes prodesse, qui tibi coniunguntur, vel naturaliter, sicut sunt consanguinei, quos hic vocat fratres, vel alia coniunctione, et sic proximus est.

Omnes enim scient me a minimo usque ad maiorem eorum. Haec est causa quare unus non docebit alium, quia omnes noscent Dominum. I Io. III, 2: videbimus eum sicuti est. In hac vero visione consistit beatitudo. Io. XVII, 3: haec est vita aeterna ut cognoscant te solum verum Deum, etc..

Ier. IX, 24: in hoc gloriatur qui gloriatur, scire et nosse me. Et hanc doctrinam habent beati non ab aliquo alio, sed a solo Deo tantum. Is. LIV, 13: ponam universos filios tuos doctos a Domino.

Illud autem, quod dicit a minimo potest dupliciter intelligi. Uno modo quod dicantur maiores sancti antiquiores. Et sic maior et minor dicuntur secundum ordinem temporis.

Omnes ergo cognoscent, quia singuli accipient singulos denarios, Matth. XX, 9 ss.. Vel hoc dicit ad ostendendum differentiam praemiorum, quia licet omnes cognoscant, tamen unus magis alio cognoscat. Matth. V, 19: qui fecerit et docuerit, hic magnus vocabitur in regno caelorum.

Praemium enim correspondet merito; et hoc contra illos, qui dicunt poenas et omnia merita esse aequalia, et per consequens praemia aequalia. Contra quos dicitur I Cor. XV, 41: stella differt a stella in claritate.

Deinde cum dicit quia propitius, etc., ponit tertium effectum, qui est culpae remissio, quod non poterat vetus testamentum.

Infra X, 4: impossibile est sanguine taurorum et hircorum auferri peccata.

Dicit ergo propitius ero. Differunt autem iniquitas et peccatum, quia iniquitas opponitur iustitiae, quae quidem proprie semper est ad alium. Ideo iniquitas dicitur, qua quis nocet alteri. Iob XXXV, 8: homini qui similis tui est, nocebit iniquitas tua. Peccatum autem dicitur omnis defectus actionis, quia importat deordinationem. Et sic iniquitas proprie est in proximum, sed peccatum est in seipsum: et hoc proprie loquendo, large tamen idem est iniquitas et peccatum.

Et quantum ad hoc dicit quia propitius ero iniquitatibus eorum, scilicet in praesenti poenam relaxando, nec memorabor peccatorum eorum, scilicet in futuro peccata puniendo.

Ez. XVIII, 22: omnium iniquitatum eius quas operatus est non recordabor. Ps. Lxxviii, 9: propitius esto peccatis nostris, etc., item 8: ne memineris iniquitatum nostrarum, etc.. Rom. XI, 29: sine poenitentia enim sunt dona et vocatio Dei, etc.; id est, Deus non poenitet, quod hic peccata remisit, quasi iterum puniendo.

Deinde cum dicit dicendo autem novum, etc., quasi posita auctoritate arguit ex ipsa, et facit talem rationem: novum non dicitur nisi in comparatione ad vetus, sed omne quod dicitur vetus significat quasi sit prope cessationem; ergo dicendo novum, veteravit prius, id est, dedit intelligere quod prius sit vetus. Quod autem antiquatur et senescit, prope interitum est.

Si ergo illud est vetus, abiiciendum est. Lev. XXVI, 10: novis supervenientibus, vetera proiicietis. Dicendo ergo novum, designat cessationem veteris. Proprie autem nihil antiquatur, nisi quod subiacet tempori, quae autem subiacent tempori cessant in tempore. Oportet ergo illud vetus cessare.

Dicit autem antiquatur, propter res inanimatas, sed senescit, propter animatas.

Sciendum tamen est, quod ubi habemus peccatorum, alia littera habet peccati; et tunc refertur ad peccatum originale quod omnibus est commune.

|+9 Capitulus 9

|#1 Lectio 1

Supra ostendit apostolus dignitatem novi testamenti respectu veteris in generali, hic ostendit idem in speciali, descendendo ad singula, quae erant in utroque testamento.

Et circa hoc facit duo.

Primo enim comparat ea, quae sunt veteris testamenti ad ea quae sunt novi, ut super hoc ostendat dignitatem novi; secundo manifestat quaedam, quae supposuerat, X cap., ibi umbram enim habens.

Circa primum tria facit, quia primo exponit illud, quod fuit in veteri testamento; secundo ostendit significatum suum, ibi hoc significante spiritu; tertio ex his arguit ad propositum, ibi et ideo novi testamenti.

Iterum prima in duas.

Primo enim describit conditionem veteris testamenti; secundo prosequitur, ibi tabernaculum enim factum.

Circa primum sciendum est quod tam vetus quam novum testamentum ad hoc instituta sunt, ut per ipsa anima accedat ad Deum. Ad hoc autem duo sunt necessaria, scilicet recessus a peccato, et unio ad Deum. Primum fit per iustificationem; secundum per sanctificationem, et in utroque testamento fit iustificatio et sanctificatio.

Unde dicit: sic dictum est, quod prius veteravit.

Sed quale fuit illud vetus? tale quod habuit quidem et prius iustificationes culturae, scilicet latrariae, secundum Graecum. In veteri enim fuerunt quaedam ablutiones per quas mundabantur, non quidem a macula peccati, sed a quibusdam irregularitatibus quibus impediabantur a cultu Dei, sicut ex tactu mortui vel alicuius immundi, non poterant intrare tabernaculum, nisi expiati per aliquas ablutiones. Et ideo dicebantur iustificationes culturae, quia scilicet per ea fiebat idoneus ad cultum divinum. Et de hoc habetur lev. XXII. Hieronymus: iustificationes, id est, ablutiones, quibus purificatis licebat accedere.

Sed sanctificatio eorum erat.

Et sanctum saeculare. Saeculum quandoque sumitur pro quacumque duratione.

Ps. Cx, 3: in saeculum saeculi. Quandoque significat mundum istum. II Tim. IV, 9: demas me dereliquit diligens hoc saeculum.

Illa ergo sanctificatio potest dici saecularis, quia temporalis erat, et non perpetua.

Sed littera Graeca non sic accipit, quia dicit sanctum mundanum. Unde est differentia inter novum testamentum et vetus, quia licet utrumque sit corporale, tamen novum continet gratiam, et sacrum est, in quo sub tegumento rerum visibilium divina virtus salutem secretius operatur, quod non erat in veteri testamento, quoniam in se nullam continebat gratiam. Gal. IV, 9: quomodo iterum convertimini ad infirma et egena elementa? deinde cum dicit tabernaculum, etc., exponit illud quod dixit.

Et primo quantum ad dispositionem tabernaculi; secundo quantum ad ministerium sacerdotum, ibi his vero ita, etc..

Circa primum propter intellectum litterae, sciendum est quod Dominus in deserto praecepit fieri tabernaculum, quod haberet triginta cubitos vel passus in longitudine, et decem in latitudine, ita quod Ostium erat ad orientem, ante quod dependebat velum super quatuor columnas, et quoddam tentorium, in quo erat altare holocaustorum.

Sed de hoc nihil ad propositum, quia apostolus de hoc non facit aliquam mentionem, sed in tabernaculo versus occidentem spatio decem cubitorum longitudinis, et decem latitudinis appendebatur velum super quatuor columnas; et istud dividebat partem unam decem cubitorum ab alia viginti cubitorum.

Pars autem viginti cubitorum dicitur sancta, et tabernaculum primum; sed illa decem dicitur sancta sanctorum et tabernaculum secundum.

Ista distinctio dupliciter potest exponi.

Uno modo, quia ea quae fuerunt in veteri testamento, fuerunt figura novi testamenti.

Novum etiam est figura caelestis patriae.

Sic ergo per primum tabernaculum, vetus testamentum; et per secundum, novum.

Alio modo per primum tabernaculum, praesens ecclesia; per secundum, caelestis gloria.

In quantum ergo significat vetus testamentum, est figura figurae; sed in quantum significat praesentem ecclesiam, quae adhuc significat futuram gloriam, est figura veritatis, quantum ad utrumque.

Circa hoc ergo duo facit, quia primo describit illud quod erat in primo; secundo illud, quod erat in secundo, ibi post velamentum.

In primo autem tria erant, scilicet candelabrum aureum ad meridiem, quod ita erat factum. Ex uno enim longo hastili procedebant sex calami, quasi sex brachia, scilicet tres a dextris et tres a sinistris. Et sic in summitate erant septem rami et in quolibet erat una lucerna, quae ardebat. Item in quolibet calamo erant quatuor, scilicet calamus, qui erat ex tribus partibus quasi tribus petiis, scilicet cyphi, spherulae, et lilia: quia ibi duae partes iungebantur. In fine cuiuslibet partis erat quasi quidam cyphus, in quo duo cyphi iunguntur in nucis modum, et duae spherulae volubiles, et duo quasi folia lilii hinc et inde.

Item in parte aquilonari erat mensa aurea in modum altaris, super quam ponebantur in sabbato duodecim panes calidi, et super quemlibet thus lucidum in patena aurea. Et stabant illi panes, qui dicebantur propositionis, usque ad diem sabbati, ubi oportebat illos amoveri, et reponerentur alii loco illorum.

Item in medio erat altare aureum ad adolendum thymiana boni odoris, et hoc ad litteram, ne domus foeteret propter multitudinem immolatorum sanguinis.

Per candelabrum autem quod illuminat, et per mensam designatur ad litteram, quod qui altari servit de altari vivat.

Dicit ergo tabernaculum prius, id est, anterior pars tabernaculi, factum est in quo erant candelabra, quae unum erant quantum ad substantiam, sed plura quantum ad ramos, et hoc ad meridiem, et mensa ad Aquilonem, et propositio panum, id est, panes propositionis per hypallagen, sicut perflavit fistula buccas, et ista pars dicitur sancta. De hoc habetur diffuse Ex. XXV, XXVI et XXVII.

Deinde cum dicit post velamentum, etc., describit ea, quae erant in secundo tabernaculo, scilicet arca testamenti, de lignis sethin impuribilibus, circumtecta ex omni parte, id est, tam intus quam extra, auro. In arca autem erant

tria, scilicet urna aurea habens manna, et hoc in memoriam illius beneficii eis praestiti, Ex. XVI, 32 ss., et virga Aaron quae fronderat, Num. XVII, 8, in memoriam sacerdotii Aaron ne alius extraneus praesumeret accedere; et tabulae testamenti, Ex. XXV, 21, in memoriam legis.

Item super arcam duo cherubim qui tangebant se duabus alis, et tangebant alis duabus latera tabernaculi. Inter duas autem alas quibus tangebant se, erat tabula aurea eiusdem longitudinis et latitudinis, et arca, scilicet duorum cubitorum in longitudine, cubiti et semis in latitudine, et erat supereminens, quae dicebatur propitiatorium. Unde erat quasi sedes, de qua Deus exaudiret ad repropitiandum populo. Ps. Lxxix, 2: qui sedes super cherubim, etc.. Arca vero erat quasi scabellum pedum. Illi duo cherubim versis vultibus ad seipsos respiciebant in propitiatorium.

Hic autem addit apostolus quartum, scilicet thuribulum aureum, de quo dicunt aliqui, quod erat altare inter sancta, ut dictum est.

In sancta quod erat exterius introibant sacerdotes omni die ad expletionem mysteriorum; sed in sancta sanctorum sacerdos summus semel in anno cum sanguine, et tunc implebat thuribulum illud thymiamate, ita quod ex fumo ascenderet nebula, quae operiret sancta sanctorum, ne posset videri ab his qui extra erant.

Ista ergo sunt illa, quae erant post velamentum, quod erat secundum, quod dicitur sancta sanctorum pro dignitate, sicut dicitur virgo virginum antonomastice, aureum habens thuribulum, et arca in qua erat urna, etc. Super quam, scilicet arcam, non quod haberent super eam pedes, sed alas tantum, cherubim gloriae, id est, gloriose facta, obumbrantia propitiatorium, scilicet alis suis, de quibus non est modo dicendum, id est, prosequendum, per singula.

Sed contra, quia III Reg. VIII, 9 dicitur, quod in arca non est aliud nisi duae tabulae.

Respondeo. Dicendum est, quod verum est ex principali intentione, quia ad hoc fuit arca principaliter facta, sicut patet Ex. XXV.

Quid autem ista significant, sciendum est, quod omnes caeremoniae legis ordinabantur ad usum, secundum statum illum; ad aliud vero secundum quod erant figurativa, prout scilicet repraesentabant Christum.

Quo ad primum omnia instituta fuerunt ad repraesentandum magnificentiam Dei. Illa autem non repraesentabantur, nisi in effectibus.

Isti autem effectus habent quasi duplex saeculum: unum superius, scilicet substantiarum incorporearum, et istud repraesentatur per sancta sanctorum. Aliud est istius mundi inferioris sensibilis, et istud repraesentatur per sancta.

In mundo autem superiori sunt tria, scilicet Deus, rationes rerum, et Angeli. Deus autem omnino est incomprehensibilis, et ideo erat sedes sine sedente, quia non potest comprehendi a creatura nisi ex effectibus. Illa autem sedes erat propitiatorium, ut dictum est.

Angeli autem significantur per cherubim propter sapientiam. Unde et Philosophi Angelos dicunt substantias intellectuales. Erant duo ad designandum quod non erant ibi positi ad colendum, quia dictum erat eis, deut. IV: audi, Israel, Dominus Deus tuus unus est. Quod respiciunt in propitiatorium designat, quod non recedunt a contemplatione Dei. Matth. XVIII, 10: Angeli eorum in caelis semper vident faciem patris, etc..

Rationes rerum signantur per arcam. Illa vero, quae sunt in hoc mundo, vel pertinent ad sapientiam, quae per tabulas significatur, vel ad potentiam, quae per virgam, vel ad bonitatem, quae per manna, quod erat dulce, quia quicquid est dulcedinis in creatura, totum est ex bonitate Dei. Quia vero ratione rerum, quae sunt intelligibiliter in Deo, sunt sensibiliter in creaturis corporalibus, ideo sicut in tabulis erat lumen intellectuale, ita in sanctis erat lumen corporale. Ibi manna, hic panes; ibi virga, hic altare, quod pertinet ad officium sacerdotis.

Sed in quantum per ista figurabatur Christus, omnia ista inveniuntur in ipso.

Et primo quantum ad sancta. Ipse enim est candelabrum luminis. Io. VIII, 12: ego sum lux mundi. In isto sunt sex ordines, tres a sinistris, scilicet perfecti veteris testamenti, et tres a dextris, scilicet novi testamenti. Isti designantur Ez. XIV, 14: per Noe, praelati; per Daniel, contemplativi; per iob, activi.

Isti calami lumen accipiunt, et infunduntur, quia, sicut dicitur I Petr. IV, 10: unusquisque sicut accepit gratiam, in alterutrum illam ministrantes. Cyphi sunt propinantes potum sapientiae. Sphaerulae propter promptitudinem obedientiae. Lilia propter finem vitae aeternae. Septem lucernae sunt septem dona spiritus sancti.

Item Christus est mensa refectionis. Duodecim panes sunt doctrina duodecim apostolorum et successorum suorum, qui ponuntur in sabbato spei usque ad sabbatum spei, etsi interim unus removetur per mortem, alter substituitur. Sed in magno sabbato removebuntur omnes.

In inferiori erat propitiatorium, et Christus est propitiatio pro peccatis nostris, I Io. II, 2. Duo Angeli sunt duo testamenta concorditer Christum respicientia. Vel omnes Angeli Christo servientes concorditer et unanimiter.

Matth. IV, 11: accesserunt Angeli et ministrabant ei. Dan. VII, 10: millia millium ministrabant ei. Supra I, 14: omnes sunt administratorii spiritus. Ipsi desiderant in Christum prospicere, I Petr. I, 12. Item obumbrant propitiatorium, id est, Christi ecclesiam custodiunt. Vel quia ipsorum ministerio fiebant visiones et apparitiones in quibus obumbratorie figurabatur Christus.

Arca aurata de lignis sethin est caro Christi pura et pretiosissima, quae et dicitur urna aurea propter sapientiam, plena dulcedine divinitatis.

Tabulae sunt eius sapientia; virga est sacerdotium eius aeternum; vel virga est potestas Christi; manna dulcedo gratiae, quae datur per sacerdotium Christi, vel per obedientiam mandatorum, sicut homo obedit potestati. Sed quia nullus habet sic gratiam quin peccet, excepto Christo et matre eius, ideo necesse est habere propitiatorium. Sciendum est autem quod Glossa super locum istum multum diffuse ista exponit.

#2 Lectio 2

Supra descripsit apostolus ea, quae pertinent ad vetus testamentum quantum ad dispositionem tabernaculi, hic prosequitur de officio ministrorum.

Et primo de his, quae spectant ad sancta; secundo autem de his, quae spectant ad sancta sanctorum, ibi in secundo autem.

Ad intellectum autem litterae huius, sciendum est quod, sicut supra dictum est, in parte anteriori ipsius tabernaculi circa medium erat altare thymiamatis vel incensi, quod idem est, et candelabrum. Ex parte vero meridionali, et ex opposito mensa propositionis.

Sacerdos ergo quolibet die, mane et vespere, intrabat sancta propter duo, scilicet ad parandum lucernas, et adolendum thymiamata, ut lumen et bonus odor iugiter esset in sanctis.

Dicit ergo: his vero, scilicet quae pertinent ad speciem tabernaculi, ita compositis, id est, ordinatis, semper, id est, quotidie, mane scilicet et sero, intrabant sacerdotes consummantes officia sacrificiorum, non quod in sancta sacrificarent, quia sacrificabant super altare holocaustorum, quod erat ante fores tabernaculi sub divo, sed adolationem thymiamatis et devotionem offerentium, vocat sacrificium.

Deinde cum dicit in secundo autem, ponit officium ministrorum quantum ad sancta sanctorum.

Circa quod sciendum est quod, sicut dicitur Lev. XVI, 2 ss., summus sacerdos in die expiationis (quae fiebat decima die septimi mensis, scilicet septembris, qui septimus est a martio nostro, qui apud Hebraeos concurrit pro parte cum Aprili, in quo incipiunt anni, Ex. XII, 2: mensis iste principium vobis mensium, primus erit in mensibus anni: ipsi enim incipiunt mensem in lunatione, quae semper incipit in martio, nisi impediatur embolismus) offerebat pro se et tota domo sua vitulum, et hircum pro peccato populi, et, istis immolatis, accipiebat de sanguine ipsorum, et implebat thuribulum prunis altaris holocaustorum, quod erat in atrio ante fores tabernaculi, et cum omnibus his intrabat in sancta sanctorum, et cum sanguine expiabat tabernaculum, aspergendo sanguinem contra velum, et post egrediebatur. Et cum eodem sanguine liniebat cornua altaris thymiamatis: hoc autem semel in anno faciebat.

Unde dicit in secundo autem, scilicet tabernaculo, quod dicitur sancta sanctorum, semel in anno intrabat solus pontifex.

Glossa dicit quod pluries poterat sine sanguine, sed non cum sanguine, nisi semel. De hoc autem non habetur nisi tantum quando movenda sunt castra, quia tunc intrabant Aaron et filii eius, et involvebant, et dispensabant onera Levitarum, sicut patet Num. IV, 5 ss.: semel tamen in anno intrabat summus sacerdos solus cum sanguine, quando offerebat pro sua et populi ignorantia, id est pro peccatis nostris. Prov. XIV, 22: errant qui operantur malum. Omnis enim malus ignorat, ut habetur III ethic.. De hoc habetur Lev. XVI, ubi traditur ritus iste.

Mystice vero per primum tabernaculum designatur praesens ecclesia, in qua fideles debent seipsos sacrificare. Rom. XII, 1: exhibeatis corpora vestra hostiam viventem, sanctam, Deo placentem. Ps. L, 18: sacrificium Deo spiritus contribulatus. Item debent sacrificare sua in elemosynis. Infra XIII, 16: talibus enim hostiis promeretur Deus. Sed in sancta sanctorum, id est, in patriam caelestem intrat solus pontifex, scilicet Christus, in anima et corpore.

Tamen secundum litteram intentio apostoli est, quod per sancta intelligatur vetus lex; per sancta sanctorum status novi testamenti et caelum, quia per novam legem intratur in caelum.

Et ideo subdit hoc significante spiritu sancto, ubi exponit quid significatur per hoc, et primo quantum ad vetus testamentum; secundo quantum ad novum, ibi Christus assistens.

Item in prima parte primo ponit officium ministrorum quantum ad primum; secundo subdit positionis rationem iuxta quam munera.

Sciendum autem quod in primo intrabant sacerdotes quotidie, sed in secundo quod erat ultra velum, non nisi pontifex solus semel in anno. Unde quantum ad ministros illos erant ibi duo: unum quod in primo quotidie intrabant, aliud quod ante secundum erat eis velum. Unde interpositio veli significat quod caelestia erant eis velata.

Item quod non intrabant, significat quod vetus testamentum non est via intrandi caelum ante adventum Christi.

Dicit ergo: dico quod hoc sic perfectum est, hoc significante spiritu sancto. II pet. I, 21: non humana voluntate allata est aliquando prophetia, sed spiritu sancto inspirati, locuti sunt sancti Dei homines. Et hoc est contra haereticos, qui dicunt vetus testamentum non esse a spiritu sancto, sed a Deo malo.

Quid significante? nondum propalatum esse sanctorum viam, adhuc priore tabernaculo, id est, veteri testamento significato per primum tabernaculum, habente statum. Durante enim veteri testamento, via sanctorum, scilicet Christus, qui dicit, Io. XIV, 6: ego sum via, nondum venerat; ipse enim est Ostium per quod patet introitus in sancta sanctorum.

Io. X, 7: ego sum Ostium. Sed non erat propalatus, quia adhuc latebat sub figuris litterae obumbratus. Infra X, 1: umbram habens lex futurorum, etc.. Quae parabola est instantis, id est, praesentis, temporis; vel instantis, id est, ducens nos ad ea, quae contingunt in praesenti tempore.

Deinde cum dicit iuxta quam, ponit rationem quare durante statu veteris legis non patebat introitus in sancta sanctorum.

In illa enim sancta nullus intrat nisi perfectus. Is. XXXV, 8: via sancta vocabitur, non transibit per eam pollutus. Et ideo ibi non erat mundatio et perfectio, nec erat introitus in illam. Sed vetus testamentum non poterat perfectum facere servientem, quia nondum erat oblatum sacrificium satisfaciens pro peccato totius humani generis.

Et ideo dicit iuxta quam, scilicet vel parabolam vel figuram, offeruntur munera et hostiae.

Quod refertur ad illud quod dicit, sacrificiorum officia consummantes, quia oblationes et munera, quae sunt de omnibus; hostiae autem, quae tantum sunt de animalibus, non offerebantur in sancta sanctorum, sed in sancta vel ad fores tabernaculi.

Ista autem non poterant mundare, quia non possunt facere perfectum servientem, servitute latriae, quae pertinet ad cultum divinum.

Perfectum, dico, iuxta conscientiam.

Est enim duplex mundatio. Una a macula, et reatu peccati. Et quantum ad conscientiam, hoc non potest lex. Infra X, 4: impossibile est sanguine taurorum et hircorum auferri peccata. Is. I, 13: ne offeratis ultra sacrificium frustra. Mich. VI, 7: numquid placari potest Deus in millibus arietum aut in millibus hircorum pinguium? alia mundatio erat quantum ad culturam, ut scilicet liceret eis ministrare in illis sacrificiis: et sic mundabat.

Sed numquid in veteri lege fuerunt multi perfecti? et videtur quod sic. Dictum est enim Abrahae Gen. XVII, 1: ambula coram me, et esto perfectus. Moyses etiam et multi alii valde sancti et perfecti fuerunt.

Respondeo. Dicendum est, quod licet tunc multi perfecti et sancti fuerint, hoc tamen non fuit ex operibus legis. Supra VII, 19: nihil ad perfectum adduxit lex. Sed hoc fuit per fidem Christi. Gen. XV, 6: creditur Abraham Deo, et reputatum est illi ad iustitiam.

Hoc ergo non erat virtute caeremoniarum aut legalium. Unde frequenter ibi dicitur orabit pro eo sacerdos et dimittetur illi, Lev. V, 10, et in multis aliis locis. Quod ergo mundaret, hoc erat ex fide. Sed in novo testamento dicitur Marc. Ult.: qui crediderit et baptizatus fuerit, salvus erit. Sine sacramentis enim novae legis non est salus.

Io. III, 5: nisi quis renatus fuerit ex aqua et spiritu sancto, etc..

Sed quare non mundabant conscientiam? quia consistebant in cibis et potibus, peccatum vero est in conscientia. Illud autem, quod est pure corporale non mundat animam, quia non agit in animam. In sacrificiis autem illis erant cibi et potus, etc., quae pertinent ad corpus, et ideo non poterant mundare conscientiam.

Dicit ergo in cibis et potibus, id est, in discretione ciborum et potuum interdictorum in veteri lege, quia abstinere ab his non mundat conscientiam. Vel ut hoc referatur ad usum sacrificiorum, quia comedebantur a sacerdotibus illa, quae offerebantur pro peccatis, et ab aliis, quae pro aliis. Ista enim non mundabant conscientiam. Ier. XI, 15: numquid carnes sanctae auferent a te malitias tuas? et variis baptismatibus, id est, lotionibus, quia sicut dicitur Mc. VII, 3 s.: Iudaei servabant baptismata calicum et urceorum, et a foro redeuntes non comedunt nisi baptizentur. Contra quos dicit Dominus Matth. XXIII, 25: vae vobis, Scribae et Pharisei hypocritae, qui mundatis quod de foris est calicis et paropsidis, intus autem estis pleni rapina et immunditia.

Verumtamen apostolus non loquitur hic de superstitionibus Phariseorum, et ideo oportet currere ad alias lotiones praeceptas in lege, sicut est de aqua in qua lavabantur sacerdotes, et de aqua purificationis in mundatione leprosi vel polluti. Unde frequenter dicitur lavabunt vestimenta sua, etc.. Et haec dicuntur hic baptismata.

Et iustitiis carnis: ad hoc addit universaliter de omnibus. Vocat ista caeremonialia iustitias carnis, id est, carnales, quia pertinebant tantum ad corporalem munditiam, nec erat in eis aliqua virtus spiritualis.

Et ne aliquis dicat: quare ergo instituta sunt, si non poterant perficere? quia iam videretur quod Deus ea inutiliter instituerit.

Hoc removet cum dicit usque ad tempus correctionis impositis, quasi dicat: hoc verum est quod fuissent inutiliter instituta si semper deberent durare. Sed sicut puero primo oportet dare paedagogum, quando autem iam pervenit ad aetatem perfectam, tunc datur ei modus se habendi secundum iudicium rectoris reipublicae: ita in veteri lege ea, quae spectant ad imperfectionem instituta fuerunt, sed quando venit tempus perfectum, tunc debuerunt institui illa quae ducunt ad perfectionem. Et ideo dicit usque ad tempus correctionis, id est, in quo corrigeretur, non quidem sicut mala, sed sicut imperfecta. Lex enim bona est, Rom. VII, 12.

Ps. Lxxxix, 10: supervenit mansuetudo, et corripiemur.

#3 Lectio 3

Supra posuit apostolus significationem eorum, quae pertinent ad vetus testamentum et primum tabernaculum, hic ponit conditiones eorum, quae pertinent ad secundum tabernaculum, quod repraesentabat novum testamentum.

Et circa hoc duo facit.

Primo enim ponit illam significationem; secundo probat quoddam quod supposuerat, ibi si enim sanguis hircorum.

Sciendum est autem quod si considerentur supradicta, quinque dicta sunt de secundo tabernaculo, scilicet quis intrabat, quia solus pontifex; secundo, dignitas et conditio loci quo intrabat, quia dicebatur sancta sanctorum; tertio, quomodo intrabat, quia cum sanguine; quarto, quando intrabat, quia semel in anno; quinto, quare intrabat, quia pro expiatione peccatorum. Hic autem apostolus illa quinque explicat.

Et primo quis sit ille qui intrat, quia Christus. Pontifex enim est princeps sacerdotum.

Talis autem est Christus. I Pet. V, 4: cum apparuerit princeps pastorum, etc.. Supra IV, 14: habentes ergo pontificem magnum qui penetravit caelos Iesum, etc..

Sed quilibet pontifex dispensator est alicuius testamenti. In quolibet autem testamento duo consideranda sunt, scilicet finis repromissus in illo testamento, et ea quae traduntur in illo. Bona autem repromissa in veteri testamento erant bona temporalia. Is. I, 19: si volueritis et audieritis me, bona terrae comedetis. Ille ergo pontifex erat bonorum temporalium. Sed Christus est pontifex bonorum caelestium. Matth. V, 12: gaudete et exultate, quoniam merces vestra copiosa est in caelis. Est ergo pontifex futurorum bonorum, quia per pontificatum eius introducitur in bona futura. Ps. Lxiv, 5: replebimur in bonis domus tuae.

Item in veteri dispensabantur figuralia; sed Christus dispensat spiritualia, quae per illa figurabantur. Lc. XI, 13: pater vester de caelis dabit spiritum bonum petentibus se.

Sic ergo per bona futura possunt intelligi vel bona caelestia, et hoc respectu novi testamenti; vel bona spiritualia respectu veteris, quod eorum figura erat.

Iste pontifex non est negligens, sed assistens.

Pontifex enim mediator est inter Deum et populum: Christus vero mediator est: I Tim. II, 5: mediator Dei et hominum homo Christus Iesus. Deut. V, 5: ego medius et sequester fui inter Dominum et vos. Et ideo ipse assistit patri ad interpellandum pro nobis, supra VII, 25; Rom. VIII, 34: Christus Iesus qui etiam interpellat pro nobis. Item assistens nobis ad auxiliandum. Ps. XV, 8: a dextris est mihi ne commovear. Act. VII, 55: ecce video caelos apertos et Iesum stantem a dextris Dei.

Sic ergo patet quis intrabat.

Secundo ostendit dignitatem interioris tabernaculi, quia dicit per amplius, et conditionem, quia et perfectius, utpote quia est immobile. Is. XXXIII, 20: oculi tui videbunt tabernaculum quod nequaquam ultra transferri poterit. Hoc autem est tabernaculum caelestis gloriae. Ps. XIV, 1: Domine, quis habitabit in tabernaculo tuo? dicitur autem tabernaculum, quia est locus peregrinorum.

Non enim debetur nobis ex conditione naturae; sed tantum per gratiam. Is. XXXII, 18: sedebit populus meus in pulchritudine pacis, in tabernaculis fiduciae, in requie opulenta.

Est ergo peramplius propter multitudinem bonorum immensam, quod designatur in auctoritate praedicta: sedebit, etc.. Bar. III, 24: o Israel, quam magna est domus Dei.

Illud autem quod dicitur per amplius, dupliciter legitur: uno modo, quod sit una dictio, quasi valde peramplius, et sic construitur littera: Christus assistens pontifex futurorum bonorum intravit in sancta sanctorum, dico quae sunt tabernaculum peramplius.

Alio modo, quod ly per sit praepositio, quod magis exprimitur in Graeco, et tunc construitur sic: Christus introivit in sancta per tabernaculum amplius, id est, magis amplum et perfectum. Item perfectius, quia ibi cessabit omnis imperfectio. I Cor. XIII, 10: cum venerit quod perfectum est, evacuabitur quod ex parte est. Item est alterius conditionis, quia istud factum fuit manu hominis, hoc autem non; sed manu Dei. Ex. XV, 17: sanctuarium tuum, Domine, quod fundaverunt manus tuae, etc.. II Cor. V, 1: scimus enim, quia si terrestris domus nostra huius habitationis dissolvatur, quod aedificationem habemus ex Deo domum non manufactam sed aeternam in caelis. Infra XI, 10: expectabat enim fundamenta habentem civitatem, cuius artifex est et conditor Deus.

Et ideo dicit non manufactum, id est, non huius creationis, quia non est manufactum, sicut vetus; nec est huius creationis, id est, in bonis sensibilibus creatis, sed est in bonis spiritualibus.

Vel per tabernaculum potest Christi corpus intelligi, in quo contra diabolus pugnavit. Ps. XVIII, 5: in sole posuit tabernaculum suum. Quod est peramplius, quia in ipso habitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter, Col. II, 9. Item perfectius est, quia vidimus gloriam eius, gloriam quasi unigeniti a patre plenum gratiae et veritatis, Io. I, 14.

Item non manufactum, quia non ex virili semine. Dan. II, 45: abscissus est lapis de monte sine manibus.

Tertio ostendit quomodo intrabat, quia non sine sanguine, sed ille cum sanguine vitulorum et hircorum, sicut dicitur Lev. XVI, Christus vero non sic, scilicet sanguine alieno.

Ideo dicit neque per sanguinem hircorum aut vitulorum, sed per proprium sanguinem, quem pro salute nostra immolavit in cruce. Matth. XXVI, 28: hic est sanguis meus novi testamenti qui pro vobis et pro multis effundetur in remissionem peccatorum.

Dicit autem pluraliter vitulorum et hircorum, non quod simul essent plures, sed quia per diversos annos pluries intrabat.

Christus autem significatur per hircum propter similitudinem carnis peccati, Rom. VIII, 3.

Item per vitulum propter fortitudinem, et quia utitur duobus testamentis tamquam duobus cornibus. Hab. III, 4: cornua in manibus eius.

Quarto quando intrabat, quia semel in anno: Christus autem per totum tempus, quod est quasi annus. Introivit semel in sancta, et semel etiam fudit sanguinem suum.

I Pet. III, 18: Christus semel pro peccatis nostris mortuus est. Rom. VI, 10: quod enim mortuus est peccato, mortuus est semel. Item semel intravit, nam ex quo intravit caelestia, semper est ibi. Et ideo dicit quod intravit semel in sancta.

Quinto ostendit quare intravit, quia ad offerendum pro populi ignorantia, non pro sua, quia non habebat. Sanguis enim Christi magis quam ille valet ad hoc, quia per ipsum inventa est aeterna redemptio, quasi dicat: per istum sanguinem redempti sumus, et hoc in perpetuum, quia virtus eius est infinita.

Infra X, 14: una oblatione consummavit in sempiternum sanctificatos. Ps. Cx, 8: redemptionem misit Dominus populo suo.

Hoc autem quod dicit inventa, ad duo potest referri, scilicet et ad desiderium Dei, quod habebat de salute nostra. Iob XXXIII, 24: inveni in quo ei propitius. Ez. XVIII, 32: nolo mortem peccatoris. Item ad desiderium patrum, quo desiderabant redimi.

Nullus autem invenit modum ita congruum sicut Christus. Et ideo signanter dicit inventa.

Deinde cum dicit si enim sanguis, etc., probat unum quod supposuit, scilicet istud ultimum: aeterna redemptio inventa; quasi dicat: ita dixi, quod per proprium sanguinem fecit aeternam redemptionem, in quo apparet eius maxima efficacia. Quod autem ita sit probo per locum a minori, quia si sanguis brutorum animalium faciebat quod minus est, sanguis Christi poterit facere quod maius est.

Unde circa hoc facit duo.

Primo enim ponit antecedens; secundo consequens, ibi quanto magis sanguis Christi? circa primum sciendum est, quod in veteri lege erat duplex mundatio. Una quae fiebat in die expiationis, de qua habetur Lev. XVI, 29; et de ista iam dictum est, et ista videbatur directe ordinari ad emundationem a peccato. Alia erat contra irregularitatem legis, de qua dicitur Num. XIX, 2 ss., quod praecepit Dominus quod eleazar acciperet vaccam Rufam a Moyse sine macula, aetatis integrae, quae non traxisset iugum, et eductam extra castra immolaret in conspectu populi, et tingeret digitum in sanguine eius, et aspergeret septies contra tabernaculum, et quod combureret totam, scilicet carnem, pellem, et etiam fimum eius cum hyssopo, ligno cedrino et cocco bis tincto, quo facto vir mundus colligebat cineres, et in loco mundo effundebat extra castra. Et de ipsis ponebantur in aqua, qua immundus, qui scilicet tetigisset cadaver mortui, aspergebatur die tertio et septimo cum hyssopo, et ita mundabatur, nec aliter poterat mundari. Ista est sententia apostoli.

Itaque quantum ad primum dicit si enim sanguis hircorum aut taurorum. Quantum vero ad secundum dicit et cinis vitulae aspersus sanctificat inquinatos, non gratiam conferendo, sed ad emundationem carnis, id est, ab irregularitate, quia carnaliter impediabantur, quasi immundi a cultu divino, non tamen auferebant peccata. Sed tantum, ut dicit Augustinus, aliquando virtute illius aspersionis mundabantur a lepra corporali. Et ideo dicit ad emundationem carnis.

Deinde cum dicit quanto magis, etc., ponit consequens; quasi dicat: si sanguis et cinis hoc possunt, quid poterit sanguis Christi? certe multo plus.

Et ponit apostolus tria, quae ostendunt efficaciam sanguinis Christi. Primo quis est ille cuius est sanguis ille, qui scilicet est Christus.

Ex quo patet quod eius sanguis mundat.

Matth. I, 21: ipse enim salvum faciet populum suum a peccatis eorum.

Secundo causam quare Christus sanguinem suum fudit, quia hoc fuit spiritus sanctus, cuius motu et instinctu, scilicet charitate Dei, et proximi, hoc fecit. Is. LIX, 19: cum venerit quasi fluvius violentus quem spiritus Domini cogit. Spiritus autem mundat. Is. IV, 4: si abluerit Dominus sordes filiarum sion, et sanguinem ierusalem laverit de medio eius in spiritu iudicii et spiritu ardoris. Et ideo dicit per spiritum sanctum obtulit semetipsum.

Eph. V, 2: Christus dilexit nos, et tradidit semetipsum pro nobis oblationem et hostiam Deo in odorem suavitatis.

Tertio conditionem eius, quia est immaculatus.

Ex. XII, 5: erit agnus absque macula masculus anniculus. Eccli. XXXIV, 4: ab immundo quis mundabitur? sed numquid sacerdos immundus potest mundare? respondeo. Dicendum est quod non, si ageret in propria virtute; sed agit virtute sanguinis Christi, qui est sicut causa prima. Et ideo non egisset, nisi fuisset immaculatus.

Sciendum tamen quod sanguis illorum animalium mundabat tantum ab exteriori macula, scilicet a contactu mortui; sed sanguis Christi mundat interius conscientiam, quod fit per fidem Act. XV, 9: fide purificans corda eorum in quantum scilicet facit credere quod omnes qui Christo adhaerent, per sanguinem eius mundantur. Ergo iste emundat conscientiam.

Item ille emundabat a tactu mortui, sed iste ab operibus mortuis, scilicet peccatis, quae tollunt Deum ab anima, cuius vita est per unionem charitatis.

Item ille mundabat ut possent accedere ad figurale ministerium, sed sanguis Christi ad spirituale obsequium Dei. Ps. C, 6: ambulans in via immaculata hic mihi ministrabat.

Et ideo dicit ad serviendum Deo. Item Deus est vita. Io. XIV, 6: ego sum vita. Et Deut. XXXII, 40: vivo ego in aeternum. Conveniens ergo est ut serviens ei sit vivens.

Ideo dicit vivent. Et secundum rectorem vel iudicem populi, sic et ministri eius, ut dicitur Eccli. X, 2. Qui ergo vult Deo digne servire debet esse vivens sicut et ipse.

Totam istam figuram diligenter exponit Glossa, et est Augustini, de quaestionibus numerorum.

#4 Lectio 4

Supra exposuit apostolus illa, quae agebantur in veteri testamento, et aperuit illorum mysticam expositionem, hic ex his arguit ad propositum, scilicet quod novum testamentum praefertur veteri; quia potest quod non poterat vetus.

Et circa hoc facit duo.

Primo enim proponit conclusionem intentam; secundo probat quoddam quod supposuerat, ibi ubi enim testamentum.

Iterum prima in duas.

Primo enim concludit ex dictis, quod Christus est mediator; secundo hoc ostendit, non potuisse vetus testamentum, ibi quae erant sub priori.

Dicit ergo: et ideo, quia scilicet Christus intravit in sancta, aeterna redemptione inventa, id est, perducens ad aeterna, quod vetus non poterat facere, unde oportet quod istud testamentum sit aliud ab illo, sicut novum a veteri. Ier. XXXI, 31: feriam domui Israel et domui Iuda, etc.. Apoc. XXI, 5: ecce nova facio omnia. Ideo huius novi testamenti mediator est Christus inter Deum et hominem. I Tim. II, 5: mediator Dei et hominum, homo Christus Iesus.

In omni autem testamento est aliquid quod promittitur, et aliquid per quod testamentum confirmatur. In novo autem testamento promittuntur caelestia et spiritualia. Item ista promissio per mortem Christi confirmata est. Et ideo Christus mediator est novi testamenti, ut repromissionem aeternae beatitudinis ac haereditatis aeternae, recipiant qui vocati sunt.

Et dicit vocati, quia hoc munus non est ex operibus, sed ex vocatione Dei. Rom. VIII, 30: quos autem praedestinavit, hos et vocavit.

I Thess. II, 12: contestati sumus ut ambularetis digne Deo, qui vocavit vos in suum regnum et gloriam. Unde dicit aeternae haereditatis, id est, aeternae gloriae, quae est haereditas nostra. I Pet. I, 3 s.: regeneravit nos in spem vivam per resurrectionem Iesu Christi ex mortuis, in haereditatem incorruptibilem, et incontaminatam, et immarcescibilem conservatam in caelis. Ps. Cxxvi, 4: ecce haereditas Domini. Item: Dominus pars haereditatis meae.

Istam autem haereditatem habemus per mortem Christi. Unde dicit ut morte intercedente.

I Pet. III, 9: in hoc vocati estis, ut benedictionem haereditate possideatis. Huius mortis effectus est redemptio a praevaricatione peccati. I Petr. I, 18 s.: non corruptibilibus auro et argento redempti estis de vestra vana conversatione, sed pretioso sanguine agni immaculati.

Sed numquid in veteri testamento poterat fieri ista redemptio a peccatis? et respondet, quod non, quia illae praevaricationes erant sub priori testamento; quasi dicat: quia virtute sacramentorum prioris testamenti removeri non poterant. Rom. III, 9: causati sumus Iudaeos et Graecos omnes sub peccato esse.

Sed contra, quia David et multi alii sancti habuerunt remissionem peccatorum.

Respondeo. Dicendum est, quod quantum ad istum effectum, qui est introitus caeli, non, quia per mortem Christi aperta est ianua vitae.

Nullus enim ante mortem Christi intravit.

Zach. IX, 11: tu vero in sanguine testamenti tui eduxisti vinctos tuos de lacu, in quo non est aqua. Sed quantum ad maculam, sic ipsi consecuti sunt; sed non virtute sacramentorum veteris legis, sed in fide Christi.

Sic ergo novum testamentum est excellentius quam vetus, quia confirmatum est morte Christi, per quam remittuntur peccata, et quia exhibet promissionem.

Deinde cum dicit ubi enim testamentum, probat illud quod supposuit, scilicet quod novum testamentum sit confirmatum per mortem Christi.

Et primo probat hoc per auctoritatem legis humanae; secundo per auctoritatem legis divinae, ibi unde nec primum.

Dicit ergo: dictum est, quod novum testamentum confirmatur per mortem Christi intercedentem, quia ad hoc quod testamentum valeat, oportet quod mors testatoris interveniat; et ideo novum testamentum non haberet robur, nisi intervenisset mors Christi.

Unde dicitur Io. XI, 50: expedit vobis, ut unus moriatur homo pro populo.

Mors autem testatoris ad duo necessaria est. Primo ut testamentum habeat firmitatem, quia cum sit expressivum ultimae voluntatis, potest semper mutari ante mortem. Unde dicit, quod testamentum confirmatum est in mortuis, id est, per mortem. Et isto modo confirmatum est novum testamentum per mortem Christi. Matth. XXVI, 28: hic est sanguis meus novi testamenti, scilicet confirmator et dedicator.

Secundo necessaria est mors testatoris ad hoc ut testamentum valeat et habeat efficaciam.

Unde dicit alioquin nondum valet, quia nullus potest petere aliquid, nec etiam haeredes haereditatem ex VI testamenti, nisi post mortem testatoris. Ideo Christus voluit mortem suam pro nobis interponere.

Deinde cum dicit unde nec primum.

Hoc idem probat per auctoritatem legis divinae, scilicet per illud quod habetur in veteri testamento.

Et circa hoc duo facit.

Primo enim ostendit convenientiam inter utrumque testamentum; secundo ostendit differentiam, ibi necesse est ergo.

Circa primum duo facit, quia primo proponit; secundo manifestat, ibi lecto enim.

Dicit ergo: ita dictum est, quod ad hoc quod testamentum valeat, necesse est, quod mors testatoris interveniat.

Nec hoc debet videri mirum, quia nec primum testamentum dedicatum, id est, confirmatum, est sine sanguine.

Ille autem sanguis figurabat sanguinem Christi. Omnia enim in figura contingebant illis, I Cor. X, 11.

Deinde cum dicit lecto enim, probat propositum, scilicet quod illud testamentum non est confirmatum sine sanguine.

Et probat hoc quantum ad tria, in quibus fuit usus sanguinis.

Primo quantum ad legis editionem; secundo quantum ad tabernaculi consecrationem, ibi etiam tabernaculum; tertio quantum ad vasorum expiationem, ibi et omnia pene in sanguine.

Circa primum sciendum est, quod apostolus tangit hic historiam, quae habetur Ex. XXIV, 7, ubi dicitur, quod postquam Moyses legerat coram populo mandata Domini, ipsisque respondentibus: omnia quae locutus est Dominus faciemus, et erimus obedientes, accepit Moyses sanguinem quem praeceperat servare de duodecim vitulis, et aspersit librum legis et populum quasi in confirmationem testamenti. Et ideo dicit lecto enim omni mandato, etc., quia necessarium fuit ut legeretur. Illa enim lectio fuit legis promulgatio. Oportebat enim legem promulgari.

Accipiens, etc.. Hic est duplex obiectio litteralis. Una, quia Ex. XXIV nulla fit mentio de hirco, sed de duodecim vitulis.

Secunda, quia ibi etiam non fit mentio de aqua et cocco et hyssopo.

Responsio ad ista duo est duplex. Una, scilicet quia apostolus nutritus erat in lege; unde sciebat, quod ille usus erat in emundationibus secundum legem, quod aspersio fiebat de sanguine hircorum et vitulorum et aqua admixta cum hyssopo et lana coccinea, tamquam aspersorio, et ideo licet non agatur de his in exodo, tamen apostolus hoc accepit ex consuetudine ritus legalis.

Vel potest dici, quod ista fuit prima consecratio.

Et ideo quasi virtute continebantur in ipsa aliae sanctificationes futurae, inter quas potissime fuit illa quae fiebat in die expiationis, de qua Lev. XVI, et alia de vitula Rufa, Num. XVI. In prima autem erat sanguis vituli et hirci; in secunda vero aqua et lana coccinea et hyssopus. Quia ergo illa in prima continebat istas duas, ideo apostolus totum retulit ad istam.

Dicit ergo accipiens sanguinem, etc., librum et omnem populum aspersit, dicens: hic est sanguis testamenti, quod mandavit ad vos Deus, scilicet confirmator testamenti. Eccli. XXIV, 33: legem mandavit nobis Moyses in praeceptis iustitiarum.

Iste enim sanguis fuit figura sanguinis Christi, per quem novum testamentum confirmatum est. Et ideo Christus verbis istis usus est. Matth. XXVI, 28: hic est sanguis novi testamenti, scilicet confirmativus. Figurabatur autem per sanguinem hirci propter similitudinem carnis peccati, et vituli propter fortitudinem. Miscetur autem cum aqua, quia baptismus a sanguine Christi efficaciam habet; aspergitur autem cum hyssopo, qui mundat pectus, per quod significatur fides. Act. XV, 9: fide purificans corda eorum. Et lana coccinea, quae est rubei coloris, per quam significatur charitas. Cant. V, 10: dilectus meus candidus et rubicundus. Quia per fidem et dilectionem passionis Christi mundatur populus. Aspergitur et liber legis, quia passio Christi adimplevit legem. Io. XIX, 30: consummatum est. Matth. V, 17: non veni solvere legem, sed adimplere.

Deinde cum dicit etiam tabernaculum, ponit consecrationem tabernaculi, quia tabernaculum et omnia vasa ministerii similiter aspersit sanguine.

Sed contra, quia nondum factum erat tabernaculum, sed XXV cap. Mandatur de consecratione tabernaculi.

Respondeo. Dicendum est, quod licet non sit idem sanguis quo aspersus est populus et tabernaculum, tamen etiam tabernaculum mundatum est sanguine. Unde potest sic construi: usus est sanguine, etiam quando sanctificavit tabernaculum.

Sed contra, quia Num. Et Lev. VIII dicitur, quod unxit tabernaculum oleo dicitur, quod unxit tabernaculum oleo.

Respondeo. Dicendum est, quod non loquitur de illa sanctificatione, qua primo consecratum est tabernaculum et vasa eius, sed de illa, quae fiebat in die expiationis. Vel melius dicendum est, quod etiam in prima usus est sanguine, quia ibi dicitur quod unxit illud oleo, et postea quod aspersit. Oleum autem non est aspersivum, unde intelligitur quod primo unxit illud, et postea aspersit sanguine.

Et ista duo sunt necessaria ad sanctificationem, scilicet virtus sanguinis Christi, et oleum misericordiae, quibus sanctificatur tabernaculum, id est ecclesia, et vasa, id est ministri.

Deinde cum dicit et omnia pene in sanguine secundum legem mundantur, exequitur de caeteris mundationibus legalibus.

Erat autem duplex mundatio: una a corporali macula, sicut lepra; alia a spirituali, scilicet peccato. Prima poterat pertinere ad res inanimatas, sicut patet de lepra domorum.

Et mundatio ab ista immunditia fiebat cum sanguine animalis immolati, vel aqua expiationis, quae erat confecta cum sanguine vitulae Rufae.

Et ideo dicit pene omnia, et non omnia simpliciter. Vel pene omnia, ita quod ly pene sit determinativum de ly mundantur, id est, pene mundantur, quia non perfecte mundabantur: hoc tantum fit per sacramentum novae legis. Vel potest determinare ly omnia. Non enim omnia mundabantur sanguine, quia, ut dicitur Num. XXXI, 23, quicquid potest ignem sustinere purgatur per ignem: quae vero non poterant, purgantur aqua expiationis.

Sed ad mundationem a macula peccati, necessaria est sanguinis effusio, quia requirebatur ad sacrificium. Et ideo dicit, quod sine sanguinis effusione non fit peccatorum remissio.

Per quod figurabatur quod remissio peccati erat fienda per sanguinem Christi. Unde in veteri lege non virtute sacramenti, sed virtute fidei Christi fiebat remissio peccatorum.

Unde frequenter ibi dicitur rogabit pro eo sacerdos, et remittetur.

#5 Lectio 5

Supra ostendit apostolus, quid sit commune novo et veteri testamento, in quantum vetus et novum conveniunt, hic ostendit differentiam utriusque.

Et circa hoc duo facit.

Primo enim ostendit, quod in novo est melior mundatio; secundo quod perfectior, ibi neque ut saepe.

Iterum prima in duas.

Primo enim ostendit, quod quantum ad illud quod mundatur, et quantum ad id quo mundatio efficitur, sit melior mundatio in novo; secundo manifestat quod dixit, ibi non enim in manufacta.

Dicit ergo necesse est ergo exemplaria caelestium, scilicet ipsum tabernaculum, quod, quoad nos, est exemplar, licet simpliciter sit exemplatum et figura illius, et ideo minoris dignitatis, quia figuratum nobilius est quam figura, sicut corpus quam umbra.

His, scilicet sacrificiis, mundari, ipsa autem caelestia, scilicet novum testamentum, melioribus hostiis quam istis; melioribus quidem, quia alia mundabantur sanguine animalium, sed in novo testamento fit mundatio sanguine Christi. Semper autem meliora melioribus mundantur. Ista autem erant caelestia, id est, figura caelestium. Si ergo illa mundabantur sanguine, oportet ista caelestia mundari meliori sanguine.

Sed contra. In caelo nulla est immunditia.

Respondeo. Dicendum est, quod caelestia intelliguntur secundum Glossam ea quae pertinent ad statum praesentis ecclesiae, quae dicuntur caelestia. Item homines fideles gerunt imaginem caelestium, in quantum mente conversantur in caelis.

Vel aliter et melius, quod per caelestia intelligatur caelestis patria. Et loquitur hic apostolus eo modo quo in veteri testamento dicebatur emundari tabernaculum, non quod haberet in se aliquam immunditiam, sed quia mundabantur quaedam irregularitates, quibus impediabantur accedere ad sanctuarium. Et dicuntur mundari caelestia, in quantum per sacramentum novae legis purgantur peccata, quae impediunt ab ingressu caelestium.

Item dicit hostiis, in plurali. Contra: quia tantum est una hostia Christi. Infra X, 14: una enim oblatione consummavit in aeternum sanctificatos.

Respondeo. Licet una sit in se, tamen pluribus hostiis veteris legis figurabatur.

Ex loco habetur, quod hostiae veteris legis erant bonae. Melius enim non dicitur, nisi respectu boni.

Deinde cum dicit non enim in manufactis, etc., ostendit, quod caelestia mundantur melioribus hostiis. Pontifex enim expiabat sanctuarium, quod erat manufactum, sed Christus intravit non in manufacta sancta, quae erant quo ad nos exemplaria verorum, sed in ipsum caelum, quod non in se, sed quo ad nos expiavit, ut dictum est, sed non expiavit carnalibus hostiis, quia Christus non venit ad offerendum talia. Ps. XXXIX, 6: holocaustum et pro peccato non postulasti.

Item: holocaustis non delectaberis. Item supra VII, 14: manifestum, quod de tribu Iuda ortus est Dominus, de qua nullus praesto fuit altario, sed introivit in ipsum caelum.

Mc. Ult.: Dominus quidem Iesus assumptus est in caelum. Act. I, 11: hic Iesus qui assumptus est a vobis in caelum.

Sed quare? ut appareat pro nobis vultui Dei. Et loquitur apostolus alludendo ritui veteris legis, secundum quam pontifex qui intrabat sancta sanctorum, stabat coram propitiatorio ut oraret pro populo: ita et Christus intravit caelum, secundum quod homo, ut astaret Deo pro salute nostra.

Sed ista differenter, quia sacerdos, impediente fumo qui ascendebat de thuribulo, non videbat sancta sanctorum, nec videbat aliquem vultum; sed Christus apparet vultui Dei, non quod sit ibi facies corporalis, nec aliqua nebula, sed cognitio manifesta.

Sed numquid Christus existens in terra, non poterat apparere vultui Dei, cum Deus omnia videat? respondeo. Dicendum quod, sicut Augustinus loquens Deo dicit: mecum eras, et tecum non eram, quia scilicet Deus est in omnibus per essentiam, praesentiam et potentiam, mali autem non sunt cum Deo per gratiam: ita dicitur Christus introisse ut appareat vultui Dei, quia, licet semper videret eum clara visione, ut perfecte beatus, tamen status

viatoris in quantum huiusmodi non habet hoc, sed tantum status caelestis. Et ideo quando ascendit perfecte beatus in corpore et anima intravit, ut apparet vultui Dei, id est, intravit locum ubi Deus manifeste videtur.

Et hoc pro nobis. Ad hoc enim ascendit ut pararet nobis viam. Io. XIV, 2 s.: vado parare vobis locum. Iterum autem veniam et assumam vos ad meipsum. Mich. II, 13: ascendit pandens iter ante vos. Corpus enim debet sequi caput suum. Matth. XXIV, 28: ubicumque fuerit corpus, ibi congregabuntur et aquilae.

Deinde cum dicit neque ut saepe, ostendit quod mundatio novi testamenti est perfectior quam veteris. Hoc autem ostendit per duo. Primo per hoc quod illa reiterabatur quolibet anno, haec autem tantum semel.

Item quantum ad effectum, quia illa non poterat auferre peccata, quod ista potest.

Circa hoc ergo duo facit.

Primo enim ostendit primum; secundo secundum, ibi umbram habens.

Sciendum est autem quod apostolus supra dixerat tria de Christo. Primo scilicet quod est pontifex; secundo quae sit dignitas loci quem intravit; tertio quomodo introivit, scilicet cum sanguine; ista autem tria iam declaravit: hic declarat quando intravit, quia sicut pontifex legalis semel in anno, Christus semel tantum. Et hoc erat quartum.

Unde circa hoc tria facit.

Primo enim ostendit quid fiebat in veteri testamento; secundo quod esset inconueniens istud fieri in novo testamento, ibi alioquin; tertio ostendit quid fiat in novo testamento, ibi nunc autem semel.

In veteri enim testamento pontifex, licet non intraret nisi tantum semel in anno, tamen quolibet anno ex praecepto legis oportebat ipsum intrare cum sanguine alieno, sicut dicitur Lev. XVI, 14. Christus autem intravit non in manu facta, etc.. Nec ut saepe offerat seipsum, quemadmodum pontifex intrabat in sancta per singulos annos cum sanguine alieno.

Deinde cum dicit alioquin oportebat, etc., probat quod esset inconueniens istud fieri in novo testamento, quia sequeretur maximum inconueniens, quia cum Christus intraret per proprium sanguinem, sequeretur quod oportuisset eum frequenter pati ab origine mundi. Non sic autem est de veteri hostia, quia illa offerebatur pro peccatis filiorum Israel. Ille autem populus incepit spiritualiter quando data fuit lex, et ideo non oportet eam offerri ab origine mundi. Christus autem seipsum obtulit pro peccatis totius mundi, quia ipse propitiatio nostra factus est pro peccatis nostris et totius mundi, I Io. II, 2. Et sic, si saepe offerretur, oportuisset ipsum nasci, et pati ab origine mundi, quod fuisset maximum inconueniens.

Sed contra Apoc. XIII, 8: agnus, qui occisus est ab origine mundi. Respondeo.

Verum est occisus, id est, praefiguratus ab origine mundi occidi, sicut in occisione Abel.

Deinde cum dicit nunc autem, ostendit quid fiat in novo, et circa hoc facit duo.

Primo quare non iteratur hostia in novo testamento, dat duas causas; secundo explicat eas, ibi et quemadmodum, etc..

Dicit ergo nunc ergo Christus semel apparuit in consummatione saeculorum.

I Cor. X, 11: nos sumus in quos fines saeculorum devenerunt.

Et hoc dicit propter numerum annorum, quia iam sunt plus quam mille anni ex quo hoc dixit. Aetates enim mundi accipiuntur secundum aetates hominis, quae principaliter distinguuntur secundum statum proficiendi, non secundum numerum annorum. Ita prima aetas fuit ante diluuium, in qua nec lex scripta, nec punitio, sicut infantia. Alia a Noe usque ad Abraham, et sic de aliis, ita quod ultima aetas est status praesens, post quem non est alius status salutis, sicut nec post senium. Sicut autem in aliis aetatibus hominis est numerus annorum determinatus, non autem in senio, quia senium incipit a sexagesimo anno, et aliqui vivunt per centum et viginti annos, ita non est determinatum, quantum iste status mundi debeat durare, tamen est consummatio saeculorum, quia non restat alius ad salutem.

In isto autem Christus semel apparuit, cuius ponit duas rationes, quia scilicet semel tantum offerebatur. Prima est, quia in veteri testamento non auferebantur peccata, quod fit per hostiam Christi. Alia est, quia sacerdos legalis non offerebat proprium sanguinem, sicut Christus. Unde dicit, quod apparuit ad destitutionem peccati per hostiam, scilicet sui ipsius, et ideo illa reiteratur, non autem ista. I Pet. III, 18: Christus semel pro peccatis nostris mortuus est.

Deinde cum dicit et quemadmodum, explicat istas rationes.

Et primo secundam, secundo primam, ibi umbram habens lex.

Secundam explicat per similitudinem aliorum hominum, unde circa hoc facit duo.

Primo enim ostendit, quid accidit aliis hominibus; secundo ostendit, quid accidit in Christo, ibi sic et Christus semel.

In quolibet enim homine duo invenimus, scilicet necessitatem moriendi; item quod resurgat, non ut emundetur, sed ut iudicetur de factis eius. Primum tangit cum dicit et quemadmodum statutum est hominibus semel mori.

Sed contra. Videtur quod hoc non sit statutum, sed magis homo peccando hoc fecerit, quia Sap. I, 13, dicitur, quod Deus mortem non fecit, nec laetatur in perditione vivorum. Et Paulo post: impii autem manibus et verbis accersierunt sibi illam.

Respondeo. Dicendum est, quod in morte tria sunt consideranda, scilicet causa naturalis, et quantum ad hoc ex conditione naturae statutum est hominem semel mori, in quantum componitur ex contrariis. Secundo donum inditum: et quantum ad hoc in conditionem datum est homini beneficium originalis iustitiae, per quam anima

continebat corpus, ut posset non mori. Tertio meritum mortis, et sic homo peccando meruit illud beneficium amittere, et sic mortem incurrit. Unde dicit, quod impii manibus, scilicet pomum vetitum contrectando, accersierunt mortem.

Homo ergo demerendo causa est mortis, sed Deus, ut iudex. Stipendia enim peccati mors, Rom. VI, 23.

Semel; quod quidem verum est de communi consuetudine, licet aliqui fuerint resuscitati, sicut Lazarus et filius viduae, qui postea mortui sunt.

Quantum autem ad secundum dicit post hoc autem iudicium, quia postquam resurgent, non iterum morientur, sed statim iudicium sequetur. Omnes enim manifestari oportet ante tribunal Christi, ut referat unusquisque propria corporis prout gessit, ut dicitur II Cor. V, 10.

Deinde cum dicit sic et Christus, etc., ostendit quomodo haec conveniunt Christo.

Et quantum ad primum dicit, quod sic et Christus semel oblatus est. Et in hoc convenit cum aliis. Sed differt in duobus: primo, quia cum Christus non descenderit ab Adam per rationem seminalem, sed quantum ad corpulentam substantiam, non contraxit peccatum originale, et ideo non fuit debitor illius status. Gen. II, 17: in quacumque die comederis ex eo, morte morieris. Sed propria voluntate mortem assumpsit. Io. X, 18: nemo tollit a me animam meam, etc.. Ideo dicit, quod oblatus est. Is. LIII, 7: oblatus est quia ipse voluit. Et I Pet. III, 18: Christus semel pro peccatis nostris mortuus est.

Secundo differt, quia mors nostra est effectus peccati. Rom. VI, 23: stipendia peccati mors. Sed mors Christi est destructiva peccati.

Ideo dicit ad multorum exhaurienda peccata, id est, removenda. Nec dicit omnium, quia mors Christi, etsi sit sufficiens pro omnibus, non tamen habet efficaciam, nisi quantum ad salvandos. Non enim omnes subiiciuntur ei per fidem et bona opera.

Quantum ad secundum dicit: secundo autem sine peccato apparebit. De secundo adventu dicit duo. Primo ponit differentiam eius ad primum, quia secundus erit sine peccato. In primo enim, etsi peccatum non habuerit, tamen venit in similitudinem carnis peccati, Rom. VIII, 3. Item in primo factus est hostia pro peccato. II Cor. V, 21: eum qui peccatum non noverat, pro nobis peccatum fecit. In secundo vero ista non erunt, ideo dicit, quod apparebit sine peccato.

Secundo ponit illud, quod est proprium secundo adventui, quia non apparebit ut iudicetur, sed ut iudicet, remunerans pro meritis.

Unde dicit, quod apparebit. Et quidem licet omnibus, etiam his qui eum pupugerunt secundum carnem, tamen secundum divinitatem solum electis, expectantibus se per fidem, in salutem eorum. Is. XXX, 18: beati omnes, qui expectant eum. Phil. III, 20 s.: salvatorem expectamus Dominum Iesum Christum, qui reformabit corpus humilitatis nostrae, configuratum corpori claritatis suae.

|+10 Capitulus 10

|#1 Lectio 1

Supra apostolus consideratis his, quae aguntur in utroque testamento, ostendit praeeminentiam novi testamenti ad vetus, hic probat unum quod supponit, scilicet quod vetus non poterat mundare peccata. Et hoc est ultimum illorum quinque, quae praemisera de Christo.

Et circa hoc duo facit.

Primo enim ostendit defectum veteris testamenti circa abolitionem culpa; secundo ex hoc comparat sacerdotem novi testamenti ad sacerdotem veteris testamenti, ibi omnis quidem sacerdos.

Iterum prima in duas.

Primo enim proponit, quod intendit; secundo probat per auctoritatem Scripturae, ibi ideo ingrediens mundum.

Item prima in duas.

Primo enim proponit intentum suum; secundo probat, ibi alioquin cessant.

Circa primum sciendum est, quod apostolus ex conditione et ritu veteris legis concludit ipsum defectum. Per peccatum autem fit privatio futurorum bonorum, et ideo quasi illud peccatum pertineat ad bona futura, scilicet caelestia, ad illa bona se habet lex vetus sicut umbra ad corpus, sed nova lex sicut imago. Umbra autem et imago quantum ad hoc conveniunt quod utrumque repraesentat, sed umbra in communi, et quantum ad naturam speciei, imago vero in particulari, et quantum ad naturam individui, et in speciali. Sic etiam nova lex quantum ad bona futura repraesentat expressius quam vetus.

Primo quia in verbis novi testamenti fit expressa mentio de bonis futuris et promissio, non autem in veteri, sed tantum de carnalibus.

Secundo quia virtus novi testamenti consistit in charitate, quae est plenitudo legis.

Et ista charitas licet sit imperfecta, ratione fidei cui inhaeret, tamen est similis charitati patriae.

Unde nova lex dicitur lex amoris. Et ideo dicitur imago, quia habet similitudinem expressam bonorum futurorum. Sed lex vetus illam repraesentat per quaedam carnalia, et valde a remotis: et ideo dicitur umbra. Col. II, 17: quae sunt umbra futurorum.

Haec est ergo conditio veteris testamenti, quod habet umbram futurorum, non rerum imaginem.

Ritus autem erat, quod per singulos annos offerebant in festo expiationis easdem hostias, scilicet sanguinem hircorum et taurorum pro eodem, scilicet pro peccato, sicut patet Lev. XXIII.

Ex his duobus concludit intentum, scilicet quod lex habens umbram futurorum bonorum, non rerum imaginem, non potest facere perfectos accedentes, scilicet pontifices, eisdem hostiis, quas offerunt indesinenter, id est, per singulos annos. Supra VII, 19: neminem ad perfectum adduxit lex. Sed ista perfectio reservatur novae legi, quae consistit in charitate, quae est vinculum perfectionis, Col. III, 14. Ideo dicitur Matth. V, 48: estote ergo perfecti. Deinde cum dicit alioquin cessassent, probat ex duobus intentum: et primo ex ritu; secundo ex conditione oblatorum, ibi impossibile enim.

Ad probandum autem quod lex non mundabat perfecte, assumit duo.

Primum est quod in ipsa fiebat frequens reiteratio earundem hostiarum, et est ratio talis: cultores si fuissent per easdem hostias semel mundati, quia non haberent ultra conscientiam peccati, cessassent offerre, et si cessassent, non offerre indigerent. Tunc autem non cessabant, quia, ut dictum est, per singulos annos easdem hostias offerebant. Quia ergo non cessabant idem semper offerre, signum est quod non mundabantur. Matth. IX, 12: non est opus valentibus medicus, sed male habentibus.

Sed contra quia posset dici, quod ratio non est efficax. Posset enim dici, quod mundabat illa oblatio a praeteritis, non a futuris, et ideo quia frequenter peccabant, oportebat frequenter iterari oblationem.

Respondeo. Dicendum est, quod modus loquendi apostoli hoc excludit: quia cum peccatum sit quoddam spirituale, quod opponitur caelesti, oportet illud per quod mundatur peccatum, esse spirituale et caeleste, et per consequens habere virtutem perpetuam. Unde supra loquens de virtute sacrificii Christi attribuit ei virtutem perpetuam, dicens aeterna redemptione inventa. Quod autem habet virtutem perpetuam sufficit ad committenda, et commissa, et ideo non oportet ipsum amplius iterari. Unde Christus una oblatione mundavit in aeternum sanctificatos, sicut dicitur infra.

Item hoc quod hic dicitur, quod non iteretur: contra, quia nos quotidie offerimus.

Respondeo. Dicendum est, quod non offerimus aliam quam illam quam Christus obtulit pro nobis, scilicet sanguinem suum. Unde non est alia oblatio, sed est commemoratio illius hostiae quam Christus obtulit. Lc. XXII, 19: hoc facite in meam commemorationem.

Secundum quod praemittit est, quia in veteri testamento fiebat commemoratio per singulos annos de peccatis suis et populi, ergo non erant abolita. Unde dicit, quod in ipsis fit commemoratio, etc., quod verum est. In generali enim fiebat mentio de peccatis, scilicet quod erat conscius peccati, sed in speciali fit mentio in novo. Iac. V, 16: confitemini alterutrum peccata vestra.

Deinde cum dicit impossibile est enim, etc., probat idem ex conditione oblatorum.

Solemnius enim quod erat inter ipsa, erat oblatio hircorum et vitulorum, quae fiebat in die expiationis. Et cum ista esset quaedam repraesentatio obscura et imperfecta caelestium, sicut umbra, impossibile est sanguine istorum auferri peccatum. Quod verum est propria virtute. Sed si alicui dimittebantur, hoc erat virtute sanguinis Christi, qui in illo praefigurabatur. Ier. XI, 15: numquid carnes sanctae auferent a te malitias tuas, in quibus gloriata es? quasi dicat: non.

Deinde cum dicit ideo ingrediens mundum, etc., inducit auctoritatem Scripturae, et circa hoc facit duo.

Primo enim ponit eam; secundo exponit eam, ibi superius dicens.

Ista auctoritas potest dividi in duas, secundum Glossam, quia primo agit de incarnatione Christi praefigurata in legalibus; secundo de passione Christi, ibi tunc dixi.

Tamen, secundum intentionem apostoli potest aliter dici, quod primo tangit illud, quod pertinet ad reprobationem veteris testamenti; secundo, illud quod pertinet ad acceptionem novi testamenti, ibi tunc dixi.

Ista autem auctoritas convenit Christo secundum quod ingreditur in mundum; ergo quia illa non poterant auferre peccata, ideo filius Dei ingrediens in mundum dicit.

Contra, quia dicitur Io. I, 10: in mundo erat. Respondeo. Dicendum est, quod verum est quod erat in mundo, quasi regens totum, in quantum dicitur esse in omnibus per essentiam, praesentiam et potentiam, sed est extra mundum, quia a mundo non comprehenditur, sed habet bonitatem separatam a toto mundo, a quo causatur bonitas universi.

Sed quia propter nos factus est humanae naturae suppositum, dicitur ingredi in mundum propter eius assumptionem, sicut supra I, 6: cum iterum introducit primogenitum in orbem terrae, etc..

Ingressus ergo in mundum dicit.

Sed quid dicit? hostiam et oblationem noluit.

Ponit autem quatuor, quae erant in veteri testamento, quia sacrificium aut erat de inanimatis, puta pane vel thure, et tunc dicebatur oblatio. Vel de animatis, et tunc vel ad placandum Deum, et dicitur holocaustum, quod erat dignissimum, quia totum comburebatur et cedebat in honorem Dei.

Aut erat pro emundatione peccati, et dicitur sacrificium pro peccato. Et istud habebat duplicem partem, quia una pars comburebatur in altari, altera cedebat in usum ministrorum.

Aut erat pro beneficiis Dei, et istud minus dignum, quia tantum tertia pars comburebatur, et dabatur ministris una, alia offerentibus.

Et istud dicitur sacrificium pacificorum.

Istis omnibus in novo testamento respondet oblatio corporis Christi, quia per corpus Christi placatus est Deus, scilicet in oblatione ipsius in cruce. Rom. V, 10: cum inimici essemus, reconciliati sumus Deo per mortem filii eius. Item per ipsum ablatum est peccatum. I Pet. III, 18: Christus semel pro peccatis nostris mortuus est. Item per ipsum introducimur in bona aeterna, et promovemur ad beneficia Dei.

Dicit ergo hostiam, scilicet sacrificium, et oblationem noluisti; et interponit post corpus autem aptasti mihi, id est, aptum fecisti immolationi. Et hoc quantum ad duo.

Primo quia fuit purissimum, ut deleteret omne peccatum. Ex. XII, 5: erit agnus absque macula.

Item quia fuit passibile, ut posset immolari.

Rom. VIII, 3: misit Deus filium suum in similitudinem carnis peccati. Istud autem corpus est vera hostia et vera oblatio. Eph. V, 2: tradidit semetipsum pro nobis oblationem et hostiam Deo in odorem suavitatis.

Holocaustomata et pro peccato non tibi placuerunt.

Maius est placere quam velle, quia illa placent quae in se habent aliquid ut ea velimus. Volumus autem aliquando aliqua non propter se, sed propter aliud. Quia ergo holocausta digniora erant, de quibus tamen dicit, quod non placuerunt, ergo multo minus alia.

Sed contra, quia Lev. I, 9, dicitur quod adolebat ea sacerdos super altare in holocaustum et suavem odorem Domino.

Praeterea, si noluit ea, quare praecepit haec sibi offerri? respondeo. Dicendum est quod hoc, quod Deus dicit illa nolle, potest dupliciter intelligi.

Uno modo, quod non vult ea pro tempore isto, in quo adveniente veritate cessat umbra, unde modo peccaret qui ea offerret.

Alio modo quod non vult ea propter peccata offerentium. Is. I, 15: manus enim vestrae sanguine plenae sunt.

Tertia responsio ad quam apostolus tendit, est, quia ista numquam secundum se placuerunt Deo, nec accepta fuerunt, sed propter duo dicuntur accepta. Primo quia erant figura Christi, cuius passio Deo accepta fuit.

Non enim delectabatur in occisione animalium, sed in fide passionis eius. Omnia enim in figura contingebant illis, I Cor. X, 11.

Secundo ut nos ab idololatria revocaret per ista sacrificia; unde in prima legis datione nulla fit mentio de sacrificiis, sed tantum postquam fecerunt vitulum. Unde Ier. VII, 22: non sum locutus cum patribus vestris, et non praecepi eis in die qua eduxi eos de terra Aegypti, de verbo holocaustorum et victimarum.

Deinde cum dicit tunc dixi, etc., prosequitur de approbatione novi testamenti, et secundum Glossam sic legitur: tunc, scilicet quando aptasti corpus mihi, scilicet in conceptione, dixi: ecce venio, id est, venire proposui, scilicet ad passionem. I Io. V, 6: hic est qui venit per aquam et sanguinem Iesus Christus.

Vel melius est quod referatur ad adventum in mundum sic: tunc, scilicet quando holocausta non placuerunt tibi, dixi: venio per incarnationem. Io. XVI, 28: exivi a patre, et veni in mundum. Et hoc ut offerrem me ad passionem. Et ideo dicit: ecce.

Sed numquid istud sacrificium erit acceptum? certe sic, quia in capite libri scriptum est de me. Iste liber est Christus secundum humanam naturam, in quo scripta sunt omnia necessaria homini ad salutem.

Is. VIII, 1: sume tibi librum grandem. Caput autem Christi est Deus, I Cor. XI, 3. In capite libri, id est in ordinatione Dei, qui est caput Christi, qui est liber, scriptum est quod filius Dei incarnari deberet et mori.

Vel liber, id est, Psalterium, cuius primus Psalmus est de Christo.

Vel melius, liber vitae, qui nihil aliud est quam notitia, quam Deus habet de praedestinatione sanctorum, qui salvantur per Christum.

Ergo in isto libro scriptum est de me, quia sancti per me praedestinati sunt.

Eph. I, 4: elegit nos in ipso ante mundi constitutionem.

Rom. VIII, 29: quos praescivit et praedestinavit conformes fieri imaginis filii sui. Si ergo praedestinatio dicitur liber, manifestum est quod Christus caput est libri.

Apoc. XXI, 27: qui non sunt scripti in libro vitae agni. Qui simpliciter est praedestinatus.

Rom. I, 4: qui praedestinatus est filius Dei in virtute.

Ergo in capite libri, id est, in me, secundum divinam naturam, scriptum est de me secundum naturam humanam, ut faciam voluntatem, scilicet tuam, id est, hoc praedestinatum est, ut per gratiam tuam faciam voluntatem tuam, offerendo meipsum ad redemptionem humani generis.

Deinde cum dicit superius dicens, exponit auctoritatem praemissam.

Et circa hoc facit duo.

Primo enim assignando ordinem dicendorum ponit differentiam inter novum et vetus testamentum; secundo exponit specialiter quoddam suppositum in auctoritate, ibi in qua voluntate.

Dictum est autem, quod duo tangebantur in auctoritate allegata. Unum quod pertinet ad reprobationem veteris testamenti, aliud autem ad approbationem novi testamenti.

Reprobatur autem vetus testamentum dupliciter, tum quia Deus sacrificia eius non vult, tum quia sibi non placent, et sic David propheta, dicens superius, id est, in principio.

Et quid dicit? quia hostias, et oblationes, et holocaustomata, et pro peccato noluisti.

Is. I, 11: holocaustum arietum, et adipem pinguium, et sanguinem vitulorum, et agnorum, et hircorum, nolui, etc.. Noluisti, verum est secundum se, nec placita sunt tibi, quae secundum legem offeruntur, id est, in his non delectaris, Ps. L, 17: holocaustis non delectaberis, nisi quia sunt figura, vel in quantum per ipsa retrahebantur ab idololatria.

Hoc ergo primo dicens, subiungit tunc dixi, scilicet quando carnem aptasti mihi ad passionem, vel quando ista non placuerunt: ecce venio, vel ad incarnationem vel ad passionem.

Sed, ad quid? ut faciam voluntatem tuam. Io. VI, 38: descendi de caelo, ut faciam voluntatem eius qui misit me. Io. IV, 34: meus cibus est, ut faciam voluntatem eius qui misit me.

Propheta ergo hoc dicens, aufert primum ut sequens statuatur. In quo ostendit differentiam veteris et novi testamenti, quia loquens de veteri dicit, quod non vult, nec placent Deo, scilicet secundum se; ergo auferuntur.

Sed quando de novo loquitur, dicit quod vult, quia ad hoc venio ut faciam voluntatem tuam. Ergo novum statuitur, id est, firmatur esse secundum voluntatem Dei. Lev. XXVI, 10: vetera, novis supervenientibus, proicietis.

Deinde cum dicit in qua voluntate, exponit illud quod dixerat de voluntate Dei, ad quam implendam venit Christus, scilicet quae sit illa voluntas. Haec autem est sicut dicitur I Thess. IV, 3: haec est voluntas Dei, sanctificatio vestra. Ideo dicit in qua voluntate sanctificati sumus, et hoc, per oblationem corporis Christi Iesu, scilicet factam.

Eph. V, 2: obtulit semetipsum oblationem et hostiam Deo. Et hoc, semel. I Petr. III, 18: Christus semel pro peccatis nostris mortuus est.

Deinde cum dicit et omnis quidem sacerdos, ostendit comparisonem sacerdotis novi et veteris testamenti.

Sciendum autem, quod in lege erant duo solemnissima sacrificia. Unum in die expiationis, quod fiebat per solum summum pontificem, de quo multa iam dicta sunt. Aliud erat iuge sacrificium, in quo unus agnus offerebatur in mane, et alius in vespere, de quo Num. XXVIII, 4.

De isto etiam intendit hic apostolus, et circa hoc tria facit.

Primo enim ponit illud quod pertinet ad sacerdotem veteris testamenti; secundo ponit illud quod pertinet ad sacerdotem novi; tertio confirmat per auctoritatem.

Secundum, ibi hic autem unam, tertium, ibi contestatur autem.

Dicit ergo omnis sacerdos, etc..

Dicit omnis, ad differentiam sacrificii expiationis, quod tantum per summum sacerdotem fiebat; sed in isto omnis sacerdos praesto est, tota die ministrans, et saepe offerens easdem hostias, quia semper offerebat agnum.

Quae, scilicet hostiae feriales, non poterant auferre peccata, quia iterabantur. Ier. XI, 15: numquid carnes sanctae auferent a te malitias tuas in quibus gloriata es? per istud iuge sacrificium figuratur Christus, et aeternitas eius qui est agnus immaculatus.

Deinde cum dicit hic autem unam pro peccatis, ostendit illud quod pertinet ad sacerdotium Christi.

Et circa hoc facit duo.

Primo enim ponit intentum; secundo assignat rationem, ibi una enim.

Dicit ergo hic autem, scilicet Christus, offerens unam hostiam pro peccatis, auferentem scilicet peccata. Illa vero vetus lex multas offerebat hostias non expiantes peccata; hic ergo, scilicet Christus, offerens unam hostiam, quia semel pro peccatis nostris semetipsum obtulit, sedet, non tamquam minister, sicut sacerdos legalis qui semper praesto est, sed tamquam Dominus. Ps. Cix, 1: dixit Dominus Domino meo: sede a dextris meis. Mc. Ult.: sedet a dextris Dei. In dextera Dei patris, quantum ad aequalitatem potestatis secundum divinitatem, sed in potioribus bonis secundum humanitatem. Supra I, 3: sedet ad dexteram maiestatis, etc.. Et hoc in sempiternum. Non enim iterum morietur, quia Christus resurgens ex mortuis, etc.. Rom. VI, 9; Dan. VII, 14: potestas eius, potestas aeterna.

De caetero expectans donec ponantur inimici eius scabellum pedum eius.

Ista expectatio non innuit aliquam anxietatem in Christo, sicut in hominibus. Spes quae differtur affligit animam, ut dicitur Prov. XIII, 12. Sed designat voluntatem miserendi, quam Deus habet erga nos. Is. XXX, 18: expectat Dominus, ut misereatur nostri.

Subiiciuntur ergo pedibus eius, id est humanitati Christi aliqui volentes, et in hoc salus ipsorum consistit, scilicet in faciendo voluntatem eius. Ex. X, 3: usquequo non vis mihi subiici? sed mali nolentes ipsi subditi sunt, quia etsi voluntatem eius per se non implent, tamen de ipsis impletur quantum ad opus iustitiae. Et sic omnia sunt ei subiecta aliquo istorum modorum. Ps. VIII, 7: omnia subiecisti sub pedibus eius.

Deinde cum dicit una enim oblatione, assignat rationem, scilicet quare sedet tamquam Dominus, et non tamquam minister, sicut sacerdos legalis, quia ille per hostiam unam non auferebat peccata, et ideo oportebat plures alias offerre et frequenter.

Supra V, 1: omnis enim pontifex ad offerenda munera et hostias constituitur. Sed hostia, quam Christus obtulit, aufert omnia peccata.

Supra IX, 28: Christus semel oblatus est ad multorum exhaurienda peccata.

Et ideo dicit quod una oblatione consummavit, id est, perfecit, quod fecit reconciliando et coniungendo nos Deo tamquam principio, sanctificatos in sempiternum, quia hostia Christi, qui Deus est et homo, habet virtutem

aeternam sanctificandi. Infra XIII, 12: Iesus ut sanctificaret per suum sanguinem populum, etc.. Per Christum enim perficimur et coniungimur Deo. Rom. V, 2: per quem accessum habemus ad Deum.

Deinde cum dicit contestatur autem, confirmat quod dixerat per auctoritatem, quae sumpta est ex Ier. XXXI, 33, quae, quia supra cap. Octavo exposita est, ad praesens intermittitur.

Et tamen potest dividi in duas partes. Primo ponit auctoritatem; secundo ex ea arguit, ibi ubi autem horum remissio.

Et facit talem rationem: in novo testamento remittuntur peccata per oblationem Christi, quia in remissionem peccatorum effusus est sanguis Christi; ergo in novo testamento, in quo peccata et iniquitates remittuntur, ut dictum est in auctoritate, non est oblatio pro peccato, supple, amplius iteranda.

Matth. IX, 12: non est opus valentibus medicus, sed male habentibus. Ubi ergo est horum remissio, etc.. Fieret enim iniuria hostiae Christi.

#2 Lectio 2

Postquam ostendit apostolus multiplicem eminentiam sacerdotii Christi respectu sacerdotii legalis, hic iuxta consuetudinem suam concludit, monendo quod isti sacerdotio fideliter inhaerendum est.

Hoc enim semper supra fecit, quod post commendationem ponit admonitionem, quia ad hoc susceperat commendare gratiam Christi, ut alliciat eos ad obediendum Christo, et recedendum a caeremonialibus legis.

Circa hoc ergo duo facit, quia primo ponit monitionem; secundo assignat rationem, ibi voluntarie enim.

Sciendum est autem circa primum quod duo dixerat de sacerdotio Christi, scilicet virtutem ritus eius, quia per proprium sanguinem; item dignitatem ipsius, quia pontifex in aeternum. Et ideo in monitione sua resumit ista duo. Unde monendo, quod fideliter obediendum est Deo Christo, primo ponit illa duo; secundo ponit suam monitionem, ibi accedamus cum bono corde.

Item prima in duas, quia primo resumit ritum sacerdotii eius; secundo dignitatem, ibi et sacerdotem magnum.

Dicit ergo itaque, fratres, scilicet per mutuam charitatem, habentes fiduciam in introitu, etc.. Eph. III, 12: in quo habemus fiduciam et accessum in confidentia, etc..

Ex. XV, 17: introduces eos, et plantabis in monte haereditatis tuae firmissimo habitaculo, etc.. Ps. Cxxi, 1: laetatus sum in his quae dicta sunt mihi, in domum Domini ibimus.

Et hoc in sanguine Christi, quia hic est sanguis novi testamenti, id est, novae promissionis, scilicet caelestium.

Sed quomodo habeamus fiduciam introeundi ostendit, quia Christus per suum sanguinem initiavit, id est inchoavit, novam viam nobis. Mich. II, 13: ascendit pandens iter ante eos. Io. XIV, 3: si abiero et praeparavero vobis locum, etc.. Is. XXXV, 8: sancta via vocabitur, et pollutus non transibit per illam. Haec est ergo via eundi in caelum.

Et est nova quia ante Christum nullus invenit eam, quia nemo ascendit in caelum nisi qui descendit de caelo, Io. III, 13. Et ideo qui vult ascendere, debet ipsi tamquam membrum capiti suo adhaerere. Apoc. II, 7: vincenti dabo edere de ligno vitae, quod est in Paradiso Dei mei. Et III, 12: et Scribam super eum nomen novum, et nomen civitatis novae ierusalem, quia scilicet de novo introducuntur. Viventem, id est, semper perseverantem, in quo apparuit virtus deitatis, quia semper vivit.

Sed quae sit ista via ostendit subdens per velamen, id est, carnem suam. Sicut enim sacerdos per velum intrabat in sancta sanctorum, ita si volumus intrare sancta gloriae, oportet intrare per carnem Christi, qui fuit velamen deitatis. Is. XLV, 15: vere tu es Deus absconditus. Non enim sufficit fides de deitate, si non adsit fides de incarnatione.

Io. XIV, 1: creditis in Deum, et in me credite.

Vel per velamen, id est, per carnem suam datam nobis sub velamento speciei panis in sacramento. Non enim proponitur nobis sub specie propria propter horrorem, et propter meritum fidei.

Consequenter commendat dignitatem sacerdotis, cum dicit et sacerdotem magnum, qui scilicet nobis initiavit viam, quasi dicat: habentes fiduciam intrandi per sacerdotem, scilicet Iesum. Ps. Cix, 5: tu es sacerdos in aeternum.

Qui dicitur magnus, quia sacerdotium eius non est tantum super unum populum, sicut Aaron, sed super domum Dei totam scilicet ecclesiam militantem et triumphantem. I tim. III, 15: ut scias quomodo oporteat te conversari in domo Dei, quae est ecclesia. Et dicit super, quia Moyses fuit fidelis in omni domo, tamquam famulus, Num. XII, 7; sed Christus super totam domum, sicut filius, qui est Dominus omnium. Matth. Ult.: data est mihi omnis potestas in caelo et in terra. De hoc etiam supra III.

Deinde cum dicit accedamus, ponit monitionem suam, ut scilicet ex quo talis et tantus est, fideliter est ei adhaerendum.

Quod fit tribus modis, scilicet per fidem, spem, et charitatem. I Cor. XIII, 13: nunc autem manent fides, spes, charitas.

Primo ergo monet ad ea, quae sunt fidei; secundo ad ea, quae sunt spei, ibi teneamus spei; tertio ad ea, quae sunt charitatis, ibi et consideremus.

Sed quantum ad primum duo sunt necessaria, scilicet ipsa fides, quia sine fide impossibile est placere Deo, et fidei sacramentum.

Quantum ad primum dicit accedamus, ad ipsum, cum vero, non ficto, corde. IV reg. XX, 3 et Is. XXXVIII, 3: memento quomodo ambulaverim coram te in veritate, et in corde perfecto. Hoc autem fit quando opus concordat cordi. Accedamus etiam in plenitudine fidei. Infra XI, 6: accedentem ad Deum oportet credere, etc.. Nec sufficit qualiscumque fides, sed requiritur fides plena, quod fit duobus modis, scilicet et quantum ad materiam fidei, ut credantur omnia quae proponuntur ad credendum, et quod sit fides formata, quod est per charitatem. Rom. XIII, 10: plenitudo enim legis est dilectio.

Quantum ad sacramentum fidei dicitur aspersi corda vestra, quod alludit ei, quod dicitur Num. XIX, ubi ponitur ritus vitulae Rufae, de cuius aqua aspergebatur mundandus die tertio, sed die septimo alia aqua lavabatur corpus eius, et vestimenta. Per aspersionem aquae vitulae Rufae figurabatur passio Christi, quia die tertia, scilicet in fide trinitatis in baptismo mundamur a peccatis.

Et quantum ad hoc dicit aspersi corda, non corpora. Infra XII, 24: accessistis ad sanguinis aspersionem. Aspersi ergo corda non a tactu mortui, sicut per aquam vitulae Rufae, sed a conscientia mala.

De ablutione autem, quae fiebat septima die, dicit et abluti corpus aqua munda. Non enim in baptismo operatur tantum virtus passionis, sed etiam infunduntur in ipso dona spiritus sancti. Unde in septima die, id est in plenitudine donorum spiritus sancti, totus homo abluatur intus et extra ab omni peccato tam actuali quam originali, quod est quasi corporale, quia anima ipsum contrahit per unionem ad carnem foedam.

Dicitur autem spiritus sanctus aqua quia mundat. Act. XV, 9: fide purificans corda ipsorum. Ez. XXXVI, 25: effundam super vos aquam mundam, et mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris, et ab universis idolis vestris mundabo vos. Zach. XIII, 1: erit fons patens domui David, et habitantibus ierusalem, in ablutionem peccatoris et menstruatæ.

Tit. III, 5: per lavacrum regenerationis et renovationis spiritus sancti. Et in huius signum super Christum baptizatum descendit spiritus sanctus in corporali specie.

Deinde cum dicit teneamus spei nostrae, ponit illud quod pertinet ad spem.

Et circa hoc facit duo.

Primo enim hortatur ad spei certitudinem; secundo subdit rationem, ibi fidelis enim est qui.

Sciendum est autem, quod per fidem Christi datur nobis spes salutis aeternae, et introitus in caelum. I Pet. I, 3: regeneravit nos in spem vivam. Unde dicit teneamus, et non dicit spem, sed spei nostrae confessionem, quia non sufficit habere spem in corde, sed etiam oportet confiteri ore.

Rom. X, 10: corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem. Item oportet confiteri eam non solum verbo, sed etiam factis, contra quosdam, de quibus Tit. I, 16: confitentur se nosse Deum, factis autem negant.

Fit autem ista confessio per opera, per quae tenditur ad res speratas. Apoc. III, 11: tene quod habes ne alius accipiat coronam tuam. Indeclinabilem, id est, ut ab ista confessione non declinemus, neque per prospera, neque per adversa. Ps. Cxxiv, 5: declinantes autem in obligationes, adducet Dominus cum operantibus iniquitatem. Is. XXX, 21: haec est via, ambulate in ea, et non declinetis neque ad dexteram, neque ad sinistram.

Et ratio huius est, quia ille qui repromisit, est fidelis, et ideo mentiri non potest. Ps. Cxlv, 13: fidelis Dominus in omnibus verbis suis. Deut. XXXII, 4: Deus fidelis, et absque ulla iniquitate.

Consequenter cum dicit et consideremus, etc., ponit illud quod pertinet ad charitatem, et circa hoc facit tria.

Primo enim facit, quod dictum est; secundo removet contrarium charitati, ibi non deserentes; tertio assignat rationem ex congruitate temporis, ibi et tanto magis, etc..

Circa primum sciendum est, quod licet charitas principaliter inhaereat Deo, tamen manifestatur per charitatem proximi.

I Io. IV, 20: qui enim non diligit fratrem suum quem videt, Deum quem non videt, quomodo potest diligere? ergo ad charitatem pertinet, quod diligatur proximus. Ideo dicit consideremus invicem, ut scilicet ea, quae proximi sollicitate faciamus. Eccli. XVII, 12: et unicuique mandavit Deus de proximo suo.

Sed quia aliqui ea quae sunt proximi considerant zelo invidiae, aliqui vero zelo odii, contra quos dicitur Prov. XXIV, 15: ne quaeras impietatem in domo iusti, ideo dicit in provocationem charitatis, id est, ut provocemus eos ad charitatem. Rom. XI, 13 s.: quamdiu apostolus gentium sum, ministerium meum honorificabo, si quo modo ad aemulandum provocem carnem meam, et salvos faciam aliquos ex illis. Ista autem provocatio procedit ex dilectione, quae extenditur ad opus exterius. I Io. III, 18: non diligamus verbo neque lingua, sed opere et veritate. Sicut enim dicit Gregorius, non est amor Dei otiosus, operatur enim magna si est, si autem operari renuit, amor non est.

Probatio ergo dilectionis, exhibitio est operis.

Ideo subdit et bonorum operum. Col. I, 10: in omni opere bono fructificantes.

Deinde removet contrarium charitati, cum dicit non deserentes, etc.. Quia enim charitas est amor, proprium autem amoris est unire, quia, ut dicit Dionysius, amor est vis unitiva. Io. XVII, 22 s.: ut sint unum sicut et nos unum sumus, et cognoscat mundus, quia dilexisti eos, sicut et me dilexisti ideo recedere ab invicem, est directe oppositum charitati. Et ideo dicit non deserentes collectionem nostram, scilicet ecclesiae, quam aliqui deserunt tripliciter. Scilicet propter persecutiones apostatantes a fide. Et isti significantur per illos, de quibus dicitur io. VI, 67, quod abierunt retro, et iam cum illo non ambulabant. Matth. XIII, 21: facta tribulatione et persecutionibus propter verbum continuo scandalizantur. Lc. VIII, 13: ad tempus credunt, et in tempore tentationis recedunt.

Secundo, mali praelati qui dimittunt oves in periculo. Io. X, 13: mercenarius fugit, quia mercenarius est. Aliqui vero ex superbia, quia cum possent esse utiles ad regendum, cum nota superbiae ab aliis se separant, Iud. V, 19: hi sunt qui segregant se ab aliis, animales, spiritum non habentes, quasi sub specie maioris perfectionis.

Et forte tales erant in tempore illo.

Ideo sequitur sicut consuetudinis est quibusdam.

Contra quos dicitur I Cor. XI, 16: si quis videtur contentiosus esse, nos talem consuetudinem non habemus in ecclesia Dei.

Sed quid debent facere subdit sed consolantes, quasi dicat: si videas, quod socius tuus male se habet, non deseras eum, sed consolare, non sicut illi qui deserunt collectionem, de quibus dicit sicut est consuetudinis quibusdam, etc..

Consequenter cum dicit et tanto magis, assignat causam huius.

Posset enim aliquis dicere: quare debemus nos in fide proficere? quia motus naturalis quanto plus accedit ad terminum, magis intenditur.

Contrarium est de violento. Gratia autem inclinatur in modum naturae; ergo qui sunt in gratia quanto plus accedunt ad finem, plus debent crescere. Et ideo dixit non deserentes, sicut quidam, sed consolantes. Et hoc, tanto magis quanto videritis appropinquantem diem, id est terminum. Rom. XIII, 12: nox praecessit, dies autem appropinquavit.

Prov. IV, 18: iustorum semita, quasi lux splendens proficit, et crescit usque ad perfectum diem.

#3 Lectio 3

Supra apostolus posita commendatione excellentiae sacerdotii Christi, et subiuncta admonitione ut illius sacerdotio adhaereant per fidem et charitatem, hic probat monitionem suam per rationem.

Et hoc facit dupliciter, primo terrendo, secundo demulcendo, ibi rememoramini autem pristinos dies.

Circa primum duo facit quia primo terret eos ad observandum monitionem suam propter subtractionem remedii; secundo propter expectationem iudicii, ibi terribilis autem.

Dicit ergo voluntarie, etc., quod dupliciter exponitur: uno modo secundum Glossam quae videtur facere differentiam inter peccantes volentes et voluntarie; ita quod volens peccat, qui quasi passione ductus consentit in peccatum, de quo ante non cogitavit; voluntarie autem qui ex certa malitia, cuius voluntas prona est ad peccandum, ut statim cedat. Ier. VIII, 6: omnes conversi sunt ad cursum suum quasi equus vadens impetu ad proelium, nec postea poenitet.

Prov. II, 14: laetantur cum malefecerint, et exultant in rebus pessimis. Ergo voluntarie peccantibus, id est, in voluntate peccandi permanentibus.

Et exaggerando subdit post acceptam notitiam veritatis. II Pet. II, 21: melius erat illis viam iustitiae non agnoscere, quam post agnitionem retrorsum converti. Iam non relinquitur hostia pro peccatis, id est, hostia quam Christus obtulit pro remissione peccatorum, non est nobis utilis, quia illis dimittuntur peccata, qui de ipsis poenitent. Matth. XXVI, 28: hic est sanguis novi testamenti, qui pro multis effundetur, scilicet efficaciter.

Sed de malis dicitur Is. XLIX, 4: in vacuum laboravi sine causa, et vane fortitudinem meam consumpsi. Ier. VI, 29: frustra conflavit conflator, malitiae eius non sunt consumptae.

Sed melius potest dici, et secundum intentionem apostoli, quia, secundum Augustinum, liberum arbitrium habet multiplicem statum, quia in statu extra gratiam, antequam reparatur per gratiam, non est in potestate nostra peccare mortaliter vel non peccare, et hoc propter praekonceptionem finis, et habitum inclinantem; quod quidem verum est secundum magnum tempus, sed per aliquam moram, si operetur ex praemeditatione, potest vitare hoc peccatum vel illud.

Sed postquam per gratiam reparatus est homo omnino, in potestate eius est vitare peccatum mortale, et etiam veniale in particulari, non autem omnino in universali, et hoc est propter auxilium gratiae salvantis.

Et ideo dicit nobis peccantibus voluntarie post acceptam notitiam veritatis, id est, post acceptam gratiam, per quam habetur notitia peccati, quia ante notitiam peccati peccatum nostrum a Deo nobis non imputatur, unde quasi dicitur ipsum ignorare, quia non imputat nobis. Sed post, iam non est pro peccatis hostia. Ante enim reparationem, quae facta est per Christum, relinquebatur hostia ista quae expectatur, sed nunc iam non expectatur alia mors eius, ita nec post baptismum semel acceptum expectatur alius baptismus.

Deinde cum dicit terribilis autem, deterret expectatione divini iudicii.

Et circa hoc duo facit: primo enim terret, secundo subdit rationem, ibi irritam quis faciens.

Sic ergo dictum est, quod non relinquitur ultra hostia. Quid ergo? illud quod supra dictum est cap. IX quod post mortem est iudicium. Iob XIX, 29: scitote esse iudicium.

Istius iudicii expectatio est valde terribilis, tum propter conscientiam peccatorum iac. III, 2: in multis offendimus omnes, tum etiam propter imperfectionem iustitiarum nostrarum Is. Lxiv, 6: iustitiae nostrae quasi pannus menstruatae. Ps. Cxviii, 120: a iudiciis tuis timui. Abac. III, 16: audivi et conturbatus est venter meus.

Est afflictiva. Unde dicit et ignis aemulatio, id est poena ignis, quae infligitur ex zelo et aemulatione divinae iustitiae. Ex. XX, 5: ego sum Dominus Deus tuus fortis zelotes, etc.. Zelus autem est amor sponsi. Sicut ergo sponsus non parcit sponsae malae, sic nec Deus animae peccatrici. Prov. VI, 34: zelus et furor viri non parcat in

die vindictae. Sequitur quae consumptura est adversarios. Ps. C. Xcvi, 3: ignis ante ipsum praecedet et inflammabit in circuitu inimicos eius, quia ignis qui praecedet faciem iudicis, corpora viventium incinerabit, et reprobos detrudet in infernum, et corpora eorum consumet, non totaliter consumendo, sed in perpetuum cruciando.

Consequenter cum dicit irritam quis faciens, probat quod dixerat de terrore iudicii, et primo per locum a minori; secundo per auctoritatem, ibi scimus autem illum.

Primum accipit ex lege. Tanto enim aliquis est reus maioris poenae, quanto rem magis sacram contemnit. Cum ergo vetus testamentum non sit ita sanctum sicut novum, et transgressor illius gravissime puniebatur; ergo transgressor novi longe gravius debet puniri.

Circa istud argumentum duo facit: primo enim ponit istud quod fiebat in veteri; secundo illud quod fiendum est in novo, ibi quanto magis.

Quantum ad vetus ponit culpam et poenam. Culpam, cum dicit irritam quis faciens legem Moysi. Irritum dicitur quod non sortitur debitum finem. Lex autem non solum vetus, sed etiam quaelibet, datur ut inducat homines ad virtutem, et faciat abstinentes a vitiis. Et ideo qui transgreditur legem, et vacat vitiis, quantum est in se, legem irritam facit. Matth. XV, 6: irritum fecistis mandatum Dei propter traditiones vestras.

Gen. XVII, 14: masculus, cuius praeputii caro circumcisa non fuerit, peribit de populo suo, quia pactum meum irritum fecit.

Et poenam ostendit, cum dicit sine ulla miseratione. Et ista poena est valde gravis, quia infligit mortem. Unde dicit moritur.

Ex. XXII, 18: maleficos non patieris vivere. Item quia irremissibilis. Unde dicit sine ulla miseratione. Deut. XIX, 12 s.: morietur, nec misereberis eius.

Sed numquid lex Dei excludit misericordiam? constat quod non. Os. VI, 6: misericordiam volui, et non sacrificium.

Respondeo. Dicendum est, quod differunt misericordia, clementia et venia: quia misericordia est quando homo ex quadam passione cordis et animi movetur ad remittendum poenam, et hoc aliquando est contra iustitiam, et istam prohibet. Venia autem est, quando propter aliquam utilitatem publicam remittit aliquid de poena debita. Clementia est quando non solum de poena aliquid, sed etiam de culpa remissius iudicat. Ista duo non prohibentur, sed misericordia primo modo dicta, quia est contra iustitiam, et inducit dissolutionem.

Moritur ergo et hoc, duobus vel tribus testibus, supple convictus. Deut. XVII, 6: in ore duorum vel trium testium stat omne verbum.

Causa autem quare lex numerum testium determinat secundum Augustinum est, ut per hoc designetur immobilitas veritatis, quae est in sancta trinitate. Nec refert si nominentur duae personae vel tres, quia semper in duabus intelligitur tertia, scilicet spiritus sanctus, qui est nexus amborum. Ista ratio mystica est.

Sed litteralis est, ut quia in iudicio unus affirmat, alter negat, non plus credendum est uni quam alteri. Multitudini autem est credendum.

Omnis autem multitudo completur numero ternario. Et ideo sufficit, quod sint duo cum accusante, sed tertius testis superadditur ex abundantia.

Deinde cum dicit quanto magis, ponitur id quod spectat ad novum testamentum.

Et primo ponit poenam; secundo culpam, ibi qui filium Dei.

Quantum ad poenam dicit: quanto magis putatis deteriora mereri supplicia.

Quia enim in novo testamento per Christum praedicatum est, ideo peccans in ipso, gravius punitur. Matth. XI, 22: verumtamen dico vobis, quod tyro et sidoni remissius erit quam vobis in die iudicii.

Sed numquid plus punitur peccator christianus, quam infidelis? quia si sic, melius esset quod omnes essent infideles.

Respondeo. Dicendum est, quod aliud est de illis qui fidem contemunt, quia isti proprie sunt contemptores; aliud de illis, qui ex ignorantia fidem non annuntiatam, non tenent, et talibus peccatum infidelitatis non imputatur.

Sed qui fidem annuntiatam contemnit, gravius punitur, quia peccatum infidelitatis maximum est. Si ergo comparamus christianum et Iudaeum qui non contemnit, et uterque sit adulter, tunc gravius punietur christianus quam Iudaeus, quia non solum pro adulterio, sed etiam quia magis ingratus est.

Sed numquid universaliter verum est, quod semper idem peccatum in specie gravius punitur in maiori? respondeo. Dicendum est, quod dupliciter peccatur. Uno modo ex surreptione. Et sic quando aliquis dat se operibus divinis, si ex surreptione peccat, minus punitur. II par. XXX, 18 s.: Dominus bonus propitiabitur cunctis, qui in toto corde requirunt Deum patrum suorum. Ps. XXXVI, 24: cum ceciderit, non collidetur. Sed si ex contemptu, magis peccat, quia cum sit in statu altiori, magis contemnit. Et de talibus loquitur hic, qui sunt magis ingrati.

Quantum vero ad culpam dicit qui filium Dei conculcaverit. Sciendum vero est, quod apostolus gravitatem culpae eorum, qui peccant in novo testamento, ostendit ex beneficiis nobis a Deo in illo collatis. Deus autem nobis dedit quicquid maximum et pretiosum habebat, scilicet filium suum unigenitum.

II Pet. I, 4: per quem maxima nobis et pretiosa promissa donavit. Dedit etiam spiritum sanctum. Ioel II, 28: effundam de spiritu meo super omnem carnem. Rom. V, 5: charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum, qui datus est nobis. Ingratitudo autem super tantis beneficiis aggravat peccatum.

Circa ingratitude vero super datione filii duo consideranda sunt ac ponderanda, scilicet mysterium incarnationis, in qua datus est nobis, et sacramentum passionis, in qua pro nobis se obtulit. Supra IX, 14: sanguis Christi, qui per spiritum sanctum semetipsum obtulit immaculatum Deo, etc..

Et ideo quantum ad primum dicit qui filium Dei, scilicet pro nobis incarnatum, conculcaverit, id est vilipenderit, scilicet non credendo quod fides filii Dei sit sufficiens ad salutem, sicut illi qui legalia servabant, gal. III, 1: ante quorum oculos Christus proscriptus est. Item non obediendo eius mandatis, nec vivendo secundum doctrinam eius.

I Reg. II, 30: qui autem contemnunt me, erunt ignobiles.

Quantum ad secundum dicit: et sanguinem testamenti, id est, Christi sanguinem confirmativum novi testamenti. Matth. XXVI, 28: hic est sanguis meus novi testamenti, etc..

Pollutum duxerit, id est, reputaverit pollutum, ut scilicet non possit mundare, sicut pollutus in se non mundat. Eccli. XXXIV, 4: ab immundo quis mundabitur? quasi dicat: nullus scilicet, secundum quod mundatio tantum fiebat per sanguinem animalium.

Item pollutum duxit, qui virtute eius in baptismo ablutus, peccat redeundo ad vomitum.

Apoc. I, 5: dilexit nos, et lavit nos a peccatis nostris in sanguine suo. Et ideo dicit in quo sanctificatus est, id est, per quem sanctificatus est. I Cor. VI, 11: abluti estis, sanctificati estis in nomine Domini nostri Iesu Christi. Mal. I, 11: in omni loco offertur oblatio munda nomini meo, quia magnum est nomen meum in gentibus. Item qui peccat post alia sacramenta, etiam potest dici sanguinem Christi pollutum ducere.

Item aggravatur peccatum ex contemptu spiritus sancti. Et ideo dicit et spiritui gratiae iniuriam fecerit, id est, contumeliam, quam facit qui non credit, quod gratia spiritus sancti sit data per Christum, ut habetur Io. XIV, 16: rogabo patrem, et alium Paraclitum dabit vobis, et sufficiat ad salutem sine legalibus, ut scilicet remissionem peccatorum adscribat observantiis legis.

Vel conculcat Christum, qui libere absque timore sanguinem Christi polluit, qui eo indigne communicat spiritui gratis dato.

Eph. II, 8: donum enim Dei est, et non ex operibus. Contumeliam, iniuriam, facit, qui Christum per peccatum a se abiicit. Sap. I, 5: corripitur, id est, expelletur, a superveniente iniquitate. Eph. IV, 30: nolite contristare spiritum sanctum Dei. I Thess. 5, 19: spiritum nolite extinguere.

Deinde cum dicit scimus enim, etc., probat quod dixit per auctoritates.

Et circa hoc facit duo: primo enim probat ponendo auctoritates; secundo concludit ex eis, ibi horrendum est.

Dicit ergo scimus, illum, qui dixit (Deut. XXXII, 35, secundum aliam litteram): mihi vindictam, supple servate. Littera nostra habet: mea est ultio. Et numquid reddes? immo et ego retribuam.

Sed contra. Si soli Deo servatur vindicta, quare iudices vindicant? respondeo. Ad hoc respondet apostolus, Rom. XIII, 4, quod iudex est minister Dei. Unde non iudicat propria auctoritate, sed Dei.

Secunda auctoritas est ibidem iudicabit Dominus populum suum. Si suum, ergo multo magis inimicos. I Pet. IV, 18: si iustus vix salvatur, impius et peccator ubi parebit? vel populum suum, id est qui fidem suam non contemnunt, quia infideles damnabuntur, et non iudicabuntur iudicio discussionis. In iudicio enim, ut dicit Gregorius, quatuor erunt ordines. Quidam qui non iudicabuntur, sed iudicabunt et salvabuntur, scilicet apostoli, et apostolici viri. Quidam qui iudicabuntur et salvabuntur, ut mediocriter boni. Quidam, qui iudicabuntur et damnabuntur, ut mali fideles.

Quidam, qui non iudicabuntur et damnabuntur, ut omnes infideles.

Deinde cum dicit horrendum est, ponit conclusionem. Ex quo enim vindicta reservanda est Deo, qui iudicabit populum suum, horrendum est incidere in manus Dei viventis.

Quanto enim iudex iustior et fortior est, tanto magis timendum est. Ps. VII, 12: Deus iudex iustus et fortis. Ergo horrendum est incidere in manus eius. Dan. XIII, 23: melius est mihi absque opere incidere in manus vestras.

Eccli. II, 22: si poenitentiam non egerimus, incidemus in manus Domini, et non in manus hominum.

Sed contra, II Reg. Ult., David tamquam melius praelegit incidere in manus Dei.

Respondeo. Dicendum est, quod homo peccat offendendo hominem, et offendendo Deum. Melius autem est incidere in manus hominis offendendo ipsum, quam in manus Dei ipsum offendendo. Vel dicendum est, quod melius est peccantem et contemnentem incidere in manus hominis, peccantem vero sed poenitentem in manus Dei. Et sic elegit David. Vel dicendum est quod usque ad iudicium non est horrendum in manus Dei incidere, qui iudicat misericorditer quamdiu est pater misericordiarum, sed post iudicium horrendum est incidere in manus Dei, quando sicut Deus ultionum iustitias iudicabit. Modo enim sicut circumdatus infirmitate, quam aliquando expertus est, ex compassione misericorditer iudicat.

#4 Lectio 4

Supra apostolus monuit ad inhaerendum Christo per fidem, spem, et charitatem.

Ad quod induxit per rationes terrentes, hic ponit rationes demulcentes, sicut bonus medicus postquam secuit, ponit unctiones lenientes. Inter omnia enim commendatio de bene gestis est unum quod maxime provocat ad bonum inceptum continuandum. Virtus enim laudata crescit in immensum. Pondus et immensum gloriae calcar habet.

Et circa hoc facit duo: primo enim commemorat eis bona quae fecerant; secundo hortatur ad implendum quod restat, ibi nolite itaque amittere.

Circa primum facit tria primo enim in generali commemorat tribulationes, quas pro fide passi sunt; secundo describit tribulationum modos, ibi et in altero; tertio exponit eas in speciali, ibi nam et vinctis.

Quia ergo ex bene gestis homo exercitatur ad melius, sicut aliquando ex malis e contrario desperat de seipso, ideo recitat bona eorum, dicens rememoramini. Ier. II, 2: recordatus sum tui, id est, bonorum, quae egisti. Dies pristinos, id est primordia conversionis vestrae, in quibus illuminati per fidem, quae illuminat animam et purgat. Act. XV, 9: fide purificans corda eorum. Is. LX, 1: surge, illuminare, ierusalem.

Hoc autem est per fidem Christi. Eph. III, 17: habitare Christum per fidem, etc..

Lc. I, 79: illuminare his qui in tenebris, et in umbra mortis sedent. Primum enim lumen animae est fides.

Sustinuistis magnum certamen passionum, id est, magnas passiones contra vos certantes, vobis illatas ab his qui Christum persequerentur in vobis. Act. IX, 4: Saule, Saule, quid me persequeris? me, inquam, in membris meis, quia, ut dicit Augustinus, in sermone super verbo isto, membris in terra positus caput de caelo clamat. Sap. X, 12: certamen forte dedit illi, ut vinceret. II Tim. IV, 7: certavi bonum certamen. Sicut enim dicitur Act. VIII, 1, facta est persecutio magna in ecclesia post mortem stephani. I thess. II, 14: vos enim imitatores facti estis ecclesiarum Dei, quae sunt in Iudaea, quoniam eadem passi estis vos a contribulibus vestris, sicut et ipsi a Iudaeis. Si ergo a principio incepistis sustinere, vituperabile esset modo deficere.

Consequenter cum dicit et in altero, ostendit quae fuerint illae tribulationes.

Dupliciter enim patitur aliquis, scilicet in se tribulationem sustinendo, et in alio alienae tribulationi compatiendo. Utroque autem modo illi passi sunt.

Quantum ad primum dicit in altero, scilicet quantum ad vos, facti estis spectaculum opprobrii, quod gravissimum est sapienti.

Quod enim unus fatuus irridetur, non est grave, etiam si multa ei irrisio ab aliis inferatur: sapienti vero grave est; sed si tribuletur et irrideatur a tribulante, hoc gravissimum est. In hoc ergo ostendit magnitudinem afflictionis ipsorum, quia facti erant spectaculum, id est, quia nullus eis compatiebatur, immo magis irrisori congaudebant in afflictionibus ipsorum, scilicet in opprobriis. Ps. Lxviii, 10: opprobria exprobrantium tibi ceciderunt super me. Et tribulationibus. Ps. XXXIII, 20: multae tribulationes iustorum.

I Cor. IV, 9: spectaculum facti sumus mundo, scilicet ad irrisionem, et Angelis, ad congratulationem, et hominibus, scilicet ratione utentibus, ad imitationem.

Quantum ad secundum dicit, quod in altero effecti sunt socii taliter conversantium, id est eorum, qui talia patiebantur; et hoc per compassionem, et per subministrationem.

Rom. XII, 13: necessitatibus sanctorum, etc..

Deinde cum dicit nam et vinctis compassi estis, ponit quod dixerat, et primo quantum ad secundum, scilicet quomodo sunt compassi. Inter Iudaeos enim multi erant vincti, sicut de Paulo dicitur Act. VIII, 3, quod devastabat ecclesiam tradens in custodiam viros et mulieres. Istis compassi sunt ministrando necessaria. Matth. XXV, 36: in carcere eram, et venistis ad me.

Quantum ad primum dicit et rapinam bonorum vestrorum, scilicet pro hac causa factam, quia scilicet vinctis ministrabant, cum gaudio suscepistis. Iac. I, 2: omne gaudium existimate, fratres, etc.. Act. V, 41: ibant apostoli gaudentes, etc..

Sed quare cum gaudio? numquid amandae sunt tribulationes? certe videtur quod non, quia dicit Augustinus: tolerari iubet eas, non amari.

Respondeo. Dicendum est, quod non amantur propter se, sed propter aliud, et sic isti amabant eas.

Unde subdit cognoscentes vos habere meliorem et manentem substantiam, scilicet alias divitias principiores, quae augentur ex subtractione istarum, quibus dicuntur meliores.

Temporales enim vanae sunt, quia sunt in his quae sunt infra hominem; spirituales autem in ipso Deo, scilicet in fruitione Dei.

Is. XXXIII, 6: divitiae salutis sapientia et scientia, timor Domini ipse est thesaurus eius.

Item sunt manentes, quia istae deficiunt in se et auferri possunt, illae vero non. Matth. VI, 19: nolite thesaurizare vobis thesauros in terra, ubi aerugo et tinea demolitur, et ubi fures effodiunt, etc..

Deinde cum dicit nolite itaque, ostendit quid eis restat faciendum, scilicet confidentiam acceptam ex bonis operibus conservare.

Et circa hoc facit tria: primo enim ponit monitionem; secundo docet modum monitionem servandi, ibi patientia enim; tertio probat per auctoritatem, ibi adhuc enim modicum.

Dicit ergo: ex quo tot bona in primordiis conversationis vestrae operati estis, ex quibus multam confidentiam debetis habere apud Deum, nolite itaque amittere confidentiam vestram, quod profecto sequeretur si a bonis desisteretis, quae magnam habet remunerationem.

Matth. V, 12: gaudete in illa die et exultate, quoniam merces vestra copiosa est in caelis. Gen. XV, 1: ego protector tuus sum, et merces tua magna nimis.

Modus servandi est patientia.

Unde dicit patientia enim vobis necessaria est. Sicut autem mansuetudo est moderativa irae, ita patientia ponit modum in tristitiis, ut scilicet non excedant modum rationis. Contingit autem aliquando tristitia ex malis illatis, aliquando vero ex bonis dilatis. Prov. XIII, 12: spes quae differtur affligit animam.

Quantum autem ad primum dicitur patientia, sed quantum ad secundum dicitur longanimitas. Hic accipitur patientia pro utroque, et quantum ad sufferentiam malorum, et quantum ad longanimitatem bonorum dilatorum.

Dicit ergo, quod quantum ad utrumque patientia nobis necessaria est. Prov. XVI, 32: melior est patiens forti viro. Lc. XXI, 19: in patientia vestra possidebitis animas vestras.

Iac. I, 4: patientia opus perfectum habet.

Et ad quid est necessaria? ut voluntatem Dei facientes reportetis repromissionem, id est, impletes voluntatem Dei, quae fit per impletionem mandatorum Dei, quia mandata sunt signa voluntatis Dei, unde facientes voluntatem Dei, scilicet voluntatem signi. Sic enim aliquando accipitur voluntas Dei in Scriptura. Ps. Cii, 21: ministri eius, qui facitis voluntatem eius. Et sic reportabitis promissionem, id est, rem promissam, quae operantibus datur. Matth. XX, 8: voca operarios, et redde illis mercedem. Lc. XXI, 19: in patientia vestra possidebitis animas vestras. Matth. XXIV, 13: qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit. Ier. XVIII, 7: repente loquar adversus gentem, et adversus regnum, ut eradicem et disperdam illud, etc..

Deinde cum dicit adhuc autem modicum, probat quod dixit, per auctoritatem.

Et circa hoc facit duo: primo enim ponit eam; secundo applicat ad propositum, ibi nos autem.

Prima in tres.

Primo enim proponit proximum adventum remunerationis; secundo ostendit conditionem remunerationis, ibi iustus autem meus; tertio declarat periculum, ne perdat remunerationem, ibi quod si subtraxerit.

Circa primum sciendum est, quod auctoritas ista sumpta videtur de Hab. II, 4.

Tamen principium sumptum est de Aggaeo, II cap.. Quod ideo forte fecit, quia utrumque intellexit de eodem adventu. Habacuc enim sic dixit adhuc visus procul. Aggaeus autem adhuc modicum. Et ideo utitur verbis unius quasi verbis alterius.

Vel melius, quia apostolus loquitur de tempore suo, scilicet post incarnationem et resurrectionem, a quo minus restat usque ad iudicium quam a tempore prophetarum. Et ideo magis utitur verbo Aggaei quantum ad principium, tamen in fine auctoritates concordant.

Vel etiam potest dici, quod loquitur quasi ex seipso, cui non minus credendum est, quam prophetarum.

Est autem duplex adventus Domini secundum duplex iudicium. Unus generalis, scilicet in fine in universali iudicio; alius specialis in morte uniuscuiusque. Quantum ergo ad utrumque dicit adhuc modicum, quantum ad brevitatem temporis. Et quidem quantum ad primum, et si multum sit quantum ad tractum temporis et quo ad nos, breve tamen est quantum ad aeternitatem.

Ps. Lxxxix, 4: mille anni ante oculos tuos tamquam dies hesternae, quae praeteriit. Apoc.

Ult.: ecce venio cito.

Sed quantum ad specialem, qui est in morte, de quo Io. XIV, 3: iterum veniam et accipiam vos ad meipsum, non multum refert utrum sit parum, vel multum, quia talis erit unusquisque in iudicio qualis exhibit. Et ideo studendum est, ut in morte appareamus boni, quia ubi te invenero, ibi te iudicabo. Et ideo dicit modicum et aliquantulum, quia tribulationes non sunt multum magnae duratione, quia si multum premunt, interimunt: si vero parum premunt, non cito finiuntur.

II Cor. IV, 17: id enim quod in praesenti est tribulationis momentaneum et leve, supra modum operatur in nobis aeternum gloriae pondus.

Veniet ergo cito, et non tardabit, sive in morte sive in iudicio. Iac. V, 9: ecce iudex ante ianuam assistit.

Qui sunt etiam remunerandi, ostendit cum subdit iustus autem meus ex fide vivit. Haec eadem auctoritas habetur rom. I, 17 et Gal. III, 11.

Solis autem iustis debetur remuneratio. Ps. XXXVI, 39: salus autem iustorum a Domino.

Est autem duplex iustitia. Una quo ad humanum iudicium. Rom. X, 3: ignorantes Dei iustitiam, et suam quaerentes statuere. Alia quo ad divinum. Lc. I, 6: erant autem iusti ante Deum. Istam autem iustitiam requirit Deus. Et ideo dicit iustus meus, scilicet iustitia, quae ad me ordinatur, id est, qui est mihi iustus et propter me.

Illud autem per quod homo iustificatur, est fides. Rom. III, 22: iustitia Dei est per fidem Iesu Christi. Cuius ratio est, quia per hoc est homo iustus quod ordinatur in Deum: illud autem per quod primo homo ordinatur in Deum, est fides. Et ideo dicit iustus meus ex fide. Infra XI, 6: accedentem ad Deum oportet credere.

Nec solum per fidem iustitia, sed etiam per fidem iustificatus vivit. Sicut enim per animam vivit corpus, ita anima per Deum. Unde sicut per illud per quod primo unitur anima corpori, vivit corpus, ita per id per quod primo unitur Deus animae, vivit anima, hoc autem est fides, quia fides est primum in vita spirituali. Is. VII, 9: si non credideritis, non permanebitis, sicut domus non permanet, destructo fundamento. Gal. II, 20: quod autem nunc vivo in carne, in fide vivo filii Dei. Fides autem si non est formata charitate, mortua est, et ideo non

vivificat animam sine charitate. Gal. V, 6: fides quae per charitatem operatur. I Io. III, 14: nos scimus, quia translati sumus de morte ad vitam, quoniam diligimus.

Vel: iustus meus ex fide vivit, id est, apud me reputatur et habet vitam gloriae, sine actuali passione, si non datur opportunitas patiendi.

Deinde cum dicit quod si subtraxerit se, ostendit periculum imminens non permanenti in iustitia fidei. Quia enim in potestate habentis fidem est ipsam perdere vel servare, ideo dicit si subtraxerit se, scilicet a fide et a iustitia, non placebit animae meae. Littera nostra habet non erit recta anima eius. Et est idem sensus. Dicit Hieronymus quod ubicumque aliter scriptum est in Hebraeo, quam in septuaginta, apostolus utitur sicut didicit a Gamaliele, ad cuius pedes didicit legem.

Non placebit ergo animae meae, id est, voluntati meae. Voluntas enim Dei debet esse regula actionum nostrarum. Qui ergo non concordat voluntati Dei, non est recta anima eius.

Deinde cum dicit nos autem non sumus adaptat ad propositum, quasi dicat: sic erit his, qui se fidei subtrahunt. Sed nos non sumus filii subtractionis in perditionem.

Ille dicitur filius alicuius quod in ipso dominatur.

Et sic dicitur aliquis filius mortis, scilicet in quo dominatur illud per quod a Deo reprobatur. Canonica Iudae: hi sunt qui segregant semetipsos, animales spiritum non habentes. In perditionem, scilicet animae. Ps. Lxxii, 26: perdidisti omnes qui fornicantur abs te. Ps. I, 6: et iter impiorum peribit. Sed filii Dei, id est, renati in Christo per fidem, in acquisitionem, id est in salutem, animae. Qui enim mandata Dei custodit, salvat animam suam.

Matth. XIX, 17: si vis ad vitam ingredi, serva mandata. I Thess. V, 5: non sumus filii noctis, neque tenebrarum. Ergo non deficiamus a fide.

|+11 Capitulus 11

#1 Lectio 1

Supra apostolus multipliciter ostendit excellentiam Christi, praeferens ipsum Angelis, Moysi et Aaron, et monuit fideles debere coniungi ipsi Christo, quae coniunctio, quia praecipue et inchoative fit per fidem, Eph. III, 17: habitare Christum per fidem in cordibus vestris, ideo apostolus procedit ad commendationem fidei.

Et circa hoc facit tria: primo enim describit fidem; secundo ponit exempla diversa de ipsa, ibi in hac enim; tertio hortatur ad ea quae sunt fidei, XII cap., ibi ideoque vos tantam.

Cap., ibi ideoque vos tantam.

Diffinitionem fidei ponit complete quidem, sed obscure. Unde sciendum est, quod volens perfecte diffinire virtutem aliquam, oportet quod tangat materiam eius propriam, circa quam est, et finem eius, quia habitus cognoscitur per actum et actus per obiectum. Et ideo oportet tangere actum et ordinem ad obiectum et finem. Sicut volens diffinire fortitudinem, oportet tangere propriam eius materiam circa quam est, scilicet timores et audacias, et finem, scilicet bonum reipublicae, ut dicatur quod fortitudo est virtus moderativa illorum, propter bonum reipublicae.

Cum autem fides virtus theologica habeat idem pro obiecto et fine, scilicet Deum: primo ergo ponit ordinem et finem; secundo materiam propriam, ibi argumentum non apparentium.

Sciendum vero est, quod actus fidei est credere, qui est actus intellectus determinati ad unum, ex imperio voluntatis.

Unde credere est cum assensu aliquid cogitare, ut dicit Augustinus in libro de praedestinatione sanctorum. Et ideo obiectum fidei et finis voluntatis oportet sibi correspondere.

Veritas autem prima est obiectum fidei, in quo quidem consistit finis voluntatis, scilicet beatitudo, quae differenter est in via et in patria, quia in via veritas prima non est habita et per consequens nec visa, quia in his, quae sunt supra animam, idem est videre et habere, ut dicit Augustinus, LXXIII quaest., sed tantum est sperata. Rom. VIII quaest., sed tantum est sperata. Rom. VIII, 25: quod enim non videmus speramus.

Quod enim videt quis, quid sperat? ergo veritas prima non visa, sed sperata est finis voluntatis in via, et per consequens obiectum fidei, quia idem est sibi pro fine et obiecto.

Finis autem ultimus simpliciter ipsius fidei in patria, quem intendimus ex fide, est beatitudo, quae in aperta visione Dei consistit.

Io. XVII, 3: haec est vita aeterna, ut cognoscant te solum verum Deum, etc.. Et XX, 29: beati qui non viderunt et crediderunt. Huiusmodi autem est spes fidelium. I Pet. I, 3: regeneravit nos in spem vivam. Finis ergo fidei in via est assecutio rei speratae, scilicet beatitudinis aeternae. Et ideo dicit sperandarum rerum.

Sed quaeritur hic quare cum fides sit prior quam spes, diffinitur per ipsam: quia posterius debet diffiniri per prius, et non e converso.

Respondeo. Dicendum est, quod ex iam dictis patet solutio, quia dictum est, quod idem est obiectum et finis fidei. Cum ergo assecutio rei speratae sit finis eius, oportet quod etiam sit obiectum ipsius.

Dicebatur autem supra, quod omnis habitus debet diffiniri per ordinem actus ad obiectum.

Verum autem et bonum etsi in se considerata convertantur quantum ad supposita, tamen in quantum differunt ratione, diverso ordine se habent ad invicem, quia et verum est quoddam bonum, et bonum est quoddam verum.

Et similiter intellectus et voluntas, quae distinguuntur penes distinctionem veri et boni, habent inter se diversum ordinem. In quantum enim intellectus apprehendit veritatem et quidquid in ipsa continetur, sic verum est quoddam bonum, et sic est bonum sub vero. Sed in quantum voluntas movet, sic verum est sub bono. In ordine ergo cognoscendi, intellectus est prior, sed in ordine movendi voluntas est prior.

Quia ergo intellectus movetur ad actum fidei ex imperio voluntatis, ut dictum est, in ordine movendi voluntas est prior. Ideo non diffinitur prius per posterius, quia, ut dictum est, in diffinitione fidei oportet ponere ordinem actus ad obiectum, quod idem est quod finis. Finis autem et bonum idem sunt, ut habetur II physicorum. In ordine autem ad bonum voluntas, cuius est spes sicut subiecti, est prior.

Quare autem non dicit diligendarum, sed sperandarum? ratio est, quia charitas est praesentium et absentium. Quia ergo finis non habitus, est obiectum fidei, ideo dicit sperandarum rerum.

Nec obstat, quod res speranda est obiectum spei. Quia oportet, quod fides sicut ad finem ordinetur ad obiectum illarum virtutum quibus perficitur voluntas, cum fides pertineat ad intellectum secundum quod imperatur a voluntate.

Sed cum fides sit una, quia ab unitate obiecti dicitur habitus unus, quare non dicitur rei sperandae, sed rerum sperandarum? respondeo. Dicendum est, quod beatitudo, quae in se essentialiter est una, quia consistit in Dei visione, quae in se est una, est principium et radix ex qua multa bona derivantur, quae sub ipsa continentur: sicut dotes corporis, societas sanctorum, et multa alia.

Ut ergo ostendat omnia ista pertinere ad fidem, loquitur in plurali.

Illud autem, quod dicitur, substantia, potest multipliciter exponi. Uno modo causaliter, et tunc habet duplicem sensum.

Unum quod est substantia, id est, faciens in nobis substare res sperandas, quod facit duobus modis. Uno modo quasi merendo. Ex hoc enim, quod captivat et submittit intellectum suum his quae sunt fidei, meretur quod aliquando perveniat ad videndum hoc quod sperat. Visio enim est merces fidei. Alio modo quasi per suam proprietatem praesentialiter faciat, quod id quod creditur futurum in re, aliquo modo iam habeatur dummodo credat in Deum.

Alio modo exponi potest substantia essentialiter, quasi fides sit substantia, id est, essentia rerum sperandarum. Unde in Graeco habetur hypostasis rerum sperandarum. Essentia enim beatitudinis nihil aliud est, quam visio Dei. Io. XVII, 3: haec est vita aeterna ut cognoscant te solum verum Deum, etc..

Unde de Trinit. Cap. X, dicit Augustinus: haec contemplatio promittitur nobis actionum omnium finis, etc.. Ipsa ergo plena visio Dei est essentia beatitudinis.

Hoc autem videmus in scientiis liberalibus, quod si quis aliquam velit addiscere, oportet eum primo accipere principia ipsius, quae oportet credere cum sibi traduntur a Magistro.

Oportet enim credere eum qui discit, ut habetur I poster.. Et in illis principiis quodammodo continetur tota scientia, sicut conclusiones in praemissis, et effectus in causa.

Qui ergo habet principia illius scientiae, habet substantiam eius, puta geometriae. Et si geometria esset essentia beatitudinis, qui haberet principia geometriae, haberet quodammodo substantiam beatitudinis.

Fides autem nostra est, ut credamus quod beati videbunt et fruuntur Deo. Et ideo si volumus ad hoc pervenire, oportet ut credamus principia istius cognitionis. Et haec sunt articuli fidei qui continent totam summam huius scientiae, quia beatos nos facit visio Dei trini et unius. Et hic est unus articulus.

Unde hoc credimus, et ideo dicit substantia rerum sperandarum. I Cor. XIII, 12: videmus nunc per speculum et in aenigmate, tunc autem facie ad faciem; quasi dicat: tunc erimus beati quando videbimus facie ad faciem illud quod nunc videmus in speculo et in aenigmate.

In his ergo verbis ostenditur ordo actus fidei ad finem, quia fides ordinatur ad res sperandas quasi quoddam inchoativum, in quo totum quasi essentialiter continetur, sicut conclusiones in principiis.

Consequenter cum dicit argumentum non apparentium, tangit actum fidei circa propriam eius materiam.

Actus autem proprius fidei, etsi sit in ordine ad voluntatem, ut dictum est, tamen est in intellectu sicut in subiecto, quia obiectum eius est verum, quod proprie pertinet ad intellectum.

In actibus autem intellectus differentia est.

Quidam enim sunt habitus intellectus, qui important omnimodam certitudinem ad completam visionem eius quod intelligitur, sicut patet de intellectu, qui est habitus primorum principiorum, quia, qui intelligit quod omne totum est maius sua parte, videt hoc, et est certus. Hoc etiam facit habitus scientiae, et sic talis habitus intellectus et scientia, faciunt certitudinem et visionem. Quaedam vero alia sunt, quae neutrum faciunt, scilicet dubitatio et opinio.

Fides vero tenet medium inter ista, quia dictum est quod fides facit assensum in intellectu, quod potest esse dupliciter. Uno modo quia intellectus movetur ad assentiendum ex evidentia obiecti, quod est per se cognoscibile, sicut in habitu principiorum, vel cognitum per aliud quod est per se cognoscibile, sicut patet in scientia astronomiae.

Alio modo assentit alicui non propter evidentiam obiecti a quo non movetur sufficienter; unde non est certus, sed vel dubitat, scilicet quando non plus habet rationem ad unam partem, quam ad aliam, vel opinatur, si habet quidem rationem ad unam partem, non omnino quietantem ipsum, sed cum formidine ad oppositum.

Fides autem neutrum horum dicit simpliciter, quia nec cum primis est sibi evidens, nec cum duobus ultimis dubitat, sed determinatur ad alteram partem, cum quadam certitudine et firma adhaesione per quamdam electionem voluntariam.

Hanc autem electionem facit divina auctoritas, per quam electionem determinatur intellectus, ut firmiter inhaereat his quae sunt fidei, et eis certissime assentiatur. Et ideo credere est cum assensu cognoscere. Propria ergo materia habitus fidei sunt non apparentia.

Apparentia enim agnitionem habent, non autem fidem, ut dicit Gregorius.

Actus autem fidei est certa adhaesio, quam vocat apostolus argumentum, accipiens causam pro effectu, quia argumentum facit fidem de re dubia. Est enim argumentum ratio rei dubiae faciens fidem ut dicit boetius.

Vel si sequamur etymologiam nominis qua dicitur argumentum, quasi arguens mentem, tunc accipit effectum pro causa, quia ex certitudine rei provenit, quod mens cogatur ad assentiendum. Unde argumentum dicitur non apparentium, id est, certa apprehensio eorum quae non videt.

Quod si quis velit verba ista ad debitam formam reducere, posset dicere, quod fides est habitus mentis qua inchoatur vita aeterna in nobis, faciens intellectum assentire non apparentibus. Ubi enim nos argumentum habemus, habet alia littera convictio quia per auctoritatem divinam convincitur intellectus ad assentiendum his quae non videt.

Patet ergo quod apostolus complete diffinit fidem, licet obscure.

Per istam enim diffinitionem distinguitur fides ab omnibus quae pertinent ad intellectum.

Per hoc enim quod dicitur argumentum, distinguitur fides ab opinione, dubitatione et suspicione, quia per ista non habetur firma adhaesio intellectus ad aliquid. Per hoc autem quod dicitur non apparentium, distinguitur ab habitu principiorum et scientia. Et per hoc quod dicitur rerum sperandarum, distinguitur a fide communiter sumpta, quae non ordinatur ad beatitudinem. Nam per propriam diffinitionem unumquodque innotescit, et distinguitur a quolibet alio, sicut est hic. Unde et ad istam omnes aliae reducuntur.

Sed videtur quod male dicat, non apparentium, quia, ut dicitur Io. XX, 28: thomas vidit et credidit. Item credimus esse Deum unum, quod tamen demonstratur a philosophis.

Respondeo. Dicendum est quod fides dupliciter accipitur. Uno modo proprie, et sic est non visorum et non scitorum, ut patet ex praedictis. Et propterea, quod non potest maior certitudo haberi de conclusione, quam de principio a quo elicitur, quia semper principia sunt notiora conclusionibus, ideo cum principia fidei non habeant evidentiam, nec per consequens conclusiones. Et ideo intellectus non assentitur conclusionibus tamquam scitis nec tamquam visis. Alio modo communiter, et sic excludit omnem certam cognitionem, et sic loquitur Augustinus in quaest.

Evangelii, quod fides est de quibusdam quae videntur. Apostolus autem loquitur de prima.

Et quidem de thoma dicendum est, quod, sicut dicit Gregorius, aliud vidit, aliud credidit, quia vidit humanitatem, et credidit divinitatem.

Ad istud de demonstratione, dicendum est quod nihil prohibet aliquid esse visum uni quod est creditum alteri, sicut patet in diversis statibus. Quod enim non est visum in via, videtur in patria. Unde quod ego credo, Angelus videt. Similiter quod est visum a prophetis, ut quod Deus est unus incorporeus, hoc est credendum ab idiotis, sicut idiota credit eclipsim, quam astrologus videt.

Et de talibus est fides secundum quid tantum.

Quaedam autem sunt, quae simpliciter excedunt statum praesentis viae, et de talibus est fides simpliciter.

#2 Lectio 2

Supra posuit descriptionem fidei, hic ostendit eam per exemplum.

Et circa hoc facit duo.

Primo enim in generali manifestat propositum suum; secundo in speciali, ibi fide intelligimus.

Quantum ad primum sic continuatur: sic ergo describo et commendo fidem, nec hoc est de novo, in hac enim, scilicet fide, senes, id est sancti patres, testimonium consecuti sunt, id est, crediderunt, et per fidem instituti sunt. Gen. XV, 6: credidit Abraham Deo, et reputatum est illi ad iustitiam.

Ps. Cxv, 1: credidi propter quod locutus sum. Inter omnes autem patres veteris testamenti, illi duo specialiter, scilicet David et Abraham, habent testimonium fidei.

Fide intelligimus, etc.. In speciali declarat per exempla antiquorum.

Et primo quantum ad id quod crediderunt et docuerunt; secundo quantum ad id quod fecerunt, ibi fide Abel; tertio quantum ad id quod passi sunt, ibi alii autem distenti sunt.

Doctrina autem in veteri testamento duplex fuit. Una aperte posita; alia vero sub velamine figurarum et mysteriorum velata fuit. Prima de unitate Dei et creatione mundi; secunda de mysterio incarnationis et reparationis. Unde sicut ipsi in memoriam creationis colebant sabbata, ita nos in memoriam resurrectionis servamus dominicam.

Quantum ergo ad doctrinam de mundi creatione, dicit fide intelligimus, etc.. Quod potest dupliciter legi: uno modo, quod verbo Dei sit ablativi casus. Et est sensus: nos sicut antiqui, fide, id est per doctrinam fidei, scilicet veteris testamenti Gen. I, 3: dixit Deus: fiat, etc., Ps. XXXII, 9: ipse dixit, et facta sunt, intelligimus saecula esse

aptata, id est disposita, verbo Dei, id est, per imperium Dei. Hoc autem pertinet ad fidem, quod scilicet hoc intelligimus, quia cum fides sit de invisibilibus, etiam saecula facta sunt de invisibilibus, scilicet de materia prima, quae nuda et privata omni forma invisibilis est, et omni specie et dispositione carens.

Ideo dicit ut ex invisibilibus visibilia fierent.

Sed hoc est satis ruditer dictum, licet sit verum.

Secundo modo, quod verbo sit dativi casus.

Et tunc est sensus: intelligimus per fidem ut prius saecula essent aptata, id est, convenientia et correspondentia verbo, ut ex invisibilibus, etc..

Propter quod sciendum est, quod verbum Dei est ipse conceptus Dei, quo seipsum et alia intelligit. Deus autem comparatur ad creaturam, sicut artifex ad opus suum. Hoc autem videmus quod artifex, illud quod producit extra, producit in similitudinem conceptus sui. Unde facit domum in materia ad similitudinem domus, quam in mente sua formavit; quod si domus extra conveniat domui praeconceptae, est opus debito modo ordinatum; si non, non. Quia vero tota creatura optime disposita est, utpote producta ab artifice, in quo non potest cadere error, vel aliquis defectus, ideo plenissime secundum modum suum convenit divino conceptui. Unde boetius de consolatione: pulchrum pulcherrimum ipse mundum mente gerens, similique imagine formans. Ideo dicit intelligimus fide saecula, id est, totam universitatem creaturae, aptata, id est, convenienter respondentia, verbo, id est conceptui Dei, sicut artificiatum arti suae. Eccli. I, 10: effudit illam, scilicet sapientiam suam, super omnia opera sua.

Sequitur ut ex invisibilibus, etc..

Sed quia apud antiquos communis animi conceptus erat, quod ex nihilo nihil fit, II physicorum, ideo quando videbant aliquod novum opus, dicebant quod esset factum ex aliquibus invisibilibus. Unde vel ponebant quodlibet esse in quolibet, sicut empedocles et Anaxagoras: de quo nihil ad praesens; alii vero latitacionem formarum, sicut ipse Anaxagoras; alii ab ideis, sicut Plato; alii ab intelligentia, sicut Avicenna. Unde secundum omnes istos visibilia facta sunt ex invisibilibus rationibus idealibus.

Nos autem dicimus secundum modum praedictum, quod ex invisibilibus rationibus idealibus in verbo Dei, per quod omnia facta sunt, res visibiles sunt productae. Quae rationes, et si realiter idem sunt, tamen per diversos respectus connotatos respectu creaturae differunt secundum rationem. Unde alia ratione conditus est homo, et alia equus, ut dicit Augustinus in libro LXXXIII quaestionum.

Quaestionum.

Sic ergo saecula aptata sunt verbo Dei, ut ex invisibilibus rationibus idealibus in verbo Dei, visibilia, id est omnis creatura, fierent.

Omnia autem ista verba expresse sunt contra Manichaeos. Ipsi enim dicunt, quod non est curandum quid homo credat, sed tantum quid faciat. Sed apostolus principium omnis operis ponit fidem; unde dicit, quod est substantia, id est fundamentum. Sine fide ergo frustra sunt opera.

Item dicunt, quod non est credendum nisi unde habetur ratio. Contra quod dicit non apparentium.

Item damnant vetus testamentum, dicentes quod a malo principio, scilicet a diabolo, conditum sit. Contra quod dicit, quod in hac fide testimonium consecuti sunt senes.

Deinde cum dicit fide Abel, etc., ostendit quid patres antiqui fecerunt.

Et primo hoc ostendit de patribus qui fuerunt ante diluvium; secundo de patribus, qui fuerunt ante legem, ibi fide qui vocatur Abraham; tertio de his, qui fuerunt sub lege, ibi fide Moyses.

Ante diluvium fuerunt tres specialiter Deo accepti, scilicet Abel, enoch, Noe.

Primo ergo ponit fidem Abel; secundo fidem enoch, ibi fide enoch; tertio fidem Noe, ibi fide Noe.

De Abel autem ostendit quid per fidem fecerit, et quid inde consecutus sit.

Per fidem Abel obtulit sacrificium. Unde sicut confessio est testimonium fidei interioris, ita ex cultu exteriori in sacrificio commendatur fides eius. Et ex eo quod obtulit sacrificium electum, quia de primo genitis gregis et de adipibus eorum, ostenditur electa fides eius. Optimum enim sacrificium signum fuit electae fidei et probatae.

Mal. I, 14: maledictus fraudulentus, qui habet in grege suo masculum, et votum faciens immolat debile Domino.

De sacrificio autem cain nulla fit mentio quantum ad excellentiam, sed solum, quod obtulit de fructibus terrae.

Dicit ergo, quod Abel fide obtulit plurimam hostiam, non quantitate, sed pretiositate, quam cain, id est, meliorem hostiam obtulit quam cain, scilicet Deo, quia ad honorem Dei. Aliter enim non placuisset Deo.

Glossa dicit fide plurima, sed hoc non habetur in Graeco, quia plurima est ibi accusativi casus; quod patet ex modo loquendi, qui est comparativus, nisi dicatur: fide plurima, id est, meliore et praestantiore quam cain obtulisse, quia ut dictum est, sacrificium exterius signum fuit fidei interioris.

Ex fide autem duo consequuntur, unum in vita, scilicet testimonium iustitiae.

Unde dicit consecutus est testimonium esse iustus, scilicet per fidem. Matth. XXIII, 35: a sanguine Abel iusti, etc.. Tamen non propter hoc testimonium Christi dicit ipsum consecutum fuisse testimonium iustitiae, quia non intendit hic introducere nisi auctoritates veteris testamenti, scilicet propter id quod dicitur Gen. IV, 4: respexit Dominus ad Abel et ad munera eius; quia respectus Domini est specialiter super iustos. Ps. XXXIII, 15: oculi Domini super iustos.

Et hoc, testimonium perhibente Deo muneribus eius. Quod forte fuit, quia igne caelesti incendebantur munera. Et hoc fuit respectus Dei. Prius tamen respexit ipsum offerentem, quam oblationem eius, quia ex bonitate offerentis acceptatur oblatio, quae non est sacramentalis, quia sacramentalem bonitatem non immutat malitia ministri: quantum autem ad offerentem, ut sibi prosit oblatio, requiritur bonitas in ipso.

Aliud testimonium consecutus est post mortem.

Unde dicit et per illam defunctus adhuc loquitur, quia, ut dicit Glossa, post mortem adhuc commendatur fides eius, quia datur nobis materia loquendi de ipso, ut de fide eius, et patientia, demus exempla ad exhortandum alios ad patientiam.

Sed haec non est intentio apostoli, quia omnia, quae accepit hic sumit ex Scripturis.

Unde intelligitur de eo quod dicitur Gen. IV, 10: vos sanguinis fratris tui clamat ad me de terra. Infra XII, 24: melius loquentem quam Abel. Hoc enim accepit per illam, id est, per meritum fidei, quod defunctus, id est, sanguis defuncti, clamat ad Deum et loquatur Deo.

Deinde cum dicit fide enoch, etc., commendat enoch.

Et primo ponit intentum suum; secundo probat, ibi et non inveniebatur.

Non facit autem apostolus mentionem de operibus eius, quia Scriptura modicum loquitur de hoc, sed tantum ostendit quid ei fecerit Deus, quia fide, id est, per meritum fidei, translatus a conversatione huius vitae, in alia conservatur a morte. Unde dicit ne videret mortem. Gen. V, 24: non apparuit, quia tulit eum Deus.

Et verum est, quod nondum est mortuus, sed tamen quandoque morietur, quia sententia, quam Dominus primis parentibus peccantibus infligit quocumque die comederis, etc., in omnes qui quocumque modo nascuntur ex Adam permanebit, sicut etiam in Christo.

Ps. Lxxxviii, 49: quis est homo, qui vivet et non videbit mortem? mors autem duorum dilata est, scilicet enoch et eliae.

Et ratio est, quia doctrina veteris testamenti ordinatur ad promissa novi testamenti, in quo nobis spes vitae aeternae promittitur.

Matth. IV, 17: poenitentiam agite, appropinquavit enim regnum caelorum. Et ideo data sententia mortis voluit Dominus ducere homines in spem vitae; quod fecit in patribus utriusque status, scilicet naturae, legis et gratiae.

Unde in primo statu dedit spem evadendi necessitatem mortis, et hoc in enoch; in lege, in elia; in tempore gratiae, in Christo, per quem datur nobis effectus huius promissionis.

Et ideo alii moriuntur, sed Christus resurgens ex mortuis iam non moritur. Sed duo primi moriuntur per Antichristum. Sic ergo translatus est ne videret mortem, non solum ut non sentiret mortem, et hoc in illa generatione.

Deinde cum dicit et non inveniebatur, etc., probat quod hoc habuit per meritum fidei et primo probat quod translatus est; secundo quod hoc propter fidem habuit, ibi ante translationem enim.

Et primum probat per auctoritatem Gen. V, 24, quam sub aliis verbis ponit, quia ibi dicitur non apparuit, quia tulit eum Deus, hic autem dicit et non inveniebatur, quia transtulit eum Deus. Et idem est sensus. Sap. IV, 10: placens Deo factus est dilectus, et vivens inter peccatores translatus est. Sicut enim conveniens fuit quod homo propter peccatum expelleretur de Paradiso, ita quod iustus introduceretur. Iste enim per seth septimus ab Adam optimus fuit, sic Lamech per cain septimus ab Adam pessimus fuit, utpote qui contra naturam primus introduxit bigamiam.

Deinde cum dicit ante translationem, probat quod propter meritum fidei fuerat translatus, quia antequam transferretur, dicit de ipso Scriptura, quod ambulavit cum Deo, quod est consentire et placere Deo, propter hoc autem tulit eum Deus; sed sine fide impossibile est ambulare cum Deo, et Deo placere, ergo, etc..

Totam istam rationem quantum ad praemissas ponit. Et primo maiorem, quia habuit testimonium ante translationem placuisse Deo, et ideo, transtulit eum Deus. Eccli. XLIV, 16: enoch enim placuit Deo et translatus est in Paradisum, ut det gentibus sapientiam.

Quod autem placuerit ostendit Scriptura, quae dicit quod ambulavit cum Deo. Mal. II, 6: in pace et aequitate ambulavit mecum. Ps. C, 6: ambulans in via immaculata, hic mihi ministrabat.

Minorem subdit, dicens sine fide autem impossibile est placere Deo. Eccli. I, 34 s.: bene placitum est illi fide. Rom. III, 28: arbitramur iustificari hominem per fidem.

Probat autem minorem cum dicit accedentem ad Deum oportet credere. Nullus enim potest Deo placere, nisi accedat ad ipsum.

Iac. IV, 8: appropinquate Deo, et appropinquabit vobis. Ps. XXXIII, 6: accedite ad eum et illuminamini. Sed nullus accedit ad Deum nisi per fidem, quia fides est lumen intellectus.

Ergo nullus potest Deo placere nisi per fidem. Accedentem autem per fidem oportet credere Domino.

Sicut enim videmus in quolibet motu naturali, quod oportet quod mobile ex motu duo intendat ne motus sit frustra, scilicet aliquem certum terminum et certam causam, quare moveatur, prius autem est terminus, quam effectus motus consequatur, sic etiam in motu quo aliquis accedit ad Deum, terminus motus est ipse Deus. Unde dicit oportet credere accedentem, quia est. Quod dicit propter eius aeternitatem. Ex. III, 14: qui est, misit me.

Secundo quod sciat, quod Deus habeat providentiam de rebus. Aliter enim nullus iret ad ipsum, si non speraret aliquam remunerationem ad ipso. Unde dicit et inquirentibus se remunerator sit. Is. XL, 10: ecce Dominus veniet, ecce merces eius cum eo.

Merces autem est illud quod homo quaerit in labore. Matth. XX, 8: voca operarios, et redde illis mercedem. Quae merces nihil est aliud quam Deus, quia nihil extra ipsum debet homo quaerere. Gen. XV, 1: ego protector tuus sum et merces tua magna nimis.

Deus enim nihil aliud dat nisi seipsum. Ps. XV, 5: Dominus pars haereditatis meae et calicis mei. Thren. III, 24: pars mea Dominus, dixit anima mea, etc.. Et ideo dicit remunerator est inquirentibus eum. Non aliud.

Ps. Civ, 4: quaerite Dominum et confirmamini, quaerite faciem eius semper.

Sed numquid duo haec sufficiunt ad salutem? respondeo. Dicendum est quod post peccatum primi parentis, nemo potuit salvari a reatu culpae originalis, nisi per fidem mediatoris; sed ista fides diversificata est quantum ad modum credendi secundum diversitatem temporum et statuum. Nos autem quibus est tantum beneficium exhibitum, magis tenemur credere, quam illi qui fuerunt ante adventum Christi: tunc etiam aliqui magis explicitate, sicut maiores, et illi quibus facta fuit aliquando revelatio specialis. Illi etiam, qui sub lege, magis explicitate quam ante legem, quia data fuerunt eis aliqua sacramenta, quibus quasi per figuram repraesentabatur Christus; sed gentiles, qui fuerunt salvati, sufficiebat eis, quod crederent Deum esse remuneratorem, quae remuneratio non fit nisi per Christum.

Unde implicite credebant in mediatorem.

Contra autem illud quod dicit, quod oportet credere quod Deus est, instatur, quia dictum est supra, quod creditum non potest esse scitum, nec visum, Deum autem esse, est demonstratum.

Respondeo. Dicendum est, quod de Deo potest multipliciter haberi notitia. Uno modo per Christum, in quantum scilicet est pater unigeniti et consubstantialis, et alia quae specialiter Christus de Deo patre et filio et spiritu sancto docuit, quantum ad unitatem essentiae, et trinitatem personarum. Et hoc tantum est creditum, nec in veteri testamento fuit explicitate creditum nisi a maioribus tantum.

Secundo modo, quod solus Deus colendus est, et sic etiam erat creditum a Iudaeis.

Tertio modo, quod est unus Deus, et hoc notum est etiam ipsis philosophis, et non cadit sub fide.

Deinde cum dicit fide Noe, ostendit quid Noe fecit per fidem et quid inde consecutus est, ibi et iustitiae.

De ipso autem narrat quinque, quae fecit.

Primo quod dictis Dei credit de futuro iudicio, quod tamen nondum videbatur. Unde dicit fide Noe responso accepto de his quae adhuc non videbantur, supple: crediderat.

Secundo ex fide timuit. Fides enim est principium timoris. Eccli. XXV, 16: timor Dei initium dilectionis eius, fidei autem initium agglutinandum est ei, scilicet timori. Et ideo dicit metuens, scilicet diluvium promissum, quod tamen non videbatur. Ergo fides est de invisibilibus. Tertio mandatum Dei implevit, faciendo arcam. Unde dicit aptavit arcam, id est, secundum dispositionem Dei convenientem fecit. Quarto a Deo salutem speravit. Unde dicit in salutem domus suae, id est, familiae suae, quia illi soli salvi facti sunt. I Pet. III, 20: pauci, id est octo animae salvae factae sunt per aquam. Quinto ex hoc quod propter fidem praedictam fecit, damnavit mundum, id est, mundanos damnabiles ostendit. Revelatio autem sibi de fabricanda arca, responsum fuit desiderio eius et iustitiae, quae est per fidem.

Deinde cum dicit et iustitiae quae, ostendit quid per fidem consecutus est. Sicut enim post mortem alicuius aliquis succedit in haereditatem eius, sic etiam quia a principio mundi non totaliter defecerat iustitia in mundo, quia adhuc durabat mundus, sed in diluvio quasi totus periit mundus, ideo ipse Noe quasi haeres factus est propter fidem suam, vel iustitiae, quae habetur per fidem; vel sicut patres sui iustificati fuerunt per fidem, ita ipse factus haeres est iustitiae per fidem, scilicet imitator per fidem paternae iustitiae.

#3 Lectio 3

Supra posuit apostolus exemplum fidei in patribus, qui fuerunt ante diluvium, qui fuerunt communiter patres tam gentilium, quam Iudaeorum, hic specialiter descendit ad patres, qui fuerunt post diluvium, qui specialiter fuerunt patres Iudaeorum.

Et primo ponit exemplum fidei Abrahae, qui fuit pater credentium. Unde et primus accepit signaculum fidei ante legem. Et primo ostendit quid fecerit Abraham; secundo quid fecerit Isaac; tertio quid fecerit Iacob; quarto quid fecerit Ioseph.

Secundum, ibi fide de futuris; tertium, ibi fide Iacob; quartum, ibi fide Ioseph.

Iterum prima in duas.

Primo enim ponit quid fecerit quantum ad exteriorem et humanam cognitionem; secundo quid fecerit quantum ad Deum, ibi fide obtulit.

Circa primum tria facit.

Primo enim ostendit quid fecerit quantum ad habitationem; secundo quid fecerit quantum ad generationem, ibi fide et ipsa Sara; tertio quid fecerit quantum ad suam conversationem, ibi iuxta fidem.

Item quantum ad habitationem duo ostendit primo quid fecerit quantum ad primam loci mutationem; secundo quantum ad alterius inhabitationem, ibi fide moratus.

Ut autem ostendat exemplum suum de Abraham magnae auctoritatis esse, primo ponit celebritatem nominis eius, dicens: ille qui vocatur, scilicet a Deo. Gen. XVII, 5: vocaberis Abraham. Item vocatur ab hominibus.

Eccli. XLIV, 20: Abraham magnus pater multitudinis gentium. Talis ergo a Deo vocatus et ab hominibus praedicatus, dignus est exemplo.

Secundo ponit exemplum eius, dicens quia fide obedivit. Per fidem enim informamur ad obediendum Deo de invisibilibus. Rom. I, 5: ad obediendum fidei, etc.. Exire in locum quem accepturus erat in haereditatem, de quo Gen. XII, 1: egredere de terra tua, et de cognatione tua, et de domo patris tui, et veni in terram, quam monstravero tibi. Dominus autem terram illam debebat sibi dare in haereditatem. Gen. XIII, 15: omnem terram quam conspicias tibi dabo.

Sed numquid non ipse cum patre suo thare exierat de terra sua? ergo non exivit ex praecepto Domini, sed per patrem.

Respondeo. Dicendum est, quod cum patre exiverat reversurus iterum, sed ex praecepto Domini exiverat in mesopotamiam syriae, ubi mortuo patre intendebat remanere, sed ex mandato Domini venit in terram chanaan.

Et numquid erat hoc mirabile, ut sic de hoc oporteret habere fidem, et credere Deo? sic, quia exivit nesciens quo iret, id est, ut iret ad rem ignotam. Quod autem est ignotum, est invisibile.

Per illam obedientiam Abrahae nobis designatur, quod debemus ab omni affectione carnali exire, si volumus haereditatem nostram habere. Ps. XLIV, 11: obliviscere populum tuum et domum patris tui. Is. Lxiv, 4: oculus non vidit, Deus, absque te quae praeparasti expectantibus te. Unde haereditas ista est nobis ignota.

Deinde cum dicit fide demoratus est, etc., ostendit quid per fidem fecerit quantum ad inhabitationem. Et primo quid fecerit, ostendit; secundo subdit causam quare, ibi expectabat enim.

Videmus enim, quod aliquando aliquis exiit de terra nativitatis suae, et vadit alibi, ut faciat mansionem suam perpetuam.

Sic non fecit Abraham; sed sicut advena fuit in terra chanaan, et sicut advena mortuus est in ipsa, quod patet quia non fecit ibi domum nec firmam mansionem, sed habitavit in casulis et tabernaculis, quae sunt habitacula mobilia. Unde semper fit mentio de tabernaculis quando loquitur de Abraham. Unde ex praecepto Domini habitavit ibi ut advena.

Act. VII, 5: non dedit illi in ea haereditatem nec passum pedis. Gen. XXI, 34: fuit colonus terrae Philistinorum diebus multis. Quod quidem verum est quantum ad id quod Dominus ei gratis donaturus esset, non quantum ad id quod emit.

Unde dicit, quod fide demoratus est in terra repromissionis, quia fuit ei frequenter promissa, sicut patet Gen. XII usque ad XXI cap., tamquam in aliena, quod patet, quia cap., tamquam in aliena, quod patet, quia habitando in casulis, quae dicuntur a cadendo, et in tentoriis mobilibus, et quia animo non redeundi in patriam suam, etiam si plus vixisset, patet, quia cum Isaac et Iacob habitavit non quidem simul, sed successive, qui erant filii promissionis, quia ipsis facta est promissio, Gen. XVII, 2 et XXVIII, 3.

Et dicit cohaeredibus repromissionis, in quo datur nobis intelligi, quod in mundo isto debemus conversari sicut alieni et advenae.

I Cor. VII, 31: qui utuntur hoc mundo tamquam non utantur. Infra ult.: non enim habemus hic manentem civitatem, sed futuram inquirimus.

Deinde cum dicit expectabat enim, ostendit quare morabantur sicut advenae, quia scilicet non reputabant se aliquid habere super terram, sed quaerebant haereditatem, caelestem civitatem. Ps. Cxxi, 2 s.: stantes erant pedes nostri in atriis tuis, ierusalem: ierusalem quae aedificatur ut civitas. Is. XXXIII, 20: oculi tui videbunt ierusalem habitationem opulentam, tabernaculum, quod nequaquam ultra transferri poterit. Non tabernaculum mobile.

Et dicitur civitas primo propter civium unitatem, quae unitas est per pacem. Ps. Cxlvii, 1: lauda, ierusalem, Dominum, etc., et sequitur: qui posuit fines tuos pacem. Is. XXXII, 18: sedebit populus meus in pulchritudine pacis, et in tabernaculis fiduciae, et in requie opulenta. Io. XVII, 22: ut sint unum sicut et nos unum sumus. Secundo est ordinata, quod fit maxime propter iustitiam, et non ad malum faciendum. Ibi autem est perpetua iustitia. Ez. XLVIII, 35: nomen civitatis ex illa die: Dominus ibidem. Tertio per se sufficiens ad omnia quae sunt necessaria.

Quodcumque enim necessarium perfectissime ibi erit, quia ibi est status bonorum omnium aggregatione perfectus. Ps. Cxxi, 3: ierusalem, quae aedificatur ut civitas, cuius participatio eius in idipsum.

Ista civitas habet fundamenta, in quo significat eius stabilitatem. Is. XXXIII, 20: tabernaculum quod nequaquam ultra transferri poterit. Sunt autem fundamenta prima pars aedificii. Unde Angeli sunt eius civitatis fundamenta. Ps. Lxxxvi, 1: fundamenta eius in montibus sanctis. Homines enim assumuntur ad ordines Angelorum. Ecclesiae vero fundamenta sunt apostoli, Apoc. XXI, 14.

Auctor autem huius civitatis est ipse Deus, non humanae artis sapientia.

II Cor. V, 1: scimus quoniam si terrestris domus nostra huius habitationis dissolvatur, quod aedificationem a Deo habemus domum non manufactam, sed aeternam in caelis.

Ad cuiuslibet autem civitatis aedificationem duo requiruntur. Primum est auctoritas principis, qua mediante firmetur, quia dicitur conditor eius, a quo et ipsa nomen accipit, sicut a Romulo Roma. Et sic illius civitatis dicitur Deus conditor eius. Ps. XLVII, 9: in civitate Dei nostri Deus fundavit eam in aeternum.

Secundum est modus disponendi ipsam, qui commendat sapientiam artificis. Et sic Deus dicitur artifex eius, quia ordinata est secundum dispositionem et sapientiam Dei. Ps. XLVII, 1: magnus Dominus et laudabilis nimis in civitate Dei nostri, etc.. Debita enim dispositio operis commendat opificem. Nusquam autem ita relucet divina sapientia sicut ibi. Et ideo nimis laudabilis dicitur.

Deinde cum dicit fide et ipsa Sara, ostendit quid ibi per fidem uxor eius consecuta est.

Et circa hoc duo facit quia primo ostendit quid consecuta est ipsa; secundo quid consecutum est in filiis, ibi propter quod et ab uno.

In uxore autem eius Sara duo defectus erant, propter quos omnino videbatur quasi impossibile ipsam posse concipere. Unde credere illa fuit magnae fidei. Unum erat, quia sterilis. Gen. XI, 30: erat autem Sara sterilis. Aliud, quia iam propter defectum aetatis non erat naturaliter apta ad generationem.

Gen. XVIII, 11: desierant Sarae fieri muliebria. Item ipsa dicit ibidem: ego iam senui, et Dominus meus vetulus est. Istos duos defectus tangit apostolus. Primum cum dicit Sara sterilis; secundo cum dicit et praeter tempus aetatis.

Tamen, his non obstantibus, ipsa accepit virtutem in conceptione seminis fide, scilicet vel sua, vel Abrahae, quia etsi erat impossibile secundum naturam, quod nonagenaria de centenario conciperet, tamen uterque credidit Deo, cui nihil est difficile. Unde dicit, quod fidelem credidit esse eum, qui repromiserat.

Sed contra, quantum ad Abraham, et videtur, quod non credidit, quia Gen. XVII, 17, dicitur, quod risit dicens in corde suo: putasne centenario nascetur filius, et Sara nonagenaria pariet? iterum quantum ad Saram, Gen. XVIII, 12, dicitur, quod risit occulte, dicens: postquam ego consenui et Dominus meus vetulus est, voluptati operam dabo? respondeo. Dicendum est, quod quantum ad Abraham, risus eius non fuit dubitationis sed admirationis. Unde, Rom. IV, 20 s., non haesitavit diffidentia, sed confortatus est fide dans gloriam Deo plenissime, sciens quod quicquid promisit Deus, potens est et facere.

Unde nec reprehenditur risus eius a Deo, qui corda omnium novit.

Sara autem primo dubitavit in prima promissione; sed quando Angelus recurrit ad potentiam Dei, cum dixit: numquid Deo quicquam est difficile? tunc credidit, et haec fuit quasi secunda promissio. Et ideo dicit, quod repromisit, quia in promittendo primo non credidit, sed in repromittendo.

Sed sciendum est, quod omnes conceptus miraculosi, qui fuerunt in veteri testamento, fuerunt quasi figura illius maximi miraculi, quod fuit in Christi incarnatione.

Oportuit enim nativitatem eius ex virgine per aliqua praefigurari, ad praeparandos animos ad credendum. Non tamen potuit praefigurari ex aequo, quia necessario figura deficit a figurato.

Et ideo Scriptura partum virginis ostendit per partum sterilium, scilicet Sarae, Annae, et Elisabeth.

Sed differentia est, quia Sara a Deo miraculose accepit virtutem concipiendi, sed tamen ex humano semine. Et ideo dicitur hic in conceptione seminis. Beata vero virgo sine semine. Unde in Sara virtus divina praeparavit materiam ad concipiendum tantum ex semine; sed in beata virgine etiam praeparavit illam purissimam materiam ex sanguine, et cum hoc fuit ibi virtus spiritus sancti loco seminis. Non enim ex virili semine, sed mystico spiramine factum est verbum Dei caro.

Deinde cum dicit propter quod et ab uno, ostendit quid consecutum est in filiis ex virtute Dei, scilicet multiplicatio seminis.

Ubi primo consideranda est radix huius multitudinis, quae fuit una, scilicet Abraham; unde dicit propter quod, scilicet meritum fidei, ab uno, scilicet Abraham. Is. LI, 2: unum vocavi eum, et benedixi ei, et multiplicavi eum.

Secundo consideranda est conditio eius, quia iam emortuus. Unde dicit et hoc emortuo, quia iam vetulus erat, ut supra dictum est.

Sed contra, quia mortua Sara multos filios genuit ex alia uxore, sicut patet Gen. XV, 1 ss..

Ergo male dicit emortuo. Respondeo. Dicendum est, quod vetulus bene generat ex iuvenula, non autem ex vetula. Et sic erat in ipso mortua virtus generandi quantum ad Saram, non tamen ad alias. Vel dicendum est, quod intelligitur ab uno, scilicet utero Sarae, iam emortuo. Rom. IV, 19: et emortuam vulvam Sarae. Is. LI, 2: attendite ad Abraham patrem vestrum et ad Saram, quae peperit vos.

Tertio consideranda est differentia inter illos, qui ex Abraham processerunt. Sicut enim non omnes, ut dicitur Rom. IX, 6 s., qui sunt ex Israel, hi sunt Israelitae, sic nec hi qui sunt ex semine Abrahae omnes sunt filii, sed qui filii sunt promissionis aestimantur in semine. Ideo eius progenies dividitur in duas, scilicet in bonos et malos. Boni significantur per stellas, de quibus dicit, quod orti sunt tamquam sidera caeli in multitudinem. Bar. III, 34: stellae dederunt lumen in custodiis suis, et laetatae sunt. Mali vero significantur per arenam maris contiguam, quia mali Iudaei de semine Abrahae conformantur gentilitati.

Arena autem fluctibus maris undique concutitur, ita et mali turbinibus mundi. Is. LVII, 20: cor impii quasi mare fervens.

Iudaei autem non omnino fuerunt arena, sed quasi arena, quia communicabant cum gentibus in malis. Unde possunt dici terminus maris. Ier. V, 22: posui arenam terminum mari. Item arena sterilis est et infructuosa, ita etiam peccatores sunt steriles ab omni opere boni fructus. Unde dicit, quod etiam orti sunt sicut arena quae est ad oram maris innumerabilis. Et est sermo hyperbolicus.

Vel dicitur innumerabilis, non quia non possit numerari, sed quia non de facili potest numerari. Gen. XXII, 17: multiplicabo semen tuum sicut stellas caeli, et velut arenam, quae est in littore maris.

#4 Lectio 4

Supra commendavit apostolus fidem Abrahae quantum ad habitationem, et generationem, hic commendat ipsum quantum ad suam conversationem usque ad mortem.

Et circa hoc facit tria primo enim ostendit quid per fidem fecit; secundo ponit unum quod pertinet ad fidem, ibi qui enim hoc dicunt; tertio ostendit quid per fidem recepit, ibi ideo non confunditur Deus.

Fidem Abrahae et filiorum eius commendat ex perseverantia, quia usque ad mortem perseveraverunt in fide. Matth. X, 22 et XXIV, 13: qui autem perseveraverit usque in finem, hic salvus erit. Ideo dicit iuxta fidem omnes isti defuncti sunt, praeter enoch.

Vel omnes isti, scilicet Abraham, Isaac et Iacob. Et hoc est melius dictum, quia istis solum facta est promissio.

Item commendat eos a longa promissorum dilatione. Unde dicit non acceptis repromissionibus.

Sed contra, videtur quod receperint promissionem.

Ez. XXXIII, 24: unus erat Abraham, et haereditate possedit terram.

Respondeo. Dicendum est, quod possedit, id est, possidendi primus promissionem accepit, non tamen actu possedit, ut patet act. VII, 5.

Sequitur sed a longe eas aspicientes, quod erat per fidem, quasi dicat: intuentes visu fidei. Et forte de loco isto sumptum est illud responsorium in prima dominica adventus: aspiciens a longe, etc..

Is. XXX, 27: ecce nomen Domini venit de longinquo. Et salutantes, id est, venerantes.

Et loquitur, secundum chrysostomum, ad similitudinem nautarum, qui quando primo vident portum prorumpunt ad laudem, et salutant civitatem ad quam vadunt. Ita sancti patres videntes per fidem Christum venturum, et gloriam quam per ipsum consecuturi erant, salutabant, id est, venerabantur ipsum. Ps. Cxvii, 26: benedictus qui venit in nomine Domini, Deus Dominus, etc.. Io. VIII, 56: Abraham pater vester exultavit, ut videret diem meum; vidit, et gavisus est.

Item commendat fidem ipsorum ex sincera confessione; quia, ut dicitur Rom. X, 10: corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem. Et ideo dicit et confitentes, quia peregrini et hospites sunt super terram; isti enim tres vocaverunt se advenas et peregrinos. Nam, Gen. XXIII, 4, dicit Abraham: advena sum et peregrinus apud vos. Dicitur etiam a Domino ad Isaac, gen. XXVI, 2 s.: quiesce in terra quam dixero tibi, et peregrinare in ea. Iacob etiam, XLVII, 9, dicit: dies peregrinationis vitae meae.

Dicitur autem peregrinus, qui est in via tendendi ad alium locum. Is. XXIII, 7: ducent eam longe pedes sui ad peregrinandum.

Sed advena est ille, qui habitat in terra aliena, nec intendit ulterius ire. Isti autem non solum confitebantur se esse advenas, sed etiam peregrinos. Sic etiam sanctus vir non facit mansionem suam in mundo, sed semper satagit tendere ad caelum. Ps. XXXVIII, 12: advena ego sum apud te et peregrinus, sicut omnes patres mei.

Deinde cum dicit qui enim hoc dicunt, ostendit quod ista confessio pertineat ad fidem. Nullus enim est hospes et peregrinus, nisi qui est extra patriam et tendit ad illam. Cum ergo isti confitentur se esse hospites et peregrinos super terram, significant se tendere ad patriam suam, scilicet caelestem ierusalem. Gal. IV, 26: illa quae sursum est ierusalem libera est. Et hoc est, quod dicit qui enim hoc dicunt, significant se patriam inquirere.

Sed quia forte posset aliquis dicere, quod verum est, quod ipsi erant peregrini in terra Philisthaeorum et chananaeorum, inter quos habitabant, tamen intendebant redire in terram unde exierant, hoc removet, dicens et siquidem ipsius, scilicet patriae suae, meminissent, de qua exierant, habebant utique tempus revertendi, quia prope erant. Nunc autem meliorem appetunt, id est, caelestem; unde Gen. XXIV, 6, dixit Abraham servo suo: cave ne quando filium meum reducas illuc. Ps. Lxxxiii, 11: elegi abiectus esse in domo Dei mei, magis quam habitare in tabernaculis peccatorum. Item XXVI, 4: unam petii a Domino, hanc requiram, ut inhabitem in domo Domini omnibus diebus vitae meae. Ipsi ergo patriam istam inquirebant, non domum paternam unde exierunt. In quo significatur, quod illi qui exeunt de vanitate saeculi, non debent illuc redire mente. Ps. XLIV, 10: obliviscere populum tuum et domum patris tui. Lc. IX, 62: nemo mittens manum ad aratrum et respiciens retro, aptus est regno Dei. Phil. III, 13: quae retro sunt obliviscens, in anteriora me extendens.

Patet autem, quod ista eorum verbo et facto confessio, pertinet ad fidem, quia ipsi illud quod solum eis promissum fuerat nec exhibitum, firmissime crediderunt etiam usque ad mortem. Unde iuxta fidem, id est, iuxta se habentes fidem suam quasi sociam et inseparabilem, defuncti. Apoc. II, 10: esto fidelis usque ad mortem.

Deinde cum dicit ideo non confunditur, ostendit quid ex fide sua meruerunt accipere, hoc autem fuit honor maximus.

Reputatur autem maximus honor quando denominatur aliquis ab aliquo solemnibus officio, vel servitio, magni et excellentis Domini, vel principis, sicut notarius Papae, vel cancellarius regis. Maior autem honor est quando ille magnus Dominus vult nominari ab his qui serviunt ei. Sic autem est de istis tribus, Abraham, Isaac et Iacob, quorum Dominus rex magnus super omnes deos, specialiter vocat se eorum Deum, unde Ex. III, 6: ego sum Deus Abraham, Deus Isaac, et Deus Iacob; unde dicit ideo non confunditur Deus vocari Deus eorum.

Et huius potest triplex ratio assignari.

Prima, quia Deus per fidem cognoscitur.

Isti autem leguntur primo separasse se per cultum specialem ab infidelibus; unde et Abraham primus accepit signaculum fidei, Rom. IV, 18: ut fieret pater multitudinis gentium.

Et ideo proponuntur nobis in exemplum, sicut illi per quos Deus primo cognitus est, et per eos Deus nominatus est, ut obiectum fidei. Et idcirco ab eis voluit nominari.

Secunda, secundum Augustinum in Glossa, quia in istis latet aliquod mysterium.

In istis enim invenimus similitudinem generationis qua Deus regeneravit filios spirituales.

Videmus autem in ipsis quadruplicem modum generandi. Primus modus est liberorum per liberas, sicut Abraham per Saram genuit Isaac, qui genuit per Rebeccam Iacob. Iacob autem octo patriarchas per Liam et Rachelem.

Secundus modus fuit liberorum per ancillas, sicut Iacob per Balam et zelpham genuit Dan, et Nephtalim, gad, et Aser. Tertius modus fuit servorum per liberas, sicut Isaac genuit per Rebeccam esau, de quo dictum est: maior serviet minori. Quartus modus fuit servorum per ancillam, sicut per Agar genuit Abraham Ismael.

In hoc ergo designatur diversus modus, quo Dominus spirituales filios generat, quia aliquando bonos per bonos, sicut timotheum per Paulum; aliquando bonos per malos, et ista est generatio liberorum per ancillas; aliquando malos per bonos, sicut simonem magum per Philippum. Et ista generatio servorum per liberas. Malorum autem generatio per malos reputatur in semine. Unde Gal. IV, 30: eiice ancillam et filium eius.

Tertia ratio, et videtur magis secundum intentionem apostoli, quia consuetum est, quod rex vocatur a principali civitate, vel a patria tota, sicut rex ierusalem, Romanorum, rex franciae. Et ideo Deus proprie vocatur rex et Deus illorum, qui specialiter spectant ad civitatem illam ierusalem caelestem, cuius artifex et conditor est Deus. Et quia isti verbo et facto ostendebant se ad illam civitatem pertinere, ideo dicitur Deus illorum; unde dicit paravit enim illis civitatem, id est, conditor civitatis illius, quam ipse habebat propriam.

Deinde cum dicit fide obtulit, ponit unum aliud exemplum insigne circa fidem Abrahae, in quantum respicit Deum, scilicet illud maximum sacrificium eius, quando ad mandatum Domini voluit unigenitum suum immolare filium, Gen. XXII, 1 ss..

Et de hoc ostendit tria.

Primo quid fecerit; secundo quod hoc ad fidem pertinet, ibi et unigenitum; tertio quid ex hoc recepit, ibi unde eum et in parabolam.

Dicit ergo Abraham cum tentaretur, obtulit, id est, offerre voluit, fide Isaac, sicut patet per totum duodecimum cap. Gen..

Hic est duplex quaestio. Una quia innocentem occidere est contra legem naturae, et ita peccatum; ergo volendo offerre peccavit.

Respondeo. Dicendum est, quod ille qui ex mandato superioris interficit, si ille licite praecipit, alius licite obedit, et potest licite exequi ministerium suum. Deus autem habet mortis et vitae auctoritatem. I Reg. II, 6: Dominus mortificat et vivificat. Deus autem subtrahendo vitam alicui etiam innocenti, nulli facit iniuriam. Unde et quotidie, dispositione divina, multi nocentes et innocentes moriuntur.

Et ideo Dei mandatum licite poterat exequi.

Item quaeritur de hoc quod dicit cum tentaretur.

Deus enim nullum tentat, quia tentare est ignorantis.

Respondeo. Dicendum est, quod diabolus tentat, ut decipiat. I Thess. III, 5: ne forte tentaverit vos, qui tentat. Hoc patet in tentatione qua tentavit Christum, Matth. IV, 1 ss..

Homo vero tentat, ut cognoscat. III Reg. X, 1, dicitur de regina Saba, quae venit ad Salomonem, ut tentaret eum in aenigmatibus.

Sic non tentat Deus, quia omnia novit, sed tentat ut homo sibi ipsi innotescat quantae fortitudinis et fragilitatis sit in se. Deut. VIII, 2: ut tentaret te, et nota fierent quae in animo tuo versabantur; II par. XXXII, 31, de ezechia tentato, ut cognosceretur cor eius.

Item ut alii tentatum cognoscant, qui ex hoc eis proponitur in exemplum, sicut Abraham et Iob. Eccli. XLIV, 21: Abraham in tentatione inventus est fidelis.

Deinde cum dicit et unigenitum, etc., multum subtiliter ostendit, quod illa obedientia pertinebat ad fidem.

Sicut enim supra dictum est, Abraham licet multum senex credidit Deo promittenti quod in Isaac benedicturus esset ei in semine, credebatur etiam Deum posse mortuos suscitare.

Cum ergo praecipiebatur ei quod occideret, non erat spes ultra iam de Sara iam valde antiqua, quia Isaac erat iam adolescens, posse habere filium. Et ideo cum crederet, obediendum mandato Dei, non restabat nisi quod crederet resuscitari Isaac per quem debebat ei vocari semen. Unde dicit et unigenitum, scilicet Sarae, in quo, scilicet filio nato, debebat Deus pactum promissum complere, sicut patet Gen. XVII, 19. Vel unigenitum, scilicet inter liberos. Gen. XXII, 2: tolle filium tuum unigenitum Isaac. In quo susceperat repromissiones.

Ad quem etiam dictum est, id est, ratione cuius, etc.. Arbitrans, id est, firmiter credens, quia a mortuis potens est Deus eum suscitare. Hoc ergo fuit argumentum fidei maximum, quia articulus resurrectionis est unus de maioribus.

Deinde cum dicit unde eum et in parabolam accepit, ostendit quid per fidem meruit, quia cum iam non restaret aliud nisi immolari ipsum, vocavit eum Angelus, et arietem haerentem cornibus, loco filii immolavit.

Hoc autem fuit parabola, idest figura, Christi futuri. Aries enim haerens cornibus inter vepres, est humanitas confixa cruci, quae passa est. Isaac, id est, divinitas, evasit, cum Christus vere mortuus est et sepultus. Et sic patet, quod ista figura valde complete adaequat figuratum. Accepit ergo eum, scilicet Isaac in parabolam, id est, figuram Christi crucifigendi et immolandi.

#5 Lectio 5

Supra posuit apostolus exemplum de fide Abrahae, hic ponit exemplum de fide Isaac, Iacob et ioseph.

Et primo de fide Isaac. Dicit ergo, quod Isaac fide de futuris, id est quae se extendebat ad futura, benedixit Iacob et esau.

Vel benedixit de futuris, id est, pro futuris, vel benedictione, quae se extendebat ad futura.

Verba enim sua non habebant efficaciam nisi ex virtute Dei, per quam quidem benedictionem minor praelatus fuit maiori.

Quod non fuit quantum ad personas eorum, sed quantum ad duos populos, qui ex ipsi exierunt. Ps. Cvii, 10: in idumaeam extendam calceamentum meum. Fuerunt enim idumaei, qui egressi sunt de esau subiecti filiis Israel.

In quo significabatur, quod minor populus, scilicet gentium, per fidem debebat praevenire populum maiorem, scilicet Iudaeorum.

Matth. VIII, 11 s.: multi ab oriente et occidente venient et recumbent cum Abraham, Isaac et Iacob in regno caelorum, filii autem regni eiicientur in tenebras exteriores.

Ista vero benedictio, quae erat de fide gentium futura, per fidem facta fuit, qua respicit aliquid futurum.

Deinde cum dicit fide Iacob moriens singulos filiorum benedixit, prosequitur de fide Iacob, et ponit illud quod ipse fecit in benedicendo duobus filiis ioseph, sicut habetur Gen. XLVIII, 16-20, ubi dicitur, quod cum nuntiatum fuisset ioseph, quod pater eius aegrotaret, adduxit duos filios suos, quibus Iacob benedixit cancellatis manibus, in hoc praeferens ephraim Manasse quantum ad dignitatem, quia de ephraim fuit dignitas regalis, scilicet ieroboam. Haec autem benedictio fuit per fidem, quia revelatum ei fuit, quod ita futurum erat. Quae quidem benedictio referebatur ad populum, qui egressus est ab ipsis, non ad personas ipsorum.

Item, per fidem adoravit fastigium virgae eius; hoc habetur Gen. XLVII, 31, ubi dicitur, quod fecit ioseph iurare, quod sepeliret eum in sepulchro patrum suorum, et post iuramentum, tamquam securus de promisso, adoravit ad caput lectuli, ut dicit littera nostra; vel fastigium virgae eius, ut dicunt septuaginta; vel super fastigium, ut habetur in Graeco.

Et totum hoc potest stare, quia ipse erat senex, et ideo portabat virgam, vel recepit sceptrum ioseph donec iurasset, et antequam redderet ei adoravit, non ipsam virgam, nec ioseph, ut quidam male putaverunt, sed ipsum Deum innixum ad cacumen, vel super fastigium virgae eius. Ad quod motus fuit ex consideratione potestatis Christi, quam potestas ioseph praefigurabat. Ipse enim tamquam praefectus Aegypto portabat sceptrum, in signum potestatis Christi. Ps. II, 9: reges eos in virga ferrea.

Vel si adoravit fastigium, idem est sensus, quia adoravit Christum significatum per virgam illam, sicut et nos adoramus crucifixum et crucem, ratione Christi passi in ipsa. Unde proprie non adoramus crucem, sed Christum crucifixum in ipsa.

Deinde cum dicit fide ioseph, prosequitur exemplum de fide ioseph, ubi ponit duo, quae habentur Gen. Ult.

Ubi dixit fratribus suis: visitabit vos Dominus, et mandavit ossa sua inde portari. Unde fides eius fuit quantum ad duo, primo quia credidit promissionem factam debere impleri per reditum filiorum Israel in terram promissionis; secundo, quia in ipsa credebat Christum esse nasciturum et resurrecturum et multos cum ipso, unde desiderabat habere partem in illa resurrectione. Et hoc est quod dicit, quod ioseph moriens fide, id est, per fidem, memoratus est de protectione filiorum Israel, et hoc quantum ad primum; et de ossibus suis mandavit, quantum ad secundum.

Sed quare non fecit se statim portari sicut pater suus? respondeo. Dicendum est, quod hoc non potuit, quia non habebat tunc tantam potestatem sicut habebat in morte patris. Et ideo tunc poterat hoc facere, quod tamen circa mortem suam non potuit.

Secundo, quia sciebat, quod multas afflictiones debebant sustinere filii Israel post mortem eius. Ut ergo haberent certam spem de liberatione sua, et reditu ad terram promissionis, voluit ad solatium corpus suum remanere cum ipsis. Unde et Moyses tulit illud secum, sicut et quaelibet tribus corpus patris sui, ut dicit Hieronymus.

Deinde cum dicit fide Moyses, prosequitur de patribus, qui fuerunt sub lege.

Hoc enim tempus incepit a Moyse. Eccli. XXIV, 33: legem mandavit Moyses in praeceptis iustitiarum. Io. I, 17: lex per Moysen data est. Istud autem tempus distinguitur in tria, scilicet ante exitum de Aegypto, in exitu, et post exitum.

Unde tria facit.

Primo enim ostendit quid factum sit ante exitum; secundo quid in exitu, ibi fide reliquit Aegyptum; tertio quid in terra promissionis, ibi quid adhuc dicam.

Circa primum duo facit.

Primo enim ostendit quid sit factum in nativitate Moysi; secundo quod ipse fecit, ibi fide Moyses.

Ubi tangitur historia, quae ponitur Ex. I, quod Pharaon mandavit occidi masculos ne multiplicarentur. Secundo habetur quod parentes Moysi videntes ipsum elegantem, absconderunt eum mensibus tribus, quod attribuit apostolus fidei ipsorum. Credebant enim aliquem nasciturum, qui liberaret eos ab illa servitute. Unde ex elegantia pueri aestimabant aliquam virtutem Dei esse in illo. Ipsi enim erant rudes et rustici, sudantes in operibus luti et lateris. Eccli. XIX, 26: ex visu cognoscitur vir.

Ex quo habetur, quod licet fides sit de invisibilibus, tamen per aliqua signa visibilia possumus niti ad ipsam. Mc. Ult.: sermonem confirmante sequentibus signis.

Quod autem ipsi hoc fecerunt ex fide, non ex affectu carnali, patet, quia non timuerunt regis edictum. Unde exponebant se periculo personarum, quod non fecissent nisi credidissent aliquid magnum futurum de puero.

Matth. X, 28: nolite timere eos qui occidunt corpus, etc..

Sed contra, quia ipsi postea exposuerunt ipsum; ergo non propter fidem servabant ipsum.

Respondeo. Dicendum est, quod exposuerunt ipsum non ad necandum, sed ne surriperetur eis, unde posuerunt eum in fiscella, committentes eum divinae providentiae. Credebant enim probabiliter, quod fuisset interfectus si fuisset apud eos inventus.

Deinde cum dicit fide grandis effectus, ostendit quid ipse Moyses per fidem fecerit, et primo quid fecit; secundo ostendit, quod illud factum pertinebat ad fidem, ibi aspiciebat enim.

Tangit enim historiam, quae habetur Ex. II, 9 s., ubi dicitur, quod filia Pharaonis fecit ipsum a matre pueri nutrir, et quod adoptavit eum in filium. Ipse autem negavit se esse filium eius, non quidem verbo, sed facto, quia contra voluntatem Pharaonis interfecit Aegyptium, qui laeserat Hebraeum.

Et hoc est, quod dicit grandis effectus per fidem, negavit se esse filium filiae Pharaonis.

Quo autem affectu hoc fecerit, ostendit cum subdit magis eligens. In quo ostenditur mirabilis virtus eius. Duo enim sunt quae maxime homines appetunt, scilicet iucunditatem et delectationem circa bona exteriora, et his contraria maxime fugiunt, scilicet dolorem et afflictionem, quae opponitur primo, paupertatem et abiectiorem quae opponitur secundo. Ista autem duo elegit Moyses, scilicet quia praeponit dolorem et afflictionem iucunditati peccati temporalis, quae scilicet semper est cum peccato. Item paupertatem praeponit divitiis propter Christum. Prov. XVI, 19: melius est humiliari cum mitibus, quam dividere spolia cum superbis. Psalmo LXXXIII, 11: elegi abiectus esse in domo Dei magis quam habitare in tabernaculis peccatorum.

Quantum ergo ad primum dicit magis eligens affligi cum populo Dei, scilicet quem Pharaon affligebat, quam habere iucunditatem peccati temporalis, id est, transitorii. Quod fuisset si cum Aegyptiis afflixisset filios Israel.

Quantum autem ad secundum, scilicet quod praelegit paupertatem, dicit maiores divitias aestimans improprium Christi, id est, pro fide Christi; eadem enim est fides antiquorum et nostra. Vel improprium Christi, quod scilicet sustinuit a fratribus suis, sicut dictum est: numquid interficere tu me vis, sicut occidisti heri Aegyptium? quod improprium fuit figura, quod Christus suscipere deberet improprium a Iudaeis. Ps. Lxviii, 21: improprium expectavit cor meum et miseriam.

Maiores autem divitias, credidit esse duo praedicta, thesauris Aegyptiorum. Is. XXXIII, 6: divitiae salutis sapientia et scientia.

Deinde cum dicit aspiciebat enim, ostendit quod praedicta facta Moysi pertinebant ad fidem Christi.

Sciendum est autem, quod quaedam sunt secundum se bona et delectabilia, quaedam autem secundum se tristia et mala. Mala autem nullus propter se praelegit, sed propter finem; sicut infirmus praelegit potionem amaram et tristia delectabilibus ratione alicuius maioris boni, quod per hoc potest consequi.

Et sic sancti, propter spem finis ultimi aeternae felicitatis, praeeligunt afflictiones et paupertatem divitiis et voluptatibus, quia per ista impediuntur a consecutione finis sperati.

Matth. V, 11: beati eritis cum male dixerint vobis homines, et persecuti vos fuerint, etc..

Et sequitur: gaudete et exultate, quoniam merces vestra copiosa est in caelis. Gen. XV, 1: ego protector tuus sum, et merces tua magna nimis.

Et ideo dicit, quod hoc faciebat, quia aspiciebat, oculis scilicet fidei, in remunerationem, quam scilicet ex hoc sperabat. Unde fides est substantia sperandarum rerum, argumentum non apparentium, ut supra dictum est, etc..

#6 Lectio 6

Supra posuit apostolus fidem Moysi, quantum ad id quod fecit in Aegypto, hic quantum ad id quod fecit in exitu de Aegypto.

Et circa hoc facit tria.

Primo enim ostendit quid fecerit in exitu de Aegypto; secundo ostendit modum exeundi, ibi fide celebravit; tertio quid per fidem factum est cum populo infideli, ibi fide Rahab.

Dicit ergo, quod Moyses fide, id est per fidem, reliquit Aegyptum. Sicut autem habetur Ex. XII, 37, primo fugit de Aegypto, interfecto Aegypto; secundo autem exivit quando simul omnes filios Israel eduxit.

Glossa autem exponit de secundo exitu, quia sequitur non veritus animositatem, id est, indignationem, regis. In primo enim exitu legitur, Ex. II, 14, eum timuisse. Prov. XIV, 35: iracundiam regis inutilis sustinebit.

In secundo vero non timuit. Prov. XXVIII, 1: iustus quasi leo confidens, absque terrore erit. Potest tamen referri ad primum.

Sed numquid tunc non timuit? respondeo. Dicendum est, quod in timore duo considerata sunt. Unum, quod aliquando potest esse vituperabile, scilicet quando propter timorem facit aliquid non faciendum, vel dimittit faciendum. Et sic non timuit Moyses, quia propter timorem non dimisit iuvare fratres suos.

Aliud est, quod potest esse laudabile, quando scilicet salva fide, refugit periculum propter timorem instantem. Matth. X, 23: cum persequentur vos in civitate ista, fugite in aliam. Si enim aliquis salva honestate sua posset vitare periculum et non vitaret, stultus esset et tentaret Deum, quod est diabolicum.

Et sic Iesus cessit volentibus ipsum lapidare, nec ad suggestionem diaboli voluit se praecipitare: ita et Moyses confidens de divino auxilio, fugit propter timorem regis ad tempus. Et probat, quod hoc fecit ex fide, quia fides est de invisibilibus.

Et iste sustinuit, id est, expectavit Deum invisibilem, et eius adiutorium, tamquam videns.

Ps. XXVI, 14: confortetur cor tuum, et sustine Dominum. I Tim. I, 17: regi autem saeculorum immortalis, invisibili, etc.. Moyses enim in utroque exitu expectabat Dei adiutorium, unde in primo dicit, Ex. II, 22: Deus patris mei adiutor meus. In secundo vero, Ex. XIV, 14: vos tacebitis, et Dominus pugnabit pro vobis.

Deinde cum dicit fide celebravit Pascha, ostendit quid fecerit quantum ad modum transeundi. Et primo ponit illud quod fuit factum ad praeparationem transitus; secundo quantum ad ipsum transitum, ibi fide transierunt; tertio quantum ad id quod per fidem factum fuit quantum ad introitum terrae promissionis, ibi fide muri iericho.

Quantum ad primum ponit historiam, quae habetur Ex. XII, ubi Dominus mandavit illis ante exitum filiorum Israel, scilicet eadem nocte, immolari agnum et de sanguine eius utrumque postem et superliminare liniri, carnes eius assas cum azymis et lactucis agrestibus comedi, cum multis aliis, quae observanda erant, ut ibi habet videri.

Et hoc vocabatur Pascha, scilicet esus agni, et effusio sanguinis, quae duo concurrebant ad transitum illum quem facturi erant in proximo.

Dicitur autem Pascha a paschin Graece, quod Latine est passio, vel a phase, quod Hebraice idem est quod transitus. In hoc autem figurabatur, quod Christus per passionem transiret ex hoc mundo. Io. XIII, 1: ut transeat ex hoc mundo. Item quod nos per meritum mortis eius a terrenis ad caelestia, ab inferno transimus ad caelum. Eccli. XXIV, 26: transite ad me, omnes qui concupiscitis me.

Quod quidem fuit per virtutem sanguinis Christi. Supra X, 19: habentes itaque fiduciam, fratres, in introitu sanctorum in sanguinem Christi.

Fuit autem in illo Paschate duplex transitus.

Unus quo transibat Dominus percutiens Aegyptios; alius quo populus transibat. Sic etiam sanguine Christi, qui est agnus immaculatus, debent liniri postes fidelium, intellectus scilicet et affectus. Dicit ergo fide, id est per fidem, celebravit Pascha, id est esum agni, et sanguinis effusionem, ad liniendum postes domorum. Et quare hoc faciebat? ne scilicet qui vastabat primogenita, Aegyptiorum, tangeret eos. Ps. Lxxvii, 51: percussit omne primogenitum in terra Aegypti.

Sed quaeritur quorum ministerio hoc factum sit, utrum scilicet bonorum, vel malorum Angelorum, quia videtur quod per malos. Ps. Lxxvii, 49: immissionem per Angelos malos.

Respondeo. Dicendum est, quod non est inconveniens de quibuscumque. Unde sciendum est quod poenarum inflictio fit interdum per bonos Angelos. Sicut enim dicit Dionysius IV cap. De divinis nominibus, punire malum non est malum, sed malum facere est malum. Punitio enim est opus iustitiae, sicut patet de Angelo, qui contrivit castra Assyriorum, Is. XXXVII, 36, qui creditur fuisse bonus Angelus. Unde talis punitio indifferenter fit per bonos et malos; sed differenter a bono et a malo, quia bonus non punit nisi exercendo iustitiam divinam in malos. Et in Scripturis operatio tam diaboli, quam boni Angeli, cuiusmodi est haec, attribuitur Deo.

Malus autem etsi obsequatur divinae iustitiae, tamen non ex intentione iustitiae hoc agit, sed ex perversitate voluntatis suae affligit bonos et malos, et libentius bonos si permittatur, sicut patet de Iob. Iste Angelus, qui dixit Moysi: transibit Dominus percutiens Aegyptum, bonus Angelus fuit, cum ipse aliquando loquatur in persona sua. Bono autem Angelo aliquando subministrat spiritus nequam, unde adhibitum fuit ibi ministerium eius, licet ex intentione suae malae et perversae voluntatis, voluntarie operantis ad caedem.

Et ideo dicit iram et tribulationum immissionem per Angelos malos. Non ergo tangebatur eos, qui erant sanguine signati, malus Angelus terrore et timore Dei, utpote non permissus. Bonus autem inde terrebatur admirando virtutem Dei.

Deinde cum dicit fide transierunt, etc., ostendit quid egit in ipso transitu.

Et primo ostendit hoc, secundo ostendit quod illud pertinebat ad fidem, ibi quod experti.

Dicit ergo, quod fide, id est, per fidem, transierunt mare rubrum tamquam per aridam terram. Duo enim ibi per fidem facta sunt. Unum, quod homo fecit, scilicet quod commiserunt se ad transeundum, quod non fuit nisi per fidem. Aliud fuit ex parte Dei, scilicet quod aquae fuerunt eis pro muro.

Hoc etiam fuit per fidem. Operatio enim miraculorum attribuitur fidei. Matth. XVII, 19: si habueritis fidem sicut granum synapis, dicetis monti huic: transi hinc, et transibit.

Ergo hoc fide factum est, id est, hoc meruit fides. Et hoc habetur Ex. XIV et XV.

Deinde ostendit, quod hoc pertinet ad fidem, quia Aegyptii hoc experti, id est, volentes experiri, devorati sunt, quia scilicet non habuerunt fidem. Ex. XV, 12: extendisti manum tuam, et devoravit eos terra.

Deinde cum dicit fide muri iericho corruerunt, circuitu dierum septem.

Agit de eo, quod per fidem factum est in introitu terrae promissionis.

De hoc habetur iosue VI, ubi dicitur, quod ad mandatum Domini, sacerdotes septem diebus cum arca testamenti circuierunt primam civitatem ultra iordanem, scilicet iericho, et septima die septimo circuitu, muri eius corruerunt: hoc fuit aliquid ex parte hominis, scilicet quod ex mandato Domini circuierunt, credentes mandatum Domini debere impleri.

Aliquid autem ex parte Dei, scilicet quod sic ad circuitum eorum muri corruerunt.

Moraliter iericho interpretatur luna, sive defectus, et significat mundum istum. Muri eius sunt impedimenta quibus aliquis detinetur in mundo. Per buccinas quibus Levitae et sacerdotes intonabant, vox praedicatorum significatur. Per circuitum septem dierum totus designatur decursus praesentis temporis, qui per septem dies completur. Per quae datur intelligi, quod omnia impedimenta mundi cadunt ad continuam vocem praedicationis. II Cor. X, 4 s.: arma militiae nostrae non sunt carnalia, sed potentia Deo ad destructionem munitio, consilia destruentes, et omnem altitudinem extollentem se adversus scientiam Dei.

Deinde cum dicit fide Rahab meretrix, ostendit quid factum sit per fidem ab aliquo de populo infideli, scilicet a Rahab, de qua iosue V et VI. Cum enim iosue misisset exploratores ad explorandum iericho, ipsi evaserunt auxilio istius mulieris, quae dicitur meretrix, id est, idololatra. Vel, ad litteram, meretrix erat, ad quam ingressi sunt non ad peccandum, sed ad latendum. Domus enim talium patent, maxime de nocte. Isti etiam venerant de nocte. Domus etiam eius coniuncta erat muro. Meretrices autem absque exceptione accipiunt indifferenter, et ideo melius poterant apud eam occultari. Ista ergo per fidem liberata fuit. Unde dicit Rahab meretrix, fide, id est, per fidem, recipiens exploratores cum pace, non periit cum incredulis, qui corporaliter perierunt, quia exploratores iuraverant ei ipsam liberare, et omnem domum patris sui, quod et fecerunt.

Quare autem magis declinaverint ad ipsam, potest dici, quia ut ipsa minus posset inculpari, indifferenter omnes recipiens. Nec erat conveniens, ut salus ipsorum fieret alicui salvanti ipsos occasio mortis. In hoc autem quod ex ipsa receptione ipsorum liberata est designatur quod recipientes praedicatores evangelii liberantur a morte aeterna. Matth. X, 41: qui recipit prophetam in nomine prophetae, mercedem prophetae accipiet.

#7 Lectio 7

Supra posuit apostolus ea, quae facta sunt a patribus per fidem ante introitum, et in ipso introitu terrae promissionis, hic accedit ad narrandum exempla illorum, qui fuerunt in ipsa terra promissionis; quae, quia multa sunt, ideo breviter, praemissis nominibus patrum, ponit in generali praecipua facta ipsorum, ponens causam illius brevitatis.

Et circa hoc facit tria.

Primo ponit nomina patrum et causam quare breviter vult eorum facta pertransire; secundo ostendit quid fecerunt per fidem, ibi qui per fidem vicerunt; tertio, quid per fidem receperunt, ibi adepti sunt.

Dicit ergo quid adhuc dicam? quasi dicat: perveni usque ad tempus introitus terrae promissionis, in quo pauca respectu dicendorum dicta erant. Remanent enim tot dicenda, quot non possent explicari. Deficiet enim tempus me enarrantem, id est, si velim enarrare, non sufficet mihi tempus epistolaris enarrationis, quae debet esse succincta.

Unde Hieronymus ad Paulinum, VI cap.: neque enim epistolaris angustia longius cap.: neque enim epistolaris angustia longius evagari patiebatur. Vel tempus, intellige, vitae. Isto modo loquitur Io. Ult.: sunt quidem et alia multa, quae fecit Iesus, etc., ubi dicit Glossa quod loquitur hyperbolice, nec tamen est falsum, sed est figurativa locutio. Ps. XXXIX, 5, ubi nos habemus, annuntiavi et locutus sum, multiplicati sunt super numerum, dicit littera Hieronymi: si annuntiare voluero, plura sunt, quam narrari queant.

Sciendum tamen, quod aliqui istorum aliqua mala fecerunt, et aliqua bona, unde non numerantur hic nisi quantum ad bona quae fecerunt, vel receperunt. Tamen probabile est quod fuerint finaliter sancti ex quo apostolus nominat eos in catalogo sanctorum.

Primo ergo ponit Gedeonem, de quo iud. VI, 11 ss.; quem praemittit, et quia nihil mali fecit, et quia fecit factum multum insigne, et forte etiam quia accepit maximum signum incarnationis Christi in vellere et rore, de quo dicitur in Ps. Lxxi, 6: descendet sicut pluvia in vellus.

Secundo ponit barach, de quo iud. IV, qui non fuit ita insignis sicut Gedeon, cui etiam illa victoria non fuit reputata, sed magis mulieri, et ideo forte postponit ipsum.

Tertio ponit Samson, de quo iud. XIII. De quo specialiter videtur, quod non deberet hic numerari, quia in morte peccavit interficiendo se. Augustinus autem, I de CIV. Dei, dicit, quod excusatur, quia creditur hoc fecisse mandato Dei, cuius signum est, quia non potuisset domum tantam propria virtute subvertere, sed virtute Dei, quae non adiuvat ad malum.

Quarto ponit iephte, de quo iud. XI. Istum postponit Samsoni, quia non fecit tot facta insignia sicut ille.

Dubitatur autem de iephte, si immolando filiam suam ex voto peccaverit, videtur quod non, quia dicitur ibi irrui spiritus Domini in iephte, et post hoc sequitur: votum suum et victoria.

Contra. Dicit Hieronymus quod fuit in vovendo indiscretus, et in reddendo impius.

Respondeo. Dicendum est, quod fuit ibi aliquid a spiritu sancto, scilicet motus ad vovendum in generali, quod scilicet immolaret quidquid occurreret sibi immolabile, aliquid autem ex proprio suo spiritu, scilicet quod

immolavit quod non debuit, et in hoc peccavit, sed post poenituit. Similiter Gedeon peccavit faciendo ephod et in tentando Deum in petitione signi in vellere, et postea poenituit, sicut et David, de quo subdit dicens et David et Samuel, de quibus scilicet in libris regum agitur.

Et aliis prophetis, de quibus si vellem dicere, tempus deficiet.

Sed tunc quaestio est utrum omnes isti, qui dicti sunt, fuerunt prophetae.

Respondeo. Dicendum est quod spiritus sanctus movet mentem prophetae, sicut agens principale movet instrumentum suum. Potest autem spiritus sanctus movere ad tria, scilicet ad cognoscendum, ad loquendum et ad faciendum. Et quodlibet istorum dupliciter.

Ad cognoscendum, scilicet quandoque cum intellectu eius quod videtur, sicut fuit Isaias et alii prophetae, unde dicti sunt et videntes.

I Reg. IX, 9: qui hodie dicitur propheta, olim dicebatur videns. Aliquando autem sine cognitione eius quod videtur, sicut patet in somnio Pharaonis, et in visione Balthassar.

Ad loquendum etiam movet dupliciter, quandoque ad sciendum id de quo loquitur, sicut patet de David: quandoque autem nescit, sicut caiphaz, et forte Balaam.

Similiter etiam quandoque movet ad faciendum, et scit quid facit, sicut ieremias, qui abscondit lumbare suum super euphratem.

Quandoque autem nescit, sicut dicit Augustinus super iohannem, de militibus, qui diviserunt sibi vestimenta Christi, non tamen cognoscebant mysterium, ad quod illa divisio ordinabatur.

Hoc est ergo de ratione prophetae, quod cognoscat illud quod videt, vel dicit, vel facit.

Quando autem non cognoscit, non est vere propheta, sed participative tantum. Et sic dicit iohannes caiphaz prophetasse, quia habuit aliquid prophetiae. Iste autem motus spiritus sancti dicitur instinctus secundum Augustinum.

Deinde cum dicit qui per fidem vicerunt regna, ostendit quid sancti, de quibus locutus est, fecerunt, et primo ostendit hoc in generali; secundo descendit ad quaedam specialia, ibi obturaverunt ora leonum.

Primo autem ponit facti ipsorum meritum; secundo praemium, ibi adepti sunt.

Circa primum sciendum est, quod inter omnes actus exteriores virtutum Moralium actus fortitudinis et iustitiae videntur esse praecipui, quia maxime pertinent ad bonum commune. Per fortitudinem enim respublica defenditur ab hoste, per iustitiam vero conservatur. Unde apostolus ex utroque actu commendat sanctos patres.

Ab actu quidem fortitudinis, cum dicit, quod isti per fidem vicerunt regna, id est, reges, vel etiam regna ipsorum, sicut David et iosue. Nihilominus tamen sancti spiritualiter per fidem vicerunt regna, scilicet regnum diaboli, de quo iob XLI, 25: ipse est rex super universos filios superbiae. Item carnis.

Rom. VI, 12: non ergo regnet peccatum in vestro mortali corpore. Item regnum mundi.

Io. XVIII, 36: regnum meum non est de hoc mundo. Isti autem vincunt per fidem. I io. V, 4: haec est victoria quae vincit mundum, fides nostra. Nullus enim potest praesentia contemnere, nisi propter spem futurorum bonorum. Per contemptum enim principaliter vincitur mundus. Et ideo quia fides ostendit nobis invisibilia, propter quae contemnitur mundus, ideo vincit mundum fides nostra.

Ab actu autem iustitiae commendat eos, cum dicit operati sunt iustitiam.

Aliquando autem iustitia est virtus generalis, quando scilicet obedit legi divinae. Ps. X, 7: iustus Dominus, et iustitias dilexit. Et II Mach. IX, 12: iustum est subditum esse Deo.

I Io. III, 7: qui iustitiam facit, iustus est.

Aliquando autem est virtus specialis, et ista consistit in actionibus et communicationibus humanis, quando scilicet reddit quis unicuique quod suum est. Utramque autem iustitiam habuerunt sancti. Is. LIV, 17: haec est haereditas servorum Dei, et iustitia apud me, dicit Dominus. Eccli. I, 33: concupiscens sapientiam, conserva iustitiam, scilicet obediendo mandatis. Item ipsam exercendo in populo.

Ps. Cxviii, 121: feci iudicium, et iustitiam, etc..

Deinde cum dicit adepti sunt, ostendit quid receperunt, quia adepti sunt repromissiones. Promissio enim Dei efficax est, quia numquam deficit Deus in promissis.

Rom. IV, 21: quaecumque promisit Deus potens est et facere. Ps. Cxlv, 13: fidelis Deus in omnibus verbis suis.

Sed contra. Supra eodem: iuxta fidem defuncti sunt, non acceptis repromissionibus.

Respondeo. Dicendum est, quod illud quod hic dicitur, tripliciter potest intelligi. Uno modo quod promissio Dei sit illa specialis qua promittit sanctis vitam aeternam. Et istam nullus accepit ante adventum Christi.

Rom. XV, 8: ad confirmandas promissiones patrum. Secundo pro promissione de terra promissionis habenda. Et istam non acceperunt priores patres tres, scilicet Abraham, Isaac et Iacob, sed tantum patres posteriores, sicut iosue et alii sancti. Tertio pro promissione particulari, scilicet eius quod unicuique promissum fuit, sicut David regnum, et ezechieae sanitas. Et istas promissiones consecuti sunt.

Deinde cum dicit obturaverunt ora leonum, ponit quaedam particularia beneficia aliquibus collata. Et primo quae pertinent ad remotionem mali; secundo illa quae pertinent ad executionem boni, ibi fortes facti sunt in bello.

Malum autem nocivum hominis est duplex.

Unum exterius, aliud interius. Secundum ponit, ibi convaluerunt.

Exterius autem malum est duplex, quia aut illatum est a creatura irrationali, aut rationali.

Secundum ponit, ibi effugaverunt.

Ab irrationali duplex, scilicet vel ab inanimata vel ab animata. Nocumentum illatum ab inanimata tangit, ibi extinxerunt impetum.

Quantum ergo ad animata dicit obturaverunt ora leonum. Loquitur autem in plurali, licet non fuerit nisi unus, scilicet Daniel; sicut etiam dicitur Matth. II, 20: defuncti sunt enim qui quaerebant animam pueri: nullus autem tunc quaerebat Christum occidere nisi solus Herodes. Cuius ratio est, quia loquitur de omnibus sanctis communiter, quasi de uno collegio sanctorum, et quod unus facit, imputatur aliis, et etiam omnibus, quod fit per virtutem spiritus sancti, quae est communis omnibus. Unde etiam in isto contextu loquitur tamquam de pluribus. Potest etiam dici quod hoc completum est in David, qui, sicut ipse dicit I Reg. XVII, 36, leonem et ursum interfecit. Et etiam Samson. Iud. XIV, 6. Per leonem autem spiritualiter intelligitur diabolus. I Pet. V, 8: adversarius vester diabolus etc.. Qui ergo insultus eius reprimat, os leonum obturat. Iob XXIX, 17: conterebam molas iniqui, et de dentibus eius auferebam praedam.

Nocumentum a re inanimata removet cum dicit extinxerunt impetum ignis, sicut habetur de tribus pueris in Dan. III, 24 ss.. Item ad preces Moysi et Aaron extinctus est ignis qui missus a Domino devorabat populum murmurantem, sicut patet Num. XI, XVI.

Ignis iste est interior motus concupiscentiae vel irae. Qui ergo refraenat illum motum, extinguit impetum ignis. Ps. LVII, 8: supercecidit ignis, et non viderunt solem.

Remotionem nocumenti per rationalem creaturam illatam tangit cum dicit effugaverunt aciem gladii, id est, aciem hostis cum gladiis acutis. Hoc autem frequentissime factum fuit per ipsos, sicut patet de iosue, Gedeone, et David. Per gladium autem mala suasio intelligitur. Ps. LVI, 4: lingua eorum gladius acutus. Istos gladios fugat, qui malam linguam tacere facit. Eccli. XXVIII, 28: sepi aures tuas spinis, et noli audire linguam nequam. Prov. XXV, 23: ventus Aquilo dissipat pluvias, et facies tristis linguam detrahentem.

Nocumentum interius est infirmitas, de cuius remotione dicit convaluerunt de infirmitate, sicut specialiter apparet de ezechiele, IV Reg. XX, 5 ss. Et Is. XXXVIII, 1 ss.. Ista autem infirmitas est peccatum.

Ps. VI, 2: miserere mei, Domine, quoniam infirmus sum. Convalescit ergo, qui resurgit.

Deinde cum dicit fortes facti sunt, ponit beneficia quantum ad assecutionem boni, et ponit tria. Primum pertinet ad hoc, quod fortiter egerunt. Unde dicit fortes facti sunt in bello, sicut patet de iosue. Eccli. XLVI, 1: fortis in bello Iesus Nave, successor Moysi in prophetis, etc.. Sic patet etiam de multis aliis.

Secundum pertinet ad effectum illius fortitudinis.

Unde dicit castra verterunt exterorum, sicut patet de Machabaeis, et de David.

Ps. XXVI, 3: si consistant adversum me castra, non timebit cor meum.

Sed tertium pertinet ad effectum fortitudinis divinae. Unde dicit acceperunt mulieres de resurrectione mortuos suos, id est, per resurrectionem, quod aliqui, male intelligentes, exposuerunt mortuos suos id est, viros suos resuscitatos; per hoc asserentes, quod per mortem non solvitur matrimonium, quod falsum est, etiamsi resurgeret. Et est contra apostoli, Rom. VII, 3: si dormierit vir eius, liberata est a lege viri.

Unde sciendum est, quod etiam in effectibus sacramentorum est quaedam differentia.

Quaedam enim sacramenta imprimunt characterem, sicut baptismus, confirmatio, et ordo.

Et quia character in anima perpetuo manet, ideo baptizatus, vel confirmatus, vel ordinatus, si resuscitaretur, non debet iterari aliquod illorum sacramentorum. Alia vero sacramenta non imprimunt characterem, sicut poenitentia, extrema unctio, et sic de aliis, quia sunt contra aliquid iterabile, et ideo iterari possunt. Inter illa autem est matrimonium, et ideo non dicit vivos, sed mortuos, quia matres filios suos mortuos receperunt per resurrectionem, quorum resurrectio fuit quoddam praesagium futurae resurrectionis inchoatae per Christum.

De istorum resurrectione, vel magis resuscitatione, habetur III Reg. XVII, et IV Reg. IV. Tamen isti sic resuscitati sunt iterum mortui, Christus autem resurgens ex mortuis iam non moritur, Rom. VI, 9. Unde resurrectio eius fuit initium futurae resurrectionis.

I Cor. XV, 20: Christus resurrexit a mortuis primitiae dormientium.

Sicut autem ista temporalia beneficia illis data sunt tamquam infirmis, ad sustentationem per meritum fidei ipsorum, ita fuerunt figura futurorum bonorum, quae nobis ex merito fidei dabuntur. Mc.: signa autem eos qui crediderint, haec sequentur, etc.. Quae Gregorius exponit de bonis spiritualibus.

##8 Lectio 8

Supra posuit apostolus exempla sanctorum patrum antiquorum, qui multa et magna fecerunt propter fidem, hic ponit exempla illorum, qui multa propter fidem passi sunt.

Et circa hoc facit duo.

Primo enim ostendit quomodo passi sunt propter fidem; secundo ostendit quomodo promissiones eis factae dilatae sunt, et quare, ibi et hi omnes testimonio.

Circa primum duo facit, quia primo ponit mala ab aliis eis illata; secundo mala propria voluntate assumpta, ibi circuierunt in melotis.

Ab aliis autem illata sunt eis mala dupliciter, quia quaedam in vita, quaedam vero in morte. Et ista duo ponit, ibi lapidati sunt.

In vita vero mala tripliciter illata sunt eis, quia quaedam quantum ad corporalem afflictionem, quaedam quantum ad irrisionem, quaedam quantum ad inclusionem.

Quantum ad primum dicit alii autem, etc., quasi dicat: ita dictum est, quod quidam multa bona receperunt propter fidem, vel in amotione mali, vel in executione boni temporalis, in quibus figuratur vetus testamentum, quod conferebat bona temporalia.

Sed alii multa propter fidem passi sunt, quorum quidam distenti sunt in eculeis: sicut dicitur I Mach. II, 1, et II Mach. VI, 10 de pueris suspensis ad cervices matrum, et VII, 1 de septem fratribus.

In istis sanctis primo figurabatur novum testamentum. Unde dicit non suscipientes redemptionem, id est, liberationem. Qui enim subiicitur poenae, est quodammodo servus poenae. Et ideo liberari a poena, dicitur redemptio. Ps. Lxxvii, 42: die qua redemit eos de manu tribulantis.

Sed quare non fuerunt liberati, ostendit, quia hoc non fuit propter hoc quin Deus haberet providentiam de ipsis, sed ut invenirent vitam aeternam, quae melior est, quam liberatio in quacumque poena praesenti, vel quacumque resurrectione vitae praesentis, et ideo dicit ut meliorem invenirent resurrectionem.

Iob XIX, 25: in novissimo die de terra surrecturus sum. Is. XXVI, 19: vivent mortui tui, interfecti mei resurgent. Vel dicit meliorem, quia ex hoc ipso, quod maiora pro Christo passi sunt, maius praemium recipient. Sicut enim dicitur I Cor. XV, 41: stella differt a stella in claritate, sic erit resurrectio mortuorum. Qui enim fuerunt maiores in merito, maiores erunt in praemio.

Et ideo apostoli praeferuntur martyribus, martyres vero omnibus aliis. Maiores enim merito, maiores sunt praemio. Praecipua vero sunt merita martyrum. Io. XV, 13: maiorem hac dilectionem nemo habet, etc.. Nec tamen quilibet martyr maior est quolibet confessore, sed aliquis martyr potest esse maior aliquo confessore; et e converso, aliquis confessor aliquo martyre, licet non universaliter.

Potest enim comparari unus alteri, vel quantum ad genus operis, vel quantum ad gradus charitatis. Nullus autem actus quantum est de se, est ita meritorius, sicut quo quis moritur propter Christum, quia dat illud quod habet charius, scilicet vitam propriam. Matth. V, 10: beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam. Si vero consideretur radix omnis meriti, quae est charitas, I Cor. XIII, 2, sic opus procedens ex maiori charitate, est magis meritorium. Et sic potest unus simplex confessor esse maioris meriti apud Deum.

Apostolus autem loquitur in genere operis, dicens ut scilicet meliorem, id est maiorem et clariorem, invenirent resurrectionem. Unde ly meliorem importat comparisonem status praesentis vitae ad futuram resurrectionem, vel comparisonem claritatis resurrectionis unius resurgentis ad claritatem alterius.

Deinde cum dicit alii ludibria, ponit mala illis illata in vita quantum ad irrisionem factam in verbis, dicens, quod alii experti sunt ludibria, sicut patet de Samson, de tobias et iob, et Isaia. Is. L, 6: faciem meam non averti ab increpantibus et conspuentibus in me. Ieremias etiam dicit XX, 8: factus est mihi sermo Domini in opprobrium et derisum.

Quantum vero ad facta dicit, quod experti sunt verbera. Sicut patet de michaea, de quo III Reg. Ult. Dicitur quod percussit eum Sedecias in maxillam. In quibus omnibus praesignabantur passiones novi testamenti. I Cor. IV, 9: spectaculum facti sumus mundo, et Angelis, et hominibus.

Deinde cum dicit insuper et vincula, ponit mala sanctis illata quantum ad inclusionem. Unde dicit insuper et vincula, sicut ieremias, de quo Ier. XX, 2 dicitur quod positus fuit in nervo. Nec solum vincula, sed etiam carceres, sicut Ier. XXXVII, 14 et XXXVIII, 6 et michaeas, III Reg. Ult..

Consequenter ostendit mala illata quantum ad mortem cum dicit lapidati sunt.

Quod quidem genus mortis tunc erat commune apud omnes Iudaeos. Matth. XXIII, 37: ierusalem, ierusalem, quae occidis prophetas, et lapidas eos qui ad te missi sunt. Sic lapidatus est Naboth, III Reg. XXI, 13, et ieremias, de quo legitur, quod Iudaei lapidaverunt eum in Aegypto lapidibus quos absconderat sub muro latericio domus ipsius Pharaonis. Et licet epiphanius dicat quod fuit tractus, tamen communiter ponitur quod fuit lapidatus. Zacharias etiam filius ioiadae fuit lapidatus, ut legitur II par. XXIV, 21.

Secundum genus mortis inconsuetum et crudele ponit cum dicit secti sunt. Hoc dicit propter Isaiaem, quem Manasses fecit secari serra lignea. Et loquitur pluraliter, licet non fuerit nisi unus, secundum consuetudinem Scripturae, propter causam supradictam.

Tertium genus cum dicit tentati sunt, ut scilicet consentirent. Quod dicit propter matathiam et filios eius I Mach. II, 15, et propter eleazarum II Mach. VI, 43, et propter historiam de septem fratribus II Mach. VII.

Et tandem occiderunt eos Thren. IV, 9: melius fuit occisis gladio, quam interfectis fame.

Specialiter tamen urias fuit occisus a David II Reg. XI, 15 et iosias IV Reg. XXIII, 29.

Deinde cum dicit circuierunt in melotis, ponit mala voluntarie assumpta. Et ista ad tria reducuntur, scilicet ad exteriorem cultum, ad personae statum, ibi egentes, et ad habitationis locum, ibi in solitudinibus.

Quantum ergo ad cultum dicit circuierunt in melotis, et in pellibus caprinis.

Melota est vestis facta de pilis camelorum, ut quidam dicunt; vel melius, quod taxus habet pellem hirsutam, de qua fit vestis, quae dicitur melota. Pellis caprina cum hoc quod est hirsuta, est etiam vilis. Et haec dicuntur de elia IV Reg. I, 8, quod erat vir pilosus, et zona pellicea accinctus renibus.

Et de talibus vestibus dicit Augustinus in Lib. De sermone Domini, quod potest esse in tali veste intentio mala, si quis utatur ad vanam gloriam, bona autem, si ad contemptum mundi, et macerationem carnis. Praecipue autem,

qui profitentur statum poenitentiae, debent ostendere signa professionis. Et ideo licet eis uti talibus vestibus, non tamen ad ostentationem, et sic utebantur prophetae.

Quantum autem ad statum personae dicit egentem, quia carebant divitiis, in quo praefigurabant statum perfectionis novi testamenti, de quo dicitur Matth. XIX, 21: si vis perfectus esse, vade et vende omnia quae possides. Et hoc fuit specialiter de elia, qui pastus fuit a corvis, et a muliere vidua. III Reg. XVII, 6. Ps. Lxxxvii, 16: pauper ego sum in laboribus. Idem LXIX, 6: egenus et pauper ego sum. Item angustiati, sicut patet de elia, qui fugit a facie iezabel, et de David, qui fugit a facie Absalon. Item afflicti labore corporali, sicut de elia, qui dormivit lassus subter unam iuniperum, III Reg. XIX, 4.

Et subdit quibus dignus non erat mundus.

Sicut dicit Dionysius in epistola ad iohannem evangelistam, mali aliquando per ea quae faciunt, ostendunt indicia suae damnationis; unde dicit quod per hoc, quod mali separaverunt a se beatum iohannem, ostendebat Deus quod erant indigni societate eius. Et ideo dicit apostolus quod mundus non erat dignus eis, quasi dicat: quia mundani non erant digni societate iustorum. Io. XV, 19: ego elegi vos de mundo, propterea odit vos mundus.

Deinde cum dicit in solitudinibus, ostendit hoc quantum ad locum, quia propriam mansionem non habebant, sed errabant in solitudinibus, et in montibus, et in speluncis, et in cavernis terrae, quae sunt loca apta ad contemplationem et poenitentiam.

Dicitur autem spelunca, quae fit arte, sed caverna, quae est a natura vel ab aliquo accidente, sicut ex corrosione aquarum. Ista patet de David, I Reg. XXII, 1 et XXIII, 14 ss.

Et de elia, III Reg. XIX, 9.

Deinde cum dicit et hi omnes, ostendit quod eis dilatae sunt promissiones.

Et ne putetur, quod hoc fuerit propter defectum meriti, ideo, secundo, designat rationem illius dilationis, ibi Deo pro nobis.

Dicit ergo, quod hi omnes testimonio fidei probati inventi sunt, id est, per fidem habent testimonium, quod sunt probati, id est, approbati a Deo, II Cor. X, 18: non enim qui seipsum commendat ille probatus est, sed quem Deus commendat. Sap. III, 6: tamquam aurum in fornace probavit eos. Et tamen non acceperunt repromissionem, scilicet gloriae, vel promissam vitam, usque ad Christum. Ps. Lxxxviii, 39: distulisti Christum.

Temporales enim acceperunt, non autem spirituales. Supra eodem: defuncti sunt non acceptis promissionibus.

Deinde cum dicit Deo pro nobis, ostendit rationem dilationis, ex quo aliqui sumpserunt causam, vel occasionem erroris, qui dicunt quod nullus in Paradisum intrabit usque ad ultimam consummationem, quae erit per finalem resurrectionem. Sed hoc est contra apostolum, II Cor. V, 1: scimus, quod si terrestris domus nostra huius habitationis dissolvatur, quod aedificationem habemus ex Deo domum non manufactam, sed aeternam in caelis.

Ista ergo consummatio de qua loquitur apostolus potest referri ad praemium essenziale, scilicet ad beatitudinem, quae habetur per Christum Mich. II, 13: ascendit pandens iter ante eos quam non habuerunt sancti veteris testamenti. Vel potest referri ad stolam corporis, quae non dabitur universaliter, usque post resurrectionem universalem, licet forte aliqui iam habeant ipsam ex speciali privilegio. Non ergo sine nobis consummantur, sed perficiuntur duplici stola, ut, sicut dicit Glossa in communi gaudio omnium maius gaudium singulorum. Unde in hoc nobis Deus providit. Et ideo dicit Deo pro nobis aliquid melius providente.

Ps. Cxxxii, 1: ecce quam bonum et quam iucundum habitare fratres in unum. Magis enim gaudet homo cum pluribus gaudentibus.

Glossa: si isti tenuerunt fidem, qui tamdiu expectaverunt, multo magis teneamus nos, qui statim recipimus. Lc. XXIII, 43: hodie mecum eris in Paradiso.

|+12 Capitulus 12

|#1 Lectio 1

Supra apostolus multipliciter commendavit fidem, per quam membra Christo capiti coniunguntur, hic ponit moralem monitionem, exhortans ut fidem, quam tenent corde, operibus demonstrent, sicut etiam monet Iacobus, cap. II canonicae suae.

Et primo docet quomodo se debeant habere circa mala, secundo quomodo debeant se habere circa bona, cap. XIII, ibi charitas fraternitatis.

Est autem duplex malum, scilicet poenae et culpae.

Primo ergo docet quomodo se debent habere circa mala poenalia toleranda; secundo circa mala culpae vitanda, ibi propter quod remissas, etc..

Ad tolerandum autem malum poenae, primo inducit exemplo antiquorum; secundo, exemplo Christi, ibi aspicientes in auctorem; tertio auctoritate Scripturae, ibi et obliti estis.

Quantum ergo ad primum dicit ideoque nos habentes tantam nubem testium interpositam. Quasi dicat: ita dictum est, quod sancti testimonio fidei probati, nec tamen habuerunt repromissiones, et tamen cum hoc non defecerunt in expectando; ergo nos qui habemus tantam nubem testium interpositam, etc..

Sancti dicuntur testes Dei, quia verbo et facto glorificabatur Deus per eos. Matth. V, 16: sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, et glorificent patrem vestrum, qui in caelis est. Is. XLIII, 10: vos testes mei, dicit Dominus.

Dicuntur autem sancti nubes, primo propter conversationis sublimitatem. Is. LX, 8: qui sunt isti, qui ut nubes volant? secundo propter doctrinae foecunditatem. Job XXVI, 8: qui ligat aquas in nubibus suis, ut non erumpant pariter deorsum. Et XXXVI, 28: effundit imbres ad instar gurgitum, qui de nubibus fluunt. Tertio propter spiritualis consolationis utilitatem. Sicut enim nubes praestant refrigerium, sic exempla sanctorum. Is. XVIII, 4: et sicut nubes roris in die messis.

Hanc ergo nubem testium habemus impositam, quia ex vita sanctorum quodammodo inducitur nobis necessitas ad imitandum.

Iac. V, 10: exemplum accipite, fratres, exitus mali et longanimitatis, laboris, et patientiae prophetas. Augustinus: sicut spiritus sanctus loquitur in Scriptura, ita in gestis sanctorum, quae nobis sunt forma et praeceptum vitae. Hoc est ergo exemplum sanctorum, quod inducit.

Sed quia ad conformandum se ad aliquod exemplar, interdum ex impedimento superveniente impeditur homo, ideo removet illud quod potissime potest impedire. Illud autem est pondus peccati. Tribulatio autem est quasi quidam agon. I Cor. IX, 25: omnis qui in agone contendit, ab omnibus se abstinet.

Sicut autem in cursu et certamine oportet omnia aggravantia deponere, ita et in agone tribulationis. II Tim. IV, 7: bonum certamen certavi, cursum consummavi. Qui ergo in tribulatione vult bene ad Deum currere, oportet impedimenta deponere.

Ista impedimenta vocavit ipse apostolus pondus et circumstans peccatum.

Per pondus autem potest intelligi peccatum perpetratum; quod dicitur pondus, quia animam deprimit ad infima, et inclinatur ad aliud.

Ps. XXXVII, 5: sicut onus grave gravatae sunt super me. Gregorius: peccatum quod per poenitentiam non diluitur, mox suo pondere ad aliud trahit. Per circumstans peccatum, potest intelligi occasio peccandi, quae quidem est in omni quod circumstat, scilicet in mundo, carne, proximo, Daemone. Deponentes ergo omne pondus, id est, peccatum perpetratum, quod dicitur pondus, et circumstans nos peccatum, scilicet occasionem peccandi.

I Petr. II, 1: deponentes omnem malitiam et omnem dolum.

Vel pondus potest intelligi taedium tribulationis.

Sic enim frequenter tribulatio dicitur onus per prophetas, sicut onus Damasci, id est tribulatio; quasi dicat: non sit vobis grave pati pro Christo. Circumstans peccatum dicitur tentatio nobis immissa ex circuitu hostis. I Petr. V, 8: adversarius vester diabolus, etc..

Vel pondus affectio terrena; per circumstans autem peccatum affectio carnalis, quae scilicet causatur in nobis a carne circumstante; quasi dicat: deponatis affectionem tam temporalium, quam carnalium, si vultis libere currere. Unde subdit monitionem, dicens curramus per patientiam ad certamen nobis propositum, non solum illatum, quod tamen sustineamus patienter. Sed nos ipsi voluntarie curramus. Ps. Cxviii, 32: viam mandatorum tuorum curramus. Hoc autem certamen vobis propositum est cum iustitia. Eccli. IV, 33: usque ad mortem certa pro iustitia. Deinde cum dicit aspicientes, etc., ponit exemplum Christi.

Et circa hoc duo facit.

Primo enim ostendit quare passio Christi habenda est in exemplum, et quid in ipsa considerandum est; secundo ostendit fructum istius considerationis, ibi recogitate eum.

Sicut enim dicitur Eph. II, 8: gratia salvati estis per fidem, Christus autem est auctor fidei, si ergo vis salvari, debes intueri exemplar illud. Unde dicit aspicientes in Iesum passum.

Hoc significatum fuit per serpentem aeneum elevatum pro signo, in quem aspicientes curabantur.

Num. XXI, 9, et Io. III, 14: sicut Moyses exaltavit serpentem in deserto, ita exaltari oportet filium hominis, ut omnis qui credit in ipsum, non pereat, sed habeat vitam aeternam. Si ergo vis salvari, respice in faciem Christi tui.

Ipse enim est auctor fidei dupliciter.

Primo eam docendo verbo. Supra I, 2: locutus est nobis in filio. Io. I, 18: unigenitus, qui est in sinu patris, ipse enarravit.

Secundo eam in corde imprimendo. Phil. I, 29: vobis donatum est pro Christo non solum ut in ipsum credatis, etc..

Item ipse est consummatio fidei dupliciter.

Uno modo ipsam miraculis confirmando. Io. X, 38: si mihi non vultis credere, operibus credite. Item fidem praemiando. Cum enim fides sit imperfecta cognitio, eius praemium consistit in ipsius cognitionis perfectione.

Io. XIV, 21: ego diligam eum, et manifestabo ei meipsum. Hoc autem significatum fuit Zach. IV, 9, ubi dicitur: manus zorobabel fundaverunt domum istam, scilicet ecclesiam, cuius fundamentum est fides, et manus eius perficient eam. Nam manus Christi, qui de genere zorobabel descendit, fundat ecclesiam in fide, et fidem gloria consummat.

Videmus enim nunc in speculo, et aenigmate; tunc autem facie ad faciem, I Cor. XIII, 12.

Augustinus, I de Trinit. X: contemplatio est merces fidei, cui mercedi per fidem corda mundantur, sicut scriptum est: fide mundantur corda eorum.

In passione enim Christi tria consideranda sunt. Primo quid contempsit; secundo quid sustinuit; tertio quid promeruit.

Quantum ad primum dicit qui proposito sibi gaudio; istud autem gaudium fuit istud gaudium terrenum quo a turba quam paverat quaerebatur, ut facerent eum regem, quo ipse contempsit fugiendo in montem, Io. VI, 15.

Unde Eccle. II, 2: risum reputavi errorem, et gaudio dixi: quid frustra deciperis? vel proposito sibi gaudio aeternae vitae pro praemio.

Sustinuit crucem, hoc est secundum, scilicet quid sustinuit, quia crucem. Phil. II, 8: humiliavit semetipsum factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis. In quo ostenditur et cruciatus acerbitas, quia ibi affixus fuit manibus et pedibus, et mortis vilitas et ignominia, quia hoc erat ignominiosum genus mortis. Sap. II, 20: morte turpissima condemnemus eum.

Quantum autem ad tertium, scilicet quod promeruit, quia sessionem ad dexteram patris.

Unde dicit atque in dextera sedis Dei sedet. Exaltatio enim humanitatis Christi fuit praemium passionis eius. Hebr. I, 3: sedet ad dexteram maiestatis in excelsis.

Deinde cum dicit recogitate eum, ostendit quis sit fructus huius considerationis. Et primo monet ad diligentem exempli considerationem; secundo ostendit utilitatem, ibi ut non fatigemini; tertio subdit rationem, ibi non enim usque.

Dicit ergo: ita dictum est, aspicientes, etc., nec hoc solum, sed etiam recogitate eum, id est iterum cogitate. Prov. III, 6: in omnibus viis tuis cogita illum.

Et huius ratio est, quia in quacumque tribulatione invenitur eius remedium in cruce.

Ibi enim est obedientia ad Deum. Phil. II, 8: humiliavit semetipsum factus obediens. Item pietatis affectus ad parentes; unde ibi gessit curam de matre sua. Item charitas ad proximum; unde ibi pro transgressoribus oravit.

Lc. XXIII, 34: pater, dimitte illis, non enim sciunt quid faciunt. Eph. V, 2: ambulante in dilectione, sicut Christus dilexit nos, et tradidit semetipsum pro nobis. Item fuit ibi patientia in adversis. Ps.: obmutui et humiliatus sum, et silui a bonis, et dolor meus renovatus est. Is. LIII, 7: sicut ovis ad occisionem ducetur, et quasi agnus coram tondente se obmutescet, et non aperiet os suum. Item in omnibus finalis perseverantia; unde usque ad mortem perseveravit. Lc. XXIII, 46: pater, in manus tuas commendo spiritum meum. Unde in cruce invenitur exemplum omnis virtutis, Augustinus: crux non solum fuit patibulum patientis; sed etiam cathedra docentis.

Recogitate ergo eum qui sustinuit.

Sed quid cogitandum? tria, scilicet genus passionis, unde sustinuit contradictionem, id est, afflictionem in verbis.

Unde dicebant: vah qui destruis templum Dei. Ps. XVII, 44: eripies me de contradictionibus populi.

Rom. X, 21: expandi manus meas ad populum non credentem, sed contradicentem mihi. Lc. II, 34: et in signum cui contradicetur.

Et contradictionem talem, id est, tam gravem et ignominiosam. Thren. I, 12: o vos omnes, qui transitis per viam, attendite et videte si est dolor sicut dolor meus.

Secundo a quibus passus est, quia a peccatoribus, pro quibus patiebatur. I Petr. III, 18: Christus semel pro peccatis nostris mortuus est, iustus pro iniustis.

Tertio persona patientis. Ante passionem enim ab origine mundi passus est in membris suis, sed tunc in propria persona. Unde dicit adversus semetipsum. Is. XLVI, 4: ego feci et ego feram. Ps. Lxviii, 5: quae non rapui tunc exsolvebam. I Petr. II, 24: peccata nostra ipse pertulit in corpore suo super lignum.

Utilitatem ostendit cum dicit ut non fatigemini. Consideratio enim passionis Christi facit nos non deficere. Gregorius: si passio Christi ad memoriam revocatur, nihil adeo durum est, quod non aequanimiter toleretur.

Unde non deficiatis, tamquam fatigati animo, a veritate fidei. Is. XL, 31: current et non laborabunt, ambulabunt et non deficient. II Thess. III, 13: nolite deficere benefacientes.

Rationem autem huius ponit, dicens nondum enim usque ad sanguinem restitistis.

Quasi dicat: non debetis deficere in tribulationibus vestris pro vobis, quia nondum tantum sustinuistis sicut Christus. Ipse enim sanguinem suum fudit pro nobis. Matth. XXVI, 28: hic est sanguis novi testamenti, qui pro multis effundetur. Vos autem rapinam bonorum vestrorum sustinuistis.

Maius autem est de genere operis vitam dare, quam substantiam corporalem, licet aliquando ex radice operis, scilicet ex charitate, possit esse minus, sicut supra dictum est.

Unde dicit: nondum enim restitistis repugnantes adversus peccatum, usque ad sanguinem, scilicet fundendum pro Christo.

#2 Lectio 2

Supra induxit apostolus ad mala patienter sustinenda exemplo antiquorum patrum et Christi, hic monet ad idem ex auctoritate Scripturae, unde circa hoc tria facit.

Primo enim ponit auctoritatem; secundo ostendit sensus eius, ibi in disciplina perseverate; tertio arguit ad propositum ex praemissis, ibi quod si extra disciplinam.

Ponit auctoritatem, quae habetur Prov. III, 11; sed sub aliis verbis, quam littera nostra habeat. Ibi enim habemus sic: disciplinam Domini, fili mi, ne abiicias, nec deficias cum ab eo corripieris. Quem enim diligit Dominus, corripit et quasi pater in filio complacet sibi. Quia vero apostolus inducit auctoritatem istam causa consolationis, ideo utitur aliis verbis. Unde dicit et obliti estis consolationis, quasi dicat: mirum est si obliti estis. Ps. Xciii, 19: secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo consolationes tuae laetificaverunt animam meam. Idem: in aeternum non obliviscar iustificationes tuas.

Dicit autem, consolationis, id est Dei consolantis, et est emphatica locutio. II Cor. I, 3 s.: benedictus Deus et pater Domini nostri Iesu Christi, pater misericordiarum, et Deus totius consolationis, qui consolatur nos in omni tribulatione nostra.

Sequitur quae vobis, id est Deus consolationis, loquitur tamquam filiis. Ergo si punit, non odit: sed eius punitio ordinatur ad bonum, quia loquitur vobis tamquam filiis.

Verba autem auctoris ponit, dicens fili mi, etc.. Et subdit rationem, ibi quem enim diligit, etc.. In auctoritate vero prohibet duo; quia prohibet odium disciplinae, et impatientiam ad ipsam.

Propter primum dicit fili mi, noli negligere, sicut quidam qui odium disciplinam, de quibus dicitur, Prov. IX, 8: noli arguere derisorem, ne oderit te. Amos V, 10: odio habuerunt loquentem in porta, et corripientem perfecte abominati sunt. Dicit ergo apostolus noli negligere disciplinam Domini, quasi dicat: cum Deus te flagellat causa disciplinae, noli negligere, id est, negligenter habere fastidendo. Sap. III, 11: sapientiam et disciplinam qui abiicit infelix est.

Propter secundum dicit et ne fatigeris dum ab eo argueris. Quidam enim etsi correctionem duram non odiant, tamen impatienter portant, et ideo dicit neque fatigeris, etc..

Tunc enim homo spiritualiter fatigatur, quando contristatur intantum, quod deficit. Supra eodem: ut non fatigemini animis vestris deficientes. Eccli. VI, 26: ne acidieris in vinculis illius.

Deinde cum dicit quem enim diligit Dominus, castigat, assignat causam. Sicut autem dicit Philosophus, verbum castigationis communiter accipitur in pueris et in concupiscentia.

Dicimus enim castum, cuius concupiscentia castigata est. Similiter puer dicitur castigatus, qui est bene disciplinatus. Quod enim de se habet pronitatem ad malum, indiget refranante. Talis autem est concupiscentia, et pueri, qui de se sequuntur impetus suos, ideo indigent castigante.

Ille ergo, qui castigat, ideo hoc facit ne tendant in malum. Et quia sensus nostri, et cogitatio nostra prona sunt ad malum, ut dicitur Gen. VIII, 21, ideo Dominus castigat nos, ut retrahat nos a malo. Ps. Cxvii, 18: castigans castigavit me Dominus, et morti non tradidit me. Ier. XXXI, 18: castigasti me, et eruditus sum quasi iuenculus indomitus.

In hoc autem castigat, quia flagellat, non quidem ad condemnationem, sed ad salutem.

Unde dicit, quod flagellat omnem filium quem recipit. Et ideo, qui non flagellantur non sunt de numero filiorum. Ps. Lxxii, 5: in labore hominum non sunt, et cum hominibus non flagellabuntur, unde est signum quasi aeternae reprobationis. Ez. XVI, 42: auferetur zelus meus a te. Nec mirum si flagellat omnem filium quem recipit per adoptionem: quia proprio filio suo non pepercit.

Lc. Ult. 26: oportuit Christum pati.

Consequenter cum dicit in disciplina perseverate, ostendit sensum auctoritatis praeallegatae: et primo ostendit sensum monitionis; secundo sensum rationis assignat, ibi tamquam filiis; tertio ostendit rationem istam esse convenientem, ibi quis enim filius.

Monitio autem apostoli fuerat, quod non debebant negligere disciplinam Domini, nec etiam fatigari. Utrumque autem comprehendit in his verbis. Non negligere enim, nec etiam fatigari sub disciplina, non est aliud quam in disciplina perseverare. Unde iob VI, 10: haec mihi sit consolatio, ut affligens me dolore, non parcat. Ps. II, 12: apprehendite disciplinam, etc..

Quare autem non debemus negligere, dixerat quia quem diligit Dominus, etc., unde hic dicit tamquam filiis vobis se offert Deus.

Quasi dicat: ideo perseverate, quia offert se tamquam filiis. Ier. III, 19: patrem vocabis me, et post me ingredi non cessabis.

Consequenter ostendit istam rationem esse convenientem, dicens quis enim filius quem non corripit pater? ad patrem enim pertinet corrigere filium suum. Prov. XIII, 24: qui parcit virgae, odit filium suum: qui autem diligit illum, instanter erudit. Eccli. XXX, 8: equus indomitus evadet durus, et filius remissus evadet praeceps. Et ideo necessaria est correctio: sicut Paulo datus stimulus carnis, ne per superbiam corrueret, II Cor. XII, 7.

Deinde cum dicit quod si extra disciplinam, etc., arguit ex praemissis, et primo deducendo ad inconveniens; secundo ex quodam exemplo, ibi deinde patres, etc.; tertio ex utilitate consequente, ibi omnis autem disciplina, etc..

Circa primum facit talem rationem: omnes sancti, qui Deo placuerunt per multas tribulationes transierunt, per quas filii Dei facti sunt. Ergo qui in disciplina non perseverat, non est filius, sed magis adulter, id est, adulterio natus.

Istius rationis ponit tantum conclusionem, dicens: si estis extra disciplinam, non estis filii, sed adulteri: quia disciplinae facti sunt participes omnes, scilicet sancti. II Tim. III, 12: omnes qui pie vivere volunt in Christo, persecutionem patientur. Iudith VIII, 23: omnes qui Deo placuerunt, per multas tribulationes transierunt fideles.

Nec oportet quod semper sancti habeant exteriores tribulationes, cum interius affliguntur ex mala conversatione perversorum. II petr. II, 8: habitans Lot apud eos, qui de die in diem animam iustam iniquis operibus cruciabant.

Filius autem proprie dicitur, qui est ex legitimo patre. Mater nostra est ecclesia, cuius sponsus est ipse Deus. Os. II, 20: sponsabo te mihi in fide. Adulter autem est diabolus et mundus. Qui ergo nati sunt ex spiritu diaboli, vel mundi, sunt filii adulterini.

Is. LVII, 3: accedite huc, filii auguratricis, et adulteri, et fornicariae. Patet ergo, quod proprie non sunt filii, nisi de legitimo patre nati.

Consequenter cum dicit deinde patres, etc., ponit secundam rationem sumptam ex eo quod experti sumus, scilicet ex correctione paterna. Quae quidem ratio procedit ex duplici differentia, quae est inter Deum patrem, et patrem carnalem.

Est autem haec prima differentia Dei patris ad patrem carnalem. Homo enim generat hominem quantum ad corpus, non quantum ad animam, quae est per creationem, et non traducitur. II Mach. VII, 22: neque enim ego spiritum et animam donavi vobis. Unde dicit quod nos habuimus patres carnis nostrae eruditores. Eccli. VII, 25: filii tibi sunt? erudi illos. Et reverebamur eos. Ex. XX, 12: honora patrem tuum, et matrem, etc..

Deus autem excellentius est pater noster, scilicet quantum ad animam, quam immediate creat. Eccl. Ult.: spiritus redeat ad Deum, qui dedit illum. Item iustificat animam, adoptando nos in filios. Rom. VIII, 16: spiritus testimonium reddit spiritui nostro, quod sumus filii Dei. Ideo dicit num multo magis obtemperabimus patri spirituum, id est, animarum nostrarum, quae dicuntur spiritus, quia non sunt ex materia, et vivemus? finis enim obedientiae est vita aeterna. Io. VIII, 52: si quis sermonem meum servaverit, mortem non gustabit in aeternum. Supra V, 9: factum est omnibus obtemperantibus sibi causa salutis aeternae.

Secunda vero differentia est correctionis humanae ad divinam, quae in duobus differunt, et, primo quantum ad finem, quia finis humanae correctionis est aliquid transitorium: est enim ad bene conversandum in hac vita, quae est paucorum dierum. Secundo quantum ad rationem, quia homo corrigit secundum voluntatem, quae falli et errare potest, et tamen obedimus ei.

In correctione autem divina, non sic: quia erudit nos ad aliquid utile in sempiternum, scilicet ad recipiendum sanctificationem, quae scilicet est ipsemet Deus. Is. VIII, 13 s.: Dominus exercituum, ipsum sanctificate. Ipse pavor vester, ipse terror vester, et erit vobis in sanctificationem. Et ideo dicit et illi quidem erudiebant nos in tempore paucorum dierum, et hoc quantum ad primum; et secundum voluntatem suam, et hoc quantum ad secundum; hic autem ad id quod utile est. Is. XLVIII, 17: ego Dominus docens te utilia. Et hoc in recipiendo sanctificationem, id est, in sanctificationem ab ipso recipiendam; et ideo debemus magis recipere disciplinam eius.

Sequitur omnis autem disciplina, etc.. Haec est tertia ratio, quae sumitur ex utilitate correctionis. Cum autem poenae sint quaedam medicinae, idem iudicium videtur esse de correctione et de medicina. Sicut autem medicina in sumptione amara est quidem et abominabilis, tamen eius finis est valde dulcis et desiderabilis, ita et disciplina, quia gravis est ad sustinendum sed adducit fructum optimum.

Sciendum est autem, quod disciplina dicitur a discendo. Pueri autem, qui addiscunt, flagellis erudiuntur. Et ideo disciplina aliquando sumitur pro scientia, ut in principio primi posteriorum: omnis doctrina, et omnis disciplina, etc., quae Graece dicitur epistemon.

Aliquando autem sumitur pro correctione, et Graece dicitur paedia, sed in Latino non habet nomina ita distincta.

Dicit ergo, quod omnis disciplina, scilicet quae est eruditio per flagella et molestias, in praesenti videtur esse non gaudii, sed maeroris, quia exterius habet tristitiam in sustinendo, sed interius habet dulcedinem ex intentione finis. Et ideo dicit videtur, et non dicit est. II Cor. VI, 10: quasi tristes, semper autem gaudentes. Io. XVI, 21: mulier cum parit, tristitiam habet, etc.. II Cor. IV, 17: id enim quod in praesenti est momentaneum, et leve tribulationis nostrae, supra modum in sublimitate aeternum gloriae pondus operatur in nobis.

Et ideo dicit postea reddit fructum.

Fructus enim importat dulcedinem; unde frui est delectari in fine adepti.

Pacatissimum. Fructus enim habetur hic cum perturbatione exteriorum incommoedorum, et tentationum interiorum, et ideo non est pacatissimus, sicut ibi. In gloria siquidem nihil erit interius remordens conscientiam, nec impellens ad culpam, nec exterius contristans. Ibi enim, ut dicit Augustinus, erit quidquid voles: ergo ille fructus est pacatissimus.

Pacatus quidem in tranquillitate conscientiae, pacatior in susceptione primae stolae, sed pacatissimus in susceptione secundae.

Is. XXXII, 18: sedebit populus meus in pulchritudine pacis, in tabernaculis fiduciae, in requie opulenta. Prov. III, 14: primi et purissimi fructus eius.

Reddet ergo fructum iustitiae, id est, quem meretur iustitia. Seminanti enim iustitiam merces fidelis, Prov. XI, 18; ibid.: fructus iusti, lignum vitae. Vel iustitiae, ad iustitiam apprehendendam. Os. X, 12: seminate vobis in veritate iustitiam, et metite in ore misericordiae. Ps. Cxxv, 7: euntes ibant et flebant, etc..

Sed non redditur fructus, nisi exercitatis per eam, id est, per disciplinam. Supra V, 14: perfectorum est cibus solidus eorum, qui pro consuetudine exercitatos habent sensus.

#3 Lectio 3

Supra monuit apostolus qualiter nos debemus habere ad mala poenalia sustinenda, hic monet qualiter nos debemus habere ad mala culpae vitanda.

Et circa hoc duo facit.

Primo enim ponit monitiones suas; secundo assignat rationes ipsorum, ibi non enim accessistis.

Circa primum duo facit.

Primo enim monet hominem peccantem; secundo nondum peccantem, ibi pacem sequimini.

Est autem duplex peccatum, scilicet omissionis, et transgressionis.

Primo ergo monet ad dimittendum peccatum omissionis; secundo ad dimittendum peccatum transgressionis, ibi et gressus rectos.

Peccatum autem omissionis duplex est. Unum quando quis omittit bonum facere; aliud, omittendo mala et adversa tolerare.

Quantum ad primum dicit propter quod, scilicet quia disciplina affert fructum pacatissimum, ideo ut vos hunc fructum percipere possitis, erigite manus remissas. Manus enim, cum sit organum organorum, remissa dicitur, quando vacat a bonis operibus, et ideo erigenda est per rectam intentionem ad operandum, quae Deo placent. Thren. III, 41: levemus corda nostra cum manibus ad Deum.

Ps. CxI, 2: elevatio manuum, etc.. Manus enim remissa inducit egestatem et servitutem.

Prov. X, 4: egestatem operata est manus remissa: manus autem fortium divitias parat.

Item XII, 24: manus fortium dominabitur, quae autem remissa est, tributis serviet. In huius signum quando Moyses elevabat manus, vincebat Israel; quando vero remittebat, superabat Amalec, Ex. XVII, 11.

Quantum ad illud peccatum omissionis dicitur erigite genua dissoluta. In genibus totum pondus corporis sustentatur. Habent ergo genua dissoluta qui non habent fortitudinem fortiter tolerandi adversa; haec ergo remissio abiicienda est. Iob IV, 3: manus lassas roborasti, et genua trementia confortasti, vacillantes confirmaverunt sermones tui. Is. XXXV, 3: confortate manus dissolutas, et genua debilia roborate. Manus ergo et genua erigite, ut nec otio torpeatis, nec debilitate haesitetis.

Deinde cum dicit et gressus rectos, improbat peccatum transgressionis. Istud autem peccatum est obliquitas quaedam et curvitas. Rectum enim dicitur cuius medium non exit ab extremis, id est, cuius operatio non recedit ab intentione et fine debito.

Triplex autem est obliquitas, scilicet in affectu, in operatione et intellectu. Ista tres monet declinare.

Ex affectione autem iniqua sequitur obliquitas in intellectu, et depravatio in affectu.

Et ideo quantum ad primum, quod est aliorum radix, dicit facite gressus rectos pedibus vestris, id est, rectas affectiones. Sicut enim pedes portant corpus, ita mentem portant affectiones. Recti ergo pedes sunt affectiones rectae. Ez. I, 7: pedes eorum, pedes recti.

Rectificate ergo affectiones, quibus totum corpus portatur spiritualiter. Is. XL, 3: rectas facite in solitudine semitas Dei vestri. Hoc est, quantum in vobis est date operam ad hoc. Sed proprie rectificare est solius Dei.

Ps. XVI, 5: dirige gressus meos in semitis tuis.

Quantum ad secundum dicit ut ne claudicans quis, quantum ad actionem exteriorem.

Sicut enim tibia dicitur clauda, quando non sequitur regulam potentiae gressivae, ita operatio claudicat quando sive ad dexteram, id est in prosperis, sive ad sinistram, id est in adversis, non sequitur regulam legis divinae.

Is. XXX, 21: haec est via, ambulate in ea, et non declinetis neque ad dexteram, neque ad sinistram. Vel, claudicat, qui caeremonialia observat cum evangelio.

Quantum ad obliquitatem intellectus, dicit erret. Malam enim operationem sequitur error intellectus. Prov. XIV, 22: errant omnes qui operantur malum. Sap. II, 21: hoc cogitaverunt, et erraverunt, excaecavit enim eos malitia eorum.

Qui ergo vult illas duas curvitas cavere, habeat pedes et affectiones rectas. Et ideo dicit magis autem sanetur. Sicut enim sanitas corporis consistit in contemperatione humorum, ita sanitas spiritualis in ordinatione affectuum. Ier. XVII, 14: sana me, Domine, et sanabor.

Deinde cum dicit pacem sequimini, etc., monet non peccantem ad vitandum peccatum.

Et circa hoc duo facit.

Primo enim praemittit quaedam remedia, quae valent ad omnia peccata vitanda; secundo specialiter monet ad vitandam eorum, ibi ne qua radix.

Circa primum sciendum est, quod actionum humanarum sunt diversi fines. Quaedam enim ordinantur ad alium, sicut iustitia, quae ordinat hominem ad proximum. Et istarum finis est pax. Unde Is. XXXII, 17: erit opus iustitiae pax. Quaedam ad ipsum operantem, sicut ieiunare, et istorum finis est puritas. Non enim ieiunamus nisi propter munditiam et puritatem.

Quantum ergo ad primum dicit pacem sequimini, id est, non solum habete, sed quaeratis quomodo cum aliis habeatis. Rom. XII, 18: si fieri potest quod in vobis est, cum omnibus hominibus pacem habentes. Ps. XXXIII, 15: inquire pacem, et persequere eam. Quantum ad secundum dicit et sanctimoniam.

II Cor. VII, 1: mundemus nos ab omni inquinamento carnis, et spiritus.

Quod autem ista remedia sint necessaria, ostendit per duo damna, quae incurrimus sine ipsis, scilicet damnum gloriae in futuro, et gratiae in praesenti.

Quantum ad primum dicit, quod sine pace et sanctimonia nemo videbit Deum, in quo consistit beatitudo. Io. XVII, 3: haec est vita aeterna, etc.. Quasi dicat: sine pace quo ad proximum, et munditia et puritate quo ad seipsum, nemo potest esse beatus. Matth. V, 9: beati pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur.

Solum autem filiis debetur haereditas divinae visionis. Item Apoc. XXI, 27: non intrabit in ea aliquid coinquinatum. Ps. XIV, 1: Domine, quis habitabit in tabernaculo tuo, etc.. Item: quis ascendet in montem Domini, etc..

Quantum ad secundum damnum, scilicet gratiae Dei in praesenti, dicit contemplantes, ne quis desit gratiae Dei. Gratia enim per discordiam et immunditiam amittitur. I Cor. XIV, 33: non est Deus dissensionis, sed Cor. XIV, 33: non est Deus dissensionis, sed pacis. Ps. Lxxv, 3: in pace factus est locus eius. Hab. I, 13: mundi sunt oculi tui, Domine, ne videant malum, et respicere ad iniquitatem non poteris. Sap. I, 5: spiritus sanctus disciplinae effugiet fictum, et corripietur a superveniente iniquitate.

Figurative autem loquitur apostolus. Gratia enim etsi non habeatur ex meritis, alioquin gratia non esset gratia, tamen oportet quod homo faciat quod in se est. Deus autem, voluntate sua liberalissima, dat eam omni praeparanti se. Apoc. III, 20: ecce sto ad Ostium et pulso, si quis aperuerit mihi, intrabo ad eum. I Tim. II, 4: qui vult omnes homines salvos fieri. Et ideo gratia Dei nulli deest, sed omnibus, quantum in se est, se communicat: sicut nec sol deest oculis caecis. Dicit ergo contemplantes ne quis desit gratiae Dei.

Sed contra. Quia si gratia non datur ex operibus sed tantum ex hoc quod aliquis non ponit obstaculum, ergo habere gratiam dependet ex solo libero arbitrio, et non ex electione Dei, quod est error Pelagii.

Respondeo. Dicendum est quod hoc ipsum, quod aliquis non ponit obstaculum, ex gratia procedit. Unde si aliquis ponat, et tamen moveatur cor eius ad removendum illud, hoc est ex dono gratiae Dei vocantis per misericordiam suam. Gal. I, 15: cum autem placuit ei qui me segregavit ex utero matris meae, et vocavit per gratiam suam, etc.. Hoc autem donum gratiae non est gratum faciens.

Quod ergo a quibusdam removetur istud obstaculum, hoc est ex misericordia Dei: quod autem non removetur, hoc est ex iustitia eius.

Non autem dicit, ne tu desis, sed ne quis, idest quicumque, quia quilibet debet esse sollicitus de proximo. Eccli. XVII, 12: unicuique mandavit de proximo suo.

Deinde cum dicit ne qua radix, specialiter descendit ad monitionem vitiationis peccatorum contrariorum unicuique praedictorum remediorum. Et primo monet vitare peccata contraria paci; secundo contraria sanctimoniae, ibi ne quis fornicator.

Dicit ergo ne qua radix amaritudinis, etc.. Illud dicitur amarum, quod non potest gustari nisi cum offensa. Conversatio ergo alicuius dicitur amara, quando non potest esse sine offensa eorum cum quibus conversatur.

Quod contra dicitur de sapientia.

Sap. VIII, 16: non habet amaritudinem conversatio illius, nec taedium convictus eius, sed laetitiam et gaudium.

Qui ergo in sapientia scit conversari, non est amarae conversationis, quod fit quando non habet dura verba vel facta. Et ideo dicit contemplantes ne qua radix amaritudinis, id est, amaritudo paulatim inchoata et in corde radicata, sursum germinans impediatur pacem, et per consequens gratiam et visionem Dei. Deut. XXIX, 18: ne sit inter vos radix germinans fel et amaritudinem.

Os. XII, 14: ad iracundiam provocavit me ephraim in amaritudinibus suis.

Vel radix amaritudinis est mala cogitatio noxae delectationis, quae sursum germinat, quando per consensum ad opus venit. Et per illam inquinantur multi, quia non solum ille in quo est, sed et alii malo eius exemplo.

I Cor. V, 6: modicum fermentum totam massam corrumpit.

Deinde cum dicit ne quis fornicator, monet vitare peccata contraria sanctimoniae, cui specialiter opponuntur peccata carnalia, scilicet luxuria et gula, quae perficiuntur in delectatione carnali, per quam mens inquinatur. Unde ista mentem et carnem inquinant. Et ideo specialiter monet ista vitari.

Et primo luxuriam, dicens contemplantes.

Et non solum quilibet in seipso, sed ne quis fornicator, ita quod quilibet in proximo suo hoc contempletur. Augustinus: invicem vestram pudicitiam custodite, etc.. Eph. V, 3: fornicatio autem et omnis immunditia aut avaritia nec nominetur in vobis, sicut decet sanctos. Tob. IV, 13: attende tibi ab omni fornicatione.

Secundo prohibet gulam, dicens aut profanus, et dicitur quasi procul a fano, et tales sunt gulosi qui de ventre suo Deum faciunt.

Sicut esau. Quod dixerat, ostendit in exemplo esau, qui propter gulam vendidit primogenita.

Sic etiam gulosus pro minima esca vendit haereditatem aeternam. Prov. VI, 26: pretium scorti vix est unius panis. Esau autem non solum fuit gulosus, sed etiam luxuriosus: quia contra voluntatem parentum duxit uxores

alienigenas. Ius autem primogeniti erat, quod habebat duplicem portionem, et ante sacerdotium Aaron habebat honorem sacerdotalem. Unde in hoc commisit ipse simoniam.

Ergo videtur quod etiam Iacob qui illud emit, similiter commisit simoniam, quod falsum est. Iacob enim per spiritum sanctum intellexit illud sibi debere, iuxta illud Mal. I, 2 s.: Iacob dilexi, esau autem odio habui.

Et ideo non emit, sed quod sibi debebatur ab iniusto possessore redemit. Et hoc est quod dicit qui, scilicet esau, propter unam escam vendidit primitiva sua, vel primogenita, ut dicitur Gen. XXV et XXVII.

Et poenam consecutam ostendit, subdens scitote enim quoniam et postea cupiens haereditare benedictionem, reprobatus est. Sicut enim dicitur Gen. XXVII, 30 ss., postquam Isaac benedixerat Iacob, venit esau et petiit benedictionem, quod tamen non obtinuit, licet pater fecisset ignorans, quia in illo stupore quem habuit, factus in extasi, edoctus est a spiritu sancto, quod non retractaret quod fecerat. Unde dicit: benedixi ei, et erit benedictus. Et sic esau, consilio spiritus sancti, reprobatus fuit.

In quo datur intelligi quod nullus debet negligere dum adhuc vivit benefacere, quantumcumque sit reprobatus in praesentia divina, quia post vitam ad haereditatem Dei, etiam si desideretur, naturaliter non pervenitur.

Sequitur non enim invenit poenitentiae locum, quamquam cum lacrymis inquisisset eam. Sicut enim dicitur Gen. XXVII, 34, irruit clamore magno, etc..

Sed contra, quia dicitur Ez. XVIII, 27: quacumque hora ingemuerit peccator, etc..

Respondeo. Dicendum est quod quamdiu praesens vita agitur, potest agi vera poenitentia.

Interdum tamen aliquis poenitet, non propter amorem iustitiae, sed propter timorem poenae, vel damni temporalis. Et sic poenituit esau, non quia vendiderat primogenita, sed quia perdiderat. Unde non dolebat de peccato venditionis, sed de damno perditionis. Et ideo poenitentia eius non fuit accepta, quia non erat vera. Sic enim poenitent damnati in inferno, ut dicitur Sap. V, 3: poenitentiam agentes, non quia peccaverunt, sed quia exclusi sunt.

Tamen secundum Glossam hoc quod dicit hic fornicator et profanus, aliter intelligi potest, ut fornicator dicatur, qui cum fide carnales caeremonias observat: sicut habens concubinam cum uxore propria. Sed profanus, id est, procul a fano, sicut penitus infidelis.

#4 Lectio 4

Supra posuit apostolus monitionem ad vitandum mala culpa, hic assignat istius monitionis rationem, quam sumit ex comparatione novi et veteris testamenti.

Et circa hoc duo facit: primo enim ponit comparationem illam; secundo ex ipsa arguit, ibi videte ne recusetis.

Circa primum duo facit; quia primo proponit ea quae pertinent ad vetus testamentum; secundo ea quae ad novum testamentum, ibi sed accessistis.

Circa primum sciendum est, quod, ut dicit Augustinus, brevis differentia legis et evangelii est timor et amor. Lex enim tamquam paedagogus noster fuit in Christo: parvuli autem terroribus ducendi sunt. Prov. XIX, 25: pestilente flagellato, stultus sapientior erit. Et ideo hic dicit apostolus, quod in datione legis facta sunt quaedam terribilia. Unde primo ponit illa quibus terri sunt hi quibus lex dabatur; secundo agit de terrore legislatoris, ibi Moyses dixit.

Quantum ad primum tria ponit, scilicet terrorem quantum ad visa; secundo quantum ad audita, ibi et procellam; tertio quantum ad comminationes, ibi et si bestia tetigerit.

Et ista tria referuntur ad tria, quae ibi erant terribilia, scilicet ex parte Dei, ex parte legis datae, et ex parte ministrorum legis.

Quantum ad primum, scilicet ex parte Dei, ponit tria terribilia, scilicet zelum ad puniendum, severitatem poenae, et occultationem dantis legem.

Zelus designatur per ignem. Deut. IV, 24: Dominus Deus tuus ignis consumens est, Deus aemulator. Mal. III, 2: ipse enim quasi ignis conflans. Unde ipse Deus frequenter vocat se zelotem, quia crimen sponsae non dimittit inultum. Ex. XX, 5: ego enim sum Dominus Deus tuus fortis zelotes. Et XXXIV, 14: Dominus zelotes nomen eius. Prov. VI, 34: zelus et furor viri non parcat in die vindictae.

Unde dicitur hic non enim accessistis sicut illi ad tractabilem et accessibilem ignem. Ille enim ignis, ut dicitur Ex. XIX, 18, erat corporalis, et ideo palpabilis et sensibilis, et etiam in certo loco, ut ad ipsum posset accedi. In nova autem lege datus fuit ignis spiritus sancti, Act. II, 4. Sicut enim Iudaeis quinquagesimo die ab egressu de Aegypto apparuit ignis aemulationis, ita discipulis quinquagesimo die a die resurrectionis, ignis spiritus sancti non palpabilis, sed mente perceptibilis.

Thren. I, 13: de excelso misit in ossibus meis ignem, et erudit me. Iste ignis infinitus est natura et loco, lucem enim habitat inaccessibleem, I Tim. VI, 16. Et ideo non est accessibilis.

Severitas poenae significatur per turbinem, qui est ventus cum aqua. Iob IX, 17: in turbine conteret me.

Vel potest referri ad tentationes. Lex enim non refranabat concupiscentiam, quia non dabat gratiam adiutricem ex opere operato, sed tantum cohibebat actum, et ideo generabat turbinem tentationum.

Occultatio autem dantis legem, significatur per caliginem: in qua figurabatur quod status legis occultus erat, id est, velatus.

II Cor. III, 15: usque in hodiernum diem, cum legitur Moyses, velamen positum est super cor eorum. Sed in nova lege istud velamen ablatum est, in cuius signum in passione Christi velum templi scissum est, quia nos revelata facie gloriam Domini speculamur, ubi supra.

Item caligo illa significabat divinam excellentiam.

Sicut enim illud quod in caligine est, clare videri non potest, et lux excellens hebetat oculum, ita et facit ipsum caligare qui lucem habitat inaccessibilem.

Deinde cum dicit et procellam, ponit terribilia quantum ad auditum, quae sumuntur ex parte legis. In lege autem tria erant valde terribilia, scilicet magnitudo comminationum, gravitas praeceptorum et multiplicatio ipsorum.

Quantum ad primum dicit et procellam, quae proprie est conturbatio maris: large autem dicitur turbatio aeris cum turbine et pluvia; unde significat austeritatem comminationum quae erant in veteri lege. Deut. XXIX, 23 ss.. Sonitus tubae significat gravitatem praeceptorum, ad quorum adimpletionem indicebatur homini quasi bellum contra seipsum.

Vox verborum significat multitudinem praeceptorum. Verborum, inquam, Dei per subiectam creaturam, scilicet per Angelum.

Gal. III, 19: ordinata per Angelos, etc..

Deus enim per Angelos ibi loquebatur.

Quae omnia a Deo terribilia fuerunt, quod illi qui vocem illam audierunt, excusaverunt se ne eis fieret verbum. Unde dicitur ex. XX, 19: perterriti, atque timore percussi fuerunt, et steterunt procul dicentes Moysi: loquere tu nobis, et audiemus: non loquatur nobis Dominus, ne moriamur.

Causam autem huius excusationis subiungit, dicens: quia non poterant verba Dei portare. Unde non portabant, id est, non sustinebant, quod dicebatur. Deut. V, 26: quid est omnis caro, ut audiat vocem Dei viventis, qui de medio ignis loquitur, sicut nos audivimus, et possit vivere? tunc autem dicuntur non portari verba Dei, quando vel intellectu non capiuntur, vel excedunt affectum.

Consequenter ponit poenae comminationem, dicens et si bestia tetigerit montem, lapidabitur. Ex. XIX, 12 s., ubi dicitur: omnis qui tetigerit montem, morte morietur.

Manus non tanget eum, sed lapidibus opprimetur, aut confodiatur iaculis, sive iumentum fuerit, sive homo, non vivet. Apostolus autem ad maiorem terrorem non facit mentionem hic nisi de iumentis, quae iubentur in lege occidi, ad ostendendum gravitatem peccati.

Tamen mystice mons est altitudo mysteriorum divinatorum: bestia vero est homo bestialiter vivens. Ps. XLVIII, 13: homo cum in honore esset, non intellexit, comparatus est iumentis insipientibus, etc.. Haec bestia duobus modis tangit montem. Uno modo blasphemando.

Ps. Lxxii, 9: posuerunt in caelum os suum. Lev. XXIV, 14: educ blasphemum extra castra, et lapidet eum universus populus. Alio modo ingerendo se indigne divinis. Prov. XXV, 27: qui perscrutator est maiestatis, opprimetur a gloria.

Ex his concludit, quod intendit, scilicet quod ista valde terribilia erant, quia etiam nec iumentis parcebatur; unde dicit, quod ita terribile est quod dicebatur. In quo designatur differentia novi et veteris testamenti: quia vetus testamentum datum fuit in terrore, ut corda Iudaeorum, quae prona erant ad idololatriam, terrentur. Novum autem datum est in amore. Rom. VIII, 15: non accepistis spiritum servitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus: abba pater. Unde et Christus non terrores in principio praedicationis suae praemisit, sed regnum caelorum promisit. Matth. IV, 17: poenitentiam agite, appropinquabit enim regnum caelorum.

Prov. Ult.: lex clementiae in lingua eius.

Deinde cum dicit Moyses dixit, agit de timore legislatoris, scilicet Moysi. Lex enim per Moysen data est, Io. I, 17. Si ergo ipse Moyses in legis datione territus fuit, ita ut diceret, ut dicit apostolus hic, exterritus sum, scilicet interius, et tremebundus, exterius, qui fuit perfectissimus inter omnes, signum erat quod ipsa lex terribilis erat etiam ipsis perfectis, quia non dabat gratiam, ut dictum est, sed tantum ostendebat culpam.

Unde ipsa fuit grave iugum, de quo dicit Petrus, Act. XV, 10, quod hoc est iugum quod neque nos, neque patres nostri portare potuimus. Sed lex Christi iugum suave est, quia charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum, qui datus est nobis, Rom. V, 5.

Unde sciendum est, quod ista littera quam ponit hic apostolus, non est Ex. XX; sed forte accepit eam apostolus Ex. III, ubi in visione rubi territus fuit et dixit: non sum eloquens ab heri et nudius tertius. Ex quo dixit vel facto saltem etsi non verbo: exterritus sum et tremebundus. Vel forte apostolus utitur alia littera quam nos non habemus.

Ex quo apparet, quod lex vetus fuit lex timoris.

Deinde ponit conditiones novi testamenti, dicens sed accessistis. Ubi ostendit, quae nobis in ipso proponuntur. Et sunt tria nobis promissa, scilicet spes futurae gloriae, participatio ecclesiae, et familiaritas Dei.

Secundum ostendit, cum dicit et ecclesiam primitivorum.

Tertium, ibi et iudicem omnium Deum.

In caelesti autem gloria duo sunt, quae potissime bonos laetificabunt, scilicet fruitio deitatis, et communis sanctorum societas.

Nullius enim boni possessio iucunda est sine socio, ut dicit boetius; et Ps. Cxxxii, 1: ecce quam bonum, et quam iucundum habitare fratres in unum.

Fruitio autem in duobus consistit, scilicet in visione intellectus, et in delectatione affectus; ut enim dicit Augustinus, fruimur cognitis in quibus voluntas delectata conquiescit.

Propter visionem enim dicit accessistis ad montem sion. Sion enim significat altitudinem divinae contemplationis. Is. XXXIII, 20: respice sion civitatem solemnitatis nostrae.

Iucunditas et delectatio affectus significatur per ierusalem, civitatem caelestem Dei viventis.

Ibi enim erit visio experimentalis pacis, quia nihil erit perturbans sive interius sive exterius. Unde dicitur civitas Dei, id est, civium unitas. Ps. Cxxi, 3: ierusalem, quae aedificatur ut civitas. Item CXLVII, 1: lauda, ierusalem, Dominum, lauda Deum tuum, sion. Sequitur: qui posuit fines tuos pacem et adipe frumenti satiat te. Gal. IV, 26: illa, quae sursum est, ierusalem libera est. Unde nihil ultra erit desiderandum. Cant. VIII, 11: ex quo facta sum coram eo quasi pacem reperiens.

Complementum autem sanctorum est communis societas, de qua dicit multorum millium Angelorum frequentium, id est, assiduitatem, quia semper ibi sunt. Matth. XVIII, 10: Angeli eorum in caelis semper vident faciem patris mei, qui in caelis est.

Quod autem sint multa millia, patet Dan. VII, 10: millia millium ministrabant ei, et decies centena millia assistebant ei. Iob XXV, 3: numquid est numerus militum eius? Apoc. V, 11: et erat numerus eorum millia millium.

Is. XXII, 2: urbs frequens civitas exultans.

Et ecclesiam primitivorum, qui conscripti sunt in caelis. Haec de participatione ecclesiae. Dicitur autem ecclesia domus Dei, I Tim. III, 15. Primitivi sancti sunt apostoli, qui primitus et abundantius dona gratiae perceperunt, per quos derivata sunt in posteros. Rom. VIII, 23: non solum autem illa, sed et nosipsi primitias spiritus habentes.

Eph. II, 20: supraaedificati super fundamentum apostolorum et prophetarum, etc..

Sicut autem antiquitus apud Romanos senatores qui assumebantur ad magnas dignitates describebantur, quos primus Pompilius in tabulis aureis scripsit, et dicebantur patres conscripti; ita apostolus hic, ad ostendendum dignitatem apostolorum, dicit quod conscripti sunt in caelis, cuius Scripturae liber est notitia quam Deus apud se habet de salvandis. Unde sicut ibi illud quod scribitur non de facili a memoria labitur, ita illi qui ibi per finalem iustitiam scripti sunt, infallibiliter salvabuntur. Et dicitur liber ille, liber vitae. Luc. X, 20: gaudete et exultate, quia nomina vestra scripta sunt in caelis.

Deinde cum dicit et iudicem omnium, ostendit quomodo consecuti sumus Dei familiaritatem.

Et primo familiaritatem patris, quia dicit accessistis ad iudicem omnium Deum patrem, scilicet a quo est auctoritas iudiciaria in divinis. Quod enim filius iudicet, habet a patre. Gen. XVIII, 25: non est hoc tuum, qui iudicas omnem terram. Illud autem, quod dicitur Io. V, 22, quod pater omne iudicium dedit filio, intelligitur quantum ad corporalem praesentiam; quia sola persona filii apparebit in iudicio.

Iste autem accessus est per fidem et charitatem.

Rom. V, 1 s.: iustificati igitur per fidem, pacem habeamus ad Deum, per Dominum nostrum Iesum Christum, per quem accessum habemus per fidem in gratiam istam, etc..

Secundo familiaritatem spiritus sancti, cum dicit et spiritum sanctum iustorum.

Secundum Glossam hic est triplex littera.

Una est melior, quae habetur in Graeco: et spiritum iustorum perfectorum, id est: accessistis ad spiritum sanctum, qui facit perfectos in iustitia. Iob XXXII, 8: ut video, spiritus est in hominibus. I Cor. III, 16: nescitis, quia templum Dei estis vos, et spiritus Dei habitat in vobis? omnis enim iustitia et perfectio est a spiritu sancto.

Alia littera: et spirituum iustorum perfectorum, et est sensus: accessistis ad Deum, qui quidem est iudex omnium, sed est quasi haereditas spirituum iustorum perfectorum.

Thren. III, 24: pars mea, Dominus, dicit anima mea.

Tertia littera est: et spiritus iustorum perfectorum, id est: ut habeamus societatem cum spiritibus sanctorum, qui sunt iusti et perfecti; sed prima melior est et planior.

Tertio quantum ad familiaritatem filii, dicit et testamenti novi mediatorem Iesum, quasi dicat: accessistis ad Christum, qui est mediator illius novi pacti, in quo nobis promittuntur spiritualia. Non sic autem Moyses. Unde supra: ideo novi testamenti est mediator. I Tim. II, 5: mediator Dei et hominum homo Christus Iesus.

Modus autem istius mediationis fuit effusio sanguinis Christi; quia, ut dictum est supra IX, 22: sine sanguinis effusione, non fit peccatorum remissio. Et ideo dicit accessistis ad aspersionem sanguinis. Supra X, 22: aspersi corda a conscientia mala. Supra IX, 13: si enim sanguis hircorum et taurorum, et cinis vitulae aspersus inquinatos sanctificat, etc.. Et loquitur apostolus secundum ritum veteris legis, ubi post dationem veteris legis, populus aspersus est sanguine, qui erat figura sanguinis Christi, quo fideles mundandi erant.

Sequitur melius loquentem quam Abel. Effusio enim sanguinis Christi figurata fuit in effusione sanguinis omnium iustorum, qui fuerunt ab origine mundi. Apoc. XIII, 8: agnus qui occisus est ab origine mundi, id est, occidi praevius. Et ideo effusio sanguinis Abel signum fuit istius effusionis. Sed Christi sanguis melius loquitur, quam sanguis Abel: quia iste clamat vindictam, sed sanguis Christi ibi clamat veniam. Lc. XXIII, 34: pater,

ignosce eis. Is. LIII, 12: pro transgressoribus oravit. Matth. XXVI, 28: hic est sanguis novi testamenti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum.

Vel melius loquentem, id est melius loqui facientem, quia sanguis Abel facit nos loqui Abel esse hominem purum et iustum, sed sanguis Christi facit nos loqui Christum verum Deum iustificantem.

#5 Lectio 5

Supra posuit apostolus conditionem utriusque testamenti, hic ex hoc arguit, et circa hoc facit duo.

Primo enim arguit; secundo inducit conclusionem principaliter, ibi itaque regnum immobile.

Circa primum duo facit.

Primo enim praemittit intentionem suam; secundo arguit ad propositum, ibi si enim illi.

Dicit ergo: ita dictum est, quod sanguis Christi melius loquitur quam sanguis Abel. Videte ergo, ne recusetis vel condemnetis loquentem, id est, quod loquitur implete.

Duo autem nobis loquitur sanguis Christi: primo enim loquitur nobis commemorando suum beneficium, quo datur nobis remissio peccatorum. Qui ergo iterum peccat, loquentem contemnit. Item loquitur exhortans ad imitandum. I Pet. II, 21: Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum, ut sequamini vestigia eius. Qui ergo non tollit crucem suam ad ipsum sequendum, recusat loquentem. Ps. Xciv, 8: hodie si vocem eius audieritis, nolite obdurare corda vestra. Matth. XVII, 5: hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui, ipsum audite.

Deinde cum dicit si enim illi, arguit comparando locutionem veteris testamenti ad locutionem novi testamenti. Et hoc quantum ad duo, scilicet quantum ad modum loquendi, et quantum ad efficaciam locutionis.

Modus loquendi, quia ipse loquebatur super terram: hic autem est de caelo.

Unde dicit si illi, scilicet antiqui patres, recusantes eum, qui loquebatur super terram, scilicet Christum. Is. LII, 6: ego ipse qui loquebar, ecce adsum, scilicet per Angelos vel prophetas. Supra I, 1: multifarie multisque modis olim loquens patribus in prophetis. Vel eum, id est, Angelum, per quem lex data est Moysi. Gal. III, 19: ordinata per Angelos. Supra II, 2: si enim, qui per Angelos dictus est sermo, factus est firmus, etc.. Act. VII, 38: hic est Moyses, qui fuit in ecclesia in solitudine, cum Angelo, qui loquebatur ei in monte sinai, etc.. Non effugerunt, scilicet ultionem divinae legis.

Iob XI, 20: effugium peribit ab eis. Supra II, 2: omnis praevaricatio et inobedientia accepit iustam mercedis retributionem.

Sequitur conclusio per locum a minori: si illi qui recusaverunt loquentem de terra, non effugerunt, multo magis nos, qui avertimus nobis loquentem de caelo, non debemus recusare, quia scilicet minus possemus effugere. Ille enim, qui nobis loquitur in novo testamento, Christus scilicet, iam est in caelis. Mc. XVI, 19: Dominus quidem Iesus, postquam locutus est eis, assumptus est in caelum. Deut. IV, 36: de caelo audire te fecit vocem suam, ut doceret te.

Doctrina ergo veteris testamenti est doctrina Christi loquentis de terra propter duo.

Primo, quia ibi sub figura terrenorum traduntur caelestia. Item ibi promittebantur terrena.

Sed doctrina novi testamenti est Christi loquentis de caelo, quia terrena convertimus in significationem caelestium, per intellectum mysticum. Item in ipso promittuntur caelestia.

Matth. V, 12: ecce enim merces vestra copiosa est in caelis. Io. III, 12: si terrena dixi vobis, et non creditis, quomodo si dixero vobis caelestia credetis? consequenter comparat ad invicem utrumque testamentum quantum ad efficaciam locutionis.

Et de efficacia quidem locutionis veteris testamenti dicit cuius vox movit terram tunc, id est fecit commotionem in terra multipliciter; quia per signa in Aegypto, per divisionem maris, per motum terrae in deserto.

Ps. Lxvii, 9: terra mota est, etenim caeli distillaverunt, etc.. In quo significatur, quod tota illa locutio commovebat corda per terrena promissa.

Deinde cum dicit nunc autem repromittit, subiungit quantum ad efficaciam novi testamenti, et probat eam per auctoritatem prophetae, et post exponit eam, ibi quod autem dixit.

Auctoritas illa ponitur Aggaei II, non tamen secundum litteram nostram. Nos enim sic habemus: adhuc unum modicum est, et ego movebo, etc.. Apostolus autem accipit sic adhuc semel, et ego movebo non solum terram, sed etiam caelum. Et est sensus idem.

Et manifestum est, quod ista prolata fuerunt tempore veteris testamenti circa finem eius, scilicet post reditum transmigrationis eius, quo tempore nihil restabat de veteri testamento. Ergo manifestum est, quod illud quod promittebatur, erat implendum in novo testamento, scilicet novum caelum et nova terra. Is. Lxv, 17: ecce ego creo novos caelos, et terram novam. Quae quidem creatio ostensa est in spiritu ioanni. Apoc. XXI, 1: et vidi caelum novum et terram novam. In illa enim innovatione movebuntur caeli.

Potest autem caelum dupliciter accipi. Uno modo caelum aereum, et istud igne ultimae flagrationis purgabitur, ut supra dictum est, cap. X. Alio modo caelum sidereum, et istud non purgabitur, sed mutabitur quantum ad novum statum, quia cessabit a motu, et augebitur claritas partium eius; quia lux lunae erit ut lux solis, et lux solis septemplex, ut dicitur Is. XXX, 26. Dicit ergo nunc autem, id est, per novum testamentum, repromittit dicens: adhuc semel et ego non solum movebo terram, sed etiam caelum.

Consequenter cum dicit quod autem dicit, etc., exponit verba prophetiae, et facit magnam vim in hoc quod dicit adhuc semel. Quod enim dicit adhuc, ostendit quod mobilia sunt. Sed quod dicit semel, ostendit quod a statu mobilitatis et corruptibilitatis mutanda sunt ad statum incorruptionis et immutabilitatis.

Si enim post motionem illam remanerent in statu mutationis, non diceret semel, sed iterum et iterum, quod est contra Origenem, qui voluit quod mundus in infinitum renovabitur ac recuperabitur. Dicit ergo quod autem dicit: adhuc semel, declarat translationem mobilium, ad statum scilicet immobilitatis.

Et quasi aliquis quaereret, utrum Deus hoc possit facere, subdit tamquam factorum. Omnia enim facta divinae potestati subiiciuntur.

Unde sicut ex nihilo fecit ea Deus, ita potest ea pro suae voluntatis arbitrio immutare. Et hoc ut maneant ea quae sunt immobilia, id est, quantum ad essentias suas principales remaneant immobilia, sed quantum ad aliquas accidentales dispositiones immutabuntur. Ps. Ci, 28: et sicut opertorium mutabis eos, et mutabuntur, etc.. Quae supra sunt exposita.

Ex his patet, quod ista in veteri testamento, etsi movebantur, non tamen ad statum incorruptionis et immutabilitatis; sed hoc fit tantum in novo, in signum quod promissa veteris testamenti erant mutabilia, non autem novi.

Deinde cum dicit itaque regnum immobile, ponit conclusionem principaliter intentam. Postquam enim multipliciter commendavit gratiam et beneficia per Christum nobis collata et conferenda, principaliter intendit nos inducere ad serviendum ei. Et hoc concludit, quod ex quo nobis in novo testamento promittuntur bona immobilia, debemus Christo, qui repromittit, servire in timore et reverentia. Et haec est conclusio principalis.

Unde primo resumit beneficium exhibitum, dicens itaque ex quo, scilicet Deus nobis repromittit caelum et terram immobilia, per quae designantur bona futura immobilia et sempiterna, habemus, id est, reddimus, gratiam, id est, gratiarum actionem.

II Cor. IX, 15: gratias ago Deo super inenarrabili dono eius. Et hoc suscipientes, id est, quia suscipimus etsi non in re, tamen in spe promissionis regnum immobile. Ps. Cxlv, 13: regnum tuum, regnum omnium saeculorum. Lc. I, 33: regni eius non erit finis.

Vel per gratiam intelligitur donum gratiae, quod in praesenti recipimus tamquam pignus aeternae gloriae. Et ideo dicit itaque suscipientes regnum immobile, id est futurae gloriae, quod nobis promittitur. Lc. XII, 32: nolite timere, pusillus grex, quia complacuit patri vestro dare vobis regnum. Quod enim speramus, habemus, scilicet gratiam, quam tamquam quoddam gloriae inchoativum accipimus.

Sicut enim natura non deficit in necessariis, multo minus Deus. Et ideo dat nobis spem illius regni, et per consequens gratiam per quam perveniamus. Rom. V, 2: accessum habemus per fidem in gratiam.

Ps. Lxxxiii, 12: gratiam et gloriam dabit Dominus.

Sequitur per quam serviamus placentes Deo cum metu et reverentia, ubi inducit ad obsequium ut a nobis requisitum.

Dictat enim ratio naturalis, quod ei a quo multa beneficia recipimus, obligamur ad reverentiam et ad honorem exhibendum; ergo multo fortius Deo, qui nobis maxima donavit, et infinita repromisit, et ideo dicit quod per istam gratiam, scilicet nobis datam et dandam, serviamus Deo placentes, cum metu et reverentia.

Non enim sufficit tantum servire Deo, quod potest fieri per actionem exteriorem, nisi etiam placeamus ei per intentionem rectam, et per amorem. Sap. IV, 10: placens Deo factus est dilectus. Ps. Cxv, 9: placebo Domino in regione vivorum. Maxime autem servitur Deo per obsequium interius, Ps. L et Lc. I, 74 s.: serviamus illi in sanctitate et iustitia.

Deus autem propter creationem dicitur Dominus; propter regenerationem vero pater.

Domino debetur timor, sed patri amor et reverentia. Mal. I, 6: filius honorat patrem, et servus Dominum timebit.

Si ergo pater ego sum, ubi est honor meus? et si Dominus ego sum, ubi timor meus? ergo Deo serviendum est cum metu et reverentia. Ps. II, 11: servite Domino in timore, et exultate ei cum tremore.

Quod autem ita debeamus servire Deo, probat per auctoritatem sumptam deut. IV, 24: etenim Deus noster ignis consumens est.

Hoc autem, quod Deus dicitur ignis, non dicitur hoc, secundum Dionysium, quod sit aliquid corporeum, sed quia intelligibilia designantur per sensibilia, inter quae ignem reperimus habere maiorem nobilitatem, et maiorem claritatem; item maiorem activitatem; item maiorem altitudinem in situ; item est magis purgativus et consumptivus.

Ideo Deus praecipue nominatur ignis, propter eius claritatem, quia lucem habitat inaccessibilem, I Tim. VI, 16. Item quia maxime activus. Is. XXVI, 12: omnia opera nostra operatus est in nobis. Item altior est in situ.

Ps. Cxii, 4: excelsus super omnes gentes Dominus, etc.. Item purgat peccata, et quasi consumit. Unde dicit hic, quod est ignis consumens, scilicet peccata. Mal. III, 2: ipse enim quasi ignis conflans, et sequitur: et purgabit filios levi. Supra I, 3: purgationem peccatorum faciens. Item consumit peccatores puniendo. Supra X, 27: terribilis autem quaedam expectatio iudicii et ignis aemulatio, quae consumptura est adversarios.

Et ideo quia ista nobis promissa sunt, Is. X, 17: erit lumen Israel in igne, et sanctus eius in flamma, Ps. Xcvi, 3: ignis ante ipsum praecedet, et inflammabit in circuitu inimicos eius et ideo debemus studere ad serviendum et placendum Deo.

#1 Lectio 1

Postquam supra monuit eos apostolus, qualiter se debent habere ad perferenda mala, hic monet quomodo se debeant habere ad operandum bona. Unde secundum Glossam ab isto loco incipit moralis instructio post commendationem et exhortationem ad imitandum ipsum.

Et circa hoc duo facit; primo enim hortatur ipsos ad bona; secundo orat pro eis, ibi Deus autem pacis.

Circa primum tria facit: primo enim ostendit, quomodo debent bonum operari, quantum ad proximos; secundo quantum ad seipsos, ibi honorabile connubium; tertio quantum ad praelatos, ibi mementote praepositorum.

Dicit ergo quantum ad primum sic: dictum est, quod promissum est nobis regnum immobile, ad quod si volumus pervenire, necesse est nos charitatem habere. Ergo charitas fraternitatis maneat in vobis. I Io. IV, 20: qui non diligit fratrem suum, quem videt, Deum quem non videt, quomodo potest diligere? item I Petr. II, 17: omnes invicem honorate, fraternitatem diligite.

Quia vero charitas non est otiosa, ut dicit Gregorius, ideo hortatur ad opera charitatis.

I Io. III, 18: non diligamus verbo neque lingua, sed opere et veritate. Ideo dicit, quod debemus ostendere charitatem peregrinis per hospitalitatem, vinctis per compassionem, pauperibus per subventionem. Et primum ponit, ibi et hospitalitatem nolite oblivisci; secundum, ibi mementote victorum; tertium, ibi et laborantium.

Dicit ergo quantum ad primum nolite oblivisci hospitalitatem. Et dicit oblivisci quia isti aliquando in prosperitate sua multum fuerant hospitales, sed modo depauperati erant, et ideo non ita bene poterant; tamen animat eos ad continuandum secundum possibilitatem suam. Rom. XII, 13: hospitalitatem sectantes. Et specialiter facit mentionem de hospitalitate, quia qui peregrinos recipit, tria opera misericordiae simul implet, quia et recipit, et cibatur, et potatur. I Petr. IV, 9: hospitales invicem sine murmuratione.

Et subdit rationem, quia per hanc multi placuerunt, Angelis hospitio receptis, sicut patet de Abraham et Lot, Gen. XIX, 2 ss..

Alia littera habet: per hanc quasi nescientes, receperunt Angelos; quia non credebant eos esse Angelos, quod verum est in principio; unde quod Abraham adoravit eos, putavit quod essent viri sancti a Deo missi, et adoravit eos adoratione duliae, quae exhibetur sanctis, et quasi hominibus cibos obtulit.

Sed postmodum intellexit eos Angelos, in quibus Deus loquebatur, et locutus est eis sicut Deo, dicens: non est hoc tuum, qui iudicas omnem terram, et similiter Lot.

Quantum ad secundum dicit mementote victorum illorum, scilicet qui propter Deum missi sunt in carcerem; mementote visitando et redimendo, tamquam essetis simul corporaliter cum eis vincti.

Hoc enim est aliud opus misericordiae.

Matth. XXV, 36: in carcere eram, et venistis ad me. Contra quod Is. XIV, 17, dicitur: vinctis eius non aperuit carcerem. Hoc ipsi aliquando fecerunt, sicut patet supra X, 34.

Specialiter autem hoc pertinet ad opus misericordiae, alienam miseriam suam reputare.

Quantum ad tertium dicit et laborantium, sive labore corporali. Ps. Cxxvii, 2: labores manuum tuarum, quia manducabis.

Sive sollicitudine spirituali. II Tim. II, 6: laborantem agricolam oportet primum de fructibus percipere. Sive in malis sustinendis.

Eccle. I, 17: et cognovi, quod in his quoque esset labor et afflictio spiritus. Breviter, tota praesens vita labor quidam est.

Iob V, 7: homo ad laborem nascitur, et avis ad volatum.

Supple: mementote, tamquam et ipsi in corpore morantes. Per quod experti estis, quid necesse sit laborantibus. Eccli. XXXI, 18: intellige quae sunt proximi tui ex teipso.

Matth. VII, 12: omnia quaecumque vultis, ut faciant vobis homines, eadem et vos facite illis.

Deinde cum dicit honorabile connubium, monet bona facere quantum ad seipsum.

Et circa hoc duo facit.

Primo enim ponit monitionem contra concupiscentias carnalium delectationum; secundo contra cupiditatem rerum exteriorum ibi sint mores sine avaritia.

Primo ergo ponit monitionem, dicens honorabile, etc.. Circa quod sciendum est, quod circa venerea contingit dupliciter peccatum. Uno modo per illicitam coniunctionem soluti cum soluta, et quantum ad hoc dicit honorabile connubium, supple: sit in omnibus, qui continere nolunt, non coniunctio fornicatoria. Et dicitur honorabile, quando fit secundum debitas circumstantias matrimonii. Ex quo patet quod actus matrimonialis potest esse sine peccato, quod est contra haereticos. I Cor. VII, 28: si nupserit virgo, non peccavit. Unde Dominus ad ostendendum bonum esse actum matrimonii, primum signum fecit in nuptiis et matrimonium nobilitavit praesentia sua corporali et nasci voluit de coniugata.

Alio modo per violentiam thori maritalis, quando scilicet vir accedit ad alterius uxorem, vel mulier ad alterius virum. Et quantum ad hoc dicit et thorus immaculatus. Et Sap. XIV, 24: neque vitam, neque nuptias mundas iam custodiunt, sed alius alium per iniustitiam occidit, aut adulterans contristat.

Item III, 13: felix sterilis et incoquinata, quae nescivit thorum in delicto, habebit fructum in respectione animarum sanctarum.

Subdit autem apostolus rationem, dicens fornicatores enim et adulteros iudicabit Deus. In quo elidit errorem aliquorum dicentium, quod Deus peccata carnalia non punit, nec curat. Eph. V, 6: nemo vos seducat inanibus verbis, propter haec enim, scilicet propter peccata carnalia, quae praemisera, venit ira Dei in filios diffidentiae.

Ideo dicit hic fornicatores, propter hoc quod dixit honorabile connubium, et adulteros, propter hoc quod dixit thorus immaculatus, Deus iudicabit, id est, condemnabit. Eph. V, 5: omnis fornicator aut immundus, aut avarus, quod est idolorum servitus, non habet partem in regno Dei et Christi.

Deinde cum dicit sint mores, prohibet cupiditatem bonorum exteriorum: circa quae contingit peccare duobus modis.

Uno enim modo per tenacitatem; alio modo per cupiditatem. Liberalitas enim est virtus, quae ponit medium circa pecunias, quantum ad dationem et quantum ad acceptionem.

Quantum ad primum, scilicet contra tenacitatem, dicit sint mores sine avaritia. Avarus enim dicitur nimis tenax, quasi avidus aeris. Unde Eccli. X, 9: avaro nihil est scelestius.

Quantum ad secundum dicit contenti praesentibus. Illi qui super his quae habent, volunt alia cumulare, non sunt contenti praesentibus.

I Tim. VI, 8: habentes alimenta et quibus tegamur, his contenti simus.

Vel quod dicitur sint mores sine avaritia, prohibet avaritiam quantum ad cupiditatem et tenacitatem. Cum vero dicit contenti praesentibus, excludit causam avaritiae, scilicet sollicitudinem. Matth. VI, 34: nolite solliciti esse, etc.. Non enim prohibetur, quod homo non sollicitetur de rebus in posterum necessariis, sed quod cura et sollicitudo non praeoccupet mentem. Sic enim qui praeoccupat futuram sollicitudinem, sollicitus est in crastinum.

Deinde cum dicit ipse enim dixit, ponit monitionis rationem. Et est ratio, quare non debemus superflue esse solliciti, sed tamen facere quod in nobis est, scilicet cum fiducia divini auxilii. Ipse enim dixit, ios. I, 5: non te deseram, scilicet quin ministrem tibi necessaria, neque derelinquam, scilicet fame perire. Ps. XXXVI, 25: non vidi iustum derelictum, nec semen eius quaerens panem.

Vel non derelinquam, quin liberem te a malis.

Et ex hoc causatur fiducia in corde, ita ut confidenter dicamus. Is. XII, 2: fiducialiter agam, et non timebo.

Et quid dicemus? illud Ps. Cxvii, 6: Dominus mihi adiutor, non timebo quid faciat mihi homo. Adiutor in quantum a malis liberat. Ps. XLV, 2: adiutor in tribulationibus, quae invenerunt nos nimis. Et ideo non timebo quid faciat mihi homo, id est, adversarius quicumque carnalis. Is. LI, 12: quis tu, ut timeas ab homine mortali? vel diabolus, qui dicitur homo ab homine victo; sicut scipio Africanus a devicta Africa dictus est Africanus. Matth. XIII, 28: inimicus homo hoc fecit.

Deinde cum dicit mementote praepositorum, etc., ostendit quomodo debent bonum operari, quantum ad praelatos.

Et circa hoc facit duo: primo enim ostendit, quomodo se debent habere ad mortuos, scilicet ut eorum sequantur exempla; secundo quomodo ad viventes, scilicet ut eis obediant, ibi obedite praepositis vestris.

Quantum ad primum duo facit.

Primo enim ostendit, quomodo bonorum doctrinam imitentur; secundo quomodo malorum doctrinam devitent, ibi doctrinis variis.

Dicit ergo mementote praepositorum vestrorum, qui vobis locuti sunt verbum Dei, id est, apostolorum qui vobis praedicaverunt.

Is. LI, 2: attendite ad Abraham patrem vestrum, etc.. Non solum autem praedicaverunt verbo, sed etiam facto ostenderunt.

Mc. Ult.: sermonem confirmante sequentibus signis.

Non solum mementote verborum, sed etiam intuemini exitum. I Mach. II, 51: mementote operum patrum, quae fecerunt in generationibus suis, et accipietis gloriam magnam, etc.. Iac. V, 10: exemplum accipite, fratres mei, mali exitus, et longanimitatis, et laboris, et patientiae, prophetas qui locuti sunt in nomine Domini, etc..

Sed non solum hoc imitemini, scilicet exitum, ut scilicet pro Christo patienter sustineatis, sed etiam conversationem, ad bonam enim mortem venit per bonam conversationem; imitamini etiam fidem illorum ut ab illa non declinetis.

Sequitur Iesus Christus heri, et hodie ipse et in saecula; secundum Glossam sic introducitur littera ista: ipse enim supra dixerat, quod scilicet dictum est iosue I, 5: non te deseram, neque derelinquam; poterant isti dicere: ille cui hoc dictum est, bene debebat confidere de Dei adiutorio, nos autem non sic, quibus non est dictum. Hoc removet apostolus, dicens quod Christus, qui hoc dixit iosue, manet in aeternum. Et ideo sicut tunc potuit ipsum iuvare, ita potest modo auxiliari nobis. Ideo dicit Iesus Christus heri et hodie, etc..

Vel potest referri ad immediate dictum.

Iam enim dixerat, quod deberent imitari apostolos.

Poterant dicere, quod non est simile, quia illi immediate instructi fuerunt a Christo et servierunt sibi, nos autem non sic. Et ideo dicit apostolus quod Christus manet ideo et instruit nos ad serviendum sibi. Unde dicit Iesus Christus heri, scilicet in tempore primitivorum apostolorum, et hodie scilicet in tempore isto; ipse et in saecula. Matth. Ult.: ecce ego vobiscum sum usque ad consummationem saeculi.

Apoc. I, 8 dicit Dominus Deus qui erat, et qui est, et qui venturus est, omnipotens.

Ps. Ci, 28: tu autem idem ipse es, et anni tui non deficient. In hoc ergo ostendit apostolus aeternitatem Christi.

#2 Lectio 2

Supra monuit apostolus ad imitandum exempla et conversationem eorum, qui decesserunt, hic monet ad insistendum doctrinae eorum.

Et circa hoc duo facit.

Primo enim ponit monitionem suam; secundo assignat rationem, ibi habemus altare.

Iterum prima in duas.

Primo enim ponit monitionem suam in generali; secundo explicat ipsam, ibi optimum enim est gratia.

Dicit ergo nolite abduci variis et peregrinis doctrinis, quasi dicat: ita dixi quod debetis imitari fidem apostolorum. Ergo a doctrina ipsorum per quamcumque aliam doctrinam nolite abduci, id est removeri.

Ubi sciendum est, quod cum veritas consistat in medio, cuius est unitas, et ideo uni vero multa falsa opponi possunt, sicut uni medio multa extrema. Doctrina ergo fidei una est, quia a puncto in punctum non convenit ducere nisi unam rectam lineam. Omnes aliae doctrinae multae sunt, quia a recto multis modis contingit deviare. Et ideo dicit doctrinis variis, id est divisis. Os. X, 2: divisum est cor eorum, nunc interibunt. Hae sunt illae doctrinae, de quibus I Tim. IV, 1 s.: doctrinis Daemoniorum in hypocrisi loquentium mendacium. Item sunt peregrinae, scilicet a fide catholica; a nobis autem tales doctrinae non sunt sustinendae, quia non sumus hospites et advenae, sed sumus cives sanctorum et domestici Dei, Eph. II, 19.

Deinde cum dicit optimum est enim gratia, explicat in speciali, quae sunt variae et peregrinae doctrinae.

Unde sciendum est, quod in primitiva ecclesia fuit unus error, quod ad salutem necessaria erat observantia legalium, quae praecipue consistebat in quibusdam cibis sumendis, puta agni paschalis, Ex. XII, 3 ss., et in abstinendo a quibusdam cibis, sicut patet Lev. XI, et in aliis multis locis. Alius error fuit, quod passim licebat uti delectationibus corporalibus. Et iste fuit error Nicolaitarum.

Et de utroque possunt haec verba exponi, sed magis proprie de primo.

Dixit ergo supra: nolite abduci a veritate fidei, per varias et peregrinas doctrinas. II Thess. II, 2: non cito moveamini a sensu Thess. II, 2: non cito moveamini a sensu vestro. Gal. I, 6: miror quod sic tam cito transferimini ab eo qui vos vocavit in gratiam Christi in aliud evangelium. Deus enim a nobis requirit Cor. Prov. XXIII, 26: praebe, fili mi, cor tuum mihi. Et ideo optimum est gratia stabilire, nam debet esse firmum et stabile. Contra quod dicitur Ps. XXXIX, 13: cor meum dereliquit me. Hoc autem non stabilitur escis corporalibus, sed per gratiam iustificantem. Rom. III, 24: iustificati gratis per gratiam ipsius et per redemptionem, quae est in Christo Iesu. Et ideo dicit non escis, quae non profuerunt. Rom. XIV, 17: non est regnum Dei esca et potus, sed iustitia et pax, etc.. Non est ergo stabilimentum cordis in moderata vel superflua sumptione cibi, sed magis in gratia Dei. Ps. Cxi, 7 s.: paratum cor eius sperare in Domino, confirmatum est cor eius, non commovebitur, donec, etc.. Spes autem est quasi anchora stabiliens corda. Supra VI, 18 s.: confugimus ad tenendam propositam nobis spem, quam sicut anchoram habemus animae tutam et firmam.

Et dicit, quod non profuerunt ambulantes in eis, id est sperantibus in eis, quia illis qui eis utuntur ad necessitatem prosunt ad salutem corporis; sed qui totum studium ponunt in eis, ambulant in ipsis, et talibus nec proficiunt ad salutem animae nec corporis.

Ier. XI, 15: numquid carnes sanctae auferent a te malitias tuas, in quibus gloriata es? deinde cum dicit habemus altare, assignat rationem, et est valde subtilis.

Sicut enim legitur Lev. XVI, 29 s., decima die septimi mensis, summus sacerdos sanguinem vituli et hirci inferebat intra sancta, pro sua ignorantia, et illorum corpora cremabantur extra castra. Et quia erat oblatio sacerdotum, non comedebantur carnes eorum.

Quod enim offerebant pro peccato sacerdotum non comedebant, sed extra castra comburebant.

Ex ista ergo figura trahit apostolus mysterium.

Per sanguinem enim illum figurabatur sanguis Christi, ut supra dictum est, cap. IX.

Vitulus enim et hircus Christum figurabant, quia vitulus erat hostia sacerdotalis, et hircus immolabatur pro peccato. In quo figurabatur, quod Christus debebat immolari pro peccato, non suo, sed populi.

Vitulus ergo et hircus immolatus, est Christus sacerdos seipsum offerens pro peccatis nostris. Sanguis ergo Christi illatus est intra sancta, et caro cremata est extra castra. Ubi duplex est significatum. Unum, quod Christus in civitate immolatus est linguis Iudaeorum.

Unde et marcus dicit ipsum hora tertia crucifixum, licet hora sexta fuerit in cruce levatus.

Aliud quod per virtutem passionis suae Christus intra caelestia sancta nos introducit ad patrem. Quod autem corpora illorum cremabantur extra castra, quantum ad caput nostrum, significat quod Christus passurus erat extra

portam: quantum vero ad nos, qui sumus membra, significat quod pro illis, qui sunt extra castra legalium vel exteriorum sensuum, immolatur Christus. Qui enim erant in castris, de carnalibus illis non comedebant.

Haec est ergo figura, quam proponit apostolus, cuius primo ponit significatum; secundo ponit figuram, ibi quorum enim animalium; tertio inducit conclusionem exeamus igitur.

Dicit ergo: stabiliamus corda nostra non escis, sed gratia. Aliter enim non possumus, quia habemus altare. Istud altare vel est crux Christi, in qua Christus pro nobis immolatus est; vel ipse Christus, in quo, et per quem preces nostras offerimus.

Et hoc est altare aureum, de quo dicitur Apoc. VIII. De isto ergo altari non habent potestatem edere, id est, fructum passionis Christi percipere et ipsi tamquam capiti incorporari, qui tabernaculo legalium deserviunt.

Gal. V, 2: si circumcidimini, Christus vobis nihil proderit.

Vel tabernaculo corporis deserviunt, qui carnales delectationes sequuntur. Rom. XIII, 14: carnis curam ne feceritis in desideriiis.

Talibus enim nihil prodest. I Cor. XI, 29: qui enim manducat et bibit indigne, iudicium sibi manducat et bibit. Dicitur autem corpus tabernaculum, quia in ipso tamquam in bello habitamus contra hostes, et modicum manet.

II Petr. I, 14: velox est depositio tabernaculi mei. Et ideo non est ei deservendum.

Deinde cum dicit quorum enim animalium, prosequitur figuram ipsam.

Et primo figuram veteris legis; secundo figuram novi testamenti, ibi propter quod et Iesus.

Quantum ad primum dicit quorum enim animalium, etc..

Et potest legi littera ista duobus modis.

Uno modo sic: horum animalium corpora cremantur extra castra, scilicet vituli et hirci, quorum sanguis infertur in sancta per pontificem pro peccato sacerdotum et multitudinis.

Aliter sic, ut per illa animalia intelligatur Christus vel sancti eius. Per omnes enim hostias veteris legis figurabatur Christus et per consequens membra eius: Christi ergo corpus, cuius sanguis illatus est in sancta caelestia pro peccato totius mundi, igne passum in ara crucis, extra portas ierusalem, quasi extra castra crematum est. Vel etiam sancti extra castra, id est extra communem societatem hominum, igne charitatis, ieiuniis, orationibus et aliis operibus misericordiae se cremant. Quorum, id est, pro quibus efficaciter sanguis Christi in sancta illatus est. Primus sensus litteralis est.

Propter quod, adaptat id quod fuit in novo testamento figurae veteris testamenti, ut sit consonantia inter ipsa.

Unde dicit propter quod et Iesus, etc.. Et patet totum.

Deinde cum dicit exeamus igitur ad eum, inducit duas conclusiones. Secunda, ibi per ipsum ergo.

Quantum ad primum dicit: ita dictum est quod nos habemus altare, quod est extra castra. Duo ergo debemus facere, scilicet ad ipsum accedere, et super illud sacrificare.

Modus accedendi ponit primo, dicens, quod sicut Christus passus est et improprium passionis extra portam sustinuit, sic et nos exeamus ad eum extra castra, id est, extra communem societatem carnalium, vel extra observantiam legalium, vel extra sensus corporis.

Portantes improprium eius, scilicet Christi, id est signa passionis Christi, per quae Christus factus est opprobrium hominum et abiectio plebis. Ps. Lxviii, 21: improprium expectavit cor meum et miseriam. Vel improprium portemus, id est, renuntiemus legalibus, adveniente veritate, propter quod sumus Iudaeis improprium, id est propter signa poenitentiae quae a carnalibus improprianantur.

Supra XI, 26: maiores divitias aestimans thesauris Aegyptiorum, improprium Christi.

Sicut enim accusatus est Christus, quod subverteret legem, ita apostolo improprianabatur, quod praedicaret non debere servari legalia.

Gal. V, 11: ego autem, fratres, si circumcisionem adhuc praedico, quid adhuc persecutionem patior? subdit autem rationem eius, dicens non enim habemus hic manentem civitatem, sed futuram inquirimus. Homo enim libenter manet in loco suo proprio. Finis enim noster non sunt legalia, nec temporalia, sed finis noster Christus est. Rom. X, 4: finis noster Christus est, ad salutem omni credenti. Non ergo habemus hic manentem civitatem, sed ubi est Christus: ergo exeamus ad ipsum. Col. III, 1: si consurrexistis cum Christo, quae sursum sunt quaerite, ubi Christus est in dextera Dei sedens, etc.. Is. XXXIII, 20: respice sion, civitatem solemnitatis nostrae. Supra XI, 10: expectabat fundamenta habentem civitatem, cuius artifex et conditor Deus. Item meliorem civitatem appetunt, id est caelestem. Ad ipsum enim intendimus transferri, sicut ad locum et altare nostrum.

Ergo exeundum est ad illud.

Deinde cum dicit per ipsum ergo afferamus, ponit secundam conclusionem, quod scilicet super istud altare sacrificare debemus, et qualia sacrificia.

Duplex est autem sacrificium, quod super altare Christi offerre debemus, scilicet devotionem ad Deum, et miserationem ad proximum.

Quantum ad primum dicit quod postquam non sunt offerenda sacrificia legalia, Ps. XXXIX, 7: sacrificium et oblationem noluit ergo per ipsum, id est per Christum, offeramus semper Deo hostiam laudis. Ps. XLIX, 23: sacrificium laudis honorificabit me.

Istud autem sacrificium laudis vocat fructum labiorum, id est confessionem vocis.

Melius enim laudatur Deus ore, quam occisione animalium. Unde dicit fructum laborum confitentium nomini eius. Hoc est enim necessarium. Rom. X, 10: corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem.

Os. XIV, 3: reddemus vitulos laborum nostrorum.

Is. LVII, 19: creavi fructum laborum, pacem.

Hoc autem sacrificium debet esse semper, id est continue: sicut in lege erat iuge sacrificium, sicut patet Num. XXVIII. Ps. XXXIII, 2: benedicam Dominum in omni tempore, semper laus eius in ore meo.

Aliud sacrificium ponit, cum dicit beneficentiae autem et communionis nolite oblivisci, quasi dicat: olim opere exhibebatis opera misericordiae, modo autem saltem corde, si non potestis opere. Et ideo dicit nolite oblivisci beneficentiae, id est, liberalitatis, quantum ad ea quae datis. Largus enim beneficus dicitur. Gal. VI, 9: bonum autem facientes, non deficiamus. Eccli. XII, 6: benefac humili, et non dederis impio.

Et nolite oblivisci communionis, quantum ad ea quae servatis, ut tempore suo communicetis.

Act. II, 44: omnes etiam qui credebant, erant pariter et habebant omnia communia.

Rom. XII, 13: necessitatibus sanctorum communicantes. Vel communionis, scilicet charitatis, per quam sunt omnia communia.

Quare autem istud duplex beneficium offerre debeamus, ostendit dicens quia talibus hostiis promeretur, passive, Deus, id est, possumus Deum mereri talibus sacrificiis: ipse enim est merces nostra, quam istis operibus possumus acquirere. Gen. XV, 1: ego protector tuus sum, et merces tua magna nimis. Ps. L, 21: tunc acceptabis sacrificium iustitiae, etc.. Is. XIX, 21: colent eum in hostiis et muneribus, et vota vovebunt Domino, et solvent.

#3 Lectio 3

Supra monuit apostolus, quomodo se debent habere ad praelatos mortuos, ut scilicet in fide ipsorum permaneant, hic monet eos, qualiter se debeant habere ad viventes, et primo quomodo ad alios; secundo quomodo ad seipsum Paulum, ibi orate pro nobis, etc..

Dicit ergo obedite praepositis vestris. Ubi considerandum est, quod duo debemus praelatis, scilicet obedientiam ut ipsorum mandata impleamus, unde dicit obedite.

I Reg. XV, 22: melior est obedientia quam victimae. Item reverentia, ut eos honoremus tamquam patres, et ipsorum disciplinam toleremus, et ideo dicit subiaceat eis. I pet. II, 13: subiecti estote omni humanae creaturae.

Rom. XIII, 2: qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit.

Rationem subiectionis subdit, dicens ipsi enim pervigilant. Quare enim debeamus obedire et subiici praelatis, hoc est ideo quia incumbit eis labor et periculum imminet.

Unde, quantum ad laborem sollicitudinis, qui eis incumbit de regimine subditorum, dicit quod ipsi pervigilant, id est perfecte vigilant.

Rom. XII, 8: qui praeest in sollicitudine.

Vigilare enim super gregem commissum incumbit praelatis. Unde Lc. II, 8 dicitur: pastores, per quos designantur praelati, erant vigilantes et custodientes vigiliis noctis super gregem suum; quia dum dormiunt homines, inimicus homo superseminat zizania in medio tritici, ut dicitur Matth. XIII, 24 ss..

Quantum autem ad periculum quod imminet, dicit quasi pro animabus vestris redditori rationem. Hoc est enim maximum periculum, hominem de factis alterius rationem reddere, qui pro suis non sufficit. III Reg. XX, 39: custodi virum istum, qui si lapsus fuerit, erit anima tua pro anima illius.

Reddent enim praelati in die iudicii rationem de sibi commissis, quando fiet eis illa quaestio Ier. XIII, 20: ubi est grex qui datus est tibi, pecus inclutum tuum? quid dices, cum visitaverit te? tu enim docuisti eos adversum te, scilicet loquendo bona et faciendo mala, et erudisti in caput tuum, per mala tua exempla. Gregorius: scire debent praelati, quod tot mortibus digni sunt, quot exempla perditionis ad subditos transmittunt. Prov. VI, 1 s.: fili, si sponderis pro amico tuo, defixisti apud extraneum manum tuam, illaqueatus es verbis oris tui, et captus propriis sermonibus. Fac ergo quod dico, fili mi, et temetipsum libera, quia incidisti in manum proximi tui. Discurre, festina, suscita amicum tuum, etc..

Praelatus enim manu, id est exemplo boni operis, et ore, id est praedicatione, obligat se Christo pro subditis. Dicitur autem Christus extraneus, quia, ut dicit bernardus, amicus est in sponsione, sed extraneus in exigenda ratione.

Sed non videtur, quod aliquis teneatur reddere rationem nisi pro se tantum.

II Cor. V, 10: omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, ut recipiat unusquisque propria corporis, prout gessit.

Respondeo. Dicendum est, quod quilibet principaliter reddet rationem de factis suis.

Sed in quantum actus sui quodammodo pertinent ad alium, in tantum reddet rationem de illo. Facta autem praelati pertinent ad subditos, secundum illud Ez. III, 17: fili hominis speculatorem dedi te domui Israel, et audies de ore meo verbum, et annuntiabis eis ex me. Ubi sequitur quod si praelatus (qui nomine speculatoris intelligitur) non annuntiaverit impio, ipse quidem impius in iniquitate sua morietur, sed sanguis de manu speculatoris requiretur.

Si igitur pervigilant, quasi redditori rationem pro nobis, et nos debemus quod in nobis est facere, scilicet obedire et non rebellare, ut ipsi cum gaudio hoc faciant, et non gementes, id est sustineant periculum et laborem pro nobis cum gaudio et non cum gemitu, quia bonus praelatus multum gaudet, quando videt subditos bene operantes; quia

tunc labor suus non est inanis. III Io. 4: maiorem horum non habeo gratiam, quam ut audiam filios meos in veritate ambulare.

Phil. IV, 1: itaque, fratres mei charissimi et desideratissimi, gaudium meum et corona mea, sic state in Domino charissimi. Ipsi autem gemunt in rebellionem vestram. Gal. IV, 19: filioli mei, quos iterum parturio donec formetur Christus in vobis. Ier. IX, 1: quis dabit capiti meo aquam, et oculis meis fontem lacrymarum, et plorabo die ac nocte interfectos filiae populi mei? gemunt etiam compatiendo, quando propter rebellionem nostram non consequimur fructum laborum ipsorum, qui est fructus aeternae haereditatis. Is. XXXIII, 7: ecce videntes clamabunt foris, Angeli pacis amare flebunt.

Subdit autem rationem, quare debemus obedire eis, quia hoc enim non expedit vobis, quod scilicet ipsi gemant pro nobis ex rebellionem nostra. Deus enim vindicabit pro ipsis. Ps. Cv, 16 s.: irritaverunt Moysen in castris Aaron sanctum Domini. Aperta est terra, et deglutivit Dathan, et operuit super congregationem Abiron. Is. Lxiii, 10: ipsi autem ad iracundiam provocaverunt eum, et afflixerunt spiritum sanctum eius. Sequitur: et conversus est eis in inimicum, et ipse debellavit eos.

Nota autem quod dicit non expedit vobis, non enim dicit: non expedit illis. Gemere enim pro commissis subditorum bene expedit praelatis. Sic gemebat Samuel super reprobatione Saulis, I Reg. XV, 35.

Deinde cum dicit orate pro nobis, monet apostolus, qualiter se debeant habere ad ipsum. Petit enim quod ipsi orent pro eo. Simile habetur Rom. XV, 30: obsecro vos, fratres, per Dominum nostrum Iesum Christum, et per charitatem spiritus sancti, ut adiuvetis me in orationibus vestris, quia, sicut dicit Glossa, impossibile est, id est, valde difficile, preces multorum non exaudiri.

Matth. XVIII, 19: si duo ex vobis consenserint super terram, de omni re quamcumque petierint, fiet eis a patre meo.

In hoc ergo, quod apostolus, qui certus erat quod Deo erat acceptus, petit orari pro se, percutit superbiam aliquorum qui dedignantur ab aliis preces petere, ut dicit Glossa.

Rationem suae petitionis assignat, dicens confidimus enim, etc.; quod potest duobus modis intelligi.

Uno modo respectu ipsorum, quorum petit orationes: quia cum apostolus Iudaeis non praedicaret, sed tantum gentibus, non videbatur eis acceptus. Et ideo poterant se excusare, ne exaudirent petitionem eius; et ideo dicit, quasi se excusando, quod ipse non habet conscientiam quin bonum ipsorum velit.

Unde dicit confidimus enim, quia habemus bonam conscientiam, volentes vos etiam bene conversari in omnibus. Per quod dat intelligere, quod intendit eis prodesse cum poterit.

Quia vero bonum conscientiae est a solo Deo, ideo illud attribuit fiduciae quam gerit de ipso.

Vel potest referri ad ipsum apostolum, quia cum non praedicaret Iudaeis, non videbatur dignus quod orationes pro ipso fierent, quia Dominus non exaudiret eos, quia hostis fidei ipsorum videbatur, sicut dicitur Ier. VII, 16: tu ergo noli orare pro populo hoc, neque assumes pro eis laudem et orationem, et non obsistas mihi, quia non exaudiam te.

Hoc ergo removet apostolus dicens orate pro nobis quia non habemus conscientiam alicuius peccati nec alicuius malefacti, sed confidimus. Nec ait certi sumus, quia delicta quis intelligit? Eccle. IX, 1: nescit homo utrum amore an odio dignus sit. I Cor. IV, 4: nihil conscius sum, sed in hoc Cor. IV, 4: nihil conscius sum, sed in hoc non iustificatus sum.

Quia ergo bonam conscientiam habemus, bene volentes conversari in omnibus, ideo non repugnat mihi quin orationes vestrae sint utiles.

Deinde cum dicit amplius autem deprecor, assignat aliam rationem, quare debent orare pro ipso; quia scilicet hoc erit eis utile.

Unde dicit amplius, id est propter aliud, deprecor hoc vos facere, scilicet orare, quo restituar vobis celerius, quod erit ad utilitatem vestram. Rom. I, 11: desidero videre vos, ut aliquid impartiar vobis gratiae spiritualis.

Apostolus autem, qui sic pro omnibus factis suis recurrit ad orationem, insinuat nobis quod omnes viae eius et facta ordinabantur ab ipso, secundum Dei dispositionem. Iob XXXVII, 11 s.: nubes spargunt lumen suum, quae lustrant cuncta per circuitum, quocumque eas voluntas gubernantis duxerit. Per nubes enim praedicatores et apostoli intelliguntur.

Is. LX, 8: qui sunt isti qui ut nubes volant? deinde cum dicit Deus autem pacis, orat apostolus pro ipsis, et primo orat; secundo aliquid ab ipsis petendo se excusat, ibi rogo autem vos, fratres.

Circa primum, prius describit eum quem orat, dicens Deus autem pacis. Proprius enim effectus Dei est facere pacem. Non enim est Deus dissensionis, sed pacis, I Cor. XIV, 33. Item II Cor. XIII, 11: pacem habete, et Deus pacis et dilectionis erit vobiscum.

Pax enim nihil aliud est, nisi unitas affectuum.

Quos unire est proprium solius Dei, quia per charitatem, quae a solo Deo est, uniuntur corda. Deus enim novit colligere et unire, quia Deus est charitas, quae est vinculum perfectionis. Unde ipse habitare facit unanimes in domo, Ps. Lxvii, 7. Homo inter se et Deum, pacem fecit per mysterium Christi.

Et ideo dicit qui eduxit de mortuis pastorem magnum ovium. Quandoque autem dicitur Christus suscitatus per virtutem patris. Rom. VIII, 11: si spiritus eius, qui suscitavit Iesum Christum a mortuis.

Quandoque vero dicitur seipsum suscitasse.

Ps. III, 6: ego dormivi, et soporatus sum.

Quae tamen non sunt contraria, quia surrexit virtute Dei, quae est una, patris et filii, et spiritus sancti. Eduxit ergo de mortuis, id est, de sepulchro, quod est locus mortuorum. Rom. VI, 4: quomodo surrexit Christus a mortuis per gloriam patris, ita et nos in novitate vitae ambulemus.

Dicitur autem Christus magnus pastor ovium, id est fidelium et humilium. Io. X, 11: ego sum pastor bonus, etc.. Oves enim sunt qui Deo obediunt. Ibidem 16: et oves meae, vocem meam audiunt.

Dicit autem ipsum pastorem magnum, quia omnes alii sunt vicarii eius, quia ipse pascit oves proprias; alii vero oves Christi. Io. Ult.: pasce oves meas. I Petr. V, 4: cum apparuerit princeps pastorum, percipietis immarcescibilem gloriae coronam.

Eduxit autem ipsum in sanguine testamenti aeterni, id est in virtute sanguinis Christi, per quem confirmatur testamentum novum, in quo aeterna promittuntur ad differentiam veteris.

Christus enim sanguinem suum dicit sanguinem novi testamenti, apostolus autem dicit aeterni. Et ideo in consecratione sanguinis in forma ponitur utrumque.

Ipse vero Christus per passionem suam meruit sibi et nobis gloriam resurrectionis, ideo dicit quod eduxit Dominum nostrum Iesum Christum de mortuis in sanguine testamenti aeterni. Phil. II, 8: humiliavit semetipsum, etc.. Zach. IX, 11: tu vero in sanguine testamenti tui eduxisti vincos de lacu, in quo non erat aqua.

Consequenter subiungit petitionem suam, cum dicit aptet vos in omni bono.

Voluntas enim humana, cum sit quaedam inclinatio rationis, est principium actuum humanorum, sicut gravitas est principium motus gravium deorsum, unde se habet ad actus rationis, sicut inclinatio naturalis ad actus naturales. Res autem naturalis dicitur apta ad illud ad quod habet inclinationem. Sic etiam homo quando habet voluntatem benefaciendi, dicitur aptus esse ad illud. Deus etiam quando immittit homini bonam voluntatem, aptat eum, id est facit ipsum aptum.

Et ideo dicit aptet vos in omni bono, ut faciatis eius voluntatem, id est, faciat vos velle omne bonum. Prov. XI, 23: desiderium iustorum omne bonum.

Haec est enim voluntas Dei, scilicet quod Deus vult nos velle. Aliter enim non est bona voluntas nostra. Voluntas autem Dei est bonum nostrum. I Thess. IV, 3: haec est voluntas Dei, sanctificatio vestra. Rom. XII, 2: ut probetis, quae sit voluntas Dei bona et beneplacens et perfecta.

Dupliciter autem aptatur homo ad benefaciendum. Uno modo exterius operando, ut sic unus homo aptat alium persuadendo vel comminando. Alio modo aliquid interius exhibendo, et sic solus Deus aptat voluntatem, qui solus ipsam potest immutare.

Prov. XXI, 1: cor regis in manu Domini, quocumque voluerit, inclinabit illud.

Unde dicitur faciens in vobis. Phil. II, 13: Deus est, qui operatur in nobis velle et perficere.

Quid autem faciet? quod placitum est coram se, id est faciet vos velle quod placet ei. Haec autem sunt fides et mansuetudo et timor Domini. Eccli. I, 34 s.: beneplacitum est ei fides et mansuetudo. Ps. Cxlvii, 11: beneplacitum est Deo super timentes eum.

Haec autem omnia habent per Christum.

Nihil enim a patre impetratur, nisi per filium.

Io. XVI, 23: si quid petieritis patrem in nomine meo, dabit vobis. Et ideo dicit per Iesum Christum. II Petr. I, 4: per quem maxima et pretiosa nobis promissa donavit.

Rom. V, 2: per quem accessum habemus, etc..

Cui scilicet Christo, est gloria in saecula saeculorum, amen, id est, gloria sempiterna.

I Tim. I, 17: regi saeculorum immortalis, invisibili, soli Deo honor et gloria in saecula saeculorum, amen. Haec enim gloria sibi debetur in quantum est Deus.

Deinde cum dicit rogo autem vos, fratres, etc., subdit petitionem suam, in qua excusat se; deinde concludit epistolam, ibi gratia Dei.

Circa primum tria facit quia primo ponit excusationem suam; secundo recommendationem nuntii per quem scribit; tertio ponit quasdam salutationes.

Dicit ergo quantum ad primum rogo vos, fratres, ut sufferatis verbum solatii, id est patienter portetis verba epistolae huius, in qua etsi in aliquo vos reprehendi, totum est ad consolationem vestram. Rom. XV, 4: quaecumque scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt.

Et quare debent patienter portare, ostendit, dicens quia perpauca, id est valde paucis, scripsi vobis, quod verum est respectu mysteriorum, quae in ipsa continentur. In ista enim epistola fere omnia mysteria veteris testamenti continentur. Sermones autem breves valde accepti sunt, quia si sunt boni, inde avidius audiuntur, si vero mali, parum gravant.

Eccle. V, 1: pauci sunt sermones tui.

Consequenter commendat illum, per quem scribit, dicens cognoscite fratrem nostrum timotheum dimissum, scilicet a carcere, in quo cum apostolo erat, vel a me dimissum ad praedicandum et ad vos missum.

Cognoscite, id est gratiose recipite: tum quia, ut habetur Act. XVI, 3, fuerat circumciscus; tum etiam quia si celerius venerit, cum ipso videbo vos. In quo ostendit dilectionem quam ad ipsos habebat. Hoc etiam dicit quia etsi ad ipsos non venerit, quia Romae passus est, tamen incertus erat utrum vel ad tempus deberet dimitti.

Consequenter ponit salutationes suas. Et primo iniungit eis salutationem aliorum, dicens salutate omnes praepositos, id est apostolos adhuc viventes, et omnes sanctos, scilicet alios discipulos. Istis autem non scribit, quia non intendebat scribere, nisi contra observantes legalia. Et ideo quia ista epistola est instructiva, non intendebat instruere apostolos, quia erant antecessores sui in fide.

Secundo salutatur eos ex parte aliorum, dicens salutant vos fratres de Italia. Scripsit enim epistolam istam a Roma. Tertio, more solito concludens, et quasi pro sigillo, ponit salutationem, dicens gratia Dei cum omnibus vobis, amen, id est, peccatorum remissio, et omnia alia Dei dona, quae per gratiam Dei habentur, sint firmiter cum omnibus vobis. Amen, confirmatio est omnium.